

**T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANS VE BANKACILIK ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI**

**KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİ
TÜRK VERGİ SİSTEMİ İÇİN BİR REFORM ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

OKAN EROL

İstanbul – 2010

**T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANS VE BANKACILIK ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI**

**KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİ
TÜRK VERGİ SİSTEMİ İÇİN BİR REFORM ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

OKAN EROL

Danışman: Prof. Dr. SALİH DURER

İstanbul – 2010

ÖZET

Türk vergi sistemi, vergi ödeme gücünün ölçüsü olarak geliri esas almaktadır. Gelirin ekonomik ve mali tanımları arasındaki farklılık, vergi ödeme gücünün bütün unsurlarının kavranmasına engel olmakta ve vergileme alanını daraltmaktadır. Bu durum, vergi yükünün belirli kesimler üzerinde yoğunlaşmasına ve kamu finansman ihtiyacının karşılanamamasına neden olmaktadır.

Günümüzde etkinliğini büyük ölçüde yitirmiş olan Türk vergi sistemi, gelir dağılımı adaletsizliğine, ekonomik istikrarsızlığa ve kaynak ayrımı etkinsizliğine neden olmaktadır. Türkiye'nin gerek mevzuat, gerekse uygulama yönünden acilen köklü bir vergi reformuna ihtiyacı vardır.

Türk vergi sisteminin etkinsizliğini ve kamu ekonomisinin fonksiyonları üzerindeki olumsuz etkilerini giderebilecek bir alternatif olan kişisel harcama vergisi, vergi ödeme gücünün ölçüsü olarak geliri değil, harcamaları esas almaktadır.

Kişisel harcama vergisi, gelirin tasarruflar ve yatırımlar dışında kalan kısmı (harcamalar) üzerinden artan oranlı tarifeye alınan dolaysız bir vergi türüdür. Bu vergi, vergilemede ödeme gücüne ulaşmakta kullanılan bütün tekniklerden yararlanılabilmemesine imkân tanıyarak, vergilemede adaletin ve eşitliğin sağlanmasına katkıda bulunurken, ekonomideki gelir dağılımını iyileştirir. Kişisel harcama vergisi, tasarrufları ve yatırımları teşvik etmek ve enflasyonu baskı altına almak suretiyle, ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunur. Bu vergi, emek arzı, çalışma arzusu ve risk alma arzusu üzerindeki olumlu etkileriyle, ekonomide kaynak ayrımında etkinliği sağlar.

Vergi tabanı son derece geniş olan kişisel harcama vergisi, vergi matrahının kolayca hesaplanabilmesi ve vergi denetimlerinin süratli bir biçimde yapılabilmesi sayesinde, vergi kayıp ve kaçaklarını büyük ölçüde azaltır.

Kişisel harcama vergisi, Türk vergi sisteminde uygulanmakta olan pek çok verginin yerini alabilecek, son derece etkin bir vergi türüdür.

ABSTRACT

The Turkish tax system is predicated on income as the measure of ability to pay. The differences between the economic and financial definitions of income, prevents to embrace all obstacles of ability to pay and narrows the tax base. This fact causes concentration of tax burden on certain taxpayers and prevents meeting public finance needs.

At the present, the Turkish tax system which largely has lost its effectiveness, is causing unfair income distribution, instable economy and inefficient resource allocation. Turkey urgently needs a comprehensive tax reform in terms of legislation and application.

The personal expenditure tax, which is predicated on expenditures and not on income as the measure of ability to pay, could be an alternative to correct the inefficiency of the Turkish tax system and its negative effects on the functions of the public economy.

The personal expenditure tax is a direct and progressive tax applied on the remaining part of income after excluding savings and investments (expenditures). This tax, allowing using all techniques to achieve the ability to pay, improves income distribution by contributing to reach justice and equality in taxation. The personal expenditure tax contributes to stabilize the economy, by encouraging savings and investments and by putting inflation under pressure. This tax secures efficient resource allocation, by means of its positive effects on labor supply, and on willingness to work and risk taking.

The personal expenditure tax largely reduces tax loses and evasions, through its large and easy to calculate tax base and by courtesy of allowing making expeditious tax audits.

The personal expenditure tax is an extremely effective kind of tax, which could replace many taxes being applied in the Turkish tax system.

ÖNSÖZ

Devlet, kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için ihtiyaç duyduğu parasal kaynakları; mal ve hizmet satışı, para basma, borçlanma ve vergileme yoluyla sağlarken, şüphesiz vergiler bu kaynakların en önemlisini oluşturmaktadır. Devlet, ekonomik ve sosyal hayata büyük ölçüde vergiler vasıtasıyla müdahale ettiğinden, vergi ile ilgili her unsurun toplum açısından büyük önemi vardır.

Bu çalışmanın amacı, Türk vergi sisteminin etkinsizliğine ve bunun yarattığı ekonomik ve sosyal sorunlara dikkat çekmek ve bu sorunları ortadan kaldıracabilecek alternatif bir vergi sistemini tartışmaya açmaktır.

Bu çalışmanın yürütülmesinde ve sonuçlandırılmasında vermiş oldukları büyük destek ve teşviklerinden ötürü Sayın Prof. Dr. Salih Durer'e, Sayın Doç. Dr. Mehmet Hasan Eken'e, Sayın Doç. Dr. Sedat Aybar'a, Annem Mukadder Erol'a ve Babam Necmettin Erol'a sonsuz şükranlarımı sunar, tez çalışmasının ilgili tüm çevrelere yararlı olmasını dilerim.

1 Temmuz 2010

Okan Erol

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı	47
Tablo 2: Vergi Gelirlerinin Merkezi Yönetim Bütçesi Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı	48
Tablo 3: 2010 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi	52
Tablo 4: OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Dolaylı Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı	91
Tablo 5: OECD Ülkelerinde Toplanan Vergilerin Gayri Safi Milli Hâsılaya Oranı	98
Tablo 6: Yüzde 20’lik Gelir Gruplarına Göre Sıralı Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Geliri	100
Tablo 7: Vergi Dâhil ve Vergi Hariç Matrah Oranlarının Karşılaştırması	134
Tablo 8: 2008 Yılı Hane Halkı Tüketim Harcaması Dağılımı	195

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1: 2006 ve 2007 Yılları Lorenz Eğrisi	101

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB** Avrupa Birliği
- ABD** Amerika Birleşik Devletleri
- OECD** Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ VE VERGİLEME İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

I. VERGİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	4
A. Verginin Tanımı.....	4
B. Verginin Amacı ve Fonksiyonları.....	5
1. Verginin Mali Fonksiyonu	6
2. Verginin Ekonomik Fonksiyonu	7
3. Verginin Sosyal Fonksiyonu	7
C. Verginin Konusu.....	7
D. Vergiyi Doğuran Olay.....	8
E. Vergi Mükellefi.....	9
F. Vergi Sorumlusu	10
G. Vergi Matrahı.....	11
H. Vergi Oranı	11
I. Vergi Kapasitesi.....	12
J. Vergi Yüğü.....	12

II.	VERGİLEME İLKELERİ.....	13
A.	Vergilemede Genellik İlkesi	14
B.	Vergilemede Açıklık İlkesi.....	15
C.	Vergilemede Belirlilik İlkesi.....	16
D.	Vergilemede Verimlilik İlkesi	17
E.	Vergilemede Uygunluk İlkesi.....	17
F.	Vergilemede Esneklik İlkesi.....	18
G.	Vergilemede Adalet İlkesi	18
H.	Vergilemede Eşitlik İlkesi.....	19
	1. Vergilemede Yatay Eşitlik İlkesi.....	21
	2. Vergilemede Dikey Eşitlik İlkesi	21
III.	VERGİLEME YAKLAŞIMLARI	22
A.	Vergilemede Fayda Yaklaşımı.....	22
B.	Vergilemede Ödeme Gücü Yaklaşımı	23
IV.	VERGİ ÖDEME GÜCÜ KAVRAMI.....	25
A.	Vergi Ödeme Gücünün Tespitinde Gelir	27
	1. Kaynak Teorisi	33
	2. Net Artış Teorisi	34
B.	Vergi Ödeme Gücünün Tespitinde Harcama Gücü	37
	1. Akış Kavramı.....	38
	2. Stok Kavramı.....	39
	3. Sermaye Değer Artış Kazancı Kavramı	41
C.	Vergi Ödeme Gücünün Ölçüsü.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN YAPISI VE ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I.	TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN YAPISI	46
A.	Gelir ve Kazançlar Üzerinden Alınan Vergiler	49
1.	Gelir Vergisi	49
2.	Kurumlar Vergisi	52
3.	Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi İlişkisi	54
B.	Servet Üzerinden Alınan Vergiler	55
C.	Mal ve Hizmetler Üzerinden Alınan Vergiler	57
1.	Perakende Satış Vergisi	60
2.	Muamele Vergisi	60
3.	Özel Tüketim Vergisi	61
4.	Katma Değer Vergisi	62
II.	TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	65
A.	Gelir Vergisinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi	65
1.	Gelir Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	69
2.	Gelir Vergisinin Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	75
3.	Gelir Vergisinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri	78
B.	Kurumlar Vergisinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi	82
1.	Kurumlar Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	83
2.	Kurumlar Vergisinin Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri	84
3.	Kurumlar Vergisinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri.....	85

C.	Servet Vergisinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi	85
1.	Servet Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	87
2.	Servet Vergisinin Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	88
3.	Servet Vergisinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri	89
D.	Tüketim Vergilerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi	89
1.	Tüketim Vergilerinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	92
2.	Tüketim Vergilerinin Kaynak Ayrımı Üzerindeki Etkileri	93
3.	Tüketim Vergilerinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri.....	94
E.	Türk Vergi Sisteminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi.....	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİNİN YAPISI VE ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I.	KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİ.....	107
A.	Kişisel Harcama Vergisinin Gelişim Süreci	107
B.	Kişisel Harcama Vergisini Destekleyen Görüşler	112
1.	Thomas Hobbes'un Görüşleri.....	113
2.	John Stuart Mill'in Görüşleri.....	114
3.	Irving Fisher'ın Görüşleri.....	115
4.	Nicholas Kaldor'un Görüşleri	115
5.	William D. Andrews'ın Görüşleri	119
C.	Kişisel Harcama Vergisinin Temel Faydaları.....	120
II.	KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİNİN YAPISI.....	123
A.	Kişisel Harcama Vergisinin Amacı	123
B.	Kişisel Harcama Vergisinin Konusu.....	123

C.	Kişisel Harcama Vergisini Doğuran Olay	124
D.	Kişisel Harcama Vergisinin Mükellefleri	124
E.	Kişisel Harcama Vergisinin Sorumlusu.....	127
F.	Kişisel Harcama Vergisinin Matrahı	127
G.	Kişisel Harcama Vergisinin Oranı	132
H.	Kişisel Harcama Vergisinin Beyanı.....	135
I.	Kişisel Harcama Vergisinin Örnek Uygulamaları	138
III.	KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİNİN	
	ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	142
A.	Kişisel Harcama Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	147
B.	Kişisel Harcama Vergisinin Kaynak Ayrımı Üzerindeki Etkileri	153
	1. Kişisel Harcama Vergisinin	
	Emek Arzı ve Çalışma Arzusu Üzerindeki Etkileri	155
	2. Kişisel Harcama Vergisinin	
	Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkileri	157
C.	Kişisel Harcama Vergisinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri	159
	1. Kişisel Harcama Vergisinin Enflasyon Üzerindeki Etkileri.....	162
	2. Kişisel Harcama Vergisinin Tasarruflar Üzerindeki Etkileri	166
	3. Kişisel Harcama Vergisinin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri	170
IV.	KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİNE	
	GEÇİŞ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	173
A.	Yürürlükteki Vergi Unsurlarının Değerlendirilmesi.....	173
	1. Gelir Vergisi Uygulamasının Değerlendirilmesi.....	173
	2. Kurumlar Vergisi Uygulamasının Değerlendirilmesi	174
	3. Servet Vergisi Uygulamalarının Değerlendirilmesi	178
	4. Katma Değer Vergisi Uygulamasının Değerlendirilmesi.....	180
	5. Özel Tüketim Vergisi Uygulamasının Değerlendirilmesi.....	182

B.	Kişisel Harcama Vergisi Matrahı Unsurlarının Değerlendirilmesi	183
1.	Tüketim ve Yatırım Unsurlarının Değerlendirilmesi	183
2.	Dayanıklı Tüketim Malı Unsurlarının Değerlendirilmesi	185
3.	Gayrimenkul Alımlarının Değerlendirilmesi	187
4.	Kira Harcamalarının Değerlendirilmesi	188
5.	Hediye, Bağış, Miras ve Karşılıksız Transferlerin Değerlendirilmesi	189
6.	Mücevher, Sanat Eseri ve Değerli Malların Değerlendirilmesi	191
7.	Bireysel Tüketici Kredileri ve Bireysel Borçların Değerlendirilmesi	192
8.	Bireysel Emeklilik ve Hayat Sigortası Unsurlarının Değerlendirilmesi	193
9.	Vergi Muafiyeti veya İstisnası Tanınabilecek Unsurların Değerlendirilmesi	194
C.	Kişisel Harcama Vergisine Geçiş Sürecinde Yaşanabilecek Sorunların Değerlendirilmesi	197
1.	Geçiş Sonrasında Bireysel Harcamaların Kurumlar Üzerinden Yapılmasının Değerlendirilmesi	197
2.	Geçiş Öncesindeki Tasarruf Unsurlarının Değerlendirilmesi	198
3.	Geçiş Öncesinde Mal Alımına Karşı Aşırı Talebin Değerlendirilmesi	200
4.	Geçiş Öncesinde Gizlenen Servet Unsurlarının Durumunun Değerlendirilmesi	202
5.	Uluslararası Çifte Vergileme Sorununun Değerlendirilmesi	203
	SONUÇ	205
	KAYNAKLAR	208

GİRİŞ

Bir ülkenin ekonomisinin ölçek olarak büyük olması, o ülke ekonomisinin istikrarlı olduğu ve vatandaşlarının ekonomideki tüm kaynaklardan eşit bir biçimde faydalanarak, adil bir gelir dağılımı düzeninde yaşadıkları anlamına gelmemektedir.

Bunun en çarpıcı örneği Türkiye'dir. Dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye, ekonomik istikrar, kaynak ayırımı etkinliği ve gelir dağılımı adaleti bakımından OECD üyesi ülkeler arasında son sıralarda yer almaktadır.

Türkiye'de ekonomik ve sosyal yapının bu denli çarpık ve adaletsiz olmasının temel sebeplerinden bir tanesi, vergi sisteminin etkinsizliğidir. Türk vergi sistemi, yapısı itibariyle gelişmiş ülkelerdeki vergi sistemleriyle benzerlikler gösteriyor olsa da, esasen vergilemenin temel ilkelerinden tamamen uzaklaşmış, son derece yetersiz ve çarpık bir durumdadır.

Türk vergi sisteminin etkinliğini büyük ölçüde yitirmiş olmasının temel sebepleri; vergi sisteminin, gelirin bütün unsurlarını kavramakta yetersiz kalması nedeniyle kapsama alanının dar olması, tanınan geniş çaplı muafiyet ve istisnalarla toplumun önemli bir kesiminin vergileme dışında bırakılması sonucu vergilerin ücretliler üzerinde yığılmış olması, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının her geçen gün artması, ekonomideki büyük tasarruf açığına rağmen vergi sisteminin tasarrufları ve yatırımları teşvik etmeyerek tüketimi körüklemesi ve ekonomideki kan kaybının ana nedenlerinden biri olan vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesindeki başarısızlıktır.

Buna mukabil, Türkiye'de ekonomik istikrarın, kaynak ayırımında etkinliğin, gelir dağılımında adaletin ve sürdürülebilir kalkınma ve büyümenin sağlanabilmesi adına, vergi ödeme gücünün ölçüsü olarak geliri esas alan Türk vergi sisteminin yarattığı bütün olumsuzlukları giderebilecek bir alternatif olan "Kişisel Harcama Vergisi," vergi ödeme gücünün ölçüsü olarak geliri değil, harcamaları esas almaktadır.

Kişisel harcama vergisi, her türlü bireysel gelirin, tasarruf edilen kısmı dışında kalan harcamalar üzerinden alınan dolaysız bir vergidir. Bu vergi, gelire dayalı vergi sistemlerinin kavrayamadığı her türlü gelir unsurunu kavradığından, kapsamı son derece geniştir. Kişisel harcama vergisi, gelirin tasarruf edilen kısmı dışında kalan bütün harcamaları artan oranlı bir biçimde vergilediğinden, bir yandan tasarrufları ve yatırımları teşvik ederek ekonomideki tasarruf haddinin artmasını sağlarken, diğer yandan vergi ödeme gücünün gerçek göstergesi olan harcamaları vergilediği için, vergilemede adaletin sağlanmasına katkıda bulunur.

Kişisel harcama vergisi, gelire dayalı vergi sistemlerinin yarattığı ekonomik istikrarsızlık, gelir dağılımı adaletsizliği, kaynak ayrımı etkinsizliği ve vergileme ilkelerinden sapma sorunlarını büyük ölçüde giderebildiği gibi, vergilemenin ekonomik, mali ve sosyal amaçlarının tam olarak gerçekleştirilebilmesine imkân tanır.

Bütün bu özelliklerinin yanı sıra, vergi kayıp ve kaçaklarını kolayca önleyen yapısıyla, kişisel harcama vergisi Birleşmiş Milletler tarafından geleceğin vergisi olarak adlandırılmakta ve gelişmekte olan ülkelere önerilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türk vergi sisteminin etkinsizliğine ve bunun yarattığı ekonomik ve sosyal sorunlara dikkat çekmek ve bu sorunları ortadan kaldıracabilecek alternatif bir vergi sistemini tartışmaya açmaktır.

Bu çerçevede, üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, ilk olarak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sıklıkla tekrarlanan vergi ve vergileme ile ilgili kavramlar hakkında bilgi verilecek ve etkin bir vergi sisteminde bulunması gereken vergileme ilkelerinin temel özellikleri açıklanacaktır. Daha sonra, vergilemede ödeme gücü yaklaşımı kapsamında, vergi ödeme gücünün gerçek göstergesi olarak gelirin mi yoksa harcamaların mı esas alınması gerektiği üzerinde durulacak ve bu konuya ilişkin farklı görüşler detaylı bir biçimde incelenerek, okuyucunun değerlendirmesine sunulacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türk vergi sisteminin mevcut yapısı hakkında bilgi verildikten sonra, vergi sistemi içinde yer alan tüm vergilerin etkinlikleri ayrı ayrı değerlendirilecek ve bir bütün olarak Türk vergi sisteminin etkinliği ve sorunları üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, kişisel harcama vergisinin gelişim süreci ve bir vergi sistemi olarak temel faydalarının neler olduğu üzerinde durulacak ve kişisel harcama vergisinin yapısı hakkında detaylı bilgi verilecektir. Bunu takiben, kamu ekonomisinin fonksiyonları kapsamında, kişisel harcama vergisinin etkinliği ve ekonomik faktörler üzerindeki etkisi detaylı bir biçimde incelenecektir. Son olarak, kişisel harcama vergisi sisteminin Türkiye’de uygulamaya konmasının mevcut vergiler ve çeşitli harcama unsurları üzerindeki etkisi incelendikten sonra, uygulamada karşılaşılabilecek sorunlar ve bunlara ilişkin çözüm önerileri değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ VE VERGİLEME İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

I. VERGİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Çağdaş toplum düzeninde devlet tüzel kişiliğine gerçek kişilere verilmeyen üç temel yetki verilmiştir. Bunlar; vergi salma yetkisi, zor kullanma yetkisi ve para basma yetkisidir. Devlet egemenliği ve devletin üstün iradesi bu üç yetki sayesinde gerçekleşmektedir. Toplumsal yaşamı adalet ve istikrar içinde sürdürmeyi mümkün kılan temel unsur, devletin bu üstün iradesidir¹.

Vergi kavramının giderek artan öneminin bir sonucu olarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73. maddesinde vergileme ile ilgili temel hükümlere yer verilmiştir. Anılan maddede herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olduğu belirtildikten sonra; vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin kanunla koyulup kaldırılabilceği ya da değiştirilebileceği hükme bağlanmıştır. Bu hükmün bir başka şekildeki ifadesi ise, vergileme yetkisinin ancak ve yalnız halkın temsilcilerinden oluşan parlamentolara ait olduğudur².

A. Verginin Tanımı

Devlet, kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için ihtiyaç duyduğu parasal kaynakları; mal ve hizmet satışı, para basma, borçlanma ve vergileme yoluyla sağlarken, şüphesiz vergiler bu kaynakların en önemlisini oluşturmaktadır³.

¹ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı. **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, Ankara, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, s.1

² Ernst & Young. **Vergi Rehberi 2009**, İstanbul, Kuzey YMM AŞ, 2009, s.5

³ Erdağ, Nevzat. **Vergi İdaremiz ve Denetim Müessesesi**, İstanbul, Arıkan Yayınevi, 2006, s.6

Türkçe bir terim olan verginin kelime anlamı, “hediye edilen, karşılıksız verilen değer”dir⁴. Geniş kapsamlı tanımıyla vergi, “devletin, üstün iradesinden gelen egemenlik gücüne dayanarak, kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı ile kamu borçlarından kaynaklanan finansal yükleri karşılamak amacıyla gerçek ve tüzel kişilerden karşılıksız olarak ve cebren aldığı parasal değerler bütünüdür”⁵. Kamu gelirlerinin yaklaşık %90’ını oluşturan vergiler, zorunlu bir ödeme olmaları ve karşılıksız olarak alınmaları sebebiyle diğer kamu gelirlerinden önemli ölçüde ayrılırlar⁶.

Devlet, ekonomik ve sosyal hayata büyük ölçüde vergiler vasıtasıyla müdahale ettiğinden, vergi ile ilgili her unsurun toplum açısından büyük önemi vardır⁷. Bu çerçevede modern maliye teorisi vergiyi yalnızca yukarıdaki tanımda olduğu gibi mali boyutlarıyla değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da ele almakta ve incelemektedir.

B. Verginin Amacı ve Fonksiyonları

Kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı; başta vergi gelirleri olmak üzere, sosyal güvenlik fonları, belirli bir amaca tahsis edilen vergiler ve vergi dışı gelirlere oluşan kamu gelirleriyle karşılanır⁸. Gelir, kurumlar, tüketim, servet ve sosyal güvenlik vergileri kamu gelirlerinin çok büyük bir kısmını oluşturduklarından, kamu harcamaları genellikle bu tür vergi gelirleriyle finanse edilirler. Bu çerçevede vergilemenin temel amacının, “kamusal mal ve hizmetlerin finansmanının sağlanması” olduğu söylenebilir⁹.

⁴ Akdoğan, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009, s.118

⁵ Ernst & Young, s.6

⁶ Akdoğan, s.103

⁷ Türk, İsmail. **Kamu Maliyesi**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2008, s.163

⁸ Şener, Orhan. **Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi**, İstanbul, Beta Yayınları, 2007, s.197

⁹ Şener, s.198

Ancak devlet bir taraftan topladığı vergi gelirleriyle; adalet, savunma, ulaşım, eğitim ve sağlık gibi temel kamusal mal ve hizmetleri sağlarken; diğer taraftan vergi, kamu harcaması ve borçlanmadan oluşan mali araçlarını kullanarak kaynak ayırımında etkinlik, gelir dağılımında adalet ve ekonomide istikrardan oluşan kamu ekonomisinin fonksiyonlarını sağlamaya çalışmaktadır¹⁰. Devletin elde ettiği vergi gelirlerini kamu harcaması yoluyla alt yapı yatırımlarına ve kamu hizmetlerine dönüştürmesi, ekonomideki üretim kapasitesini ve toplumun refah düzeyini önemli ölçüde etkilerken, vergi çeşitliliği ve vergi sistemi üzerinde yapılacak tüm değişiklikler kamu ekonomisinin fonksiyonları üzerinde önemli etkiler yaratırlar.

Günümüzde vergilemenin temel amacının kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için gerekli düzeyde gelir sağlanması olduğu kabul edilse de, bu amaca kamu ekonomisinin fonksiyonlarından sapmalara neden olacak çok düşük ya da çok yüksek oranlı vergilerle ulaşılması tercih edilmez. Buna mukabil, geniş kapsamlı vergilemeyle devlete yeterli düzeyde gelir sağlayacak uygun bir oran, düşük ya da yüksek oranlı vergilere tercih edilmelidir. Buna istinaden; gelir, tüketim ve servet vergilerinin matrahlarının kapsamlı bir biçimde saptanması ve vergi tabanının genele yayılması gerekir¹¹.

1. Verginin Mali Fonksiyonu

Verginin mali fonksiyonu, “kamu harcamalarının finansmanına yetecek düzeyde vergi geliri elde edilebilmesini” ifade eder. Bir ülkede verginin mali fonksiyonunu etkin bir biçimde yerine getirebilmesi için; (1) vergi tabanının genele yayılması, (2) liberal ekonominin yaygınlaştırılması, (3) vergi kayıp ve kaçaklarını engelleyecek tedbirlerin alınması, (4) vergi ahlâkının tesis edilmesi ve (5) toplumsal vergi bilincinin yerleştirilmesi gerekir¹².

¹⁰ Şener, s.1

¹¹ Şener, s.200

¹² Ekodialog.com. **Ekodialog.com Ekonomi ve Makale Arşivi**, 2010, http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/verginin_fonksiyonlari.html

2. Verginin Ekonomik Fonksiyonu

Verginin ekonomik fonksiyonu, “ekonominin vergisel tedbirlerle yönetilmesini ve yönlendirilmesini” ifade eder. Verginin ekonomik fonksiyonunu yerine getirebilmesi için; devletin vergi sisteminin yatırım kararları üzerindeki olumsuz etkilerini engelleyecek tedbirler alması ve vergi sistemini; çalışmayı, risk üstlenmeyi ve tasarrufları teşvik eden bir yapıya kavuşturması gerekir¹³.

3. Verginin Sosyal Fonksiyonu

Verginin sosyal fonksiyonu, “ekonomide istikrar, gelir dağılımında adalet ve kaynak ayırımında etkinlikten oluşan kamu ekonomisinin fonksiyonlarının sağlanabilmesi için, vergilerin öncelikli olarak ve etkin bir biçimde kullanılması” gereğini ifade eder. Ekonomik ve sosyal refahı artırmak amacıyla, bütün ekonomik faaliyetlerin sosyalleştirilmesini hedefleyen ve “sosyal piyasa ekonomisi” olarak adlandırılan yaklaşım çerçevesinde vergiler etkin bir biçimde kullanılmakta olduklarından, verginin sosyal fonksiyonu bütün bu amaçları gözeten önemli bir nitelik taşımaktadır.

Verginin sosyal etkilerini inceleyen ilk iktisatçı olan Adolph Wagner, toplum yapısında çeşitli faktörlerin etkisi altında ortaya çıkan gelir ve servet dengesizliklerinin doğrudan vergiler yoluyla düzeltilebileceğini savunmuştur¹⁴.

C. Verginin Konusu

Vergi uygulamasının etkin ve başarılı olabilmesi için, vergilemenin nasıl yapılacağı yanı sıra, verginin ne üzerinden alınacağı da belirlenmesinin büyük önemi vardır. Devletin kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için ihtiyaç duyduğu kaynakları nereden sağlayacağı ve amaçladığı sosyoekonomik hedeflere ulaşmada hangi

¹³ Ekodialog.com, http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/verginin_fonksiyonlari.html

¹⁴ Ekodialog.com, http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/verginin_fonksiyonlari.html

vergilerden ve iktisadi unsurlardan faydalanacağı gibi hususlar, vergilemede konu seçimini önemli kılmaktadır¹⁵.

Verginin konusu, “üzerine konduğu ve doğrudan ya da dolaylı olarak kaynağını oluşturan iktisadi unsurlardır”¹⁶. Vergilerin konusunu oluşturan kaynakları; gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergiler, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler ve servet üzerinden alınan vergiler şeklinde üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

Vergi mükellefiyetinin dayandığı iktisadi unsurlar sürekli değişiklik gösterdiğinden, verginin konusunu teşkil eden bu unsurları önceden belirlemek ve sınırlamak mümkün değildir. Bu çerçevede verginin konusu herhangi bir ekonomik değer, fiziki bir varlık veya alınan bir hizmet olabileceği gibi; bir fiil, hukuki bir işlem, ya da maddi olmayan herhangi bir ekonomik unsur da olabilir¹⁷.

D. Vergiyi Doğuran Olay

Vergiyi doğuran olay, vergileme işleminin neden unsurunu oluşturur. Vergi Usul Kanunu'nun 19. maddesinde, “vergi alacağı, vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın vukuu veya hukuki durumun tekemmülü ile doğar” denilmektedir¹⁸. Buna istinaden vergiyi doğuran olay, “vergi kanunlarının verginin doğumunu bağladıkları olayın veya hukuki durumun gerçekleşmesi”, başka bir ifadeyle, “vergi mükellefi ile vergi konusu arasında bir ilişki kurulmasını” ifade eder.

Gelirin elde edilmesi, malların alıcı ve satıcı arasında el değiştirmesi, taşınmaz mal alım satımı gibi hususlar vergi mükellefi ve vergi konusu arasında bağ kurarak vergi doğururlarken,¹⁹ eş zamanlı olarak mükellef açısından bir vergi borcu, idare

¹⁵ Akdoğan, s.140

¹⁶ Ernst & Young, s.6

¹⁷ Pehlivan, Osman. **Kamu Maliyesi**, Trabzon, Derya Kitabevi, 2009, s.100

¹⁸ Özmen, Mehmet Akif. **Yeminli Mali Müşavirlik Vergi Mevzuatı Soru ve Cevapları**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2010, s.544

¹⁹ Uluatam, Özhan. **Kamu Maliyesi**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2009, s.260

açısından ise bir vergi alacağı doğururlar²⁰. Ancak verginin doğumu için vergi kanunlarında ilgili düzenlemelere yer verilmiş olması tek başına yeterli değildir. Verginin ortaya çıkabilmesi için, verginin konusunu oluşturan iktisadi unsur ya da fiili işlemin, kanunun öngördüğü şekilde elde edilmesine ya da gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır²¹.

Diğer taraftan, vergiyi doğuran olayın kanunlarla yasak edilmiş olması, vergi mükellefiyeti ve vergi sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Vergi kanunları uyarınca vergi mükellefi ve vergi konusu belirlenmiş, bu iki unsur arasında bir ilişki kurulmuş, başka bir ifadeyle vergiyi doğuran olay gerçekleşmişse, bu olay herhangi bir kanunla yasaklanmış olsa dahi vergi doğmuş sayılmaktadır²².

E. Vergi Mükellefi

Vergi Usul Kanunu'nun 8. maddesinde vergi mükellefi, “vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu düşen gerçek veya tüzel kişidir” şeklinde tanımlanmıştır. Kanundaki tanımda yalnızca gerçek veya tüzel kişilerin vergi mükellefi olabileceği belirtilmiş olsa da, uygulamada belirli bir işin müştereken yapılmasını taahhüt etmek ve kazancını paylaşmak maksadıyla kurulan iş ortaklıklarının da, tüzel kişilikleri olmamasına rağmen vergi mükellefi sayıldıkları görülmektedir²³. Buna istinaden vergi mükellefinin tanımını, “vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu düşen gerçek kişi veya kurumlardır” şeklinde genişletmek doğru bir yaklaşımdır²⁴.

Gerçek kişilerin vergi mükellefiyeti kişisel olup, bir başkasına devredilemez. Diğer taraftan, mükellefin ölümü halinde vergi borçları kanuni olarak atanmış temsilcilerine ya da mirasçılara geçer. Vergi kanunlarına göre, belirli bir vergi

²⁰ Yılmaz, Gülay Akgül. **Kamu Maliyesi**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2009, s.130

²¹ Akdoğan, s.148

²² Özmen, s.544

²³ Türk, s.164

²⁴ Pehlivan, s.101

borcunun birden fazla mükellefi kapsamı halinde, müteselsil mükellefiyet söz konusu olmaktadır²⁵.

F. Vergi Sorumlusu

Vergi sorumlusu, “verginin kaynağında kesilmesi (stopaj) uygulamasında, vergiyi kesip alacaklı vergi dairesine yatırmak zorunda olan gerçek kişi veya kurumdur”. “Kendisi mükellef sayılmadığı halde, vergi mükellefi adına vergiyi tahakkuk ettirip ödeyen kişi” olan vergi sorumlusu, Vergi Usul Kanunu’nun 8. maddesinin 2. fıkrasında, “verginin ödenmesi bakımından alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir” şeklinde tanımlanmıştır. Buna istinaden vergi sorumlusu, vergiyi kendi mal varlığından değil, mükellefin mal varlığından kesip ödemiş olmaktadır²⁶.

Kendisine vergi borcu düşen mükellefin varlığına rağmen, idarenin vergiyi vergi sorumlusu aracılığıyla tahsil etmesinin bazı avantajları vardır: (1) Stopaj yoluyla verginin kaynağında kesilmesi uygulamasında, “mali anestezi”²⁷ kavramına uygun olarak, mükellef vergi yükünü daha az hissederken, vergiye karşı tepki duymaz. (2) Vergilemede verimlilik ilkesine uygun olarak, vergi idaresinin muhatap olacağı mükellef sayısı azalır ve idarenin vergileme maliyetleri düşer. (3) Mükellef dışındaki bir kişinin vergiyi kaynağında kesip idareye yatırması, mükellefin vergi kaçırmasını engeller ve verginin güvenliğini sağlar. (4) Vergi borcunun doğumu ile verginin ödenmesi arasında geçen süre kısaltılmış ve özellikle enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde devlet alacağının değer kaybetmesi engellenmiş olur²⁸.

²⁵ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.260

²⁶ Akdoğan, s.153

²⁷ Mali anestezi, “mali yükümlülüklerin muhatapları tarafından farkına varılmadan yerine getirilmesini” ifade eder. Dolaylı vergilerin, mal veya hizmetin fiyatı içinde gizlenmiş olmaları nedeniyle, verginin ödeyicisi tarafından açık bir biçimde fark edilememesi, mali anestezinin en iyi örneğini oluşturur. Vergi literatüründe “mükellefin tepkisini çekmeme” veya “mükellefin canını yakmama” gibi değişik benzetmelerle açıklanmaya çalışılan mali anestezi kavramı, mükellef psikolojisi ve mükelleflerin vergiye tepki duymamaları açısından olumlu sonuçlar yaratabilen bir niteliğe sahiptir. Akdoğan, s.185

²⁸ Yılmaz, s.127

G.Vergi Matrahı

Verginin matrahı, “vergi borcunun hesaplanmasına esas teşkil eden ve vergi oranının üzerine uygulanabileceği iktisadi veya teknik unsurlardır”. Vergi matrahı gelir veya harcama gibi iktisadi bir değer olabileceği gibi; ağırlık, yüzölçümü veya hacim gibi teknik bir ölçü de olabilir²⁹. Verginin konusu, verginin üzerine konduğu ve doğrudan ya da dolaylı olarak kaynağını oluşturan iktisadi unsurlar olduğu halde, vergi matrahı, “vergi konusunun değeri ya da miktarıdır”³⁰.

H.Vergi Oranı

Vergi oranı, “ödenilen vergi miktarının vergi matrahına oranıdır”. Buna göre vergi oranı, “mükellefin vergi borcunun vergi matrahına bölünmesiyle elde edilen bir büyüklüktür” ve vergi matrahının belirli bir yüzdesi şeklinde ifade edilir³¹.

Vergiler, vergi oranlarının yapısına göre; düz oranlı, artan oranlı ve azalan oranlı olmak üzere üçe ayrılırlar³². Bu çerçevede değişik vergi türlerine göre farklı vergi oranları söz konusu olabilmektedir. Gelir vergisi uygulamasında vergi dilimlerinin her biri ayrı bir vergi matrahı dilimini oluşturlarken, tüketim vergilerinde satış tutarı vergi matrahının kendisini oluşturmaktadır. Bu nedenle, gelir vergisinde vergi oranı artan oranlı tarifeye uygulanırken, tüketim vergilerinde sabit ya da maktu tarifeler biçiminde uygulanmaktadır³³.

Vergi matrahının yürürlükteki vergi oranlarıyla çarpılmasıyla, mükellefin vergi borcu ya da devletin vergi alacağı hesaplanır. Eğer mükellefin vergi borcuna uygulanan herhangi bir istisna veya muafiyet söz konusu değilse, mükellefin ödeyeceği fiili vergi

²⁹ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.261

³⁰ Akdoğan, s.141

³¹ Pehlivan, s.106

³² Yılmaz, s.138

³³ Şener, s.223

oranı kanuni vergi oranına eşit olur. Diğer taraftan, mükellef vergiden kısmen veya tamamen muaf edilmiş veya vergi konusu kısmen veya tamamen vergi dışına çıkarılmışsa, fiili vergi oranı kanuni vergi oranının altında gerçekleşir³⁴.

I. Vergi Kapasitesi

Vergi kapasitesi, “bir ülkede belirli bir dönemdeki vergilenebilir ekonomik potansiyeli” ifade eder. Başka bir ifadeyle, “bir ülkede mevcut mükelleflerin, gelir, servet ve harcama grubuna giren vergilerden belirli bir dönem içinde ödeyebilecekleri azami vergi toplamını”³⁵ ifade eden vergi kapasitesi, ülkeye ve zamana göre farklılık gösterir.

Vergi kapasitesi hükümetlerin vergi reform ve uygulamalarına bağlı olarak yükselme veya düşme eğilimi gösterdiğinden; vergi reformlarından, ülkenin doğal zenginliklerinden ve vergi sisteminin şartlarından etkilenen bağımlı bir değişkendir³⁶.

J. Vergi Yüğü

Bir ülkede toplanan vergilerin gayrisafi milli hâsılaya bölünmesiyle hesaplanan vergi yükü, bir ülkenin kamu maliyesinin değerlendirilmesinde dikkate alınan en önemli göstergelerden biridir. Vergi yüküyle bir ülke ekonomisinde kaynakların ne kadarının devlet tarafından vergi veya diğer isimler altında alındığı ifade edilir³⁷. Elde edilen oran kullanılarak, bir taraftan ekonomideki vergi yüküne ilişkin değerlendirme yapılırken, diğer taraftan başka ülkelerin vergi yükleri ile karşılaştırmalar yapılarak makro düzeyde kıyaslama ve değerlendirme yapılabilir³⁸.

³⁴ Yılmaz, s.136

³⁵ Dursun, Günay Deniz. **1990-2006 Yılları Arası Türkiye'nin Vergi Kapasitesinin Hesaplanmasına Ait Bir Araştırma**, Finans Kulüp, Maliye Finans Yazıları, Nisan 2008, s.47

³⁶ Dursun, s.48

³⁷ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.11

³⁸ Yılmaz, s.150

II. VERGİLEME İLKELERİ

Toplumun ulaşmak istediği ortak hedeflerin gerçekleştirilmesi görevinin devlet tarafından üstlenilmesi, bu amaçlara ulaşmak için kullanılan tüm araçların yanı sıra, vergilerin de bu hedeflere ne ölçüde uygun ve uyumlu olduğunun tespit edilmesini gerektirir. Toplumsal amaçlara ulaşmakta kullanılacak olan vergileri seçerken ve bu vergilerin uygulamasını düzenlerken, toplumun temel hedeflerine ters düşmemeye özen gösterilmesi gerekir³⁹. Bu çerçevede, vergilerin seçiminde ve uygulanmasında göz önünde bulundurulması gereken hususların belirlenmesi, vergi uygulamasının gerek mevzuat gerekse uygulama açısından başarılı bir şekilde yürütülebilmesi ve vergilerin kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmeleri, vergilemenin birtakım ilkelere bağlı olmasını gerektirir⁴⁰.

Vergileme ilkeleri, kamu maliyesine ilişkin çalışmalarda üzerinde en çok durulan konuların başında gelmektedir. Ortaçağ'dan itibaren, yaşadıkları dönemin en önemli iktisatçı ve düşünürlerinden olan; Hugo Grotius, Samuel von Pufendorf, Francesco Guicciardini, Thomas Hobbes, David Hume, Jean-Jacques Rousseau ve Jean Bodin gibi yazarlar, ideal bir vergi sisteminin sahip olması gereken özellikler konusunda çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Daha sonraki dönemde; Adam Smith, John Ramsay McCulloch, Jean Baptiste Say, John Stuart Mill, Francis Edgeworth, Hugh Dalton ve Arthur Pigou gibi iktisatçılar vergileme ilkeleri kavramıyla kapsamlı bir biçimde ilgilenmişler ve vergi türlerinin seçiminde, tekniğinde ve uygulanmasında göz önünde bulundurulması gereken temel unsurları belirlemeye çalışmışlardır⁴¹.

Adam Smith, "Milletlerin Zenginliği" adlı ünlü eserinde, dört temel vergileme ilkesini; (1) herkesin devlet harcamalarının finansmanına ödeme gücüne göre katılması ve her mükellef tarafından ödenecek verginin isteğe bağlı değil, kesin olması (Adalet İlkesi), (2) ödenecek vergi miktarının ve zamanının herkes tarafından açıkça bilinecek

³⁹ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.279

⁴⁰ Pehlivan, s.144

⁴¹ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.279

şekilde düzenlenmesi (Belirlilik İlkesi), (3) mükelleflerin vergi olarak ödedikleri tutar ile devlet hazinesine intikal eden tutar arasında mümkün olduğu kadar az fark olması (Verimlilik İlkesi) ve (4) verginin mükellef açısından en uygun zamanda ve biçimde alınması (Uygunluk İlkesi) olarak açıklamıştır⁴².

Adam Smith'in iki yüzyıldan daha uzun bir zaman önce ortaya koyduğu vergileme ilkelerine zaman içinde pek çok iktisatçı ve maliyeci katkıda bulunmuş ve iyi bir vergi sisteminin sahip olması gereken özellikler konusunda detaylı çalışmalar yapmışlardır⁴³. Vergileme ilkeleri, ülkelerin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar ile teknik ve kültürel gelişmelere bağlı olarak önemli değişikliklere uğramışlardır. Günümüzde klasik maliyecilerle modern maliyeciler arasında vergileme ilkeleri konusunda önemli görüş ayrılıkları vardır⁴⁴.

Bununla birlikte, vergileme ilkeleri içinde özellikle genellik, adalet ve eşitlik ilkeleri, kamu maliyesine ilişkin bilgi düzeyleri ne olursa olsun, toplumun tüm kesimleri tarafından bir ölçüde bilinen ve çeşitli şekillerde dile getirilen ilkelerdir. Bir verginin başarısı veya uygulama biçimiyle ilgili toplumda öne sürülen yargı ve değerlendirmelerde bu ilkelerden sıklıkla bahsedildiği görülür⁴⁵.

A. Vergilemede Genellik İlkesi

Vergilemede genellik ilkesi, “toplumdaki bireyler arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin vergi yüküne ödeme gücüne göre katılması gereğini” ifade eder.

Vergi adaletinin sağlanması açısından son derece önemli olan bu ilke, günümüzde daha ziyade ödeme gücü zayıf olanlardan vergi alınmaması şeklinde

⁴² Akdoğan, s.198

⁴³ Aktan, Can. **Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması ve Yoksulluk Sorununun Ortadan Kaldırılması İçin Vergi Sistemi Nasıl Dizayn Edilmeli?**, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu, 2002, s.2

⁴⁴ Türk, s.119

⁴⁵ Akdoğan, s.197

uygulanmaktadır⁴⁶. Çeşitli sosyal sebeplerle uygulanması zorunlu olan bu tür muafiyet ve istisnalar,⁴⁷ konuluş amaçlarına göre yararlı sonuçlar doğurabilirlerken, vergi adaletinin zedelenmesine de neden olabilirler. Bu sebepten, söz konusu uygulamaların genellik ilkesine ters düşecek ve aşırıya kaçan biçimde yaygınlaştırılmamaları gerekir. Zira vergi ödeme güçleri olmasına rağmen bazı mükelleflere vergi muafiyeti ve istisnaları tanınması, diğer mükelleflerin vergi yüklerini doğrudan doğruya artırarak vergi adaletini zedelerken, devlet gelirlerinde önemli boyutlara ulaşabilecek vergi kayıplarına neden olabilir⁴⁸.

B. Vergilemede Açıklık İlkesi

Bir vergi sisteminin başarısı ve etkinliği, vergi yasalarının herkes tarafından kolaylıkla anlaşılacak kadar açık ve net bir biçimde düzenlenmiş olmasını gerektirir⁴⁹. Bu düzenlemeler; vergi matrahı, vergi oranı, ödeme miktarı ve ödeme zamanı gibi mükellefleri ve vergi idarelerini ilgilendiren tüm hususları kapsar⁵⁰. Bu çerçevede, mükellef sorumlu tutulacağı verginin ne olduğunu bilmeli ve vergi yükümlülüğünden ortaya çıkan mali yükün tutarını hesaplayabilmelidir⁵¹.

“Vergi kanunlarının ve bunların uygulanmasına ilişkin yönetmelik ve yönergelerin herkes tarafından kolaylıkla anlaşılacak kadar açık ve sade bir biçimde düzenlenmesi” olarak tanımlanan vergilemede açıklık ilkesi,⁵² vergi kanunlarının düzenlenme amaçlarına ulaşılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

⁴⁶ Akdoğan, s.199

⁴⁷ Pehlivan, s.151

⁴⁸ Akdoğan, s.199

⁴⁹ Akdoğan, s.209

⁵⁰ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.280

⁵¹ Akdoğan, s.210

⁵² Akdoğan, s.209

Vergilemede açıklık ilkesine uyulmaması, mükelleflerin vergiyi ve verginin uygulanma biçimini yanlış yorumlamalarına neden olacağından, gerek idare, gerekse mükellef açısından verginin maliyetinin yükselmesine ve mükelleflerin vergiye tepki duymalarına neden olacaktır. Vergilemede açıklık ilkesine uyulduğu takdirde, mükellef kendisine yüklenen ödevleri kolaylıkla kavrayabilecek ve kanunlara yeterince hâkim olunamamasından ve kanunların yanlış yorumlanmasından kaynaklanan hatalar ve mali kayıplar mümkün olduğunca azalacaktır⁵³.

C. Vergilemede Belirlilik İlkesi

Vergilemede belirlilik ilkesi, “vergi mükelleflerinin ödeyecekleri vergilerin; türü, matrahı, oranı, miktarı, yeri ve zamanının önceden belirli olmasını” ifade eder⁵⁴. Buna göre; ödenecek verginin türü, miktarı, ne zaman ve nerede ödeneceği vergi kanunlarında şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde belirtilmeli ve mükelleflerin bütün bu hususlarda bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır.

Vergi kanunlarının yukarıda belirtilen hususların herhangi birinde mükellefleri kuşkuya sevk etmeleri, vergi idaresinin ve vergi mükelleflerin vergi maliyetlerini artırırken, mükelleflerin vergi yükümlülüklerini gereğince yerine getirmemelerine veya vergiye tepki göstermelerine neden olabilir⁵⁵. Ekonominin başarılı bir biçimde yönetilebilmesi, vergiler de dâhil olmak üzere tüm politik ve ekonomik çevrenin istikrarlı ve dengeli olmasına ihtiyaç gösterir. Bu çerçevede vergilemede belirlilik ilkesinin, verginin mali fonksiyonu için olduğu kadar, ekonomik ve sosyal fonksiyonları için de büyük önemi vardır⁵⁶.

⁵³ Ersoy, Ayten Aksakal. **Kişisel Harcama Vergisi ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi**, Ankara, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998, s.62

⁵⁴ Pehlivan, s.145

⁵⁵ Akdoğan, s.208

⁵⁶ Akdoğan, s.209

D. Vergilemede Verimlilik İlkesi

Vergilemede verimlilik ilkesi, “kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için gereken vergi hâsılatının mümkün olan en düşük maliyetle sağlanmasını” ifade eder. Vergi sistemlerinin, vergi toplama giderlerini olabildiğince düşük tutacak şekilde düzenlenmeleri, mükelleflerden tahsil edilen vergilerin daha büyük bir kısmının devlet hazinesine girmesini sağlarken, vergilerin verimini de artırır⁵⁷.

Vergileme maliyetleri hesaplanırken, vergi hâsılatının elde edilebilmesi için katlanılan idari maliyetlerin yanı sıra, vergi uygulaması nedeniyle vergi mükelleflerinin ve üçüncü kişilerin katlandıkları maliyetlerin de dikkate alınmaları gerekir⁵⁸. Belirli bir bütçe döneminde beklenen vergi hâsılatının sağlanamaması, kamu hizmetlerin aksatılmadan yürütülebilmesi için borçlanmayı veya para basılmasını zorunlu kılacağından, ekonomik istikrarın sürdürülebilmesi adına, vergilemede verimliliğin sağlanması kamu maliyesi açısından büyük önem taşır.

E. Vergilemede Uygunluk İlkesi

Vergilemede uygunluk ilkesi, “vergi tahsilâtının mükellef açısından en uygun zamanda ve biçimde yapılması” gereğini ifade eder. Mükelleflerin vergilerini vergi ödeme olanaklarının en yüksek olduğu zamanda ve en uygun koşullarda ödemeleri olarak tanımlanabilecek olan bu ilke, mükellefin vergi öderken fazla zorlanmaması ve vergiye tepki duymaması açısından büyük önem taşımaktadır⁵⁹. Mükelleflerin vergi ödeme güçlerinin en yüksek olduğu dönemler göz önünde bulundurularak vergilenmeleri, bir kamu alacağı olan vergilerin zamanında tahsil edilebilmesi bakımından son derece hassas ve önemlidir⁶⁰.

⁵⁷ Pehlivan, s.146

⁵⁸ Akdoğan, s.211

⁵⁹ Akdoğan, s.211

⁶⁰ Türk, s.138

Bu çerçevede; zirai kazançlardan alınan vergilerin hasat dönemi göz önünde bulundurularak düzenlenmeleri, veraset vergilerinde terekenin tasfiyesi için gereken zamanın tanınması ve verginin taksitler halinde alınması⁶¹ gibi uygulamalar, vergilemede uygunluk ilkesini birer gereği olup, mükelleflerin vergi ödemekten kaçınmalarına engel olarak, vergilemeden beklenen amaçların sağlanmasına yardımcı olurlar.

F. Vergilemede Esneklik İlkesi

Vergilemede esneklik ilkesi, “vergi hâsılatının ekonomik koşullardaki değişimlere uygun bir biçimde, aynı yönde ve yakın oranlarda değişiklik göstermesini” ifade eder⁶². Bir verginin esnekliği, milli gelirdeki dönemsel değişim ile vergi hâsılatındaki dönemsel değişimin mukayese edilmesiyle bulunur. Milli gelirdeki değişimlere bağlı olarak hâsılatı da değişen bir vergi esnek olarak nitelendirilir⁶³.

Esnekliği yüksek olan vergiler mükelleflerin ödeme güçlerindeki artış ve azalışları yakından izlerken, aynı zamanda devletin ekonomide istikrarı sağlama amacına olumlu yönde ve önemli katkı sağlarlar⁶⁴.

G. Vergilemede Adalet İlkesi

Vergilemede adalet ilkesi, “toplumun bütün fertlerinden ödeme güçleri nispetinde vergi alınması” gereğini ifade eder. Buna göre toplumu oluşturan bireylerin tamamının kamu hizmetlerinin finansmanına katılmaları vergilemede adalet ilkesinin bir gereğidir⁶⁵. Vergilemede adaletin sağlanması ilkesi, herkesin üzerinde uzlaşmaya vardığı temel bir düşüncedir. Buna istinaden, kamu hizmetlerin finansmanını sağlamak

⁶¹ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.280

⁶² Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.281

⁶³ Pehlivan, s.147-148

⁶⁴ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.281

⁶⁵ Pehlivan, s.145

amacıyla vergi alma yetkisini elinde bulunduran devletten beklenen en önemli husus, vergi yükünün bireyler arasında adil bir biçimde paylaşılmasını temin edecek vergi sistemini oluşturması ve işletmesidir⁶⁶.

Vergi yükünün toplumu oluşturan bireyler arasında adaletli bir şekilde dağıtılabilmesi için; vergi sisteminin bütün mükellefleri tam olarak kavramasının sağlanması, kayıt dışılığın önlenmesi ve bireylerden kişisel ve mali durumları gözetilerek alınacak verginin ölçüsünün ne olacağına belirlenmesi büyük önem taşır. Diğer taraftan, adalet kavramının; zamana, yere, sosyal, siyasi ve ahlaki düşünce kalıplarına göre değişiklik gösteren yapısı, herkes için geçerli ve değişmez nitelikte bir adalet ölçüsü bulunmasını imkânsız kılmaktadır. Bu durum, vergilemede mutlak adaletin sağlanması yerine, bazı teknik unsurlardan yararlanılarak, ilke olarak adalete yaklaşılması hedefinin benimsenmesine yol açmıştır⁶⁷.

Vergilemede adalet kavramı zaman içinde geliştirilerek, vergi ödeme gücüne ulaşılması amacıyla vergi kanunlarında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede, vergi yükümlülerinin yalnızca elde ettikleri gelire göre değil, aynı zamanda şahsi ve ailevi durumları da göz önünde bulundurularak vergilenmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır⁶⁸.

H. Vergilemede Eşitlik İlkesi

Vergilemede eşitlik ilkesi, “mükelleflerin kişisel ve mali durumları göz önünde bulundurularak, vergi yükünün mükellefler arasında eşit bir şekilde dağıtılmasını temin etmek maksadıyla, bütün mükelleflerin vergi ödeme güçleri dikkate alınarak vergilenmeleri” gereğini ifade eder⁶⁹. Bu çerçevede, vergi borcu tespit edilirken, mükellefin ödeme gücünü etkileyen bütün unsurların dikkate alınması, vergilemede

⁶⁶ Pehlivan, s.150

⁶⁷ Akdoğan, s.201

⁶⁸ Türk, s.120

⁶⁹ Akdoğan, s.202

eşitlik ilkesinin bir gereğidir. Vergilemede eşitlik ilkesi, ödeme gücü eş olan mükelleflerin eş vergileme oranına tabi tutulmalarını (vergilemede yatay eşitlik), buna mukabil ödeme gücü farklı olan mükelleflerin farklı vergileme oranlarına tabi tutulmalarını (vergilemede dikey eşitlik) öngörür⁷⁰.

Karşılıksız bir ödeme olan vergi, mükellefler açısından bir fedakârlık olarak nitelendirilebilir. Buna istinaden, vergi adaletini sağlayabilmek adına, mükelleflerin katlandığı fedakârlığın da eşit olması gerekir⁷¹. Bu çerçevede, vergilemede eşitlik ilkesi zamanla vergi mükelleflerinin vergiler sebebiyle katlandıkları fedakârlıkta eşitlik sağlanması şeklinde algılanmaya başlamıştır⁷². Maliye biliminde, vergi mükelleflerinin vergi ödeme yükümlülüğünden ötürü katlandıkları fedakârlık kavramı; en az düzeyde fedakârlık, eşit miktarda fedakârlık ve eşit oranlı fedakârlık adları altında incelenmektedir. En az toplam fedakârlık, “toplam vergi yükünün mümkün olan en alt düzeyde tutulması suretiyle mükellefler üzerindeki vergi yükünün en aza indirilmesi” olarak tanımlanırken; eşit miktarda fedakârlık, “herkesin eşit miktarda vergi ödemesi”; eşit oranlı fedakârlık ise, “herkesten eşit oranda vergi alınması şeklinde tanımlanabilir”⁷³.

Gelir dağılımının adil olmadığı ekonomilerde vergi adaleti kaçınılmaz bir şekilde bozulurken, artan oranlı vergi tarifesi uygulamasıyla vergilemede bir nebze eşitlik sağlanabilmekte ve gelir dağılımı kısmen iyileştirilebilmektedir. Ancak sadece artan oranlı vergi tarifesi uygulayarak vergilemede eşitliğin tam olarak sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle vergilemede yatay ve dikey eşitliğin sağlanmasına ilişkin düzenlemelerin de mutlak suretle yapılması gerekir⁷⁴.

⁷⁰ Pehlivan, s.150

⁷¹ Pehlivan, s.151

⁷² Türk, s.137

⁷³ Pehlivan, s.151

⁷⁴ Şener, s.219

1. Vergilemede Yatay Eşitlik İlkesi

“Eş düzeyde gelir elde eden vergi mükelleflerinin, eş düzeyde vergi ödemeleri” gereğini ifade eden vergilemede yatay eşitlik ilkesi,⁷⁵ vergi kanunlarının bütün mükelleflere eşit bir şekilde uygulanabilmesi ve vergilemenin ödeme gücü esasına göre yapılabilmesi açısından büyük önem taşır⁷⁶.

Vergilemede yatay eşitlik ilkesinin başarıyla uygulanabilmesi için, gelirin ekonomik anlamda tanımının yapılması ve her türlü gelir, harcama ve servet unsurunun üniter vergi beyannamesinde yer alması sağlanmalıdır⁷⁷.

2. Vergilemede Dikey Eşitlik İlkesi

Vergilemede dikey eşitlik ilkesine göre, farklı gelir düzeyindeki vergi mükelleflerinin farklı vergi ödemeleri gerekir. Buna istinaden, gelir düzeyi yüksek olan bir mükellef, düşük gelirlili bir mükellefe göre daha fazla vergi ödemelidir.

Ancak, farklı gelir unsurlarına farklı vergiler uygulanması ve mükelleflere tanınan çok çeşitli muafiyet ve istisnalar, vergilemede dikey eşitlik ilkesinin tam olarak uygulanamamasına, dolayısıyla mükelleflerin önemli bir kısmının kendilerinden daha fazla gelir elde eden mükelleflere kıyasla daha yüksek oranda vergi ödemelerine neden olmaktadır⁷⁸.

⁷⁵ Şener, s.219

⁷⁶ Akdoğan, s.202

⁷⁷ Şener, s.219

⁷⁸ Şener, s.220

III. VERGİLEME YAKLAŞIMLARI

Vergi uygulamalarında hem yatay hem de dikey eşitlik ilkelerini sağlayabilmek adına, iki farklı vergileme yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, verginin faydalanma prensibine göre alınmasına dayanan fayda yaklaşımı; ikincisi ise verginin ödeme gücüne göre alınması prensibine dayanan ödeme gücü yaklaşımıdır⁷⁹.

A. Vergilemede Fayda Yaklaşımı

Vergilemede fayda yaklaşımı, “bireylerin kamusal mal ve hizmetlerden elde ettikleri faydaya göre vergilenmelerini” ifade eder. Bu yaklaşıma göre, bireylerin kamu hizmetlerinden yararlanma derecelerine bağlı olarak vergi ödemeleri gerekir. Başka bir ifadeyle, kamusal mal ve hizmetlerden az yarar elde edenler az vergi öderlerken, daha çok fayda sağlayanlar daha çok vergi ödemelidirler. Bu durumda kamusal mal ve hizmetlerden herhangi bir fayda sağlamayanların vergi ödemeleri söz konusu olmayacaktır⁸⁰.

Bu özellikleriyle fayda yaklaşımına göre vergileme, serbest piyasa ekonomisinin temelini teşkil eden mübadele esasına ve arz-talep piyasası fiyat mekanizmasının işleyişine benzetilebilir⁸¹. Bu çerçevede, fayda yaklaşımında kamusal mal ve hizmetlerin bedeli piyasa talebi tarafından belirlenecek ve tüm maliyet söz konusu mal veya hizmetleri kullananlar veya bunlardan faydalananlar tarafından ödenecektir⁸².

Fayda yaklaşımına göre vergileme, devletin ürettiği mal ve hizmetlerin bedelinin bireylerden tahsil edilmesini gerektirir. Ancak bölünemez ve pazarlanamaz nitelikteki mal ve hizmetlerin fiyatlanması mümkün olmayacağından, vergilemenin

⁷⁹ Akdoğan, s.214

⁸⁰ Şener, s.211

⁸¹ Pehlivan, s.152

⁸² Akdoğan, s.215

fayda yaklaşımına göre yapılabilmesi için devletin üretmiş olduğu bütün mal ve hizmetlerin bölünebilir ve pazarlanabilir olmaları gerekir. Oysa kamusal mal ve hizmetlerinin çok büyük bir kısmı bölünemez ve pazarlanamaz nitelikte olduklarından, fayda yaklaşımına göre vergileme kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için gereken kaynağı tek başına sağlayabilecek bir vergileme tekniği değildir.

Bununla birlikte, fayda yaklaşımı çerçevesinde adil ve etkin vergileme yapabilmek için ekonomideki gelir ve servet dağılımının eşit olduğunu varsaymak gerekir. Oysa serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde bireyler arasındaki gelir ve servet dağılımı çoğu kez eşit değildir. Gelir ve servet dağılımının eşit olmadığı bir ekonomide devletin kamusal mal ve hizmetlerin bedelini yararlanarlardan talep etmesi, söz konusu kamusal mal ve hizmetlerden sadece bedel ödeyebilenlerin yararlanmasına, bedel ödeyemeyenlerin ise bunlardan mahrum kalmasına neden olacaktır⁸³.

Kamusal mal ve hizmetlerin günümüzdeki nitelikleri ve çeşitliliği göz önüne alındığında, fayda yaklaşımı çerçevesinde vergilemenin uygulama alanının son derece sınırlı olduğu görülmektedir⁸⁴. Bununla birlikte, fayda yaklaşımına göre vergilenen kamusal mal ve hizmetler piyasa ekonomisi açısından temel mal niteliğinde olduklarından, fayda yaklaşımına göre vergileme kamu sektöründe etkinliğin sağlanması yönünden önemli bir ölçüttür⁸⁵.

B. Vergilemede Ödeme Gücü Yaklaşımı

Ödeme gücü yaklaşımına göre vergileme, “vergilemenin bireylerin ödeme güçleri esas alınarak yapılması” gereğini ifade eder. Kamu hizmetlerinin büyük bir kısmının bölünemez nitelikte olması ve toplumdaki gelir ve servet dağılımının eşit olmaması, salt fayda yaklaşımına göre vergileme yapabilmeyi imkânsız kılar⁸⁶.

⁸³ Pehlivan, s.152

⁸⁴ Akdoğan, s.216

⁸⁵ Şener, s.212

⁸⁶ Pehlivan, s.153

Ödeme gücü yaklaşımına göre, bireyler kendilerini ve ailelerini geçindirecek miktarın üzerinde sahip oldukları gelir ve servet unsurları nispetinde vergi ödemelidirler. Bu yaklaşıma göre, ödeme gücü olanlardan ödeme güçleriyle orantılı vergi alınırken, ödeme gücü olmayanlardan, yani sahip olduğu gelir ve servet unsurları ancak kendisini ve ailesini geçindirecek kadar olanlardan vergi alınmaz⁸⁷.

Ödeme gücü yaklaşımına göre vergileme yalnızca iktisatçı ve maliyeciler arasında değil, toplumun geniş kesimleri tarafından da kabul görmüş ve benimsenmiş bir vergileme yaklaşımıdır⁸⁸. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da dâhil olmak üzere, günümüzde pek çok devletin anayasasında bireylerin kamu giderlerinin finansmanına ödeme güçleriyle orantılı olarak katılacağına ilişkin açık ve kesin hükümler yer almaktadır⁸⁹.

Günümüzde adil bir vergi uygulamasının temel unsuru olarak ödeme gücü yaklaşımı benimsenmiş olmakla birlikte, mükelleflerin farklı gelir unsurlarına sahip olmaları ve kişisel ve ailevi durumlarının farklılık göstermesi, vergi uygulamalarında önemli sorunlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Ödeme gücünün bir göstergesi olan gelirin kavranmasındaki güçlükler ve bazen idari, bazen de ekonomik nedenlerle gelir kaynaklarının tamamının vergilenememesi, bu sorunları daha da artırmaktadır. Bu çerçevede, gelir bütün ülkelerde vergi ödeme gücünün önemli bir göstergesi olarak kabul edilmekle birlikte, vergi ödeme gücünün belirlenmesinde kişinin gelirinin değil harcamalarının esas alınması gerektiği düşüncesi, bilimsel çevrelerde giderek daha fazla taraftar bulmaktadır⁹⁰.

⁸⁷ Yılmaz, s.179

⁸⁸ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.286

⁸⁹ Akdoğan, s.217

⁹⁰ Akdoğan, s.221

IV. VERGİ ÖDEME GÜCÜ KAVRAMI

Ekonomi tarihi boyunca maliye konusunda çalışmış pek çok düşünür, adil bir vergi sisteminin sahip olması gereken temel kriterleri ortaya koymaya gayret göstermişlerdir. Konuyla ilgilenen ilk düşünürler, adil bir vergi sistemini, “vergi yükünü devlet tarafından sağlanan faydalarla orantılı bir biçimde dağıtan sistem” olarak nitelendirmişlerdir. Bu çerçevede vergilemede ödeme gücü yaklaşımını esas alan İngiliz düşünürlerince, vergi yükünün ödeme gücüne göre dağıtılması ilkesi adil bir vergi sisteminin temel kriteri olarak kabul edilmiştir⁹¹.

Adam Smith, vergi ödeme gücü ilkesini vergilemenin birinci kuralı olarak kabul etmiştir. Smith’ten sonra gelen yazarların çoğu, ödeme gücü ilkesini adil bir vergi sisteminin teminatı olarak benimsemiş ve toplumun varlıklı kesimini oluşturan bireylerin daha az gelir elde eden bireylere oranla daha fazla vergi ödemeleri gerektiğine inanmışlardır⁹². Benzer biçimde 1861 yılında “İngiltere Gelir Vergisi ve Servet Vergisi Seçim Komitesi”nde yapmış olduğu konuşmada, döneminin en önemli iktisatçılarından olan John Stuart Mill, “Vergilemede adaletin sağlanması için şahısların imkânları ile orantılı şekilde vergilenmesi, vergilemenin ana kuralı olmalıdır.” ifadesini kullanmıştır. Şahısların ödeme gücüne göre vergilenmesi gerektiği ilkesi son 150 yılda sadece maliyeci ve iktisatçılar arasında değil, kamuoyu tarafından da büyük ölçüde kabul görmüştür. Smith ve Mill’den sonra pek çok iktisatçı ve maliyeci şahısların ödeme gücüne göre vergilenmesi kavramını, “vergilemede en az düzeyde fedakârlık” ve “vergilemede eşit oranlı fedakârlık” kavramlarıyla izah etmişlerdir⁹³.

Buna göre, biri yılda 100.000 TL diğeri 10.000 TL gelir elde eden iki vergi mükellefi kıyaslandığında, birinci mükellefin geliri ikincisine göre nispi olarak daha yüksek oranda (başka bir ifadeyle artan oranda) vergilenmedikçe, vergi yükünün adil

⁹¹ Hacıosmanoğlu, M. Çetin. **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, Ankara, Hesap Uzmanları Vakfı, 1995, s.13

⁹² Eckstein, Otto. **Public Finance**, Foundations of Modern Economic Series, Prentice-Hill, New Jersey, 1964, s.55, Ersoy, s.34

⁹³ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.13

dağılımı sağlanamaz. Nicholas Kaldor'a göre artan oranlı vergilemenin altında yatan temel felsefe, sosyal eşitlik ve ekonomik kalkınma şeklinde özetlenebilecek kamusal amaçlardır. Bununla birlikte Kaldor'a göre sorunun iki boyutu vardır: Bunlardan birincisi eşitlik anlayışı temelinde alınacak artan oranlı bir verginin tatminkâr olabilmesi için derecesinin ne olması gerektiği, ikinci ise verginin şahısların imkânlarıyla orantılı bir şekilde alınması prensibinde, “şahısların imkânları” kavramıyla ne kastedildiğinin açık bir şekilde belirlenememesidir⁹⁴.

Türk vergi sisteminin temel dayanağı, vergilerin kişinin ödeme gücüne göre alınmasıdır. Anayasa'mızın 73. maddesi verginin mali güce göre (ödeme gücüne göre) alınacağını hükme bağlamış, ancak Anayasa'mızda ödeme gücünün tanımı yapılmamış ve ödeme gücünün nasıl belirleneceği öngörülmemiştir⁹⁵. Bununla birlikte, verginin gelir üzerinden mi, yoksa harcamalar üzerinden mi alınması gerektiği maliye biliminde üzerinde uzlaşılamayan konulardan biridir. Gelir ve harcama vergileri arasındaki tercih tartışmasının yanı sıra, servet üzerinden de ayrıca vergi alınıp alınmaması konusu maliyeciler arasındaki en önemli tartışma konularından biridir⁹⁶.

Bu çerçevede ödeme gücü kavramının tanımlanması vergileme açısından hayati öneme sahiptir. Günümüzde kişilerin ödeme güçlerini belirlemede kullanılan temel ölçü gelirdir. Genel kabul gören tanımına göre vergi ödeme gücü, “bireyin kendi gelir ve servetiyle orantılı olarak vergi vermesi” olarak tanımlandığı gibi, “kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını asgari bir biçimde sürdürmesine olanak tanıyacak gelirinin üzerinde kalan kısım” olarak da tanımlanmaktadır⁹⁷. Ancak mükelleflerin yaşam standardı birbirlerinden çok farklı olduğundan, kişinin kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak düzeydeki gelirin saptanmasında tüm mükellefler için ortak bir geçim standardı bulmak mümkün değildir. Tanımın bir diğer eksiği ise, vergi ödeme

⁹⁴ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.13,14

⁹⁵ Ernst & Young, s.9

⁹⁶ Aktan, s.11

⁹⁷ Tekin, Fazıl. **Artan Oranlılık ve Türk Gelir Vergisindeki Uygulaması**, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:192/122, E.İ.İ.A Basımevi, Eskişehir, 1978, s.21, Ersoy, s.35

gücünün tek göstergesi olarak kişisel geliri ele alması ve vergi ödeme gücünün önemli göstergelerinden olan servet ve harcamayı göz ardı etmesidir.

Oysa gelirin, ödeme gücünü temsil eden bir unsur olarak kullanılmasına karşın, ödeme gücünü gösteren tek ve en iyi kıstas olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Bununla birlikte servet, toplumdaki bireyler arasındaki iktisadi farklılıkları azaltmaya çalışan bir ekonomi politikası açısından gelirden daha fazla üzerinde durulması gereken bir unsurdur. Çünkü servet, gelir ile sıkı bağlantısına rağmen, gelirin dışında ve başlı başına bir ödeme gücü unsurudur. Günümüzde ödeme gücünün temel kıstası olarak gelirin ele alınması ve servet unsurunun göz ardı edilmesi, liberal kapitalist ekonomilerin mevcut işleyişini aksatmama yolundaki politik tercihlerden kaynaklanmaktadır. Ancak ödeme gücünün önemli bir unsuru olan servetin yok sayılamayacağı açıktır. Bununla birlikte gelir ve servetin ödeme gücünün iki ayrı kıstası olarak birlikte kullanılmasının, birinin tek başına kullanılmasına kıyasla gerçek ödeme gücünü çok daha iyi yansıtacağı aşikârdır⁹⁸.

Bu çerçevede, vergilemede ödeme gücünü belirleyen; gelir, servet ve tüketim düzeyleri kapsamlı bir biçimde vergi matrahına sokulmadan, vergilemede eşitliğin sağlanması mümkün değildir. Bu amaçla günümüzde vergi sistemlerinin temelini; gelir, servet ve harcama vergilerinin oluşturması için etkin düzenlemelere gidilmektedir⁹⁹.

A. Vergi Ödeme Gücünün Tespitinde Gelir

Mal ve hizmet fiyatları üzerindeki farklı vergiler bireyleri yüksek oranda vergilenen malları alırken ekonomik davranmaya, başka bir ifadeyle tasarrufa teşvik edecektir. Harcama kalıplarında bu nedenle ortaya çıkabilecek sapmalar devlet hazinesindeki gelir artışıyla giderilemeyecek boyutlarda refah kaybına neden olabilirler. Diğer taraftan eşitlik ve sosyal adaleti sağlamak adına zaruri olduğu düşünülen mallara tanınan istisnaların artması ve bunun sonucu olarak vergi yükünün lüks malların

⁹⁸ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.287

⁹⁹ Şener, s.219

üzerinde toplanması, sonunda hazinenin istikrarlı ve yeterli gelir sağlama imkânını da azaltacaktır¹⁰⁰.

Bu esaslardan hareket eden iktisatçı ve maliyeciler gelir vergisini en ideal vergileme biçimi olarak düşünmüşlerdir. Onlara göre gelir, bir şahsın vergileme kapasitesinin, dolayısıyla ödeme gücünün ölçülmesinde en kapsamlı ve en etkin araçtır. Bununla birlikte, şahısların gelirleri vergilendiğinden, ödenen vergi doğal olarak yansıtılamaz. Bu nedenle gerçekte kim vergilenmek isteniyorsa, sonuçta vergi yükünün onun üzerinde kalması söz konusudur. Bununla birlikte, gelir vergisi mükelleflerine artan oranlı vergi tarifesi uygulamak suretiyle, sosyal eşitlik ve sosyal adaletin sağlanması imkânı da doğacaktır. Bunun yanı sıra, gelir vergisi harcama vergilerine göre daha tarafsız bir vergidir. Çünkü vergi nedeniyle geliri azalan bireyler, harcama alternatifleri karşısında, kalan net gelirlerine göre sanki hiç vergi ödememiş gibi serbestçe hareket edebilirler¹⁰¹.

Vergilemenin en temel konusu olarak gelirin esas alınması gerektiği düşüncesinin altında yatan ana neden, gelirin vergi ödeme gücünün en iyi göstergesi olduğu kanısıdır. Bu düşünceden hareketle, gelir üzerinden alınan vergiler hemen her ülkenin vergi sisteminde yer almıştır. Vergilemede adalet ilkesi açısından ele alındığında, geliri vergilemenin vergi ödeme gücüne ulaşmada bir takım üstünlüklere sahip olduğu görülmektedir. Zira gelir vergisi subjektif karakterli bir vergidir ve bu sayede mükelleflerin kişisel ve ailevi durumlarını dikkate almaktadır. Gelir vergisi sisteminde; mükelleflerin kişisel ve ailevi durumlarını dikkate alan en az geçim indirimi uygulaması, artan oranlı vergi tarifesi ve mükelleflere tanınan muafiyet ve istisnalar vasıtasıyla, mükelleflerin vergi yükleri arasında farklılaşmaya gidilmekte ve mükelleflerin vergi ödeme güçlerinin etkin bir biçimde tespit edilmesine çalışılmaktadır¹⁰².

¹⁰⁰ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.12

¹⁰¹ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.12

¹⁰² Ersoy, s.36

Bununla birlikte, günümüzde bir vergileme aracı olarak gelir vergisinin etkinliğinin genellikle şahısların (üretici ve tüketici sıfatıyla) ekonomik faaliyetlere bakışına göre değiştiği yaygın biçimde kabul görmektedir. Gelir vergisinin bireylerin vergiden sonraki gelirlerini çeşitli tüketim unsurları arasında tahsis etmesinde müdahaleci etkisi olmamasına karşın; gerek çalışmak, gerek tasarruf yapmak ve gerekse bir işe atılıp risk üstlenmek suretiyle bireylerin para kazanmak irade ve istekleri üzerinde çok önemli düzeyde müdahaleci etkisi vardır. Günümüzde birçok maliyeciye göre her çeşit dolaylı vergiler etkinlik açısından dolaysız vergilerden kesinlikle daha üstün niteliktedirler. Çünkü insanların iş yapıp para kazanmak istek ve heveslerini sürdürmelerini sağlamaya çalışmak, onların harcama kalıplarındaki sapmaları önlemeye çalışmaktan çok daha önemlidir. Bunun sonucu olarak, mevcut gelir vergisi sisteminin bireylerin ekonomik kararlarına karışmadığı temeline ve eşitlik ve sosyal adaletin sağlanması hedefleri üzerine oturtulmuş olduğu söylenebilir. Çünkü hali hazırda gelir vergisi, vergi yükünün kişiler arasında mümkün olan en adil biçimde dağılımını sağlayan tek araçtır¹⁰³.

Diğer taraftan, gelir kavramının bireylerin vergi ödeme güçlerini (servetlerini ve kişisel harcamalarını dikkate almadan) doyurucu biçimde ölçen bir kriter olmadığı ve mevcut tanımı itibariyle muğlak bir kavram olduğu açıktır. Çünkü salt vergileme amacıyla yapılan mevcut gelir tanımı, vergi yükünün bireyler arasında farklı şekilde dağıtılmasına sebep olmakta ve çeşitli ülkelerdeki yasal tanımlarıyla önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir¹⁰⁴.

Bununla birlikte, şahısların vergi ödeme güçlerinin ölçülmesinde kullanılacak en uygun aracın gelir olup olmadığına ilişkin temel sorunun ülkemizde bugüne kadar yeterince tartışılmamış olması oldukça düşündürücüdür. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında da açıklanacağı üzere, salt vergileme amacıyla yapılan mevcut gelir tanımı, vergi ödeme gücünün ölçülmesinde kesinlikle yetersiz kalmaktadır. Bunun yanı sıra,

¹⁰³ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.12

¹⁰⁴ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.13

sermaye olarak zenginliğin (veya servetin) ek bir vergiyle vergilenmesi söz konusu olsa dahi, gelirin mevcut tanımını kaçınılmaz bir biçimde eksik ve yetersiz kalmaktadır.

Vergi matrahının adil bir şekilde tespit edilememesi nedeniyle vergi sisteminin arzulanan politik ve sosyal hedefleri gerçekleştirememesi, vergi tarifesinin yanlış seçilmesinden çok, vergilenebilir gelir tanımının yanlış seçilmesinin bir sonucudur¹⁰⁵. Ancak vergi tarifesi kavramı kolayca tanımlanabilse de, gelirin tanımını yapabilmek o kadar kolay değildir. Zira vergileme açısından çok önemli bir kavram olmakla birlikte, gelirin evrensel anlamda kabul görmüş ve çerçevesi tam olarak çizilmiş tek bir tanımı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Gerek ödeme gücü açısından, gerekse ekonomik akım ifade eden yapısı nedeniyle, vergileme uygulamaları açısından en fazla kabul gören konu olan gelir,¹⁰⁶ basit ifadesiyle “kişilerin alım gücünde meydana gelen artış” olarak kabul edilebilir. Bu şekilde tanımlanan gelir, üretim faktörlerinin bir getirisi şeklinde oluşabileceği gibi, kişilerin servet unsurlarında meydana gelebilecek değer artışları yoluyla veya çeşitli transferler yoluyla da oluşabilir¹⁰⁷. Esas itibarıyla ekonomik bir kavram olan gelir, günümüze kadar farklı bakış açılarına göre ve çeşitli şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır. Ekonomik tanımıyla gelir, “üretim sürecine katılan faktörlerin yaratılan hâsıladan fonksiyonel bölüşüm sonucunda aldıkları payları” ifade eder. Buna göre; “hâsıladan emek faktörüne düşen paya ücret, sermayeye düşen paya faiz, girişimciye düşen paya kazanç ve işletmede başkasına ait menkul ve gayrimenkul malların kiralanması sonucunda bu malların sahiplerine ödenen paya irat” denilmektedir¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.14

¹⁰⁶ Ulusoy, Ahmet, Harun Özdemir. **Kişisel Harcama Vergisinin Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Değerlendirme**, Vergi Sorunları Dergisi, Aralık 2003, s.185

¹⁰⁷ Bıyık, Recep. **4369 ve 4444 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde Gelir Tanımı, Harcama ve Tasarruftan Hareketle Gelirin Tespiti ve Mali Milat Uygulaması**, Vergi Dünyası Dergisi, Eylül 1999, s.1

¹⁰⁸ Maliye Hesap Uzmanları Vakfı. **4369 Sayılı Kanunla İlgili Görüş ve Değerlendirmeler**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1999, s.11

John Richard Hicks, “Sermaye ve Değer” adlı kitabında, geliri tüketim ve tüketim beklentileriyle ilişkilendirerek tanımlamıştır. Buna göre Hicks, gelir kavramının “insanlara fakirleşmeden tüketebilecekleri meblağı ölçme olanağını veren bir rehber” olduğunu ifade etmiş ve geliri, “kişinin belirli bir zaman diliminde servetinde herhangi bir azalma olmadan tüketebileceği azami meblağ” olarak tanımlamıştır. Bu çerçevede Hicks’e göre gelir, “kişinin belirli bir zaman içinde tüketebileceği ve zaman süresi sonunda maddi varlığının başlangıçtan daha iyi durumda olmasını sağlayan azami değerdir”¹⁰⁹. Hicks’in bakış açısının farklılığı gelir ve sermaye kavramları arasındaki bağlantıya gerekli önemi vermemiş olmasıdır¹¹⁰.

Irving Fisher, Erik Robert Lindhal ve konu üzerinde detaylı çalışmalar yapan diğer iktisatçıların ortak yanı ise, geliri daima “belirli bir kaynaktan sağlanan hâsıla” olarak dikkate almalarıdır. Bu çerçevede Fisher’a göre gelir, “mükerrer hesaplamaların tümünün birbirini götürmesi neticesinde, sermaye mallarında meydana gelen hâsıla veya ürün”dür. Fisher’la benzer şekilde düşünen diğer iktisatçılara göre ise gelir, “esas varlığı, başka bir ifadeyle kaynağı aynen koruyabilmek için yapılması gerekli mahsuplardan sonra kalan hâsıla veya ürün”dür¹¹¹.

Fisher, 1906 yılında yayımladığı “Sermaye ve Gelirin Doğası” adlı kitabında, gelir ve sermaye kavramlarını birbirlerini tamamlayan birer unsur olarak ele almıştır. Buna göre, “belirli bir zamanda mevcut olan servet veya zenginlik stokuna” sermaye, “belirli bir zaman aralığında servet veya zenginlikten elde edilen fayda akışına” ise gelir denir. İnsanın da maddi servetin bir türü olarak bir sermaye gibi düşünülmesi halinde (zira gerek maddi sermaye, gerekse insan gücü sermayesi bir gelir kaynağıdır), basit tanımıyla gelir, “belirli bir dönem içinde mevcut olan sermaye mallarından sağlanan net faydadır”. Burada, net teriminin mükerrer hesaplamaların mahsup edilmesinden sonraki kalanı ifade ettiğine dikkat edilmelidir. Fisher’a göre bunun anlamı, mevcut sermaye mallarının idamesine ve yeni sermaye malları yaratılmasına hizmet eden sermaye

¹⁰⁹ Kay, J. A. **The British Tax System**, Second Edition, Oxford University Press, 1980, s.79, Ersoy, s.3

¹¹⁰ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.38

¹¹¹ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.38

mallarının borcuna kaydedilen, buna karşılık aynı kıymetleri yaratan sermaye mallarının alacağına kaydedilen faydaların, hesaplamada birbirlerini götürmesidir. Dolayısıyla bir bütün olarak sermayenin yaratacağı net gelir, “şahısların tüketim kapasitelerine göre belirli bir dönemde elde ettikleri mal ve hizmetlerin toplamından (yani harcamalarından)” oluşmaktadır¹¹².

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, gelir yalnızca tüketimden oluşmaktadır. Tasarruflar gelirin bir unsuru olarak dikkate alınmamışlardır. Çünkü bu tanıma göre tasarruflar sermaye mallarının bir hâsılası veya ürünü değildirler. Tasarruf yapmak suretiyle sadece mevcut sermaye stoku, dolayısıyla gelecekte yaratılacak gelir ya da hâsıla büyütülebilir. Bu nedenle sermayede belirli bir dönemde meydana gelen artış, o sermayenin cari hâsılası veya ürünü olmayıp, gelecekte yaratacağı hâsıla artışının bir yansıması olarak dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla, tasarrufu cari dönem içindeki sermaye stoku artışının bir unsuru olarak düşünmek, kaçınılmaz bir biçimde mükerrerliğe yol açacaktır. Çünkü bu durumda gelecekteki gelirin bir kısmının cari döneme iskonto edilerek, iskonto edilmemiş cari dönem gelirin eklenmesi, böylece mükerrer hesaplamaya yol açılması söz konusu olacaktır¹¹³.

Bu husus, yani tüketime konu olmayan gelir kavramının (tasarrufların) iskonto edilmiş ve iskonto edilmemiş değerlerin toplamını ifade ettiği hususu, Fisher’ın temel çalışma alanını oluşturmuştur. Fisher’a göre, sebebi ne olursa olsun beklenen gelir akışı yükseliyorsa, sermaye stokunun değeri de artacaktır. Ancak sermaye stokundaki bu değer artışı gelir artışına eklenmemelidir. Çünkü böylesi bir ekleme ister istemez meyve ile ağacının birbirinden farklı şeyler olarak ele alınmaları yerine, birbirlerinin aynı gibi ele alınmalarına benzer bir yanılgıya neden olacaktır. Zira gelir ve sermaye birbirinden farklı, fakat aynı ölçüde birbirleriyle bağlantılı kavramlardır. Gelir ve sermaye bir bütün oluşturduklarından, birini diğerinden soyutlamanın anlamı ve imkânı yoktur¹¹⁴.

¹¹² Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.34

¹¹³ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.34

¹¹⁴ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.34

Diğer taraftan, gelir ekonomik ve bilimsel olarak yukarıdaki gibi tanımlanabilmesine rağmen, vergi hukuku ve uygulamaları açısından ayrıca tanımlanmalıdır¹¹⁵. Zira iktisat biliminde bilimsel ölçülere göre yapılmış gelir tanımlarını kamu maliyesinde de aynen kabul etmek mümkün değildir. Çünkü vergi teorisinde önemli olan, verginin konusunun, başka bir ifadeyle gelirin kavranabiliyor olmasıdır. Bu amaçla hangi nakit akımlarının gelir olarak kabul edileceği ve ödeme gücünün bir göstergesi olarak değerlendirileceği hususunda, kamu maliyesinde iktisat teorisinden farklı gelir teorileri geliştirilmiştir. Bu teorilerden en önemlileri; belirli bir kaynaktan düzenli bir şekilde sağlanan geliri ifade eden “kaynak teorisi” ile servette net artışa neden olan her türlü irat ve kazancı ifade eden “net artış teorisi”dir¹¹⁶.

1. Kaynak Teorisi

Kaynak teorisine göre gelir, belirli bir kaynaktan düzenli bir şekilde elde edilen kazanç ve iratlardan oluşur¹¹⁷. Buna göre belirli bir kaynaktan sürekli olarak elde edilen gelir, vergi ödeme gücünün göstergesi olarak kabul edilmeli ve vergilenebilir¹¹⁸. Buna istinaden kaynak teorisine göre gelir, “kişilerin sahip oldukları üretim faktörlerini, üretim sürecine sokmalarının karşılığında elde ettikleri değerler bütünüdür.” Ancak teoriye göre ekonomik olarak kişilerin alım gücünde artış yaratan değerlerin tamamı gelir sayılmamakta, gelir sayılabilmek için belirli bir kaynağa bağlılık ve süreklilik unsurları aranmaktadır. Teorinin bu özelliği nedeniyle, bazı gelir unsurları vergilenebilir gelir olarak kabul edilmemektedir¹¹⁹.

Bu çerçevede, ücretler ve menkul veya gayrimenkul sermaye iratları, belirli sıklıklarla tekrarlanmaları nedeniyle sürekli gelir kaynakları olarak kabul edilirlerken; miras, piyango ve kumar kazançları gibi gelir unsurları, arazi nitelik taşıdıklarından

¹¹⁵ Bıyık, s.1

¹¹⁶ Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, **4369 Sayılı Kanunla İlgili Görüş ve Değerlendirmeler**, s.11

¹¹⁷ Nadaroğlu, Halil. **Kamu Maliyesi Teorisi**, İstanbul, 1976, s.368, Ersoy, s.11

¹¹⁸ Ulusoy - Özdemir, s.185

¹¹⁹ Bıyık, s.2

vergi kapsamı dışında bırakılmaktadırlar¹²⁰. Ancak, ödeme gücü yaratan arızı nitelikteki gelirler vergilenmezken, yalnızca süreklilik unsuru taşıyan gelirlerin vergilenmesi, vergi adaleti açısından önemli sakıncalar doğurmaktadır.

Buna istinaden kaynak teorisi; (1) vergileme alanını daralttığı, (2) vergilemede adalet ilkesini göz ardı ettiği, (3) kayıt dışı ekonominin yaygınlaşmasına katkıda bulunduğu, (4) vergi idarelerinin vergi kayıp ve kaçaklarıyla mücadele etmesini zorlaştırdığı ve (5) gelişen ekonomik hayatın getirdiği yeni gelir unsurlarının vergilenmesi için gereken esnekliği sağlayamadığı gerekçeleriyle eleştirilmektedir¹²¹. Bu bakımdan, kapsamı çok dar olan kaynak teorisi, gelirin tespitine ilişkin olumlu yanlarına rağmen uygulamada tek başına yeterli olamamaktadır.

2. Net Artış Teorisi

Net artış teorisine göre gelir, “mükelleflerin belirli bir dönemde servetlerinde meydana gelen artıştır” ve mükellefler bu artış dikkate alınarak vergilenmelidirler¹²². Buna istinaden, gelir kişinin dönem içindeki tüketimi de göz önüne alınmak suretiyle hesaplanmakta ve kişinin servetinde net bir artış meydana getiren her türlü kazanç ve iratlar gelir olarak kabul edilmektedir.

Net artış teorisinin en önemli savunucularından olan Robert Haig’e göre gelir, “belirli bir zaman aralığında ekonomik güçte meydana gelen net artıştır”. Haig’e göre bu net artış iki unsurdan oluşmaktadır: Bunlardan birincisi ilgili zaman aralığında yapılan toplam tüketim, ikincisi ise net servette meydana gelen artıştır. Benzer şekilde Henry Simons’a göre gelir, “belirli bir zaman aralığında tüketilen maddi zenginliğin piyasa değeri ile dönem sonu net servet değeri ve dönem başı net servet değeri arasındaki değişimin cebirsel toplamıdır”¹²³. Bu çerçevede gelir, “belirli bir dönemde

¹²⁰ Aksoy, Şerafettin. **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1991, s.358, Ersoy, s.12

¹²¹ Bıyık, s.2

¹²² Ulusoy - Özdemir, s.185

¹²³ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.19

yapılan tüketime ilave olarak, net servette meydana gelen artış veya azalışın cebirsel toplamını ifade eder”¹²⁴ ve vergilenebilir gelir, “Gelir = Tüketim + (Dönem Sonu Servet - Dönem Başı Servet)” formülünden yararlanılarak kolaylıkla tespit edilebilir¹²⁵.

Gelirin net artış teorisine göre tanımı, her çeşit arızı kazançları da kapsamaktadır. Çünkü söz konusu gelir unsurları, hem o dönem içinde yapılan tüketime, hem de sermaye veya servetteki net artışa tahsis olunan birer kaynak vazifesi görmektedirler. Diğer taraftan, gelirin bu şekildeki tanımının, gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaksızın tüm sermaye değer artış kazançlarını ve yine gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaksızın sermaye değer düşüş zararları diye adlandırılan kayıpları da içerdiğine dikkat edilmelidir. Bununla birlikte, harcamanın kaynağını teşkil eden gelirin; “ücret olarak elde edilen gelir” ile “servetten elde edilen gelir” veya “sürekli servet kaynaklarından sağlanan gelir” ile “arızı nitelikteki servet kaynaklarından sağlanan gelir” olup olmasının bir önemi kalmamaktadır. Çünkü bütün bunlar kişinin o andaki hayat standardını ölçme olanağı sağlayan ve kişinin tercihine bağlı olarak değişiklik gösteren dönem harcamaları şeklinde düşünülerek vergilemeye esas alınacaktır¹²⁶. Bu çerçevede net artış teorisi gelirin yalnızca tüketim veya tasarrufa konu olabileceğini kabul etmekte, buradan hareketle, kaynağına bakılmaksızın her türlü kaynak transferinin, arızı gelirlerin ve servet unsurlarındaki değer artışlarının gelir kavramının kapsamına girdiği kabul edilmektedir¹²⁷.

Net artış teorisi, geliri geniş bir şekilde kavrayan ve vergi ödeme gücünü adil bir şekilde tespit eden bir yaklaşım olarak kabul edilmekle birlikte; (1) gelir tanımının kaynak teorisine kıyasla daha belirsiz ve soyut olduğu, (2) uygulamada gelirin kavranmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılacağı, (3) gerçekleşmemiş sermaye değer artış kazançlarının gelir kabul edilerek vergileme kapsamına alındığı ve (4) ölçülmesi

¹²⁴ Bıyık, s.2

¹²⁵ Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, **4369 Sayılı Kanunla İlgili Görüş ve Değerlendirmeler**, s.12

¹²⁶ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.19

¹²⁷ Bıyık, s.2

güç ve vergilenmesi sosyal açıdan anlamlı olmayan öz tüketimin vergileme kapsamına alındığı gibi nedenlerle eleştirilmektedir¹²⁸.

Bununla birlikte, gelirin ödeme gücünün temel göstergesi olarak kabul edildiği ülkelerde, kaynak teorisi ve net artış teorisinin tek başlarına uygulanmaları vergi tahsilâtında arzu edilen başarıyı sağlayamamıştır. Bu nedenle, günümüzde hiçbir ülke tek başına kaynak teorisi veya tek başına net artış teorisindeki gelir tanımından yola çıkarak vergileme yapmamaktadır. Bu çerçevede, günümüzde gelir kavramının tespitinde kaynak teorisinden yola çıkılarak, net artış teorisi ile gelirin tanımı genişletilmekte ve her iki teorisinin birleştirilmesi yoluyla vergilenebilir gelirin tespit edilmesine çalışılmaktadır¹²⁹.

Gelirin tanımlanmasındaki güçlüklerden dolayı, vergilenebilir geliri tanımlarken kaynak teorisi ve net artış teorisinin bileşimi olan karma bir esasa yer verilmekte, ancak her iki teorisinin uygulamadaki ağırlığı yere ve zamana göre değişiklik göstermektedir. İngiltere ve Türkiye gibi ülkelerin vergi sistemlerinde kaynak teorisine ağırlık verilirken; Fransa, Almanya, İsviçre ve ABD gibi ülkeler¹³⁰ ile gelişmiş batı ülkelerinin çoğunda, vergilenebilir gelirin ölçülmesinde net artış teorisine ağırlık verilmektedir¹³¹.

Bu çerçevede vergilenebilir gelir; zamana, ülkeye ve uygulanacağı ortamın ihtiyaçlarına göre değişiklik gösteren dinamik bir kavramdır ve vergi ödeme gücünü kavrama başarısı gelirin ekonomik tanımına yaklaşabilmesine bağlıdır¹³². Başka bir ifadeyle gelirin ekonomik tanımından uzaklaşılması halinde, vergilemede eşitsizlik ve adaletsizlik doğması kaçınılmazdır.

¹²⁸ Bıyık, s.2

¹²⁹ Ulusoy - Özdemir, s.185

¹³⁰ Edizdoğan, Nihat, Ali Çelikkaya. **Vergilerin Ekonomik Analizi**, Bursa, Dora Yayınları, 2010, s.13

¹³¹ Bıyık, s.4

¹³² Haig, R. M. **İktisadi ve Hukuki Yönleri İle Gelir Mefhumu**, Çeviren: Sevim Görgün, Maliye Enstitüsü Tercümelei, Birinci Seri, 1965, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1114, İktisat Fakültesi No: 162, Maliye Enstitüsü No: 18, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1965, s.92, Ersoy, s.15

B. Vergi Ödeme Gücünün Tespitinde Harcama Gücü

Günümüze kadar, genellikle vergi ödeme gücünün en önemli göstergesinin gelir olduğu kabul edildiğinden, vergi ödeme gücünün tespitinde harcama kavramının tanımı ve kapsamı üzerinde fazla durulmamıştır. Bu çerçevede, harcama kavramı, “gelirin ve servetin tüketim amacıyla elden çıkarılması” veya “mal ve hizmetin satın alınması için yapılan ödeme”¹³³ şeklinde tanımlanmış, ancak bu tanımlar nedeniyle sıklıkla gider kavramıyla karıştırılmıştır. Oysa gider, servet ve gelirden yalnızca tüketim amacıyla yapılan ödemeleri kapsarken, harcama kavramı yalnızca tüketim amacıyla değil, aynı zamanda üretim ve tasarruf amacıyla yapılan ödemeleri de kapsamaktadır. Buna istinaden harcama, “servet ve gelirden gerek üretim, gerekse tüketim ve tasarruf amacıyla yapılan ödemelerdir” şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle, harcama kavramı üretim ve tüketim harcamalarının yanı sıra, servetteki artış için yapılan diğer tüm harcamaları da kapsamakta ve bu tanımıyla giderden çok daha geniş bir anlam ifade etmektedir¹³⁴.

Harcama kavramı kişilerin gelir ve servetleri de göz önüne alınarak tanımlandığından, harcamanın tespit edilebilmesi için gelirin ve servetin de tespit edilmesine ihtiyaç vardır. Bu çerçevede, gelir ve servet, sahiplerine bir harcama gücü kazandırırken, esasen mükelleflerin vergi ödeme güçlerini yalnızca gelir ve servetleri değil, aslında harcama güçleri belirler¹³⁵.

Harcama gücü, “kişinin fiili harcamalarının dışında kalan, bazı kıstaslarla ölçülebilen ve kişisel ihtiyaçların tatminine olanak veren kudret ve kabiliyet” olarak tanımlanmıştır. Harcamalar üzerinden vergi alınması düşüncesinin temel dayanağı da bu

¹³³ Özdemir, Emin. **4008 Sayılı Kanunla Getirilen Yeni Müessese: Harcama ve Tasarruflar Yoluyla Gelire Ulaşma**, Yaklaşım Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 25, Ocak 1995, s.98, Ersoy, s.18

¹³⁴ Özdemir, s.98, Ersoy, s.19

¹³⁵ Türk, s.165

kudret ve kabiliyettir. Zira sahip olunan harcama gücü vasıtasıyla yapılan harcamalar, mükellefe ilave servet ve gelir yaratabilme imkânı da tanırılar¹³⁶.

Diğer taraftan, sıradan bir vatandaş için harcama gücünün tek ölçüsü paradır. Ancak, günlük dilde kullanılan para kavramı aslında oldukça belirsiz bir kavramdır. Çünkü günlük dilde para; yalnızca belirli bir anda cepteki veya bankadaki mevcut nakit tutarını, harcanabilir zenginliği, maaş veya ücret şeklinde ortaya çıkan gelir akışını, temettü ve faiz şeklindeki gelirleri veya hediye, bağış, yardım, veraseten intikal ve kumar kazançları gibi arızı karakterdeki gelirleri anlatmakta kullanılmamakta, ayrıca bunların bütününe ifade etmek için de kullanılmaktadır. Sıradan bir vatandaşın farkında olmadığı şey, servet stoku ile gelir akışı arasındaki farklılıktır. Bu farklılık aynı zamanda iktisatçı ve maliyecilerin vergi ödeme gücünün ölçülmesinde kullanılacak aracı belirlemede karşılaştıkları zorlukların da temelini teşkil etmektedir¹³⁷.

Harcama gücünün unsurları, Nicholas Kaldor tarafından; akış, stok, ve sermaye değer artış kazançları kavramlarıyla açıklanmıştır. Bu çerçevede, harcama gücünün unsurları olarak; (1) akış kavramı, kişinin belirli dönem süresince elde ettiği maaş, ücret, temettü ve faiz gelirleri gibi tekrarlanan nitelikteki gelirleri; (2) stok kavramı, kişinin belirli bir andaki farklı unsurlardan oluşan harcanabilir zenginliğini; (3) sermaye değer artış kazançları kavramı ise, kişinin ticarete konu olmayan varlıklarının piyasa değerinde meydana gelen artışlar ile hediye, bağış, yardım, veraseten intikal ve kumar kazançları gibi arızı nitelik taşıdığından dolayı düzenli gelir kategorisine girmeyen unsurları ifade etmekte kullanılmaktadır¹³⁸.

1. Akış Kavramı

Akış kavramı, “kişinin belirli dönem süresince elde ettiği maaş, ücret, temettü ve faiz gelirleri gibi tekrarlanan nitelikteki gelirleri” ifade etmektedir.

¹³⁶ Kaldor, Nicholas. **A New Look at the Expenditure Tax**, Brookings Conference on Income Versus Expenditure Tax, Washington, October 1978, Holmes-Meier, New York, 1989, s.439, Ersoy, s.20

¹³⁷ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.15

¹³⁸ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.15

Bireylerin zenginliğindeki artışın düzenli bir akışın sonucu olması durumunda, bu artış bireylere göre farklılık göstereceğinden, kişilerin servetlerindeki artış miktarı onların göreceli vergi ödeme güçlerini mantıklı bir şekilde ölçebilecektir. Ancak söz konusu zenginlik artışının bir kısmının faiz veya kâr payı kazançlarından; başka bir kısmının menkul kıymet veya gayrimenkul kazançlarından; diğer bir kısmının ise kişisel çalışma gücünden sağlanmasının söz konusu olması halinde, bu çeşit akışların bireyin vergi ödeme gücünü ölçmekte bir arada kullanılması mümkün değildir¹³⁹.

Bu nedenle, biri 10.000 TL diğeri 100.000 TL ücret geliri elde eden iki şahsın eş değerde bir harcama gücüne sahip olduğu söylenemez. Bu değerlendirme yalnızca bireylerin ücret gelirlerinin birbirlerinden farklı olması esasına dayanmamaktadır. Bunun yanı sıra, harcanabilir zenginliğe sahip olmanın bireylere gelirin ötesinde potansiyel harcama gücü sağladığı da göz önünde bulundurulmalıdır¹⁴⁰.

2. Stok Kavramı

Stok kavramı, kişinin belirli bir andaki “farklı unsurlardan oluşan harcanabilir zenginliği” ifade etmektedir. Servetin, esasen belirli bir andaki durumu göstermesi ve genellikle istenildiği anda kolaylıkla harcamaya dönüştürülememesi, onun stok kavramı ile açıklanmasını gerektirmektedir. Ancak, servetin bir kısmı istenildiği anda hemen harcamaya dönüştürülemez de, servet, harcama gücünün önemli bir unsurunu oluşturmaktadır.

Bazı iktisatçılar, gelir ve servetin bir madalyonun iki yüzü olduğunu, bu nedenle farklı iki kavram olarak değerlendirilmemeleri gerektiğini savunmaktadırlar¹⁴¹. Servetin vergi ödeme gücünün ölçülmesinde dikkate alınmaması gerektiği savına gerekçe olarak, genelde bu çeşit sermaye sahipliğinin gerçek harcama gücünü temsil etmediği fikri ileri sürülmektedir. Bunun nedeni, insanların harcanabilir sermaye olarak

¹³⁹ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.16

¹⁴⁰ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.16

¹⁴¹ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.173

yalnızca başlangıçtaki servetlerini aynen koruyan değer üzerindeki kısmı dikkate alma eğilimleridir. Yine de servetten kaynaklanan harcama gücünün, gelirden kaynaklanan harcama gücünden daha esnek bir biçimde ele alınmasını haklı gösterecek herhangi bir neden yoktur¹⁴².

Benzer biçimde, bazı iktisatçılar harcanabilir zenginliğe sahip olmanın bireylere gelirin ötesinde potansiyel harcama gücü sağladığı görüşüne de karşı çıkmaktadırlar. Karşıt görüştekiler, zenginliğin veya servetin gerçek değerinin, o servetin gelecekte sağlayacağı umulan gelirin bugünkü değere iskonto edilmesinden öte bir şey olmadığı fikrinden hareket etmektedirler. Onlara göre servet veya zenginlik akışının bugüne iskonto edilmiş değerinin bizzat servet akışına ilave bir unsur olarak dikkate alınması mükerrerlik yaratmaktadır. Bu görüş bazı açılardan doğru ve mantıklı olabilir. Ancak konuya vergi ödeme gücünün ölçülmesi açısından yaklaşıldığında, bir gelir akışı olarak zenginlik kavramıyla, bir stok olarak servet kavramının birbirlerinin yansımaları olduklarını söylemek doğru olmayacaktır. Bu durum zengin olanlarla olmayanlar arasında değil de, sahip oldukları servetleri değişik sermaye ve gelir getiren alanlara yatıran şahıslar arasında kıyaslama yapıldığında daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır¹⁴³.

Örneğin, her biri nakit 100.000 TL tutarında serveti veya sermayesi olan üç ayrı şahıs düşünelim. Bunlardan birincisi servetini yılda 5.000 TL tutarında gelir getirecek şekilde muhtelif menkul kıymetlere yatırmayı tercih etmiş olsun. İkinci şahıs aynı sermayeyi vadesiz mevduat gibi herhangi bir gelir getirmeyecek şekilde değerlendirmeyi tercih etmiş olsun. Üçüncü şahıs ise sermayesinin yarısını yılda 2.500 TL tutarında gelir getirecek şekilde muhtelif menkul kıymetlere yatırmış, diğer yarısını ise vadesiz mevduat gibi herhangi bir gelir getirmeyecek şekilde tahsis etmiş olsun. Bu durumda 100.000 TL'lik sermayesinin tamamını hiçbir gelir getirmeyecek şekilde tahsis eden ikinci şahsın herhangi bir harcama gücü olmadığını, dolayısıyla vergi ödeme gücü bulunmadığını söylemek yanlış olacaktır. Diyelim ki, aynı şahıs 70 yaşında olsun ve 90

¹⁴² Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.25

¹⁴³ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.16

yaşına kadar yaşayacağını tahmin etsin. Bu durumda kalan 20 yıllık ömrü boyunca dilerse her yıl 5.000 TL'lik bir tutarı harcayabilecektir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, belirli bir sermayeye ait harcama gücü, beklenen ömrün sınırlı olması nedeniyle hiç bir zaman sıfır olmayacaktır. Benzer şekilde, örneğimizde yılda 2.500 TL'lik geliri tercih eden üçüncü şahsın vergi ödeme gücünün, yılda 5.000 TL'lik gelir elde eden birinci şahsın vergi ödeme gücünün yarısına eşit olduğunu söylemek de mümkün değildir¹⁴⁴.

Dolayısıyla, aynı değerdeki sermayeden farklı tutarlarda gelir doğabilmektedir. Buna istinaden, vergi ödeme gücünün tespitinde yalnızca geliri ölçü almak tatminkâr sonuçlar vermeyeceği gibi, sermayenin içinde doğal olarak yer alan vergi ödeme gücünü yalnızca sermayenin dönemsel getirisini dikkate alarak ölçmek de mantıklı değildir. Bu sebepten, gelir getirsin veya getirsin, servetin vergi ödeme gücünün bir göstergesi olarak kabul edilmesi gerekir.

3. Sermaye Değer Artış Kazancı Kavramı

Sermaye değer artış kazancı kavramı, “bireyin ticarete konu olmayan varlıklarının piyasa değerinde meydana gelen net artışlar¹⁴⁵ ile hediye, bağış, yardım, veraseten intikal ve kumar kazançları gibi arızî nitelik taşıdığından dolayı düzenli gelir kategorisine girmeyen unsurları” ifade etmektedir. Bunlar tekrarlanmayan, başka bir ifadeyle beklenmeyen nitelikteki gelir unsurlarıdır.

Bu tür gelirler bireyin harcama gücünü diğer düzenli ve tekrarlanabilir karakterdeki gelirler gibi artırmazlar. Çünkü gelirin düzenli ve tekrarlanabilir karakterde olduğu durumlarda, bireyin görüş ufğunun cari dönemin ötesine geçmesine gerek yoktur. Aksi durumda ise elde edilen gelirin cari dönemde olduğu kadar, gelecekte de ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak değerlendirilmesi zorunluluğu vardır. Tüm gelirlerin sabit bir oran üzerinden vergilenmesi söz konusu ise bu farklılığın bir önemi

¹⁴⁴ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.17

¹⁴⁵ Bulutoğlu, Kenan. **Vergi Politikası**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 956, İktisat Fakültesi Yayınları No: 130, Maliye Enstitüsü Yayınları No: 11, Sermet Matbaası, İstanbul, 1962, s.104, Ersoy, s.23

kalmayacaktır. Çünkü bu tür gelirlerin zaman içindeki birikiminden oluşacak toplam gelir üzerindeki nihai vergi yükü değişmeyecektir. Buna karşın, artan oranlı vergileme sisteminde arızı veya düzensiz karakterde gelir elde eden mükellefler, aynı tutardaki gelirlerini geniş bir zaman diliminde ve düzenli olarak elde eden mükelleflere kıyasla daha yüksek bir vergi yükü altında kalacaklardır. Vergi yükleri arasındaki söz konusu farklılık, tekrarlanmayan karakterdeki çeşitli gelirler veya değişik derecelerde tekrarlanmakla birlikte, belirli bir olasılık dâhilinde tekrarlanması beklenmeyen diğer gelirler dikkate alındığında çok daha ciddi sorunların doğmasına neden olmaktadır¹⁴⁶.

Bu çeşit gelirlerin başlıcaları şunlardır: (1) Veraset ve intikal vergisine konu olan her türlü ivazsız intikaller, ölüme bağlı tasarruflar, bağışlar, hediyeler, mükâfatlar ve bunun gibi yollarla sağlanan ivazsız intikaller. (2) At yarışı, kumar, bahis ve piyango gibi şans oyunlarından sağlanan kazançlarla, sermaye değer artış kazançları. (3) Kitabı satış rekoru kıran bir yazarın bir defaya mahsus kazancı, bir mucidin buluşunu satması yoluyla elde ettiği telif ve patent hakları, arazisinde maden bulunan bir şahsın haklarını satması karşılığında elde ettiği kazançlar, her türlü tazminat gelirleri, emeklilik ikramiyeleri, vs¹⁴⁷.

Geliri elde eden kişinin harcama gücünün artması açısından incelendiğinde, yukarıda sayılan gelir unsurlarının tamamının benzer karakterde oldukları söylenebilir. Bu bakımdan, vergi yükünün toplumda adil dağılımının sağlanabilmesi için, bu tür gelirlerin tümünün vergi matrahında yer alması gerekir. Ancak, söz konusu gelir unsurlarının aynı tutardaki ve tekrarlanabilir olma özelliği taşıyan diğer gelir unsurlarına kıyasla kişilerin harcama güçlerinin artmasına düzenli bir katkıları olmadığına da göz önünde bulundurulması gerekir. Bu nedenle, arızı olarak hayatında bir kere 100.000 TL'lik gelir elde eden bir kimse ile eş tutardaki geliri her yıl düzenli olarak elde eden kimseyi aynı şekilde vergilemek mantıksız olacaktır. Diğer taraftan,

¹⁴⁶ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.18

¹⁴⁷ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.18

kaynak teorisi yaklaşımında olduğu gibi, bu çeşit gelirleri gerçek gelir olmadıkları gerekçesiyle tümden dikkate almamak da aynı ölçüde mantıksızlığa yol açacaktır¹⁴⁸.

C. Vergi Ödeme Gücünün Ölçüsü

Vergi ödeme gücünün ölçüsü olarak vergilenebilir gelirin esas alınması gerektiği fikri çok az sayıda iktisatçı tarafından savunulmuştur. Çünkü vergilenebilir gelirin birbirlerinden farklı tanımları; daha çok kanun koyucu, yargı organları ve vergi idareleri tarafından farklı amaçlarla yapılmış olan ve birçok noktada birbirleriyle çelişen tanımlardır. Buna rağmen, ekonomi tarihi boyunca gelir vergisi taraftarları gelire yeni ve tatminkâr bir tanım getirilmesinden çok, tutarlı bir vergilenebilir gelir tanımı uygulanmasının tek çare olduğunu savunmuşlardır¹⁴⁹.

Ancak, yukarıda açıklanan sebeplerle, vergilenebilir gelirin bireylerin gerçek ödeme güçlerini ölçebilecek nitelikte bir tanımını yapmak mümkün değildir. Çünkü kişisel hizmetlerden edinilen gelirleri (ücret, maaş ve profesyonel hizmet gelirleri), sermaye sahipliğinden sağlanan gelirleri (faiz, kira ve kâr payı) ve arızı kazançlardan elde edilen gelirleri (hediyeler, miras, piyango ve kumar kazançları) ortak bir paydaya indirmek mümkün değildir¹⁵⁰. Bu sebepten, ödeme gücü ölçüsü olarak gelirin esas alındığı vergi uygulamalarında, vergilenebilir gelirin tanımlanması yerine, vergiye tabi tutulacak gelir unsurlarının vergi kanunlarında tek tek sayılması neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir¹⁵¹.

Bununla birlikte, kişilerin göreceli yaşam standartları göz önünde bulundurulduğunda, net gelir düzeyinin aslında sadece bir yanılsamadan ibaret olduğu bir gerçektir¹⁵². Çünkü gelir vergisi sisteminde bireyin gelirinden elde ettiği harcama

¹⁴⁸ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.18

¹⁴⁹ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.19

¹⁵⁰ Jacoby, Neil H. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, The Yale Law Journal, January 1958, s.517

¹⁵¹ Akdoğan, s.210

¹⁵² Little, I. M. D. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, The Economic Journal, March 1956, s.117

gücü ile sermayesinden elde ettiği potansiyel harcama gücünü tarafsız olarak ölçebilecek nitelikte bir araç yoktur. Diğer taraftan, insanın beklenen ömrü sınırlı olduğundan, eşit sermaye ve gelir düzeyine sahip kişiler mukayese edildiğinde, sermayesinin tamamını hayatı boyunca harcamaktan çekinmeyecek kişi ile sermayesinin bir kısmını aile fertlerine miras olarak bırakmak isteyen kişinin aynı şekilde değerlendirilmesi ve vergilenmesi makul ve mantıklı değildir¹⁵³.

Bütün bu nedenlerle, vergi ödeme gücünün ölçüsü olarak gelirin değil, harcamaların esas alınması gerekir. Bu sayede; (1) hem servetten kaynaklanan harcama gücünün ölçülebilmesi sorunu ortadan kalkacak, (2) hem sermaye gelirlerinin vergilenmesi sorunu çözülmüş olacak, (3) hem de mükellefler kazançlarının gerçek olup olmadığına veya daha fazla harcayıp harcayamayacaklarına kendileri karar vereceklerdir¹⁵⁴.

Buna istinaden, her mükellef şahsi harcamalarını kendisine göre bir ihtiyaç sırasına koyduğunda ve harcamalarını bu esasa göre gerçekleştirdiğinde, o an içinde bulunduğu koşulları ve geleceğe ilişkin beklentilerini dikkate alarak, harcama gücünü ortak bir birime indirgeme işini kendi kendine yapmış olacaktır. Bunun sonucu olarak, ödeme gücünün tespitinde gelir yerine cari harcamalara dayalı bir vergi sistemi vasıtasıyla, her şahıs bizzat kendisinin tespit edeceği kıstaslara göre şekillenecek harcama gücü üzerinden adil ve eşit bir biçimde vergilenebilecektir¹⁵⁵.

Bu çerçevede, vergi sisteminin temel kriteri olarak gelir yerine cari harcamalar esas alındığında, gelir vergisi sistemindeki; (1) çalışarak elde edilen gelirler ile servetten elde edilen gelirler; (2) geçici servet kaynaklarından sağlanan gelirler ile devamlı servet kaynaklarından sağlanan gelirler ve (3) gerçek sermaye değer artış kazançlarından elde edilen gelirler ile fiktif sermaye değer artış kazançlarından elde edilen gelirler arasında

¹⁵³ Little, s.118

¹⁵⁴ Little, s.118

¹⁵⁵ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.24

karşılaştırma yapamamaktan kaynaklanan bütün sorunlar kendiliğinden çözülmüş olacaktır¹⁵⁶.

Sonuç itibariyle, vergi ödeme gücünün tespitinde geliri esas alan gelir vergisi sisteminin yerine, harcamaları esas alan kişisel harcama vergisi sisteminin uygulamaya alınmasıyla, çağdaş bir vergi sisteminin temeli olarak kabul edilen vergileme ilkelerinin tamamının uygulanabilmesi imkânı doğacaktır.

¹⁵⁶ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.24

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN YAPISI VE ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN YAPISI

Çağdaş toplumlarda kamu gelir kaynakları içinde değişik niteliklere sahip çok sayıda gelirler bulunur. Bunlar devletin zor alım gücünden gönüllük esasına kadar uzanan geniş bir yelpazede yer alırlar¹⁵⁷. Vergi tahsilâtı ve vergi idaresi açısından basitliğin söz konusu olduğu ilkel toplumlarda vergiler daha ziyade işlemler üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Devlet harcamalarının hızlı bir şekilde arttığı ve sanayileşmenin hâkim olduğu günümüz toplumlarında ise, vergi yükünün şahısların ödeme gücü esas alınarak kademeli bir şekilde dağıtılması gerektiği fikri benimsenmiş, bu çerçevede kamu giderlerinin finansmanında şahısların doğrudan doğruya vergilenmesi giderek artan bir önem kazanmıştır¹⁵⁸.

Günümüzde vergiler, dolaysız vergiler ve dolaylı vergiler adı altında iki büyük gruba ayrılırlar. Kamu ekonomisinin temel amaçlarını gerçekleştirmek için bu iki grup vergi etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet vergileri gibi doğrudan doğruya gelir ve servet üzerinden alınan vergiler, dolaysız vergiler grubunu oluştururlarken; katma değer vergisi, satış vergileri ve diğer tüketim vergileri gibi mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler, dolaylı vergiler grubunu oluştururlar¹⁵⁹.

Bu iki grup vergi arasında aslında kesin bir sınır yoktur. Ayrım daha çok tüzel kişiler de dâhil olmak üzere şahısların vergilenmesi ile bazı işlemlerin vergilenmesi esasına dayanmaktadır. Buna göre, gelir veya mülkiyet sahipliği nedeniyle alınan

¹⁵⁷ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.274

¹⁵⁸ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.11

¹⁵⁹ Şener, s.198

vergiler dolaysız vergiler grubuna dâhil olurlarken, bir mal veya hizmeti satın alırken (veya satarken) doğan vergiler dolaylı vergiler grubuna dâhil olmaktadır¹⁶⁰.

Tablo 1

**Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin
Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)**

Yıllar	Dolaylı Vergiler	Dolaysız Vergiler
1980	37	63
1985	53	47
1990	48	52
1995	59	41
2000	59	41
2005	69	31
2006	69	31
2007	66	34
2008	65	35
2009	64	36

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, Genel Bütçe Gelirleri Tahsilâtının Yüzde Dağılımı 1923-2009, Ankara, 2010

Geçtiğimiz 30 yıllık dönemde, Türkiye’de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı %37’den %64 seviyesine yükselmiştir. Buna mukabil, dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı %63’ten %36’ya inmiştir. Ülkemizde dolaylı vergiler içindeki en büyük gelir unsurları, katma değer vergisi ve özel tüketim vergisidir. Dolaysız vergilerdeki en büyük pay ise gelir vergisindedir¹⁶¹.

Gelir vergisinin toplam bütçe gelirleri içindeki payı 2000 ila 2009 yılları arasında %25’ten %21’e inmiştir. Aynı dönemde kurumlar vergisinin payı %10’dan %9’a gerilerken, dâhilde alınan katma değer vergisinin payı %16’dan %12’ye inmiş, özel tüketim vergisinin payı ise %19’dan %28’e çıkmıştır¹⁶².

¹⁶⁰ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.3

¹⁶¹ Vergi Konseyi, **Para ve Sermaye Piyasalarının Vergilendirilmesi**, İstanbul, Vergi Konseyi, 2004, s.6

¹⁶² T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **2000-2005 Yılları Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri**, 2010. <http://www.muhasabat.gov.tr/mgmportal/>

Buna istinaden, gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerin (gelir vergisi ve kurumlar vergisi) toplam vergi gelirleri içindeki payı %35'ten %31'e düşerken, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin (dâhilde alınan katma değer vergisi, özel tüketim vergisi ve diğerleri) payı %40'tan %45'e yükselmiş, servet üzerinden alınan vergilerin (veraset ve intikal vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi) payı ise %1'den %2'ye çıkmıştır¹⁶³.

Tablo 2

**Vergi Gelirlerinin Merkezi Yönetim Bütçesi
Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)**

	2000	2005	2009
Gelir ve Kazançlar Üzerinden Alınan Vergiler	35%	31%	31%
Gelir Vergisi	25%	20%	21%
Kurumlar Vergisi	10%	10%	9%
Servet Üzerinden Alınan Vergiler	1%	2%	2%
Veraset ve İntikal Vergisi	0%	0%	0%
Motorlu Taşıtlar Vergisi	1%	2%	2%
Mal ve Hizmetler Üzerinden Alınan Vergiler	40%	44%	45%
Katma Değer Vergisi	16%	12%	12%
Özel Tüketim Vergisi	19%	28%	28%
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	4%	2%	2%
Şans Oyunları Vergisi	0%	0%	0%
Özel İletişim Vergisi	2%	3%	2%
Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	18%	18%	17%
Damga Vergisi	3%	2%	2%
Harçlar	2%	3%	3%
Toplam Vergi Gelirleri	100%	100%	100%

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2000-2005 Yılları Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri, 2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri, Ankara, 2010

¹⁶³ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **2000-2005 Yılları Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri**, <http://www.muhasebat.gov.tr/mgmportal/>

Servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı uzun yıllar %1'den daha düşük seviyelerde seyrederken, Uluslararası Para Fonu desteğiyle uygulanan ekonomik programlar çerçevesinde getirilen ek vergilerle 2003 yılından itibaren %2 seviyesine yükselmiştir¹⁶⁴.

A. Gelir ve Kazançlar Üzerinden Alınan Vergiler

Türk vergi sisteminde gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine, tüzel kişilerin gelirleri kurumlar vergisine tabi kılınmıştır. Buna istinaden ülkemizde gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergiler, gelir vergisi ve kurumlar vergisi adları altında iki alt bölümden oluşmaktadır.

2010 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi'nde gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının %30,76 (59 milyar 480 milyon TL) olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. Buna istinaden toplam vergi gelirlerinin %21,47'sinin (41 milyar 515 milyon TL) gelir vergisi, %9,29'unun ise (17 milyar 964 milyon TL) kurumlar vergisinden sağlanması planlanmıştır¹⁶⁵.

1. Gelir Vergisi

Vergi sistemleri içinde çok önemli bir paya sahip olan gelir vergisi, maliye politikasının etkin bir aracıdır. Gelir vergisi, mükellefin kişisel ve ailevi durumunu dikkate alan sübjektif yapısıyla gelir dağılımını iyileştirirken, çeşitli teşvik uygulamalarına olanak veren yapısıyla kaynak ayırımında etkinliği sağlamaya yardımcı olur¹⁶⁶.

Türk gelir vergisi sistemi gerçek kişi mükelleflerin her türlü kazanç ve iradını vergileme anlayışını benimsemiştir¹⁶⁷. Buna göre Gelir Vergisi Kanunu'nun 1.

¹⁶⁴ Vergi Konseyi, s.6

¹⁶⁵ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. **Genel Bütçe Gelirlerinin Tahsilatı, Tahakkuku ve Tahsilatın Tahakkuka Oranı**, 2010. <http://www.muhasebat.gov.tr/mgmportal/>

¹⁶⁶ Şener, s.233

¹⁶⁷ Özmen, s.61

maddesinde vergiye tabi gelirin tanımı yapılırken, 2. maddesinde vergiye tabi gelir unsurları sayılmıştır. Gelir Vergisi Kanunu'ndaki tanımına göre, vergiye tabi gelir, “gerçek kişilerin bir takvim yılı içinde elde ettikleri kazanç ve iratların net tutarıdır”. Gelir vergisine tabi gelir unsurları ise; “ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlardır”¹⁶⁸.

Gelir, başlı başına bir kavram olmakla birlikte, vergi hukukunda net gelir ifadesi kullanılmasının amacı vergilemeye esas gelirin tanımlanmasıdır. Net gelir, “herhangi bir gelirin elde edilmesi ve kaynağının idamesi için yapılan giderlerin indirilmesinden sonra kalan tutardır”. Her bir gelir unsuru için indirilebilecek gider kalemleri Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. ve 89. maddelerinde ayrı ayrı belirtilmiştir¹⁶⁹.

Bu çerçevede, gelir vergisi uygulamasında vergilenebilir net gelir şu şekilde hesaplanır: (1) Önce bütün gelir unsurları tek bir vergi beyannamesinde toplanır ve toplam brüt gelir bulunur. (2) Daha sonra toplam brüt gelirden gelirin elde edilmesi için yapılan giderler düşülerek net gelir bulunur. (3) Bulunan rakamdan kişisel muafiyet ve istisnalar çıkarılıp, masraf sayılmayan kalemler ile transfer ödemeleri eklenerek, vergilenebilir net gelir ya da gelir vergisi matrahı elde edilir¹⁷⁰.

Türk vergi sisteminde gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabi kılınmıştır¹⁷¹. Buna istinaden gelir vergisinin mükellefleri yalnızca gerçek kişilerdir. Gelir vergisi uygulamasında mükellefler tam mükellef ve dar mükellef olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Tam mükellef ve dar mükellefleri birbirinden ayıran kriter Türkiye’de yerleşik olmaktır. Vergi uygulamasında Türkiye’de yerleşik sayılan gerçek kişiler tam mükellef, yerleşik sayılmayanlar ise dar mükellef olarak adlandırılmaktadır.

¹⁶⁸ Ernst & Young, s.11

¹⁶⁹ Özmen, s.62

¹⁷⁰ Şener, s.238

¹⁷¹ Ernst & Young, s.11

Gelir Vergisi Kanunu'nun 4. maddesine göre, ikametgâhı Türkiye'de olanlar veya bir takvim yılı içinde Türkiye'de devamlı olarak 6 aydan fazla oturanlar gelir vergisi uygulaması açısından tam mükellef sayılmakta, bunun dışında kalan gerçek kişi mükellefler ise dar mükellef olarak kabul edilmektedirler. Tam mükelleflerin Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç ve iratların tamamı Türkiye'de vergilenirken, dar mükellefler sadece Türkiye'de elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilenmektedirler¹⁷².

Dar mükellefiyet esasının konuluş amacı vergi mükerrerliğinin (çifte vergilemenin) önlenmesidir. Türkiye'de ikamet etmeyenlerin elde ettikleri kazanç ve iratlar ikamet ettikleri ülkelerin mevzuatına göre vergilendiğinden, dar mükellefleri sadece ikamet etmedikleri ülkede elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilemekte isabet vardır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 7. ve 8. maddelerinde vergilenecek kazanç ve iratların hangi hallerde Türkiye'de elde edilmiş sayılacağı açıklanmıştır. Buna göre Türkiye'de işyeri veya daimi temsilcisi bulunan dar mükellefler, bu işyerlerinde veya bu temsilciler vasıtasıyla kazanç sağladıklarında, bu kazancı Türkiye'de elde etmiş sayılmaktadırlar¹⁷³.

Ülkemizde gelir vergisi artan oranlı tarifeye uygulanmaktadır. Buna göre tarifede yer alan vergi oranları vergiye tabi gelirin miktarı yükseldikçe artmaktadır. Artan oranlı vergi tarifesi uygulamasının amacı, vergilemede adalet ve eşitliğin sağlanabilmesi adına, vergi ödeme gücü yüksek olan mükelleflerden daha fazla vergi alınmasıdır. Gelir vergisi tarifesindeki matrah dilimleri, Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 123. maddesi hükmü gereğince her yıl bir önceki yılın yeniden değerlendirilmesinde artırılmaktadır. Bununla birlikte aynı madde hükmüyle Bakanlar Kurulu'na bu dilimleri yarısına kadar artırma veya yarısı kadar indirme yetkisi verilmiştir¹⁷⁴.

¹⁷² Ernst & Young, s.11

¹⁷³ Özmen, s.3

¹⁷⁴ Ernst & Young, s.13

Artan oranlı gelir vergisi uygulamasında, alt gelir grubundaki vergi mükelleflerinin gelir düzeyleri düşük olduğundan, bu mükelleflerin vergi yükleri de vergilemede adalet ve eşitlik ilkelerine uygun olarak düşüktür. Ancak üst gelir grubundaki mükelleflerin vergi yükleri görece yüksek olsa da, ülkemizde hali hazırda uygulanmakta olan muafiyet ve istisnalar ile gelirin tanımından kaynaklanan sorunlar nedeniyle esasen gelir düzeyi arttıkça fiili vergi oranı azalmaktadır¹⁷⁵.

Tablo 3

2010 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri	Vergi Oranı
8.800 TL'ye kadar	%15
22.000 TL'nin 8.800 TL'si için 1.320 TL, fazlası için	%20
50.000 TL'nin 22.000 TL'si için 3.960 TL, fazlası için	%27
50.000 TL'den fazlasının 50.000 TL'si için 11.520 TL, fazlası için	%35

Kaynak: Price Waterhouse Coopers, Vergi Portalı, <http://www.vergiportali.com>, İstanbul, 2010

2. Kurumlar Vergisi

Ülkemizde 1950 yılında yapılan vergi reformundan bu yana, gelir ve kazançların vergilenmesinde gelir vergisi ve kurumlar vergisi ikilisi kullanılmaktadır. Bu çerçevede ülkemizde gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine, kurumların gelirleri ise kurumlar vergisine tabi kılınmıştır. Her iki verginin de gelir üzerinden alınması nedeniyle kurumlar vergisinin literatürdeki ismi “Kurumlar Gelir Vergisi”dir¹⁷⁶.

Kurumlar vergisi uygulaması çerçevesinde kurum deyimi, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde sayılan tüzel kişileri ifade etmektedir. Aynı kanunun 2. maddesinde ise vergiye tabi kurumların özellikleri açıklanmıştır.

Kurumlar vergisi esas itibarıyla sermaye şirketlerini vergilemeyi amaçlamakla birlikte, bir taraftan iktisadi faaliyette bulunan çeşitli kuruluşları vergilemeye tabi tutarak rekabeti korumak, diğer taraftan devlete mümkün olduğunca fazla gelir

¹⁷⁵ Şener, s.234

¹⁷⁶ Şener, s.259

sağlamak amacıyla, sermaye şirketi niteliğinde olmayan dernekleri, kooperatifleri ve kamu iktisadi teşebbüslerini de kapsamına almaktadır¹⁷⁷. Buna göre;

a. Sermaye şirketleri,

- Anonim şirketler,
- Limited şirketler,
- Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler,
- Yukarıda yer alan şirketlerle aynı mahiyetteki yabancı kurumlar,
- Sermaye Piyasası Kurulu'nun düzenleme ve denetimine tabi fonlar,
- Yukarıda belirtilen fonlara benzer yabancı fonlar,

b. Kooperatifler,

c. İktisadi kamu kuruluşları,

d. Dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler,

e. Sendika ve cemaatlere ait iktisadi işletmeler,

f. Vergi dairesinden kurumlar vergisi mükellefiyeti tesis edilmesini talep eden iş ortaklıkları,

elde ettikleri kazançlar üzerinden kurumlar vergisi ödemekle yükümlü kılınmışlardır¹⁷⁸.

Kurumlar vergisi yukarıda sıralanan mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri net kurum kazancı üzerinden hesaplanır. Net kurum kazancı, gelir vergisinde olduğu gibi, elde edilen dönemsel gelirden gelirin elde edilebilmesi için yapılan harcamaların indirilmesiyle bulunur. Net kurum kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanunu'nun ticari kazançlar hakkındaki hükümleri uygulanır. Kurumlar Vergisi Kanunu'nda kurum kazancı, "bilanço esasına göre işletmenin öz sermayesindeki dönemsel değişim miktarı" olarak tanımlanmıştır¹⁷⁹. Ülkemizde kurum kazançları %20 oranında kurumlar vergisine tabidir¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Edizdoğan - Çelikkaya, s.138

¹⁷⁸ Ernst & Young, s.37

¹⁷⁹ Özmen, s.82

¹⁸⁰ Ernst & Young, s.37

3. Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi İlişkisi

Kurumlar vergisi günümüzde birçok ülkede yaygın biçimde kullanılmakla birlikte, halen maliye literatüründe en çok tartışılan vergilerden biridir. Bu tartışmanın temelini gelir vergisi uygulamasının yanında ayrıca kurumlar vergisi uygulamasına ihtiyaç olup olmadığı konusu oluşturur.

Kurumlar vergisini savunanlar kurumların tüzel kişi sıfatıyla bağımsız ödeme gücüne sahip olduğunu belirterek, kurum kazançlarının gelir vergisinden ayrı olarak vergilenmesi gerektiğini ileri sürmektedirler¹⁸¹. Bu yöndeki başka bir yaklaşıma göre kurum kazançlarını gelir vergisi yoluyla vergilemek çok zordur. Çünkü gelir vergisi dağıtılmayan kârları ve yabancı ortakların gelirlerini bütünüyle kavrayamamaktadır¹⁸². Aynı yöndeki bir başka yaklaşıma göre ise, vergi idaresi açısından kurumların vergilenmesi daha etkindir. Çünkü kurumlar vergisinin mükellef sayısı nispeten azdır ve kurumların vergi kaçırmaları daha zordur¹⁸³.

Bununla birlikte, günümüzde gelir ve kurumlar vergisinin bir arada uygulandığı vergi sistemlerinin çoğunda, kurum kazançları önce kurumlar vergisine, daha sonra bu kazançlar ortaklara kâr payı olarak dağıtıldığında gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Kurumlar ve gelir vergisi arasında ortaya çıkan bu ilişki “çifte vergileme” olarak da bilinen bir sorun yaratmaktadır. Bu durum, bir taraftan tasarruflar üzerinde olumsuz etki yaratırken, diğer taraftan düşük gelirli yatırımcılara ek vergi yükü getirmesi nedeniyle sermaye piyasalarının gelişmesini önler¹⁸⁴.

¹⁸¹ Musgrave, R. A., P. B. Musgrave. **Public Finance in Theory and Practice**, Mc Graw Hill 1984, s.387, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı. **Türkiye'de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firma Davranışları Üzerindeki Etkisi**, Ankara, İktisadi Planlama Genel Müdürlüğü, 1993, s.3

¹⁸² Boadway, R., A. Shah. **How Tax Incentives Affect Decisions to Invest in Developing Countries**, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firma Davranışları Üzerindeki Etkisi**, s.3

¹⁸³ Boadway – Shah, s.13, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firma Davranışları Üzerindeki Etkisi**, s.3

¹⁸⁴ Şener, s.260

Son yıllarda gelirin vergilenmesinde gelir vergisinin yanı sıra kurumlar vergisi gibi ayrı bir vergiye ihtiyaç olup olmadığı tartışmaları pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yeniden canlanmış olsa da, Türkiye’de kamu kesiminin vergi gelirine olan büyük gereksinimi, kurumlar vergisinin kaldırılarak gelir ve kazançların yalnızca gelir vergisiyle vergilenmesini önlemektedir¹⁸⁵.

Kurumlar vergisi ve gelir vergisinin birlikte uygulanmasının yol açtığı çifte vergileme sorunu, birçok ülkede kurumlardan elde edilen kâr payı kazançlarına vergi istisnası getirilmesi suretiyle çözülmek istenir. Ancak böyle bir durumda farklı gelir elde eden bireyler aynı oranda kurumlar vergisine tabi tutulacaklarından, vergilemede dikey eşitlik ilkesinden sapılmış olur. Buna istinaden sorunun çözümüne ilişkin çeşitli bütünleşme modelleri geliştirilmiştir. Bu modellere göre, aynı matrahın hem kurumlar hem de gelir vergisine tabi olmasının yol açtığı ek vergi yükü sorunu gelir ve kurumlar vergilerinin bütünleştirildiği bir sistemle bir dereceye kadar çözüme kavuşturulabilmektedir¹⁸⁶.

B. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

Servetin vergi ödeme gücünün önemli bir göstergesi olduğunun kabul edilmesinin bir sonucu olarak, çağdaş vergi sistemlerinde servet ve servetin el değiştirmesi üzerinden vergileme yoluna gidilmekte ve servet vergileri yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

Servet üzerinden yıllık olarak alınan servet vergilerinin bütün şekillerinde, bir taraftan kamunun finansal ihtiyaçlarını karşılama isteği, diğer taraftan vergilemede yatay ve dikey eşitliğin sağlanması hedefi etkili olmaktadır. Servet vergileri geçmişte ülke bağımsızlığının finansmanı amacıyla dahi kullanılmış olup, günümüzde daha ziyade gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırmak ve vergi sistemlerinde etkinliği sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin, 1. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan

¹⁸⁵ Uluatam, Özhan, Ramazan Taş, Meltem Kayıran Dikmen. **Türk Vergi Sisteminin Temel Sorunları ve Bir Reform Önerisi**, Ankara, Türk Harb-İş Sendikası, 1995, s.65

¹⁸⁶ Şener, s.260

hiperenflasyonu önlemek ve savaş vurgunu aşırı kârları vergilemek amacıyla, servet vergisi Almanya'da başarıyla uygulamaya konmuştur¹⁸⁷.

Uygulamada servet vergisi, ya bütün servet unsurlarını kapsayacak biçimde ya da bazı servet unsurlarının özel olarak vergilenmesi biçiminde uygulanmaktadır. Servet vergileri, özellikle gelir dağılımını iyileştirmek ve vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek amacıyla son yıllarda Avrupa'da genel bir vergi olarak kullanılmaktadır¹⁸⁸.

Servet vergilerinin oranı genellikle %5'in altında olacak şekilde belirlenmektedir. Bunun nedeni, örneğin faiz oranının %10 olduğu bir ekonomide, %5 oranında uygulanan servet vergisinin, elde edilen gelir üzerindeki etkisinin %50 oranındaki bir gelir vergisi nispetinde tutulabilmesidir. Vergi oranının düşük olması nedeniyle, servet vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı da oldukça düşüktür. Ancak bu önemsiz payına karşın, servet vergisi, vergi sisteminde otokontrolü sağlayıcı ve gelir dağılımını düzenleyici etkisi nedeniyle birçok gelişmiş ülkenin vergi sistemi içinde yer alır¹⁸⁹.

ABD ve Türkiye'de ise, genel bir servet vergisi yerine daha çok özellikli mülkiyet vergileri kullanılmaktadır. Bu çerçevede ülkemizde servet ve servet transferleri üzerinden alınan vergilerin kapsamı; emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve veraset ve intikal vergisi ile sınırlıdır¹⁹⁰.

Tarih ve tahsilâtı yerel yönetimlerce yapılmakta olan emlak vergisi hariç tutulduğunda, ülkemizde servet ve servet transferleri üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 2010 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi'ne göre %2,32 düzeyindedir. Buna göre, toplam 4 milyar 484 milyon TL olarak gerçekleşmesi öngörülen servet vergisi tahsilâtının; 4 milyar 328 milyon TL'sinin motorlu taşıtlar

¹⁸⁷ Şener, s.302

¹⁸⁸ Şener, s.301

¹⁸⁹ Şener, s.302

¹⁹⁰ Şener, s.301

vergesi, 156 milyon 19 bin TL'sının ise veraset ve intikal vergisinden sağlanması planlanmıştır¹⁹¹.

Servet ve gider beyanı esaslı Türk vergi sisteminde 1961-1983 yılları arasında vergi toplamada etkinliği artıran ve gerçek gelirin vergilenmesini temin eden önemli bir denetim ve vergi güvenlik müessesesi olmuştur. 1984 yılında kaldırılan bu sistemin yerine hayat standardı esaslı getirilmek suretiyle servet ve gider beyanı esasının yarattığı boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Hayat standardı esasının vergi güvenlik müessesesi olarak yetersiz kaldığının tespiti ve kayıt dışı ekonominin giderek büyümesi, 1995 yılından itibaren gelirin harcama ve tasarruflardan hareketle kavranmasına yönelik bir düzenleme yapılmasını gündeme getirmiş ve bu konuda Vergi Usul Kanunu'nun 30/7 maddesindeki re'sen tarhiyat nedenleri arasında bir düzenleme yapılmıştır.

Ancak yapılan düzenleme sadece bir tanımlamadan öteye gidememiştir. Çünkü getirilmek istenen düzenleme ile servet ve gider beyanı esasının ana fikri benimsenmekle birlikte, yasadaki boşluklar bu müessesenin uygulanmasına olanak vermemiştir¹⁹².

C. Mal ve Hizmetler Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir ve servet üzerinden alınan vergiler bireyleri iktisadi gücün iki temel unsuruna göre vergilemeyi amaçlar. Bu iki güç unsurunun yanında kişisel harcamaların da iktisadi gücün bir göstergesi olarak ele alınmasının yerinde olup olmayacağı geniş tartışmalara konu olmuştur¹⁹³.

Bu çerçevede bireylerin refah düzeylerinin yalnızca elde ettikleri gelir ve servet düzeyi ile değil, tüketim harcamalarıyla da ölçülmesi gerektiği görüşü 17. yüzyıldan beri savunulmaktadır. Zira bireyler gelirlerinin yalnızca tasarruf ettikleri kısmından

¹⁹¹ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri**, <http://www.muhasebat.gov.tr/mgmportal/>

¹⁹² Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, **4369 Sayılı Kanun'un Uygulanmasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Değişiklik Önerileri**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1999, s.42

¹⁹³ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.377

değil, harcadıkları kısmından da fayda elde ettiklerinden, gelirin tüketime ayrılan kısmının da vergilenmesi gerektiği görüşü birçok iktisatçı ve maliyeci tarafından benimsenmiştir. Bu görüşten hareketle, günümüzde mal ve hizmetler (tüketim) üzerinden alınan vergiler temel vergi kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir¹⁹⁴. Ancak günümüze kadar çok çeşitli örnekleri görülen tüketim vergileri, bireylerin tüketimlerinin bütününden değil, yalnızca belirli mal ve hizmetlerin değişimleri üzerinden alınmışlar, dolayısıyla tüketim harcamalarını ancak sınırlı biçimde vergileyebilmişlerdir. Oysa bireylerin gerçek ödeme güçlerini en iyi ve en adil biçimde tespit edecek ve iktisadi ve toplumsal sonuçları itibariyle en az sakınca doğuracak vergi, harcamaların bütünü üzerinden alınacak bir vergidir¹⁹⁵.

Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler dolaylı vergi niteliğindedirler. Mal ve hizmetlerin fiyatları içinde gizlenmiş olduklarından, dolaysız vergilere kıyasla yönetimleri çok daha kolay olan bu vergiler, önemli miktarda vergi hâsılatı sağladıklarından ve çok sayıda mal ve hizmet üzerinde uygulandıklarından, yaygın kullanılan bir vergi grubu niteliğindedirler. Günümüzde ülkelerin toplam vergi gelirleri içinde tüketim vergilerinin payı oldukça yüksektir. Gelişmekte olan ülkelerde toplam vergi gelirlerinin yarısından fazlasını tüketim vergileri oluştururken, bu oran gelişmiş ülkelerde yaklaşık üçte bir kadardır. Buna istinaden, dolaylı vergiler grubuna dâhil olan tüketim vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapısı bozulmaktadır¹⁹⁶.

Ülkemizde mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı katma değer vergisinin uygulanmaya başlandığı 1985 yılından bu yana sürekli olarak artış göstermektedir. Bugün gelinen noktada ülkemiz vergi gelirlerinin üçte ikisi mal ve hizmetler üzerinden alınan (dolaylı) vergilerden oluşmaktadır.

¹⁹⁴ Şener, s.279

¹⁹⁵ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.377

¹⁹⁶ Şener, s.279

2010 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi'nde, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının %61,81 (119 milyar 499 milyon TL) olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. Buna mukabil toplam vergi gelirlerinin %28,25'inin (54 milyar 630 milyon TL) özel tüketim vergisi, %27,28'inin ise (52 milyar 743 milyon TL) katma değer vergisinden sağlanması planlanmıştır¹⁹⁷.

Tüketim vergileri, üretim zincirinin tek bir aşamasından, ya da ayrı ayrı bütün aşamalarından alınabilir. Bu özelliğine istinaden tüketim vergileri, “tek aşamalı tüketim vergileri” ve “çok aşamalı tüketim vergileri” olarak ikiye ayrılırlar.

Tek aşamalı tüketim vergisi (toplu muamele vergisi), dolaylı vergilerin üretici, toptancı veya perakendeci aşamalarından yalnızca birinde alınan türüdür. Tüketim vergisi; (1) üretim zincirinin ilk aşamasında alınır, “imalat satış vergisi”; (2) toptan satış aşamasında alınır, “toptan satış vergisi”; (3) perakende satış aşamasında alınır, “perakende satış vergisi” adını alır. Günümüzde tek aşamalı tüketim vergileri yaygın olarak “perakende satış vergisi” ve “özel tüketim vergisi” adları altında ve farklı biçimlerde uygulanırlar. Bu ayrımın yapılmasının temel nedeni tüketim vergilerinin kamu ekonomisinin fonksiyonları üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmeye çalışılmasıdır. Buna istinaden, perakende satış vergileri kaynak ayırımında etkinliği sağlarken, özel tüketim vergileri gelir dağılımının iyileştirilmesine ve kaynak ayırımında etkinliğin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, perakende satış vergileri devlete gelir sağlamak amacıyla uygulanırken, esasen özel tüketim vergileri kamu ekonomisinin bazı özel amaçlarını gerçekleştirmek için kullanılırlar¹⁹⁸.

Çok aşamalı tüketim vergisi (yayıllı muamele vergisi), dolaylı vergilerin üretim zincirinin bütün aşamalarından alınan türüdür. Çok aşamalı tüketim vergisinin iki örneği vardır. Bunlardan “muamele vergisi” genellikle sosyalist ekonomiler tarafından ve bir dönem Almanya ve Avusturya tarafından yoğun bir biçimde uygulanmıştır. Çok aşamalı tüketim vergisinin diğer türü ise günümüzde sıklıkla kullanılmakta olan katma değer

¹⁹⁷ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri Gerçekleşmeleri**, <http://www.muhasibat.gov.tr/mgportal/>

¹⁹⁸ Şener, s.279,281

vergisidir¹⁹⁹. Gerek muamele vergisi, gerekse katma değer vergisi üretim zincirinin bütün aşamaları üzerinden alınır. Her iki vergi türünün arasındaki en önemli fark, katma değer vergisinin üretim zincirinin her aşamasında yaratılan katma değer üzerinden alınmasına karşın, muamele vergisinin her aşamadaki satış fiyatı üzerinden alınmasıdır.

1. Perakende Satış Vergisi

Ülkemizde uygulanmayan perakende satış vergisi, bütün mal ve hizmetleri kapsamı sayesinde kamuya önemli miktarda gelir sağlar. Diğer taraftan, dış ticarete konu olan mal ve hizmetlerin maliyetleri göz önüne alındığında, perakende satış vergisini uygulayan ülkeler uluslararası ticaretin rekabet koşulları ve karşılaştırmalı üstünlükler yönünden önemli bir avantaja sahip olurlar.

Perakende satış vergisi ABD gibi federal yapıya sahip ülkelerde “eyalet satış vergisi” adı altında ve her eyalette farklı oranlarda uygulanmaktadır. Örneğin, New York eyaletinde %8 olarak uygulanan eyalet satış vergisi, Alabama eyaletinde %5 oranında uygulanmakta, böylece gelir düzeyi düşük olan eyaletler ekonomik etkinlikler yönünden teşvik edilmektedir²⁰⁰.

2. Muamele Vergisi

Ülkemizde uygulaması olmayan muamele vergisi, üretim zincirinin her aşamasında alınmasından dolayı biriken bir vergiye dönüştüğü için, yarattığı piramitleşme etkisi nedeniyle maliyetleri de önemli ölçüde artırmaktadır²⁰¹. Bu durum çok sayıda aşamadan geçen zorunlu tüketim maddelerini tüketen düşük gelirli tüketiciler açısından adaletsiz bir sonuç doğurur. Bununla birlikte, daha az sayıda aşamadan geçen lüks bir tüketim malı bünyesinde daha az vergi yükü taşıyabilir. Bu durumda, bu tür bir verginin kişiselleştirilmesi imkânı bulunmadığından, zorunlu

¹⁹⁹ Şener, s.280

²⁰⁰ Şener, s.282

²⁰¹ Şener, s.298

tüketim malını kullanan düşük gelirli tüketiciler, lüks malı tüketen yüksek gelirli tüketicilere oranla daha az vergi ödeme gücüne sahip olmalarına rağmen, daha ağır bir vergi yükü altında kalmış olurlar²⁰².

Muamele vergileri aynı malı üreten farklı büyüklüklere sahip firmalar arasında da rekabet eşitliğini bozucu etki yaratırlar. Örneğin, bazı firmalar üretim zincirinin bütün aşamalarını kendi bünyelerinde toplayarak, malların daha az sayıda vergiye tabi aşamadan geçerek üretilmesini, dolayısıyla mallar üzerindeki vergi yükünün azalmasını sağlayabilirler. Oysa küçük ya da orta büyüklükteki firmaların böyle bir imkânları olmadığından, üretilen mal, bünyesinde daha çok birikmiş vergi barındıracak, dolayısıyla fiyatı da daha yüksek olacaktır. Bu durum rekabetin küçük firmalar aleyhine bozulmasına neden olacaktır²⁰³.

3. Özel Tüketim Vergisi

Üretim zincirinin bütün aşamalarındaki mal ve hizmetler üzerinden alınan muamele vergisine karşılık, yalnızca belirli mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilere özel tüketim vergileri adı verilir²⁰⁴.

Devletlerin gelirle doğrudan ilişkili dolaysız vergilerin yanında, dolaylı vergi türündeki özel tüketim vergisine neden ihtiyaç duyduklarını açıklayan farklı görüşler vardır. Bunlardan birincisi özel tüketim vergisi uygulamasının sosyal refahı artıracığı yönündeki genel kanaattir. Özel tüketim vergisi uygulamasının savunulmasının diğer bir gerekçesi de dışsallıklardır. Alkollü içki, tütün ve çevre kirliliği doğuran malların vergilenmesi, oluşan bu dışsallıkların içselleştirilmesi amacına hizmet eder. Bununla birlikte, genellikle gelir seviyesi yüksek bireylerin tercih ettiği lüks mallar üzerinden özel tüketim vergisi alınması, adil gelir dağılımının sağlanmasına yardımcı olur²⁰⁵.

²⁰² Erginay, Akif. **Kamu Maliyesi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1985, s.134, Ersoy, s.48

²⁰³ Akdoğan, s.233

²⁰⁴ Çapar, Mustafa. **Özel Tüketim Vergisi ve Türkiye Uygulaması**, Sayıştay Dergisi, Ocak-Mart 2004, s.121

²⁰⁵ Çapar, s.122

Buna istinaden, özel tüketim vergisi uygulamasının temel amacı, bir taraftan devlete gelir sağlamak, diğer taraftan vergiden sağlanan piyasa gücüyle toplumdaki tüketim kalıplarını etkilemektir. Bu çerçevede, günümüzde alkollü içkiler, tütün mamülleri ve akaryakıt ürünleri OECD ülkelerinin tamamında özel tüketim vergisine tabidir²⁰⁶.

Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 2002 yılında yürürlüğe girmesiyle toplam 16 vergi ve fon özel tüketim vergisinin kapsamına alınarak yürürlükten kaldırılmıştır²⁰⁷. Özel tüketim vergisinin ihdası; yürürlükten kaldırdığı vergi ve fonların yaratmakta olduğu karmaşaya son verilmesi, vergi yapısının sadeleştirilmesi ve AB müktesebatına uygunluğun sağlanması amacını taşımaktadır. Günümüzde özel tüketim vergisi; (1) kayıt ve tescil işlemlerinde, (2) ithalat aşamasında ve (3) mal tesliminin gerçekleştirildiği anda olmak üzere, toplam 210 kalem ürün üzerinden alınan dolaylı bir vergi niteliği taşımaktadır²⁰⁸.

2009 yılı itibariyle toplam vergi gelirleri içindeki %28'lik payıyla²⁰⁹ Türkiye'deki en büyük vergi gelir kalemini oluşturan özel tüketim vergisi, yönetilmesi kolay ve hâsılatı yüksek bir vergi türüdür.

4. Katma Değer Vergisi

Çok aşamalı bir tüketim vergisi olan katma değer vergisi, temelde bir işlem vergisi olup, bir mal teslimi veya hizmet ifası halinde doğar²¹⁰. Katma değer vergisinin matrahına kişisel hizmetler de dâhil olduğundan mükellef sayısı genel bir satış vergisine

²⁰⁶ T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü. **OECD Ülkelerinde Tüketim Vergisi Trendleri**, Ankara, T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, 1999, s.7

²⁰⁷ (1) Taşıt alım vergisi, (2) ek taşıt alım vergisi, (3) çevre kirliliğini önleme fonu, (4) trafik tescil harcı, (5) özel işlem vergisi, (6) eğitime katkı payı, (7) akaryakıt fiyat istikrar fonu, (8) akaryakıt tüketim vergisi, (9) ek vergi, (10) malul, şehit, dul ve yetimler fonu, (11) toplu konut payı, (12) tütün ve tütün mamülleri alkollü içkiler piyasası düzenleme kurum payı, (13) eğitim, gençlik spor ve sağlık hizmetleri vergisi, (14) federasyonlar payı, (15) mera payı, (16) savunma sanayi destekleme fonu

²⁰⁸ Çapar, s.125

²⁰⁹ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri Gerçekleşmeleri**, <http://www.muhasebat.gov.tr/mgmportal/>

²¹⁰ Ernst & Young, s.72

göre son derece fazladır. Bu özelliği nedeniyle diğer tüketim vergilerine kıyasla devlete daha çok vergi geliri sağlamaktadır. Katma değer vergisi ilk kez ellili yıllarda Fransa’da, daha sonraki yıllarda ise diğer AB ülkelerinde uygulamaya konmuştur. Türkiye’de katma değer vergisi uygulamasına 1985 yılında başlanmıştır²¹¹.

Katma değer vergisinin en önemli özelliği bünyesinde barındırdığı indirim mekanizmasıdır. Buna göre, bir mal veya hizmeti satın alan kişi, malı satan veya hizmeti sunan kişiye, o mal veya hizmetin belirli bir yüzdesi kadar katma değer vergisi öder (ya da borçlanır). Malı satan ya da hizmeti sunan kişi ise, alıcıdan tahsil etmiş (ya da alacaklanmış) olduğu katma değer vergisini (verginin sorumlusu sıfatıyla) vergi dairesine öder. Ancak bu ödeme esnasında satıcı, satışa konu olan mal veya hizmetin temininde ödemiş ya da borçlanmış olduğu katma değer vergilerini (kanunda kısıtlayıcı herhangi bir hüküm yoksa) alıcıdan tahsil ettiği katma değer vergisinden düşer ve vergi dairesine yalnızca arada kalan farkı öder. Basitleştirilmiş bir ifadeyle anlatılan bu sisteme vergi literatüründe “indirim müessesesi” denir.

Katma değer vergisindeki indirim müessesesinin varlığı bu vergiyi diğer tüketim vergilerinden daha üstün kılar. Çünkü bu sayede üretim ve tüketim arasındaki aşamalardan herhangi birinde yer alan bir kişi, yalnızca kendi bünyesinde yaratılan katma değer vergisini ödemiş olur. Katma değer vergisi yukarıda açıklanan fiyat mekanizması yoluyla ve ekonomik koşullardan yararlanılarak yansıtılabilmekte, dolayısıyla muhatapları üzerinde herhangi bir vergi baskısı yaratmamaktadır. Bu yönüyle katma değer vergisi mali anestezi kavramına en uygun vergi türüdür²¹².

Katma değer vergisinde matrah, verginin konusunu teşkil eden teslim veya hizmet işlemlerinin karşılığı olan bedeldir. Katma Değer Vergisi Kanunu’nun 28. maddesinde, katma değer vergisi oranı vergiye tabi her bir işlem için %10 olarak belirlenmiş olmakla birlikte, anılan maddede Bakanlar Kurulu’na bu oranı dört katna kadar artırma veya %1’e indirme yetkisi verilmiş, Bakanlar Kurulu da bu yetkisini

²¹¹ Şener, s.288

²¹² Özmen, s.418

çeşitli kararnamelerle kullanmıştır. Buna istinaden, Katma Değer Vergisi Kanunu'na ekli 1 numaralı listede yer alan mal ve hizmetler %1, 2 numaralı listede yer alan mal ve hizmetler ise %8 oranında katma değer vergisine tabidir. Her iki listede de bulunmayan mal ve hizmetler ise genel oran olan %18 oranında vergiye tabidir²¹³.

Bununla birlikte, sıradan ürün ve hizmetlerin tedarikinde katma değer vergisinin üzerinde uygulanabileceği açık bir değer söz konusuysen, finansal ürün ve hizmetlerin değerlendirilmesi oldukça zordur. Günümüze kadar bu sorunun çözümüne ilişkin hükümetler ve akademisyenler tarafından yapılan çalışmalar anlamlı bir netice vermemiş, çözüm finansal ürün ve hizmetlerin büyük bir kısmının katma değer vergisinden muaf tutulmasında bulunabilmiştir. Bu çerçevede AB ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, Türkiye'de de bankacılık ve sigortacılık işlemleri katma değer vergisi kapsamı dışında tutulmuş ve bu işlemlerin “banka ve sigorta muameleleri vergisi” ile (Gider Vergileri Kanunu'na göre) vergilenmesi yoluna gidilmiştir²¹⁴.

İngiliz iktisatçı Ken Mc.Cormick, 2003 yılında yayımlanan “Tüketimin Vergilenmesi ve Finansal Hizmetler” adlı makalesinde, İngiltere'de bankacılık ve sigortacılık sektörlerinden toplanamayan katma değer vergisi tutarının, yıllık yaklaşık 4,5 milyar Euro olduğunu, bunun da İngiltere'nin toplam katma değer vergisi gelirinin %4,7'sini oluşturduğunu yazmıştır²¹⁵. Benzer bir oranın ülkemiz için de geçerli olması gerektiği varsayımı altında, 2010 yılı itibariyle 53 milyar TL düzeyinde gerçekleşmesi beklenen katma değer vergisi gelirin karşılık, Türkiye'de bankacılık ve sigortacılık sektörlerinden toplanamayan katma değer vergisi tutarının yıllık 2,5 milyar TL düzeyinde olduğu sonucuna varılabilir.

²¹³ Ernst & Young, s.75

²¹⁴ Uluatam - Taş - Dikmen, s.77

²¹⁵ McCormick, Ken. **Consumption Taxation and Financial Services**, Chaiers de Droit Fiscal International, Rotterdam, 2003, s.776

II. TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir vergi sisteminden ekonomik, mali ya da sosyal pek çok görevi yerine getirmesi beklenebilir. Ancak günümüzde vergi sistemlerinin hiçbir ülkede vazgeçilemeyen başlıca görevi, kamu harcamalarının finansmanı için yeterli hâsılatı sağlamasıdır.

Türk kamu maliyesinin en temel özelliği, kamu finansman ihtiyacına kıyasla sağlanan vergi gelirlerinin düşüklüğü ve bunun neticesinde ortaya çıkan büyük kamu finansman açıklarıdır²¹⁶. Bu çerçevede, Türkiye’de vergi sisteminin etkinliği sıklıkla tartışılan ve eleştirilen toplumsal ve mali konuların başında gelmektedir.

A. Gelir Vergisinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Gelirin vergilenmesi Türkiye’de kamuoyunu en çok meşgul eden vergi tartışmalarının temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, ülkemizde kamu ekonomisi ile maliye disiplinleri arasındaki en önemli sorun gelirin tanımından kaynaklanır. Yasal tanımına göre gelir, bir tür fon akımı olarak değerlendirilmekte ve “belirli bir dönemdeki net kazanç” biçiminde tanımlanmaktadır. Ekonomik anlamda ise gelir, “belirli bir dönemde tüketim ve servette ortaya çıkan net artış” olarak tanımlanmaktadır. Gelirin yasal ya da ekonomik tanımı esasen yalnızca yönetsel açıdan önemli olmakla birlikte, gelirin yasal ve ekonomik tanımları arasındaki farklılık kamu ekonomisinin hedeflerine ulaşmayı zorlaştırmaktadır²¹⁷.

Türk gelir vergisi sisteminde sıklıkla uygulanan istisna ve muafiyetler de göz önüne alındığında, gelirin ekonomik tanımına uyulmamasından kaynaklanan ve adil vergileme ilkelerinden sapma ve devlet gelirlerinde azalma biçimlerinde ortaya çıkan temel sorunlar daha da artmaktadır. Örneğin, yıllık 10.000 TL tutarındaki ücret gelirinden başka herhangi bir geliri bulunmayan bir mükellefin geliri, gelirin yasal ve

²¹⁶ Uluatam - Taş - Dikmen, s.30

²¹⁷ Şener, s.233

ekonomik tanımlarına göre aynıdır. Diğer taraftan yıllık ücret geliri yine 10.000 TL olan, ancak bunun yanı sıra sene başında sahip olduğu 20.000 TL değerindeki hisse senetleri sene sonunda 25.000 TL değere ulaşan başka bir mükellefin geliri, gelirin yasal ve ekonomik tanımlarına göre farklıdır. Bunun nedeni, ikinci mükellefin 5.000 TL tutarındaki yıllık sermaye gelirinin mevcut vergi yasalarına göre gelir olarak değerlendirilmemesidir. Bu durumda, her iki mükellef de vergi yasalarına göre aynı geliri elde etmiş sayılarak eşit miktarda vergilendiklerinden, vergilemenin yatay ve dikey eşitlik ilkelerinden sapılmış olmaktadır. Buna istinaden, ülkemizde devlet tahvili ve hazine bonusu faiz gelirleri bazı yıllarda hiç vergilenmediğinden, vergi adaleti ciddi biçimde bozulmakta ve farklı gelir elde edenler aynı vergiyi ödediklerinden vergilemenin dikey eşitlik ilkesinden önemli ölçüde sapılmaktadır²¹⁸.

Gelirin yasal ve ekonomik tanımları arasındaki farklıktan kaynaklanan bu tür eşitsizlikleri ortadan kaldırmak adına, Cumhuriyet tarihi boyunca vergilenebilir gelirin kavranmasında kaynak teorisi ve net artış teorilerinin zaman zaman her ikisinden de esinlenen çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Şüphesiz bu düzenlemeler içinde en önemlisi, 29.7.1998 tarih ve 4369 sayılı yasayla 1.1.1999 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere gelir vergisi uygulamasında yapılan reform niteliğindeki değişikliklerdir.

Yasayla, Gelir Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde yer alan, "Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların net tutarıdır" şeklindeki hükümden vazgeçilmiş ve yeni bir gelir tanımı yapılmıştır. Buna göre, Gelir Vergisi Kanunu'nun 1. maddesi, "Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği, tasarruf veya harcamasına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratların net tutarıdır." şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

4369 sayılı yasayla gelirin tanımında yapılan reform niteliğindeki bu değişiklik büyük önem arz etmektedir. Kamuoyuna yapılan açıklamalarda ve yasanın gerekçesinde, gelirin tanımlanmasında kaynak teorisinden net artış teorisine geçildiği ifade edilmiştir.

²¹⁸ Şener, s.233,234

Ancak yapılan değişiklik sonucunda tam olarak net artış teorisine geçildiğini ifade etmek mümkün değildir. Esasen yapılan düzenlemeye göre gelirin tanımında hem kaynak teorisi hem de net artış teorisi geçerli hale gelmiştir. Buna göre, gelirin tanımlanmasında öncelikle kaynak itibariyle tespit yapılması zorunlu hale gelmiş, kaynağı tespit edilemeyen gelirlerin ise net artış teorisine göre tespit edilmesi öngörülmüştür. Buna istinaden, harcama veya tasarrufa dönüşen gelirin kaynağının tespit edilememesi durumunda, net artış teorisine göre gelir sayılan unsurların diğer kazanç ve iratlar adı altında vergilenmesi öngörülmüştür.

Yapılan değişiklik sonucunda gelirin yasal tanımı ekonomik tanımına yaklaştırılmış ve “Gelir = Harcama + Tasarruf” olarak değiştirilmiştir. Kamuoyuna gelirin oldukça basit görünen bu formülden hareket ederek tespit edileceği duyurulmuş ve Vergi Usul Kanunu ve Gelir Vergisi Kanunu’nun çeşitli maddelerinde, yapılan değişikliğe uygun yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Ancak büyük umutlarla çıkarılan 4369 sayılı yasa, temel ilke ve amaçları itibariyle bir reform yasasında bulunması gereken unsurları içermekle birlikte, bu amaçlara varmak için getirilen araçlar etkin ve yeterli olmadığından, bir reform ihtiyacını karşılamaktan uzak kalmış ve uygulamada başarısız olmuştur. Buna istinaden, 9.1.2003 tarih ve 4783 sayılı yasayla, 1.1.2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, 4369 sayılı yasayla yapılan vergilemede devrim niteliğindeki düzenlemeden geri adım atılmış ve 4 yıllık başarısız uygulamanın ardından gelirin 1999 yılı öncesindeki eksik ve yetersiz tanımına geri dönülmüştür²¹⁹.

Nitekim mükelleflerin gerçek gelirlerinin vergilenmesi ve belge düzeninin yerleştirilmesi amacıyla yapılan bu düzenlemeler, söz konusu amaçların başarılması bir yana, belge düzeninin işleyişini daha da bozmuş ve vergi sisteminin kavrayamadığı alan artmıştır²²⁰.

²¹⁹ Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, **4369 Sayılı Kanun'un Uygulanmasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Değişiklik Önerileri**, s.44,46

²²⁰ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Dokuzuncu **Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.25

Bu çerçevede, gelirlerin artırılması amacıyla yapılan düzenlemeler, vergilenemeyen alanların tespitini ve kavranmasını sağlayamadığı gibi, evvelce vergilenmiş alanların vergi yükünü daha da artırmıştır²²¹.

Zaman içinde, beyan usulündeki başarısızlık ve menkul sermaye iradı gelirlerinin bireylerin toplam gelirleri içindeki payının artmasıyla, günümüzde stopaj gelir vergisinin en önemli kalemi haline gelmiştir. Gelir vergisi tahsilâtında stopaj uygulaması ciddi tasarruflar sağlamakla birlikte, bireylerin tüm gelirlerin kavranmasını engelleyen unsurlardan biri haline gelmiştir. Stopaj yoluyla vergileme, vergi sisteminin üniter yapısına zarar vermekte ve vergi yükünün oluşumunda gelir, servet ve harcama unsurlarını birlikte dikkate almayarak vergi yükünün adaletli dağılımını engellemektedir²²². Gelir vergisi tahsilât kalemleri incelendiğinde, günümüzde verginin %90'dan fazlasının stopaj yoluyla tahsil edildiği, beyana dayanan vergi tahsilâtının ise %5'ler düzeyinde kaldığı görülmektedir²²³.

Stopaj uygulamasının bu denli yaygınlaşması yalnızca vergi politikalarının değil, aynı zamanda ekonomi politikalarının da bilinçli tercihinin bir sonucudur. Geçtiğimiz 15 yıllık dönemde kamu ekonomisinin en temel hedefinin kamu borç stoku finansmanı olması, sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünün de bu politika çerçevesinde oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle, diğer gelir unsurları üzerindeki marjinal vergi yükü %40'lar düzeyine kadar çıkarken, sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükü genellikle çok daha düşük düzeylerde kalmıştır. Bu uygulama stopaj oranlarının yükseldiği dönemlerde özellikle küçük tasarruf sahipleri üzerindeki nispi vergi yükünün daha da artmasına neden olmaktadır²²⁴.

²²¹ Ahıska, Aydın. **Türk Vergi Sisteminde Verimliliğin Artırılması**, Vergi Dünyası Dergisi, Haziran 1984, s.5

²²² T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.25

²²³ Akgüç, Öztin. **Vergileme ve Ekonomik Sorunlar**, Vergi Sorunları Dergisi, Temmuz 2001, s.2

²²⁴ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.26

Gelir Vergi Kanunu'nda zaman zaman yapılan değişikliklerde verginin temel yapısı ve prensipleri göz önünde bulundurulmamış, sıklıkla tekrarlanan ekleme ve düzeltmelerle verginin ana sistematiği bozulmuştur. Buna istinaden, esasen bireysel geliri bütünüyle kavraması gereken sistemde, götürü sınırlarının genişletilmesi ve servet ve gider bildirim esaslarının kaldırılması, verginin temel yapısı ile çelişmektedir. Geçtiğimiz yıllarda gelirin tespit edilmesinde enflasyon düzeltmesinden kaynaklanan büyük karışıklık bir an için göz ardı edilse bile, zaman içinde Türk gelir vergisi sistemi son derece karmaşık ve uygulanması zor bir hal almıştır²²⁵.

1. Gelir Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Gelir vergisi tarifesi genellikle ülkelerin sosyal adalet konusundaki değer yargılarına, kamu ekonomisinin temel fonksiyonlarını sağlama çabalarına ve kamu harcamalarının etkin finansmanı gibi amaçlarına bağlı olarak şekillenmektedir²²⁶. Gerçekten de artan oranlı gelir vergisi tarifesinin uygun bir biçimde saptanmasıyla bütün bu amaçlar gerçekleştirilebilirken, gelir dağılımı da iyileştirilebilmektedir²²⁷.

Gelir vergisi tarifesinin artan oranlı olarak düzenlenmesi, yüksek gelirli mükelleflerden alınan 1 lira verginin, düşük gelirli mükelleflerden alınan 1 lira vergiye kıyasla toplumsal refahı daha az zedelediği temeline dayanır. Artan oranlı gelir vergisi sistemi geliri yüksek olan mükelleflere daha yüksek vergi oranları uygulayarak, vergi sonrası geliri vergi öncesi gelire göre daha eşit ve adil kılarken,²²⁸ yüksek gelirli mükelleflerden artan oranlı tarifelerle alınan verginin, kamu harcamaları yoluyla düşük gelir gruplarına transfer edilmesiyle gelirin yeniden dağılımı sağlanır²²⁹.

²²⁵ Ahıska, s.5

²²⁶ McLure, Charles E. **Economic, Administrative and Political Factors in Choosing a General Consumption Tax**, National Tax Journal, 1993, s.355

²²⁷ Şener, s.239

²²⁸ Edizdoğan - Çelikkaya, s.89

²²⁹ Şener, s.240

Ancak artan oranlı gelir vergisi tarifesinin gelir dağılımını iyileştirebilmesi için: (1) Gelir ölçeğinin alt dilimlerindeki vergi oranları artışı düşük, üst dilimlerindeki vergi oranları artışı yüksek olmalıdır. (2) Gelir dilimlerinin genişliği, gelirin marjinal faydasındaki düşme eğilimini yansıtabilecek biçimde saptanmış olmalı, buna istinaden alt dilimlerin genişliği dar, üst dilimlerin genişliği geniş olmalıdır. (3) Üst gelir dilimlerinde, marjinal vergi oranı²³⁰ ortalama vergi oranından daha büyük olmalıdır²³¹.

Buna mukabil, gelir dağılımında adaletin ve ekonomik istikrarın sağlanabilmesi adına, ülkemizde 1980 öncesinde uygulanan artan oranlı gelir vergisi tarifelerinin daha sonraki yıllarda uygulanan artan oranlı gelir vergisi tarifelerinden çok daha etkin oldukları söylenebilir. 1980 sonrasında uygulanan tarifelerin; (1) en düşük gelir dilimlerinin vergi oranlarının yüksek, (2) üst gelir dilimlerinin marjinal vergi oranlarının düşük ve (3) gelir dilimlerinin sayısının az olması nedeniyle, ekonomide istikrarı ve gelir dağılımında adaleti sağlama güçleri son derece zayıftır.

Bununla birlikte, 2007 yılından itibaren uygulanmaya başlanan gelir vergisi tarifeleriyle vergi adaleti daha da bozulmuştur. Bu tarihten itibaren gelir dilimi sayısı 4'e indirilirken, ilk gelir dilimi oranı %15 olarak korunmuş, son gelir dilimi oranı ise %35'e indirilmiştir²³².

Buna istinaden, 2010 yılı itibariyle 50.000 TL tutarındaki matrahın ortalama vergi oranı (11.520 TL / 50.000 TL) %23 olurken, son dilimin marjinal vergi oranı %8'e düşmüş ve ilk dilim ile 50.000 TL'nin ortalama vergi oranları arasındaki fark (%23 - %15) sadece %8 düzeyinde kalmıştır. Böylece gelir vergisi sistemindeki adaletsizlik daha da artmıştır.

²³⁰ Marjinal vergi oranı, mükellefin vergi miktarındaki artış ile vergi matrahındaki artışın birbirine oranıdır. Pehlivan, s.106

²³¹ Şener, s.240

²³² Şener, s.243

Diğer taraftan, gelir dağılımının adil olmadığı ülkelerde, gelir grupları arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğini giderebilmek amacıyla gelir vergisine ek olarak genel bir servet vergisi uygulanması gerekir. Bu tür bir vergiyi zaman zaman gelir dağılımı kısmen bozulan gelişmiş ülkeler dahi uygularken, ülkemizde böyle bir vergi uygulaması yapılmadığından, gelir dağılımı dramatik bir biçimde bozulmuştur²³³.

Bununla birlikte, Türk gelir vergisi sisteminin elli yılı aşan uygulamasında gözlenen en belirgin olumsuz özelliği, gelir vergisinin gelirin tüm unsurlarını kapsayamamasının bir sonucu olarak, verginin ücretliler üzerine yığılmış olmasıdır. Sistemin en çok aksayan ve eleştirilen yanı da bu özelliğinden kaynaklanmaktadır²³⁴.

Gelir vergisi sisteminde vergi yükünün çok büyük bir bölümünü üstlenen ücretlileri, sırasıyla tarım kesiminin, sermaye geliri elde edenlerin, kira geliri elde edenlerin ve kâr payı elde edenlerin izlediği görülmektedir²³⁵.

Tarım kesimindeki düşük vergi yükünün temel nedeni, kırsal bölgelerdeki oy potansiyeli nedeniyle politik kadroların bu kesimin vergilenmesinden daima kaçınmış olmalarıdır. Ancak yıllardır tarım kesimine yönelik büyük kamu yatırımı harcamaları yapılmasına ve sübvansiyonlar ve destekleme alımlarıyla tarım kesimi sürekli desteklenmesine rağmen, mevcut vergi politikasının halen sürdürülmesi büyük haksızlık ve adaletsizliklere neden olmaktadır²³⁶.

Çağdaş vergi sistemlerinde tarım kesiminin vergilenmesi, gelir vergisi ve emlak vergisinden oluşan ikiliyle gerçekleştirilmektedir. Ancak gelir vergisi sistemindeki küçük çiftçi muafiyeti uygulaması, tarım kesiminin çok önemli bir bölümünü vergi kapsamı dışına çıkarmaktadır.

²³³ Şener, s.253

²³⁴ Merzi, Behçet. **Vergi Reformu Konusunda Öneriler**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1994, s.3

²³⁵ Uluatam - Taş - Dikmen, s.66

²³⁶ Uluatam - Taş - Dikmen, s.66

Bu sebepten, ülkemizde tarım kazançlarının vergilenmesinde uygulanan istisna ve muafiyet kapsamının genişliği vergilenmeyen büyük bir alan yaratmaktadır²³⁷. Bununla birlikte, tarım kesiminin vergilenmesinde gelir vergisi dışında ya da ona ek olarak kullanılabilen en önemli araç olan emlak vergisi, 1985 yılında çıkarılan 3239 sayılı yasayla yapılan değişiklikten bu yana tamamen devreden çıkmıştır. Zira 3239 sayılı yasayla, Emlak Vergisi Kanunu'nda yer alan daimi muafiyetler listesine "belediye ve mücavir alan sınırları dışında bulunan binalar ve araziler" de eklendiğinden, tarım kesimi üzerindeki emlak vergisi yükü fiilen kaldırılmıştır²³⁸.

Tarım kesimi dışında sermaye geliri elde edenlerin de vergi yükünün düşük olmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunların başında sermaye gelirlerinin çok büyük bir kısmının devlet tahvilleri ve hazine bonolarından elde edilmesi gelmektedir. Bu tür menkul kıymetlerin en büyük müşterisi olan bankacılık kesimin baskısı ve ağır borç yükü altındaki devlet hazinesinin kolay borçlanmasının sağlanması kaygısı, uzun yıllardır devlet tahvili ve hazine bonusu gelirlerine geniş muafiyet ve istisnalar tanınmasına, hatta bu tür gelirlerin tamamen vergi kapsamı dışında bırakılmasına neden olmuştur²³⁹.

Şüphesiz bu durum birçok haksızlığa neden olmaktadır. Örneğin, doksanlı yıllar uygulamasında sermayesini devlet tahvili ve hazine bonosuna yatıran üst gelir grubundaki vergi mükelleflerinin vergi yükü tamamen sıfırlanmıştır. Bunun sonucunda, yansıma mekanizması nedeniyle en yüksek vergi yükünü taşıyanlar orta gelir grubundaki mükellefler olmuştur²⁴⁰.

²³⁷ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.25

²³⁸ Uluatam - Taş - Dikmen, s.66-67

²³⁹ Uluatam - Taş - Dikmen, s.67

²⁴⁰ Şener, s.234

Mevcut gelir vergisi sisteminde bazı tasarruf şekilleri hiç, bazıları tamamen, bazıları ise farklı oranlardan vergilenmektedir²⁴¹. Gelir vergisi sisteminde, farklı tasarruf ve sermaye gelirlerinin çok çeşitli biçimlerde ve farklı oranlarda vergiye tabi tutulmaları, genel ekonomik denge ve gelir dağılımı açısından temel bir sorun teşkil etmektedir. Örneğin, bireysel emeklilik ya da hayat sigortaları vasıtasıyla yapılan tasarruflara uygulanan gelir vergisi ile sermaye kazançlarından elde edilen gelirlere uygulanan gelir vergisi oranları hem birbirinden farklı, hem de emek gelirine uygulanan gelir vergisi oranlarından daha düşüktürler. Ekonomide bir sabit olan enflasyon da göz önüne alındığında, gelir vergisinin mevcut uygulamasından kaynaklanan etkinsizlik ve adaletsizlik daha da çarpıcı biçimde ortaya çıkmaktadır²⁴².

Bununla birlikte, emek gelirlerini ve müteşebbis kazançlarını sermaye gelirlerine kıyasla daha ağır vergileyen her vergi sistemi, bireylerin çalışma ve risk alma arzusunu büyük ölçüde azaltan bir etki yaratır. Buna istinaden, devletin kayıt dışı faiz geliri elde edenlerin (tefecilerin) vergi kapsamına alınmasını ve sermaye gelirlerinin emek gelirleri ve müteşebbis kazançlarına göre daha yüksek oranda vergilenmesini sağlayacak tedbirler alması gerekir²⁴³. Türk vergi sisteminde, emek geliri elde edenler sermaye geliri elde edenlere göre daha az vergi ödemedikleri gibi, aksine daha fazla vergi ödemektedirler. Bu durum vergilemede yatay ve dikey eşitliğin gerçekleştirilmesini önlediği gibi, ekonomideki gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmaktadır²⁴⁴.

Kayıt dışı faiz geliri elde ederek bütünüyle gelir vergisi kapsamı dışında kalanların vergilenmesi, diğer kayıt dışı kazançların vergilenmesinde olduğu gibi kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir.

²⁴¹ Merzi, s.12

²⁴² King, Mervyn. **Review: Wealth Redistribution and the Income Tax by Arleen A. Leibowitz**, Journal of Economic Literature, September 1979, s.1058

²⁴³ Uluatam - Taş - Dikmen, s.68

²⁴⁴ Şener, s.353

Ancak, sermaye gelirlerinin daha yüksek oranda vergilenmesi karşısındaki en büyük engel, bizzat devletin kamu açıklarını kapatabilmek adına yüksek enflasyon koşullarında büyük miktarlarda borçlanmaya gitmek istemesi, borçlanmanın başarısını sağlayabilmek için de kamu kâğıtları üzerinden vergi almaktan vazgeçmek zorunda kalmasıdır²⁴⁵. Zira gelişmekte olan ülke ekonomileri genelde büyük çapta yabancı yatırıma ihtiyaç duyduklarından ve sermaye gelirleri üzerinden vergi alınması yabancı yatırımcıların şevkini kıracağından, ülkenin ekonomik öncelikleriyle çelişir ve politik açıdan tercih edilmez²⁴⁶.

Oysa günümüzde gelir vergisi sisteminin uygulandığı tüm gelişmiş ülkelerde, sermaye gelirlerinin en hassas ve en adil biçimde vergilenmesi, vergi uzmanlarının temel hedeflerinden birini oluşturmaktadır²⁴⁷. Sermaye gelirlerini bu kadar özel kılan, bunların emek gelirleri ve müteşebbis kazançlarından farklı olarak gelir dağılımı üzerinde çok önemli etkilerinin bulunmasıdır²⁴⁸.

Gelir İdaresi Başkanlığının verilerine göre, 2009 yılında devlet toplam 32 milyar 605 milyon TL gelir vergisi tahsilâtı yapmıştır. Bu tutarın 20 milyar 397 milyon TL'si daha işçi ve memurların cebine girmeden ücretlerinden kesilmiştir. Buna göre 2009 yılına ait gelir vergisinin %62,55'ini ücretliler ödemiştir. Buna mukabil, aynı dönemde mevduat faiz geliri elde edenler, 4 milyar 398 milyon TL (%13,48) gelir vergisi öderlerken; kira geliri elde edenler, 2 milyar 547 milyon TL (%7,81); kurumlardan kâr payı elde edenler, 1 milyar 263 milyon TL (%3,87); serbest meslek geliri elde edenler ise, 1 milyar 14 milyon TL (%3,10) tutarında gelir vergisi ödemişlerdir²⁴⁹.

²⁴⁵ Uluatam - Taş - Dikmen, s.68

²⁴⁶ Amatong, Juanita D. **Taxation of Capital Gains in Developing Countries**, Washington, International Monetary Fund, 1968, s.344

²⁴⁷ Couzin, Robert. **Capital Gains, Tax Policy Alternatives**, Canadian Public Policy, October 1995, s.225

²⁴⁸ Couzin, s.226

²⁴⁹ Cnnturk.com. **Cnn Turk Televizyonu İnternet Sitesi Ekonomi Sayfası**, <http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/genel/04/28/vergiyi.isci.ve.memur.oduyor/574008.0/>

Hazine, 2009 yılında devlet tahvili ve hazine bonusu ihracı yoluyla toplam 60 milyar 386 milyon TL tutarında net iç ve dış borçlanma gerçekleştirirken,²⁵⁰ aynı dönemde her türlü devlet tahvili ve hazine bonusu gelirleri üzerinden alınan gelir vergisi tutarı yalnızca 2 milyon 687 bin TL'dir²⁵¹. Bu rakam, 2009 yılı toplam gelir vergisi tahsilâtının yüzbinde sekizini (%0,008) oluşturmaktadır. Bu çerçevede, sermaye kazançlarının diğer gelir unsurlarına göre daha az vergilenmesi ya da hiç vergilenmemesi, vergilemede eşitlik ilkesini tamamen hiçe sayarak, gelir vergisi sisteminin adaletsizliğini en üst düzeye çıkarmıştır²⁵².

Sonuç olarak, bireylerin vergi ödeme güçlerini yaygın bir biçimde ve kişisel özelliklerini de göz önünde bulundurarak kavraması ve fedakârlıkta eşitliği temel alması gereken gelir vergisi sistemi, ülkemizde bu özelliğini büyük ölçüde yitirmiş, çeşitli gelir unsurlarını ayrı ayrı ve farklı oranlarda vergileyen ve belirli mükellef grupları üzerinde yoğunlaşan adaletsiz bir vergi halini almıştır²⁵³. Bunun sonucu olarak, gelir vergisinin gelir dağılımı üzerindeki düzenleyici fonksiyonu tamamen ortadan kalkmış ve mevcut sistem gelir dağılımının dar gelirliler aleyhine daha da bozulmasına neden olmuştur²⁵⁴.

2. Gelir Vergisinin Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri

İktisadi değerler üzerinden alınan vergiler ekonomide üretici ve tüketicilerin rasyonel davranışlarını değiştirirler. Çünkü her iki taraf ta vergi yüklerini azaltmak amacıyla ekonomik denge düzeylerini (üreticiler faktör bileşenlerini, tüketiciler ise mal bileşenlerini) yeniden düzenlerler.

²⁵⁰ T.C. Hazine Müsteşarlığı. **Genel Bütçe Dengesi ve Finansmanı - 2009**, 2010, <http://www.hazine.gov.tr>

²⁵¹ Cnnturk.com, <http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/genel/04/28/vergiyi.isci.ve.memur.oduyor/574008.0/>

²⁵² Şener, s.347

²⁵³ Ahıska, s.6

²⁵⁴ Merzi, s.12

Bunun sonucu olarak optimum kaynak dağılımı noktasından (pareto optimumu) uzaklaşmış olur. Vergilerin denge üretim düzeyi ve piyasa denge fiyatları üzerinde yarattığı bu etkiye “kaynak dağılımı etkisi” denir²⁵⁵.

Bu çerçevede, gelir vergisi oranlarının artırılması ya da mükellefin üst gelir dilimlerine geçmesi kaynak dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Gelir vergisinin yarattığı bu olumsuz etki, başta çalışma arzusu olmak üzere, işgücünün hareketliliği ve vergiden kaçınma biçimlerinde ortaya çıkmaktadır²⁵⁶. Bunun sonucu olarak ekonomik dengede sapmalar meydana gelirken, vergilemede etkinlik kaybı ve aşırı yük doğmaktadır²⁵⁷.

Türkiye’de gelir vergisinin büyük bir kısmı ücret ve maaş gelirlerinden sağlandığından, emek arzı ülkemizde gelir vergisinin en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle ulusal gelirin büyük bir kısmı ücret gelirlerinden oluştuğu için, Türkiye’de gelir vergisinin emek arzı üzerinde yarattığı etkinlik kaybı ekonominin geneli için son derece önemli bir sorundur²⁵⁸.

Bununla birlikte, sermaye geliri dışında gelir elde edilmesi emek sarfını gerektirdiğinden, genellikle çalışmanın zahmetli olduğu kabul edilir. Bu sebepten, bireyler aynı çalışma sürecinde gerçekleştirilebilen iki işten daha fazla gelir getireni veya aynı geliri getiren iki işten daha az çalışma gerektireni tercih ederler. Buna istinaden, bireylerin gelirleri ile çalışıp çalışmamak arasında kurdukları denge, gelir vergisi oranlarının değişmesinden doğrudan etkilenmektedir²⁵⁹.

²⁵⁵ Edizdoğan - Çelikkaya, s.22

²⁵⁶ Şener, s.243

²⁵⁷ Edizdoğan - Çelikkaya, s.22

²⁵⁸ Edizdoğan - Çelikkaya, s.22

²⁵⁹ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.331

Vergileme kişinin ekonomik etkinliğini azalttığı için, bireylerin çalışma gücü de gelir vergisinden olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu düşüncenin savunucularından Hugh Dalton'a göre, modern toplumlarda toplumun fakir üyelerinin gelirlerindeki bir azalma, hem mevcut çalışma gücünü, hem de gelecekteki çalışma arzusunu önemli ölçüde düşürmektedir²⁶⁰.

Bunun yanı sıra, gelir vergisi çeşitli meslekler arasında işgücünün oransal arzını değiştirerek, işgücü hareketliliğinin artmasına neden olmaktadır. Bunu bir örnekle açıklayabilmek adına; birey A'nın toplumun geneli tarafından pis kabul edilen veya güç sayılan bir işte çalıştığı için aylık 6.000 TL ücret aldığını, birey B'nin ise kolay sayılan bir işte çalıştığı için aylık 3.000 TL ücret aldığını varsayalım. Gelir vergisinin düz oranlı ve %30 oranında uygulandığı bir ekonomide, A'nın vergi sonrası aylık net geliri 4.000 TL, B'nin vergi sonrası aylık net geliri ise 2.000 TL olacaktır. Buna göre A ve B'nin vergiden önceki gelirleri arasındaki 3.000 TL'lik fark, vergi sonrasında 2.000 TL'ye düşecektir. Bu durumda A'nın çalıştığı iş kolundan B'nin çalıştığı iş koluna doğru işgücü akımı başlayacaktır. Bu sebepten, A'nın çalıştığı iş kolunda emek arzı azalacak, B'nin çalıştığı iş kolunda ise artacaktır. Bu durumda, işgücü piyasasındaki hareketlilik A ve B'nin vergi sonrası net gelirleri arasındaki fark yeniden 3.000 TL'ye ulaşınca kadar devam edecektir.

Bu çerçevede, ülkemizde gelir vergisi tarifesi artan oranlı uygulandığından, farklı iş kolunda çalışan bireylerin vergi sonrası gelirleri arasındaki fark daha da azalmakta, bunun sonucunda işgücünün hareketliliği daha da artmaktadır²⁶¹. Bu durum ekonomide kaynak dağılımının etkinliğini azaltmakta ve ekonomik istikrara zarar vermektedir.

²⁶⁰ Edizdoğan - Çelikkaya, s.22

²⁶¹ Şener, s.246

Diğer taraftan, artan oranlı gelir vergisi tarifesindeki oranlar yükseldikçe, mükelleflerin vergiye karşı dirençleri de artmaktadır. Bu direnç, genellikle kayıt dışına geçme, vergi kaçırma²⁶² veya vergiden kaçınma²⁶³ şeklinde görülmektedir. Ancak her üç durumda da vergi matrahı ciddi biçimde erozyona uğramaktadır. Yapılan araştırmalara göre, Türkiye’de vergi mükelleflerinin önemli bir bölümü vergi kaçırma ve vergiden kaçınma yollarına başvurmaktadır²⁶⁴. Bunun sonucunda devletin vergi gelirleri ciddi biçimde azalmakta ve ekonomide kaynak dağılımı olumsuz yönde etkilenmektedir.

3. Gelir Vergisinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri

Gelir vergisinin gelir dağılımı ve kaynak ayrımı üzerindeki olumsuz etkileri, ekonomik istikrarın sağlanması hedefinden de önemli sapmalara neden olmaktadır. Zira gelir dağılımında adaletin ve kaynak ayrımında etkinliğin sağlanamadığı bir ekonomide; uygun bir büyüme hızına, tam istihdama, fiyat istikrarına ve dış ödemeler bilançosu dengesine ulaşma imkânı da bulunmamaktadır. Bununla birlikte, artan oranlı gelir vergisi uygulamasının ekonomik istikrar üzerindeki en önemli olumsuz etkisi, tasarruflar ve yatırımlar üzerinde görülmektedir²⁶⁵.

John Stuart Mill’e göre, tasarruf eden bir kişi, gelir vergisi uygulamasında tüketim vergisi uygulamasına kıyasla zarar görmektedir²⁶⁶. Bununla birlikte Nicholas Kaldor’a göre, gelir vergisi tasarrufları teşvik etmeyerek ve girişimcilerin yatırım yapma ve risk alma cesaretini kırarak, ekonomik istikrarın bozulmasına ve ekonomik büyüme potansiyelinin değerlendirilememesine neden olmaktadır²⁶⁷.

²⁶² Vergi kaçırma, mükellefin bilinçli olarak vergi kaybına yol açmasıdır. Şener, s.247

²⁶³ Vergiden kaçınma, mükellefin yasal yollardan, vergisel ayrıcalıklardan veya vergi teşviklerinden yararlanarak daha az vergi ödemeyi yeğlemesidir. Şener, s.247

²⁶⁴ Şener, s.247

²⁶⁵ Şener, s.248

²⁶⁶ Edizdoğan - Çelikkaya, s.70

²⁶⁷ Break, George F. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, *Economica New Series*, May 1956, s.177

Buna mukabil John Maynard Keynes'e göre, artan oranlı gelir vergisi tarifesi uygun biçimde saptandığında, ekonomide istikrar kendiliğinden sağlanabilir. Keynes, artan oranlı gelir vergisi tarifesinin ekonomide istikrar sağlayıcı bu özelliğine "vergilemede otomatik istikrar" adını vermiştir. Keynes'e göre, artan oranlı gelir vergi tarifesinin ekonomik istikrar sağlayıcı bu özelliği sayesinde, devletin istikrarı sağlamaya yönelik başka önlemler almasına gerek kalmayabilir. Ancak, artan oranlı gelir vergisi tarifesinin ekonomide istikrarı kendiliğinden sağlayabilmesi için, ekonomide vergi kaçığı olmaması ve verginin yansıtılmaması gerekir. Diğer taraftan, artan oranlı vergi tarifesinin; (1) gelir ölçeğinin alt dilimlerinde azalan oranlı, (2) orta dilimlerinde kısmen artan oranlı ve (3) üst gelir dilimlerinde yüksek artan oranlı bir yapıda olması gerekir. Bu yönleriyle ele alındığında, Türk gelir vergisi sisteminin ekonomide istikrarı kendiliğinden sağlayıcı gücünün bulunmadığı söylenebilir²⁶⁸.

Mill'e göre, gelir vergisi kapsamında vergilenmiş olan gelirin, tasarruf edilerek yatırıma dönüştürülen kısmı üzerinden elde edilen ilave gelirin de vergilenmesi, çifte vergileme anlamına gelmektedir ve bu durum vergilemede eşitlik ilkesine aykırıdır. Diğer taraftan, Mill'in görüşüne karşı çıkan Josiah Stamp'e göre, gelirin tasarruf edilerek yatırıma dönüştürülen kısmı üzerinden elde edilen ilave gelir harcılandığında, asıl gelirin hiç yatırım yapılmadan harcanması durumuna kıyasla daha büyük bir harcama yapılmış olur. Bu fazladan harcama olanağı, yatırım yaparak bekleme karşılığında elde edilen ekonomik bir ödüldür. Ödül de bir çeşit gelir olduğundan, yatırım yaparak elde edilen bu ödülün de (ilave gelirin de) vergilenmesi gerekir²⁶⁹.

Bu konuya ilişkin tartışmalar sürerken, esasen gelir vergisi kişinin gelirini azaltarak, tasarruf edeceği miktara ilişkin kararlarını gözden geçirmesine ve tüketim ve tasarruf tercihlerinin değişmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, gelir vergisi kişinin yalnızca cari gelirini değil, bu gelirin tasarruf edilen kısmından gelecekte elde edilecek faiz kazancını da vergileyerek, ikame etkisi olarak adlandırılan başka bir etki

²⁶⁸ Şener, s.251,252

²⁶⁹ Wueller, Paul H. **Concepts of Taxable Income III**, Political Science Quarterly, December 1939, s.571

daha yapmaktadır²⁷⁰. Bu durumda gelir vergisi uygulaması nedeniyle faiz gelirlerinin cazibesinin azaldığını gören mükellefler, tasarrufta bulunmak yerine tüketim harcamalarını artırmayı tercih etmektedirler. Bunun neticesinde, ekonomideki toplam tasarruf ve sermaye düzeyinde etkinlik kaybı meydana gelmektedir. Bu kaybın miktarı, tasarruf arzının faiz karşısındaki esnekliğine ve vergi oranına bağlı olarak değişmektedir²⁷¹.

Buna istinaden, gelir vergisinin tasarruflar üzerindeki olumsuz etkileri beş ana başlık altında toplanabilir: (1) Tasarrufların vergilenmesiyle, gelir çifte vergilemeye tabi tutulmaktadır. Başka bir ifadeyle, vergi matrahı üzerinden bir kez gelir vergisi alındıktan sonra, aynı gelirin tasarruf edilen kısmı üzerinden ikinci kez gelir vergisi alınmaktadır. (2) Tasarrufların vergilenmesi çifte vergilemeye neden olduğundan, vergilemede yatay ve dikey eşitlik ilkelerinden sapılmaktadır. (3) Gelir vergisi nedeniyle net faiz geliri düştüğünden (örneğin, %20'lik gelir vergisi, %5'lik faiz kazancını %4'e düşürmektedir), tasarruf edilen fonların peşin değeri de düşmektedir. Bunun sonucunda, mükellefler tasarruf etmek yerine tüketim yapmayı tercih etmektedirler. Bu durumda, ekonomide yatırımlara ayrılan fonlar kendiliğinden azalmaktadır²⁷². (4) Tasarrufların vergilenmesi nedeniyle yatırımlara ayrılan fonların azalması, ekonomideki faiz hadlerinin yükselmesine neden olmaktadır²⁷³. (5) Ekonomide gelecekteki tüketime ilişkin talep esnekliği yüksek olduğundan, tasarrufların vergilenmesi refah kaybına neden olmaktadır²⁷⁴.

Bununla birlikte, gelecekte elde edilmesi beklenen gelirlerle ilgili herhangi bir belirsizliğin, tüketim hadleri üzerinde büyük ölçüde sınırlayıcı etkisi vardır²⁷⁵.

²⁷⁰ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.334

²⁷¹ Edizdoğan - Çelikkaya, s.52

²⁷² Şener, s.249

²⁷³ Guillebaud, C. W. **Income Tax and Double Taxation of Saving**, The Economic Journal, September 1935, s.490

²⁷⁴ McLure, Charles E. **Taxes, Savings and Welfare, Theory and Evidence**, National Tax Journal, 1997, s.318

²⁷⁵ Carroll, Christopher D. **How Does Future Income Affect Current Consumption?**, The Quarterly Journal of Economics, February 1994, s.111

Gelir vergisi, mükelleflerin harcanabilir gelirlerini azaltmakla birlikte, esasen yüksek gelir grubunda yer alan bireylerin harcamalarını oransal olarak daha fazla azaltmaktadır. Zira düşük gelir grubunda yer alan bireyler gelirlerinin çok önemli bir kısmını zorunlu ihtiyaçları için harcamak zorunda olduklarından, yüksek gelir grubunda yer alan bireylere kıyasla daha çok tüketim eğilimindedirler. Buna mukabil, yüksek gelir grubundaki bireylerin tasarruf imkân ve eğilimleri, düşük gelir grubunda yer alan bireylere kıyasla daha yüksektir. Bu sebepten, artan oranlı gelir vergisi yüksek gelir grubunda yer alan bireyleri düşük gelir grubunda yer alan bireylerden daha yüksek oranda vergileyerek ekonomideki toplam tasarruf oranının azalmasına neden olmaktadır. Zira gelir arttıkça, toplam gelirin tasarruf edilen miktarı da artmaktadır. Dolayısıyla gelir vergisi oranlarının artması, bireysel tasarrufların ve yatırımların azalmasına neden olmaktadır²⁷⁶.

Diğer taraftan, gelir vergisi bireylerin satın alma güçlerini azaltarak, bireysel tüketimin kısılmasına ve ekonomideki toplam talebin azalmasına yol açtığından, talepteki bu azalma; ekonominin yavaşlamasına, kârların düşmesine ve tüketim ve yatırım malları üretimi için yeni yatırımlara girişme arzusunun zayıflamasına neden olmaktadır²⁷⁷. Bu çerçevede, gelir vergisi girişimcilerin yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilemektedir²⁷⁸.

Gelir vergisi, bir yandan tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle yatırımlara ayrılan fonların azalmasına neden olurken, diğer yandan yatırım kârlılığının düşmesine neden olmaktadır²⁷⁹. Gelir vergisinin yatırımlar üzerindeki kârlılık azaltıcı etkisi, girişimcilerin vergi öncesi ve vergi sonrası kârlarını mukayese etmelerine dayanmaktadır. Zira girişimcilerin yatırım kararları üzerinde doğrudan etkisi bulunan en önemli unsur, yatırımdan elde edecekleri vergi sonrası kâr oranıdır²⁸⁰. Artan oranlı gelir

²⁷⁶ Edizdoğan - Çelikkaya, s.50

²⁷⁷ Edizdoğan - Çelikkaya, s.79

²⁷⁸ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.336

²⁷⁹ Edizdoğan - Çelikkaya, s.79

²⁸⁰ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.336

vergisi uygulamasında yatırımların vergi sonrası kâr oranı düştüğünden, ekonomideki yatırım düzeyi de kendiliğinden azalmaktadır.

Gelir vergisinin yatırımlar üzerindeki olumsuz etkisini giderebilmek amacıyla, bazı yatırımcılar riskli kabul edilen yatırım alanlarına yönelirler. Girişimcilerin riskli yatırım alanlarına ne dereceye kadar yönelecekleri, artan oranlı gelir vergisi tarifesinin yapısına²⁸¹ ve yatırım sonucu oluşabilecek zararın mahsup edilebilme imkânına bağlıdır. Eğer gelir vergisi uygulaması yatırım sonucu oluşabilecek zararın, girişimcinin diğer kaynaklardan elde ettiği gelir ve kârlardan kısmen ya da tamamen mahsubuna imkân tanımıyorsa, söz konusu girişimin (yüklenilen risk başına gelir biçimindeki) çekiciliği azalacaktır. Risk arttıkça, bu etki daha da belirgin hale geleceğinden, gelir vergisi riskli yatırımları güvenli yatırımlara kıyasla daha fazla engelleyecektir. Zira bu durumda devlet, girişimin kârından pay alan, ancak zarar halinde bu zarara hiç karışmayan bir ortak gibi davranmış olur²⁸².

Türk gelir vergisi sistemi yalnızca ileriye doğru beş yıl boyunca zarar mahsubu imkânı tanımaktadır. Bu durumda girişimci gelecek beş yıl içinde zararını karşılayabilecek tutarda gelir elde edemezse, oluşabilecek zararı tamamen üstlenmek zorundadır. Şüphesiz bu durum Türkiye’de yatırım yapmanın çekiciliğini büyük ölçüde azaltarak, ekonomik istikrarı olumsuz yönde etkilemektedir.

B. Kurumlar Vergisinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Kurumlar vergisi ile gelir vergisi arasındaki en önemli fark, her iki verginin oran yapısının farklılığıdır. Türkiye’de gelir vergisi artan oranlı tarifeye uygulanırken, kurumlar vergisi düz oranlı tarifeye uygulanmaktadır. Düz oranlı vergi uygulamasını savunanların gerekçesi, gelir vergisi uygulamasında artan oranlılığı haklı gösteren unsurların çoğunun kurumlar vergisi için geçerli olmadığıdır²⁸³.

²⁸¹ Şener, s.249

²⁸² Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.338

²⁸³ Edizdoğan - Çelikkaya, s.140

Bilindiği gibi, gelir vergisi mükelleflerin şahsi ve ailevi durumlarına göre kişiselleştirildiğinden subjektif bir nitelik taşımaktadır. Buna mukabil, kurumların ortaklarından bağımsız tüzel bir kişiliğe sahip olmaları, kurum kazançlarının ödeme gücü ilkesine göre vergilenmesini gerektirir²⁸⁴. Ancak ödeme gücü ilkesi ülkemizde kurum kazançlarına daha esnek bir biçimde uygulanmaktadır. Bunun nedeni; (1) küçük tasarrufların kurumlar bünyesinde toplanmasının teşvik edilmesiyle sermaye piyasasının geliştirilmesi, (2) tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesi, (3) geri kalmış yörelerin kalkındırılması ve (4) gelişmesi istenen sektörlerin teşvik edilmesine ilişkin kamusal amaç ve hedeflerdir. Bu nedenle, ülkemizde kurumlar vergisi oranı aynı matrah büyüklüğü için gelir vergisi oranına göre daha düşük tutulmakta, ayrıca çok sayıdaki muafiyet ve istisnalarla matrah daha da daraltılmaktadır. Ancak bu uygulamanın bir sonucu olarak, vergilemede ödeme gücü ilkesi esnetildiğinden, vergilemenin yatay ve dikey eşitlik ilkelerinden önemli ölçüde sapılmaktadır²⁸⁵.

1. Kurumlar Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Gelişmiş ülkelerde yalnızca ulusal geliri büyük çapta artıran riskli yatırımlar kurumlar vergisi teşviki kapsamına alınırken, Türkiye’de her tür kurum kazancı çeşitli teşvik olanaklarından yararlanabilmektedir. Ülkemizde kurumlar vergisi oranı gelişmiş ülkelere kıyasla çok düşük olmasına rağmen, kurumlara tanınan geniş muafiyet, istisna ve vergisel teşvikler de göz önüne alındığında, kurumlar vergisi matrahının büyük bir bölümünün vergi dışında kaldığı görülmektedir.

Bu nedenle, Türkiye’de toplam vergi gelirleri içinde kurumlar vergisinin payı gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça düşük düzeydedir. Bu durum kurumlar vergisi uygulamasının Türkiye’de gelir dağılımını bozan en önemli faktörlerden biri olmasına neden olmaktadır²⁸⁶.

²⁸⁴ Uluatam, Özhan. **Türk Vergi Hukuku**, Ankara, Adım Yayıncılık, 1990, s.89

²⁸⁵ Şener, s.259

²⁸⁶ Şener, s.269

2. Kurumlar Vergisinin Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Kurumlar vergisi, kuruma yatırılan sermayenin hâsılasına yüklendiğinden ve farklı yatırım türlerinden elde edilen hâsıla da farklı olduğundan, ekonomide öz sermayenin yoğun olduğu malların fiyatları yükselmektedir.

Bunun sonucu olarak, üretim öz sermayenin yoğun olduğu mallardan, öz sermayenin yoğun olmadığı diğer mal çeşitlerine doğru kaymaktadır. Bu nedenle optimum kaynak dağılımından sapmalar meydana gelmekte²⁸⁷ ve ekonomik etkinlik zarar görmektedir.

Diğer taraftan, kurum ortaklarının sermayelerinin getirisi (kurumdan elde ettikleri kâr payı) kurumlar açısından vergi matrahından indirilemeyecek bir gider niteliğinde olduğundan, kurumlar vergisi esasen sermaye üzerinden alınan bir vergiye dönüşmektedir. Ancak kurumlar vergisi bütün sermaye yatırımlarını aynı efektif oranda vergilemediğinden, sermaye üzerindeki vergilerin söz konusu farklılığı, vergi sonrası net getirinin sektörden sektöre değişmesine neden olmaktadır.

Buna istinaden, kurumlar vergisi uygulaması sermayenin vergi sonrası net getirisi yüksek olan sektörlerle doğru kaymasına neden olmaktadır. İktisatçılara göre, bu durum kurumlar vergisine tabi olan ve olmayan tüm sektörlerdeki kârlılık oranları eşitlenene kadar sürecektir²⁸⁸.

Ancak, vergilenen ve vergilenmeyen sektörlerdeki kârlılık oranlarının eşitlenmesi çok uzun zaman alacağından, kurumlar vergisi kısa vadede sermayenin hareketliliğini yükselterek, optimum kaynak dağılımından sapılmasına neden olmaktadır²⁸⁹.

²⁸⁷ Edizdoğan - Çelikkaya, s.140

²⁸⁸ Edizdoğan - Çelikkaya, s.141

²⁸⁹ Şener, s.275

3. Kurumlar Vergisinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri

Kurumlar vergisi tarifesinin düz oranlı olması, ekonomideki harcanabilir gelir düzeyinin bu vergiden etkilenmemesine neden olmaktadır. Buna istinaden, toplam efektif talep düzeyi değişmediğinden, düz oranlı kurumlar vergisinin ekonomide istikrarı sağlayıcı rolü son derece önemsizdir²⁹⁰.

Buna mukabil, kurumlar vergisinin yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri vardır. Kurumların yatırımları büyük oranda kâr beklentisine bağlı olduğundan, yatırımdan elde edilen kârın önemli bir kısmını götüren ve yatırım sermayesinden elde edilen getiriye azaltan kurumlar vergisi, yatırımların ve büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır²⁹¹.

Bununla birlikte, kurum kazançlarının vergilenmesi, kurumsal tasarrufları azaltarak yatırım hacminin daha da kısılmasına neden olmaktadır. Buna istinaden, gelişmiş ülkelerde kurumlar vergisinin yatırımlar üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletebilmek adına çeşitli vergisel yatırım teşvikleri uygulanmaktadır.

Ülkemizde de yaygın biçimde başvuru alan vergisel yatırım teşvikleri arasında en çok kullanılanlar; (1) vergi oranının yatırımın büyüklüğüne, bölgesine ve yapılan faaliyete göre farklılaştırılması, (2) hızlandırılmış amortisman uygulaması, (3) yatırım ve istihdam kredisi uygulaması ve (4) yatırım indirimi uygulamasıdır²⁹².

C. Servet Vergisinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Servet üzerinden alınan vergiler geçmişte çeşitli ülkelerde geniş uygulama alanları bulmuş olsalar da, günümüzde servet vergileri önemlerini kısmen yitirmiş

²⁹⁰ Şener, s.276

²⁹¹ Edizdoğan - Çelikkaya, s.148

²⁹² T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firma Davranışları Üzerindeki Etkisi**, s.20

bulunmaktadır. Bu değişimdeki en büyük etken, servet vergilerinin kapitalist sistemin temel unsuru olan özel servet birikimini yok edeceği kaygısıdır²⁹³.

Diğer taraftan, vergi sisteminin etkinliğini ve vergilemede adaleti sağlayabilmek adına, ödeme gücünü kavramakta tek başına yeterli olmayan gelirin yanında, servetin de ödeme gücünün temel bir göstergesi olarak vergi sistemi içinde yer alması şarttır. Bilindiği gibi, sahip olunan servet unsurları gelir getirmeseler veya harcanmasalar dahi, bireylere önemli bir tatmin ve güvenlik duygusu ile toplumsal ve iktisadi güç verirler. Bu çerçevede, servet üzerinden vergi alınması, diğer vergilerin ödeme gücünü yakalamaktaki eksikliğinin giderilebilmesi açısından son derece önemlidir²⁹⁴.

Gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerin servet üzerinden alınan vergilerle desteklenmesi durumunda, bu vergilerin yapısından kaynaklanan eksikliklerin önemli bir kısmının giderilebilmesi mümkündür. Ancak, servet vergilerinin ülkemizde emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi gibi dar kapsamlı biçimde uygulanmasının bir sonucu olarak, ne gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerin eksikliklerinin giderilebilmesi, ne de kamu kesimi finansman ihtiyacının karşılanabilmesi mümkün olmaktadır²⁹⁵.

Esasen Türk vergi sistemi etkinlik ve adalet açısından gelişmiş ülkelere göre son derece olumsuz bir yapıdadır. Sistem biçimsel olarak gelişmiş ülkelerin vergi yapısına benziyor olsa da, aslında son derece çarpık ve yetersiz bir konumdadır. Bunun en önemli sebebi, sistemin gelişmiş ülkelerde uygulandığı biçimiyle genel bir servet vergisi uygulaması içermiyor olmasıdır²⁹⁶.

²⁹³ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.351

²⁹⁴ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.352

²⁹⁵ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.378

²⁹⁶ Şener, s.308

1. Servet Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Merkezi Yönetim Konsolide Bütçesi'ndeki vergi gelirleri incelendiğinde, Türk vergi sisteminin gelir üzerinden alınan vergiler ile harcamalara ve devlet hizmetlerinden yararlanmaya ilişkin vergilere dayandığı görülmektedir. Bu vergiler, toplam vergi hâsılatının %98'ini sağlarken, servet üzerinden alınan vergilerin katkısı ancak %2 mertebesindedir²⁹⁷.

Esasen servet vergilerinin çağdaş vergi sistemlerinde nispi olarak önemini yitirmiş olduğu bilinen bir olgudur. Ancak vergi yapısı Türkiye'nin vergi yapısına büyük ölçüde benzerlik gösteren ülkelerde, servet üzerinden alınan vergiler toplam vergi gelirlerinin ihmal edilmeyecek bir kısmını oluşturmaktadır²⁹⁸.

Gerek OECD, gerekse AB ülkelerinde, servet üzerinden alınan vergiler toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %5'lik kısmını sağlarken,²⁹⁹ Türkiye'de konsolide bütçe vergi gelirleri içinde servet vergilerinin payının %2'ler düzeyinde kalması dikkatle değerlendirilmesi gereken bir durumdur³⁰⁰.

Gelişmiş ülkelerde servet vergisi uygulamasının temel amacı, servet dağılımındaki adaletsizliğin neden olduğu gelir dağılımı adaletsizliğini gidermektir. Yaygın kanaatin aksine, artan oranlı gelir vergisi, kurumlar vergisi ve tüketim vergisi uygulamasının gelir dağılımını iyileştirme olanağı yoktur.

Çünkü vergi oranı arttıkça, bir taraftan vergiden kaçınma imkânları artarken, diğer taraftan vergi kaçakçılığının da artması nedeniyle, vergi gelirlerinde önemli bir artış sağlanamamaktadır.

²⁹⁷ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri Gerçekleşmeleri**, <http://www.muhasabat.gov.tr/mgmportal/>

²⁹⁸ Uluatam - Taş - Dikmen, s.32

²⁹⁹ OECD Revenue Statistics of OECD Member Countries. **Servet Unsurları Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı**, 2009, <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD10.htm>

³⁰⁰ Uluatam - Taş - Dikmen, s.32

Buna karşın, servet vergileri yarattıkları iki tür etkiyle gelir dağılımını iyileştirmektedirler. Bunlardan birincisi, servet vergisinin gelir dağılımındaki bozulmanın temel nedeni olan servet dağılımındaki eşitsizliği doğrudan ortadan kaldırılmasıdır. İkincisi ise, servet vergisinin gelir, kurumlar ve tüketim vergilerinin hâsılatlarını dolaylı yoldan artırmasıdır. Zira servet vergisi kapsamlı bir vergi olduğundan ve bütün gelir ve servet unsurlarını bünyesinde topladığından; gelir, kurumlar ve tüketim vergilerinin matrahları doğrudan doğruya saptanabilmektedir³⁰¹.

2. Servet Vergisinin Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Bilindiği gibi Türk kamu kesiminde uzun yıllardır devam eden büyük boyutta kamu tasarruf açığı vardır. Buna mukabil, Türk özel kesiminde genel olarak bir tasarruf fazlası görülmektedir. Ancak bu tasarruf fazlasının miktarı kamu kesiminin tasarruf açığını karşılamaya yetmediğinden, kamu kesimi ekonominin bütününde yaşanan enflasyonunun temel kaynağı olmaktan kurtulamamaktadır.

Kamu kesiminin büyük finansman açığı iç borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılsa da, uygulanan vergi politikasının özel kesim tasarruflarını kamu kesimi açıklarını kapatacak ölçüde büyütememesi nedeniyle, ekonominin genel finansman açığı yıllardır yoğun bir dış tasarruf ithaliyle giderilmeye çalışılmaktadır³⁰².

Oysa genel bir servet vergisi uygulaması, kaynak dağılımında eşitsizlik ve etkisizlik yaratan unsurları azaltılmanın yanı sıra, ekonomik istikrara katkıda bulunacak ve kamu finansmanının sürdürülebilmesini sağlayacaktır.

Bununla birlikte, Nicholas Kaldor'a göre, servetin vergilenmesi ekonomide atıl bırakılan servet unsurlarının ekonomiye kazandırılmasını da sağlayacaktır. Bu çerçevede, Kaldor'un "potansiyel hâsıla" yaklaşımına göre, servet sahipleri

³⁰¹ Şener, s.303

³⁰² Uluatam - Taş - Dikmen, s.31

ödeyecekleri servet vergisi nedeniyle uğrayacakları kayıpları giderebilmek amacıyla, atıl tuttukları servet unsurlarını zorunlu olarak ekonomiye kazandıracaklardır³⁰³.

Buna mukabil, Türk vergi sisteminde gerçek anlamda servet vergisi uygulaması olmaması ve ticari gelirin beyanname ile bildirilmesi, devletin vergi gelirini önemli ölçüde azaltarak, kamu kesiminin finansman ihtiyacını artırırken, servet vergisinin yokluğu otokontrol mekanizmasının işlemlerini önleyerek, gelir vergisi matrahında yer alması gereken gelir unsurlarının yanı sıra, diğer vergi gelirlerinin de kolayca kaçırılabilmesine imkân vermektedir³⁰⁴.

3. Servet Vergisinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri

Servet vergilerinin gelir dağılımı ve kaynak ayrımı üzerinde oldukça önemli etkileri olmasına karşın, istikrar fonksiyonu üzerindeki etkileri sınırlıdır. Gelişmiş ülkelerde uygun bir oran ve etkin bir biçimde uygulanan servet vergileriyle gelir dağılımı adaletsizliği önemli ölçüde iyileştirilebilmekte ve kaynaklar ekonomiye kazandırılarak verimli yatırımlar hızlandırılmaktadır. Ancak ülkemizde kapsamlı bir servet vergisi uygulaması bulunmadığından, söz konusu potansiyel faydalar realize edilememektedir³⁰⁵.

D. Tüketim Vergilerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Tüketim vergileri, günümüzde tüm dünyada yaygın olarak kullanılan ve yüksek gelir getiren vergi unsurları içinde yer almaktadır. Bu durum yalnızca katma değer vergisi gibi genel tüketim vergisi uygulamalarının genele yayılmış olmasından değil, çeşitli nitelikteki özel tüketim vergilerinin de vergi tahsilâtını artırmak ve tüketici davranışlarını etkilemek amacıyla kullanılmasından kaynaklanmaktadır³⁰⁶.

³⁰³ Şener, s.305

³⁰⁴ Şener, s.235

³⁰⁵ Şener, s.308

³⁰⁶ T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, **OECD Ülkelerinde Tüketim Vergisi Trendleri**, s.1

Ancak, harcanabilir gelir düzeyinin çok yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde bile, tüketim vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı oldukça sınırlıdır. Bunun nedeni, tüketim vergilerinin gelir dağılımı, kaynak ayrımı ve ekonomik istikrar fonksiyonları üzerindeki olumsuz etkileridir. Bununla birlikte, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, dolaylı vergilerin uygulama alanı gelişmiş ülkelere kıyasla daha yaygındır.

Gelir ve servet üzerinden alınan dolaysız vergiler genellikle doğrudan vergi mükellefi üzerinde kalırlarken, çeşitli tüketim vergilerinden oluşan dolaylı vergiler ise yansıma mekanizması nedeniyle vergi mükellefleri tarafından değil, malı veya hizmeti satın alan nihai tüketici tarafından malın fiyatı içinde ödenmektedirler. Başka bir ifadeyle, dolaylı vergiler arz ve talep esnekliklerine göre ve fiyat mekanizması aracılığıyla verginin mükellefi olan firma veya satıcı tarafından nihai tüketiciye yansıtılmaktadır³⁰⁷.

Bu çerçevede verginin yansıması, “vergi borcunun biri üzerinde yerleşinceye kadar kısmen veya tamamen bir başkasına geçirilmesini ifade eder”³⁰⁸. İşte bu yansıma olgusu nedeniyle vergi yükü düşük gelir grubunda yer alan tüketicilere aktarıldığından, vergiyi yansıtan yüksek gelirli mükelleflerin reel gelir düzeyi yükselmekte, buna mukabil düşük gelir grubundaki mükelleflerin vergi yükü daha da artmaktadır. Bunun sonucu olarak Türkiye gibi dolaylı vergilerin ağırlıklı olarak uygulandıkları ekonomilerde, gelir dağılımı dar gelirli mükelleflerin aleyhine olmak üzere bozulmaktadır³⁰⁹.

Buna istinaden, bir ülkede vergi yükü veya gelir dağılımı incelenirken sıklıkla başvurulan bir yöntem, dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının karşılaştırılmasıdır³¹⁰.

³⁰⁷ Şener, s.199

³⁰⁸ Erdağ, s.7

³⁰⁹ Şener, s.199

³¹⁰ Erdağ, s.8

Tablo 4

**OECD Ülkeleri ve Türkiye’de
Dolaylı Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)**

	1980	1990	2000	2007
OECD	32,5	31,9	31,6	30,9
Türkiye	36,6	47,9	59,0	65,7

Kaynak: OECD, Revenue Statistics of OECD Member Countries, Paris, 2009,
Gelir İdaresi Başkanlığı, Genel Bütçe Gelirleri Tahsilâtının Yüzde Dağılımı 1923-2009, Ankara, 2009

Seksenli yılların başında, OECD ülkelerinde %32,5 olan dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı Türkiye’de %36,6 düzeyindeyken, doksanlı yılların başından itibaren dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD ülkelerinde istikrarlı biçimde gerilerken, Türkiye’de gittikçe artan bir hızda yükselerek 2007 yılı itibariyle %65,7’ye ulaşmıştır. Bunun neticesinde, Türk vergi sisteminde dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki denge, benzer ülkelerdeki dengeden büyük ölçüde farklılaşmış ve vergi yükünün mal ve hizmetler üzerinden alınan tüketim vergilerinde yoğunlaşmasının bir sonucu olarak, vergilemede adalet ilkesinden önemli biçimde sapılmıştır. Bu çerçevede, ülkemizdeki mevcut durumun Anayasa’nın 73. maddesinde ifade edilen “vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı” ilkesiyle bağdaşmadığı açıktır³¹¹.

Oysa ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD ve AB ülkelerinin bile çok altındadır. 2007 yılı itibariyle dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD ve AB ülkelerinde %30’lar civarındayken, bu oran ABD’de %16, Japonya’da ise %19 mertebesindedir³¹². Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, ekonomideki vergi yükünün adil dağılımı ile ülkelerin kalkınmışlık ve gelişmişlik düzeyleri arasında doğrusal bir ilişki vardır.

³¹¹ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.55

³¹² OECD Economics Department. **Tax Systems in European Union Countries**, Paris, OECD Publishing, 2001, s.17

1. Tüketim Vergilerinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Tüketim vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerinden en önemlisi yansıma mekanizmasıyla ortaya çıkmaktadır. Zira tüketim vergilerinin önemli bir bölümü piyasa mekanizmasının arz ve talep koşullarına bağlı olarak, üretici ve satıcılar tarafından mal ve hizmet fiyatları içinde nihai tüketicilere aktarılmaktadırlar³¹³.

Diğer taraftan, tüketim vergilerinin fiili oranının tüketicinin geliri arttıkça giderek azalan bir orana dönüşmesi, gelir dağılımı üzerinde son derece olumsuz bir etki yapmaktadır. Örneğin, gerek düşük gelirli tüketiciler, gerekse yüksek gelirli tüketiciler zorunlu gıda maddeleri için aynı oranda tüketim vergisi ödemelerine rağmen, düşük gelirli tüketicilerin ödedikleri verginin toplam gelirlerine oranı, yüksek gelirli tüketicilerin ödedikleri verginin toplam gelirlerine oranından yüksektir. Bu nedenle tüketim vergilerindeki artış, ekonomideki gelir dağılımını doğrudan doğruya bozmaktadır³¹⁴.

Bu olumsuz durum, bazı ülkelerde zorunlu tüketim harcamaları için ödenen tüketim vergisinin, gelir vergisi matrahından düşülmesine imkân tanımak suretiyle bir dereceye kadar çözüme kavuşturulmaya çalışılır. Ancak “vergi indirimi” olarak adlandırılan bu yöntem aynı zamanda yüksek gelirli tüketicilere de yarar sağladığından, gerçekte tüketim vergisinin azalan oranlı yapısı değişmemektedir. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde tüketim vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla, düşük gelirlilere zorunlu giderlerini karşılayacak düzeyde ek gelir sağlanmaktadır. Ülkemizde böyle bir uygulama olmadığından, tüketim vergileri gelir dağılımını özellikle dar gelirli tüketiciler aleyhine bozmaktadır³¹⁵.

³¹³ Şener, s.293

³¹⁴ Şener, s.347

³¹⁵ Şener, s.293

2. Tüketim Vergilerinin Kaynak Ayrımı Üzerindeki Etkileri

Tüketim vergilerinin ekonomik etkilerine ilişkin uluslararası araştırmalara göre, bu vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı arttıkça, olumsuz ekonomik etkileri de hızla artmaktadır. Zira tüketim vergileri, vergilemede genellik ve vergilemede eşitlik ilkelerini zedeleyerek, ekonomide kaynak ayırımında etkinsizliğe neden olmaktadır. Bu çerçevede, tüketim vergileri kaynak ayırımı yönünden tarafsız değildirler. Çünkü bir mal ya da hizmet üzerinden alınan tüketim vergilerinin oranı artırıldığında ya da yeni bir tüketim vergisi konduğunda, ekonomideki nispi fiyat dengesi ciddi bir biçimde bozulmaktadır. Tüketim vergilerinin kaynak ayırımı üzerindeki bu olumsuz etkileri, bu vergilerin aşırı vergi yüküne neden olmalarının bir sonucudur³¹⁶.

Maliye biliminde aşırı vergi yükü, “bir tüketim vergisi nedeniyle bireylerin refah düzeylerinde meydana gelen azalış” olarak tanımlanır. Ekonomide aşırı vergi yükü söz konusu olduğunda, tüketim vergisi nedeniyle fiyatı yükselen mal veya hizmetin tüketimi azaldığından, bireyler bir tür refah kaybına uğramaktadırlar³¹⁷.

Diğer taraftan, vergi yükündeki artışın dolaylı vergilerle gerçekleştirilmesi, gelirinin tamamını veya büyük bir kısmını tüketime ayırmak zorunda olan alt ve orta gelir grupları üzerindeki vergi baskısının daha da artmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede, artan vergi yükü nedeniyle mükelleflerin kayıt dışına çıkma ve vergi kaçırma eğilimlerinin de artması, kamu kesiminin finansman olanaklarını iyice daraltarak, devletin yeni dolaylı vergiler ihdas etmesine neden olmaktadır. Bu şekilde kendi kendini besleyen bir sürece dönüşen sistemin ekonomik etkinliği tamamen ortadan kalkmaktadır³¹⁸.

³¹⁶ Şener, s.290

³¹⁷ Şener, s.291

³¹⁸ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.25

3. Tüketim Vergilerinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri

Tüketim vergisi nedeniyle arz ve talep koşullarına bağlı olarak mal ve hizmet fiyatlarının yükselmesi, ekonomik istikrar fonksiyonunun alt fonksiyonlarının da olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır.

Şüphesiz tüketim vergilerinin ekonomi üzerindeki en önemli olumsuz etkisi, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesidir. Örneğin, akaryakıt gibi temel bir mal üzerine yüksek oranla konulan bir tüketim vergisi (özel tüketim vergisi), diğer mal ve hizmetlerin fiyatlarını zincirleme olarak ve çoğu kez konulan vergi oranından daha yüksek bir biçimde artırmaktadır. Diğer taraftan, yüksek oranlı tüketim vergileri uluslararası rekabetin ülkemiz aleyhine gerçekleşmesine neden olarak, dış ödemeler bilançosu dengesinin de bozulmasına neden olmaktadır³¹⁹.

E. Türk Vergi Sisteminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Türkiye’de, gelirin vergilenmesinde gelirin ekonomik tanımı yerine mali tanımına uyulması, yarattığı çarpıklıkla bir yandan eş düzeyde gelir elde edenlerin farklı düzeyde vergilenmesine, diğer yandan farklı düzeyde gelir elde edenlerin eş düzeyde vergilenmesine neden olmaktadır. Bu durum, adil vergileme ilkelerinden tamamen sapılmasına ve devlet gelirlerinin büyük ölçüde azalmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede, ülkemizde devlet tahvili ve hazine bonusu faiz gelirleri tanınan geniş çaplı muafiyet ve istisnalarla çoğu zaman hiç vergilenmediğinden, vergi adaleti ciddi biçimde bozulmakta ve gelir dağılımı adaletsizliği her geçen gün artmaktadır.

Beyan usulündeki başarısızlık nedeniyle, günümüzde stopaj gelir vergisinin en önemli kalemi haline gelmiştir. Stopaj yoluyla vergileme, vergi sisteminin üniter yapısına zarar vermekte, vergi yükünün adaletli dağılımını engellemekte ve özellikle küçük tasarruf sahipleri üzerindeki nispi vergi yükünün daha da artmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, tarım kazançları ile devlet tahvili ve hazine bonusu gelirlerine tanınan geniş çaplı muafiyet ve istisnalar, vergilenmeyen büyük bir alan

³¹⁹ Şener, s.297

yaratmakta, bunun sonucunda gelir vergisi ücretliler üzerine yığılmaktadır. Türkiye’de emek geliri elde edenlerin sermaye geliri elde edenlere göre daha fazla vergi ödemeleri, vergilemede yatay ve dikey eşitliğin sağlanmasını engellediği gibi, gelir vergisinin gelir dağılımı üzerindeki düzenleyici fonksiyonunun tamamen ortadan kalkmasına ve gelir dağılımının dar gelirliler aleyhine daha da bozulmasına neden olmaktadır.

Artan oranlı gelir vergisi tarifesinde; düşük gelir dilimlerinin vergi oranlarının yüksek, üst gelir dilimlerinin marjinal vergi oranlarının düşük ve gelir dilimlerinin sayısının az olması, artan oranlı vergi uygulamasının amacıyla çelişmekte ve tarifinin ekonomide istikrarı ve gelir dağılımında adaleti sağlama gücünü tamamen ortadan kaldırmaktadır.

Diğer taraftan, ülkemizde vergi mükelleflerin gerçek gelirlerinin vergilenmesi ve belge düzeninin yerleştirilmesi amacıyla bugüne kadar yapılan bütün düzenlemeler başarısız olmuş ve vergi sisteminin kavrayamadığı alan artmıştır. Vergi gelirlerinin artırılması amacıyla yapılan düzenlemeler vergilenemeyen alanların tespitini ve kavranmasını sağlayamadığı gibi, evvelce vergilenmiş alanların vergi yükünü daha da artırmıştır.

Gelir Vergisi Kanunu’nda yapılan değişikliklerde verginin temel yapısı ve prensipleri göz önünde bulundurulmamış, sıklıkla tekrarlanan ekleme ve düzeltmelerle verginin ana sistematigi bozulmuştur. Bu çerçevede gelirin ekonomik tanımı yerine mali tanımına uyulması, götürü sınırlarının genişletilmesi ve servet ve gider bildirim esaslarının kaldırılması, bireysel geliri bütünüyle kavraması gereken verginin temel yapısı ile çelişmektedir.

Diğer taraftan, mevcut gelir vergisi uygulaması ekonomideki kaynak dağılımını da olumsuz yönde etkilemekte, bu olumsuz etki başta çalışma arzusu olmak üzere işgücünün hareketliliği ve vergiden kaçınma biçimlerinde kendini göstermektedir. Türkiye’de ulusal gelirin büyük bir kısmı ücret gelirlerinden olduğundan; gelir vergisinin emek arzı üzerinde yarattığı etkinlik kaybı ve çeşitli meslekler arasında işgücünün oransal arzını değiştirerek yarattığı işgücü hareketliliği ekonominin geneli

için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum ekonomide kaynak dağılımının etkinliğini azaltmakta ve ekonomik istikrara zarar vermektedir.

Bununla birlikte, artan oranlı gelir vergisi uygulamasının ekonomik istikrar üzerindeki en önemli olumsuz etkisi tasarruflar ve yatırımlar üzerinde görülmektedir. Gelir vergisi uygulaması tasarrufları teşvik etmeyerek ve girişimcilerin yatırım yapma ve risk alma cesaretini kırarak, ekonomik istikrarın bozulmasına ve ekonomik büyüme potansiyelinin değerlendirilememesine neden olmaktadır. Ayrıca gelir vergisi uygulamasıyla tasarrufların çifte vergilemeye tabi tutulması, faiz gelirlerinin cazibesinin azalmasına ve mükelleflerin tasarrufta bulunmak yerine tüketim harcamalarını artırmayı tercih etmelerine neden olmaktadır. Bunun neticesinde, ekonomideki toplam tasarruf ve sermaye düzeyinde etkinlik kaybı meydana gelmekte ve yatırımlara ayrılan fonların azalmasıyla faiz hadleri yükselmektedir.

Bütün bunların yanı sıra, kurumlar vergisi uygulamasında, verginin oranı aynı matrah büyüklüğü için gelir vergisine kıyasla daha düşük olmasına rağmen, uygulanan çok sayıdaki muafiyet ve istisnalarla vergi matrahı daha da daraltılmaktadır. Bu uygulamanın bir sonucu olarak, vergilemede ödeme gücü ilkesi zedelenmekte ve vergilemenin yatay ve dikey eşitlik ilkelerinden önemli ölçüde sapılmaktadır.

Bu çerçevede, Türkiye’de kurumlar vergisi oranı gelişmiş ülkelere kıyasla çok düşük olmasına rağmen, kurumlara tanınan geniş muafiyet, istisna ve vergisel teşviklerle, esasen kurumlar vergisi matrahının büyük bir bölümü vergi dışında kalmaktadır. Bunun neticesinde, zaman içinde kurumlar vergisi ülkemizde gelir dağılımını bozan en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Bununla birlikte, kurumlar vergisi ekonomideki optimum kaynak dağılımından sapılmasına ve yatırımların ve büyümenin yavaşlamasına neden olarak, ekonomik etkinliğe zarar vermektedir.

Diğer taraftan, Türk vergi sisteminde dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki denge benzer ülkelerdeki dengeden büyük ölçüde farklılaşmış ve vergi yükünün mal ve hizmetler üzerinden alınan tüketim vergilerinde yoğunlaşmasının bir sonucu olarak, vergilemede adalet ilkesinden önemli biçimde sapılmıştır.

Ülkemizde kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için gereken kaynağın dolaylı vergiler yoluyla sağlanmaya çalışılması, gelirin büyük bir kısmını tüketime ayırmak zorunda olan alt ve orta gelir grupları üzerindeki vergi baskısının daha da artmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede, artan vergi yükü nedeniyle mükelleflerin kayıt dışına çıkma ve vergi kaçırma eğilimlerinin de artması, kamu kesiminin finansman olanaklarını iyice daraltmaktadır.

Esasen, ülkemizdeki vergi sistemi etkinlik ve adalet açısından gelişmiş ülkelere göre son derece olumsuz bir yapıdadır. Türk vergi sistemi biçimsel olarak gelişmiş ülkelerin vergi yapısına benziyor olsa da, aslında son derece çarpık ve yetersiz bir konumdadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de, sistemin gelişmiş ülkelerde uygulandığı biçimiyle genel bir servet vergisi uygulaması içermiyor olmasıdır.

Ülkemizde servet vergisi uygulamasının; emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi gibi dar kapsamlı biçimde ele alınmasının bir sonucu olarak, ne gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerin eksikliklerinin giderilebilmesi, ne de kamu kesimi finansman ihtiyacının karşılanabilmesi mümkün olmaktadır. Buna istinaden, Türkiye’de kapsamlı bir servet vergisi uygulaması olmaması, servet vergilerinin özellikle gelir dağılımında adaleti ve kaynak ayırımında etkinliği sağlayıcı özelliklerinden faydalanılamamasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan, OECD ülkelerinin vergi gelirleri dağılımı incelendiğinde, toplanan vergi gelirlerinin yarısının gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerden oluştuğu görülmektedir³²⁰. Bu oran Türkiye’de yalnızca %20’ler mertebesindedir. Türk vergi sisteminin temelde dolaylı vergilere dayalı yapısının sağladığı vergi gelirleri; 1995 yılında %16,8 düzeyinde bir vergi yükü oluştururken, bu oran 2001 yılında %26,1’e yükselmiş, 2007 yılında ise %23,7’ye düşmüştür. Aynı dönemde, gerek OECD gerekse AB ülkelerinde istikrarlı bir görünüm arz eden vergi yükü, OECD ülkelerinde %35, AB ülkelerinde ise %40’lar civarında seyretmiştir.

³²⁰ OECD Tax Policy Studies. **Recent Tax Policy Trends and Reforms in OECD Countries**, Paris, OECD Publishing, 2004, s.10

Tablo 5**OECD Ülkelerinde Toplanan Vergilerinin
Gayri Safi Milli Hâsilaya Oranı (%)**

	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007
ABD	27,9	28,7	29,4	28,8	25,9	27,5	28,3
Almanya	37,2	36,2	37,1	36,1	35,5	34,8	36,2
Avustralya	28,8	29,2	30,5	29,6	30,6	30,8	30,8
Avusturya	41,4	44,4	44,0	45,3	43,8	42,3	42,3
Belçika	43,6	44,5	45,2	44,9	44,6	44,7	43,9
Çek Cumhuriyeti	37,5	36,3	35,8	35,6	37,3	37,6	37,4
Danimarka	48,8	48,9	50,1	48,4	48,0	50,8	48,7
Finlandiya	45,7	46,3	45,8	44,6	44,0	44,0	43,0
Fransa	42,9	44,4	45,1	44,0	43,2	43,9	43,5
Güney Kore	18,6	20,1	20,6	23,0	23,9	23,9	26,5
Hollanda	41,5	40,9	40,1	38,2	36,9	38,5	37,5
İngiltere	34,0	34,3	35,7	36,1	34,3	35,8	36,1
İrlanda	32,5	31,8	31,5	29,1	28,5	30,4	30,8
İspanya	32,1	32,9	34,1	33,8	34,2	35,7	37,2
İsveç	47,5	50,6	51,4	49,8	48,3	49,5	48,3
İsviçre	27,7	27,6	28,7	29,5	29,2	29,2	28,9
İtalya	40,1	43,2	42,5	42,0	41,8	40,8	43,5
İzlanda	31,2	32,2	36,9	35,4	36,7	40,6	40,9
Japonya	26,8	27,2	26,3	27,3	25,7	27,4	28,3
Kanada	35,6	36,7	36,4	34,8	33,7	33,4	33,3
Lüksemburg	37,1	39,3	38,3	39,7	38,1	37,6	36,5
Macaristan	41,3	38,1	38,1	38,1	37,6	37,3	39,5
Meksika	15,2	15,9	15,8	17,1	17,4	18,1	18,0
Norveç	40,9	41,5	42,7	42,9	42,3	43,5	43,6
Polonya	36,2	36,6	35,1	32,6	32,6	33,0	34,9
Portekiz	32,1	32,8	33,9	33,8	34,7	34,7	36,4
Slovak Cumhuriyeti	-----	-----	35,4	33,2	33,1	31,4	29,4
Türkiye	16,8	20,7	23,1	26,1	25,9	24,3	23,7
Yeni Zelanda	36,6	35,0	33,4	33,0	34,2	37,4	35,7
Yunanistan	28,9	30,3	32,9	32,9	32,2	31,4	32,0
AB Ülkeleri	38,9	39,5	39,6	38,9	38,4	38,7	38,8
OECD Ülkeleri	34,7	35,4	35,9	35,5	35,1	35,7	35,8

Kaynak: OECD, Revenue Statistics of OECD Member Countries, Paris, 2009

Buna göre, Türkiye’de vergi yükü OECD ve AB ülkelerine kıyasla çok düşüktür. Türkiye’den daha az gelişmiş ülkelerin vergi gelirlerinin gayrisafi milli hâsıla içindeki payları (vergi yükleri) değerlendirildiğinde, Türkiye’nin vergi alma çabasının bu ülkelere ait ortalamalardan bile düşük kaldığı görülmektedir³²¹. OECD ülkelerinin genelinde vergi yükü %40’ın üzerindeyken, sosyal devlet ilkesini benimsemiş İsveç ve Danimarka gibi ülkelerdeki vergi yükü %50’ler mertebesindedir. Ekonomik büyüklük itibarıyla dünyada ilk 20 ülke içinde yer alan Türkiye, %20 düzeydeki vergi yüküyle, dünya ülkeleri sıralamasında orta gelirli ülkelerin alt grubunda yer almaktadır.

Türkiye’de vergi yükünün çok düşük düzeyde kalmasının temel nedenleri; (1) oy kaygısıyla izlenen popülist politikalar, (2) kayıt dışı ekonominin genişliği, (3) vergi dışı kalan mükellef sayısındaki artış, (4) sermaye kazançlarının bilinçli bir şekilde düşük vergilenmesi (veya hiç vergilenmemesi), (5) aşırı vergi teşvik uygulamaları, (6) vergi denetimlerinin yetersizliği, (7) vergi idaresinin mükellefleri izleme ve vergi toplama konusundaki beceri ve çaba eksikliği, (8) oto kontrol sağlayan mekanizmaların yokluğu ve (9) vergi güvenliğini sağlayan düzenlemelerin zayıflatılmış olmasıdır³²².

Diğer taraftan, Türkiye’de kişi başına düşen sermaye birikimi gelişmiş ülkelere kıyasla son derece düşüktür³²³. Hane halkı tasarruf miktarının düşük olması, yatırım miktarının ve ekonomik büyüme hızının da düşük olmasına ve hükümetlerin ödemeler dengesini korumakta ve ekonomide finansal istikrarı sağlamakta zorlanmalarına neden olmaktadır. Bu sebepten, günümüzde OECD üyesi ülkelerin en önemli ekonomik hedeflerinin başında; hane halkı tasarruf miktarının yükseltilmesi, vergi yükünün adil biçimde dağıtılması ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yönelik vergi politikaları oluşturulması gelmektedir³²⁴.

³²¹ OECD Revenue Statistics of OECD Member Countries. **Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı**, 2009. <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD10.htm>

³²² Akgüç, s.1

³²³ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.16

³²⁴ OECD Tax Policy Studies. **Encouraging Savings Through Tax-Preferred Accounts**, Paris, OECD Publishing, 2007, s.8

Tablo 6

Yüzde 20’lik Gelir Gruplarına Göre Sıralı Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Geliri

	Türkiye		Kent		Kır	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007
Birinci yüzde 20	%5,1	%5,8	%5,5	%6,2	%5,6	%6,4
İkinci yüzde 20	%9,9	%10,6	%10,3	%11,0	%10,2	%11,1
Üçüncü yüzde 20	%14,8	%15,2	%15,0	%15,3	%15,3	%16,0
Dördüncü yüzde 20	%21,9	%21,5	%21,8	%21,2	%22,6	%22,3
Beşinci yüzde 20	%48,4	%46,9	%47,5	%46,2	%46,3	%44,2
Gini katsayısı	0,43	0,41	0,42	0,39	0,41	0,38
Son yüzde 20 / İlk yüzde 20	9,5	8,1	8,6	7,5	8,3	6,9

Kaynak: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2010

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2007 yılı itibariyle ülkemizde en yüksek gelire sahip yüzde 20’lik gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay %46,9 iken, en düşük gelire sahip gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay %5,8’dir. Buna göre, son yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı payın 8,1 katıdır. Aynı gösterge 2006 yılı sonuçlarına göre 9,5 kat olarak hesaplanmıştır³²⁵.

Bu durum 2007 yılı itibariyle gelir dağılımında bir önceki yıla kıyasla bir miktar düzelmeye işaret etse de, son yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay ile ilk yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay arasındaki uçurumun kapanmasına yetmemektedir.

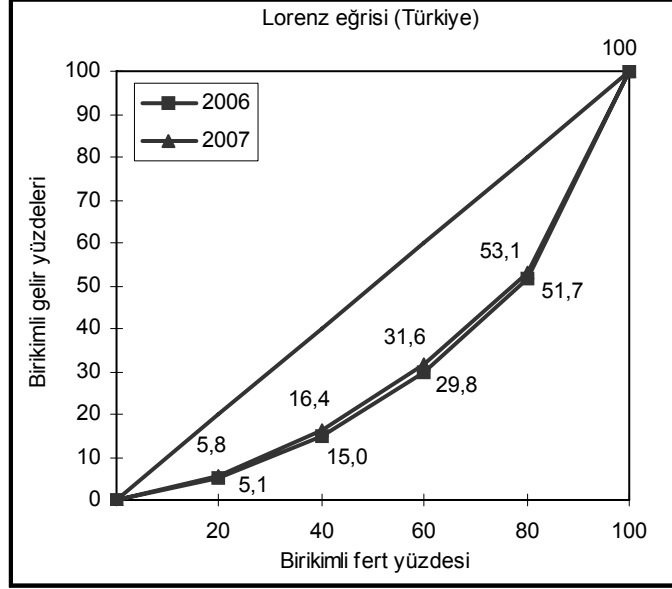
Ekonomideki gelir dağılımının bir başka önemli göstergesi olan “gini katsayısı”; sifıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1’e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. 2006 yılı sonuçlarına göre 0,43 olarak hesaplanan gini katsayısı, 2007 yılında 0,41 olarak hesaplanmıştır³²⁶. Gini katsayısının sıfırdan bu denli uzak olması, ülkemizdeki gelir dağılımı adaletsizliğini gözler önüne sermektedir.

³²⁵ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları 2006-2007**, Ankara, T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 2009

³²⁶ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları 2006-2007**

Şekil 1

2006 ve 2007 Yılları Lorenz Eğrisi

Kaynak: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2010

Gelirin nüfusa göre dağılımını grafik şeklinde gösteren “Lorenz eğrisi” ise; dikey ekseninde gelirin, yatay ekseninde nüfusun birikimli paylarını yüzde olarak göstermekte ve eğrinin “köşegen doğrusundan” uzaklığına göre yorumlanmaktadır. Buna göre, 2007 yılı sonuçlarını içeren eğrinin, 2006 yılı sonuçlarını içeren eğriye göre köşegene daha yakın olması, gelir dağılımındaki kısmi iyileşmeyi göstermektedir³²⁷.

Ancak, eğrinin köşegen doğrudan uzaklığı ve geniş bir yay şeklindeki yapısı, gelir dağılımı eşitsizliğinin Türkiye’de ne denli önemli bir boyuta ulaştığını göstermektedir.

Şüphesiz, ülkemizdeki gelir dağılımı eşitsizliğinde uygulanan yanlış vergi politikalarının ve vergi sisteminin etkisizliğinin rolü çok büyüktür. Vergi sistemini daha etkin ve daha adil bir yapıya kavuşturmak için yapılan birçok reforma karşın, Türk

³²⁷ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları 2006-2007**

vergi sistemi bir türlü istenilen etkinlik ve adaleti sağlayacak konuma getirilememiştir³²⁸.

Türk vergi sisteminin en önemli sorunlarından biri de kayıt dışı ekonomiyi kavramakta yetersiz kalmasıdır. Türkiye’de seçmen çoğunluğunun önemli bir bölümünün beyannameli vergi mükellefi olmaması, ekonomik yapının çiftçi, esnaf ve küçük işletme ağırlıklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nitelikteki seçmenin çoğunlukta olması ise vergi sistemindeki eksikliklerin giderilmesine yönelik çabaları büyük ölçüde engellemektedir. Küçük işletmelerin izlenme ve denetlenmesinin zor olması, mükelleflerin önemli bir kesiminin vergi denetimi dışında kalmasına neden olmaktadır³²⁹.

Türkiye’de kişi ve kurumların kayıt dışı ekonomiye yönelmelerinin başlıca nedeni vergi ödemekten kaçınmaktır. Kayıt dışı vergi alanını besleyen en önemli faktörler ise enflasyon ve makro ekonomik istikrarsızlıktır. Vergi sisteminin yüksek enflasyon döneminde ortaya çıkan reel olmayan kazançları vergilemesi, buna karşın sistemde en az geçim indirimi gibi müesseselerin bulunmaması, özellikle alt ve orta gelir düzeyindeki mükelleflerin belirli bir yaşam düzeyini koruyabilmek için kazançlarını gizlemelerine neden olmaktadır³³⁰.

Ülkemizde kayıt dışı ekonominin yarattığı olumsuzluklardan en çok etkilenenler, başta hükümetler olmak üzere, kayıt dışı faaliyet gösterenlerle rekabet etmekte zorlanan ve onların vergi yüklerini de taşımak zorunda kalan dürüst vergi mükellefleridir³³¹. Bireyler ve işletmeler arasında haksız rekabete neden olan kayıt dışı ekonomi, sermaye birikiminin nesilden nesile intikali yoluyla nesiller arası bir eşitsizliğe yol açmaktadır. Vergiden kaçınmayan mükelleflerin aleyhine olan bu durum,

³²⁸ Erdağ, s.242

³²⁹ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.16

³³⁰ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.17

³³¹ OECD Economic Surveys. **Turkey**, Paris, OECD Publishing, 2006, s.98

toplumda vergiye karşı direncin artmasına neden olmakta ve yeni kuşaklarda vergi bilincinin oluşmasına engel olmaktadır. Özellikle uluslararası rekabetin yoğun olduğu ve geleneksel üretimin devam ettiği bazı sektörlerde, kayıt dışı ekonomi ilk aşamada rekabet avantajı yaratıyor gibi görünse de, ilerleyen aşamada özellikle ara mallar üzerindeki artan vergi yükü ve düşen emek verimliliği, üretimde ve uluslararası rekabette dezavantaja dönüşmektedir³³².

Bununla birlikte, ülkemizde vergi denetimleri kayıt dışı ekonomiyi kavramakta yetersiz kalmaktadır. Vergi idaresince tüm beyannamelerin ancak %3'ünden daha az bir kısmının kontrol edilebiliyor olması, gelirin eksik beyanını teşvik etmektedir³³³. Vergi güvenlik mekanizmalarının sistemde etkinliğini kaybetmesi ve teknolojik altyapının arzulanana düzeye ulaşamaması, kayıt dışı ekonomiyi kavramadaki en önemli engellerin başında gelmektedir. Kayıt dışı ekonominin vergi sistemi tarafından kavranamaması, kurumsallaşmış bir ekonomik yapının kurulmasını da engellemektedir³³⁴.

Vergi kayıp ve kaçakları nedeniyle kamunun yeterli ölçüde vergi geliri toplayamaması, oluşan bütçe açığının iç ve dış borçlanma ile finanse edilmesine,³³⁵ bunun neticesinde enflasyonun yükselmesine ve makro ekonomik istikrarsızlığın artmasına neden olmaktadır.

Bu çerçevede, mükellefler tarafından vergi sistemine getirilen en önemli eleştirilerden biri, vergi oranlarının çok yüksek olmasıdır. Kayıt dışı faaliyette bulunan ekonomik birimlerin vergi, sigorta ve benzeri yükümlülükler açısından sahip oldukları avantaja karşın, vergi yükünün önemli bir kısmını üstlenen ücretli kesim bu duruma büyük tepki duymaktadır³³⁶.

³³² T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.16

³³³ Şener, s.235

³³⁴ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.16

³³⁵ Şener, s.235

³³⁶ Erdağ, s.246

Gerçekten de vergi yükü ülkemizde gerçek oranda vergi ödeyen mükellefler açısından çok ağırdır. Esasen vergi kayıp ve kaçakları bütün ülkelerde söz konusu olsa da, Türkiye'deki durum tolerans sınırlarının çok üstündedir³³⁷.

Diğer taraftan, etkin bir vergi sisteminin belirli sosyal amaçlar doğrultusunda son derece etkili bir biçimde kullanılabileceği şüphe götürmezdir. Ancak Türk vergi sistemi sosyal bir politika aracı olarak kullanılmadığı gibi, doğurduğu bütün sonuçlar itibarıyla anti sosyal etkiler yaratmıştır³³⁸.

Bu çerçevede Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu olumsuz sosyoekonomik koşulların oluşumunda, mevcut vergi sisteminin rolü ve etkisi büyüktür. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede, devletin ekonomik ve sosyal politikalarının başarısı, ancak ve ancak yeterli düzeyde vergi geliri sağlayabilmesine bağlıdır³³⁹.

Ekonomik ve sosyal unsurların yanı sıra kalkınma politikasının sürdürülebilmesi için de vergilemede başarı bir zorunluluktur. Zira vergi yalnızca kamu yatırımlarının finansmanının sağlanması yönünden değil, özel tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesi açısından da son derece etkin bir politika aracıdır³⁴⁰.

Ancak Türk vergi sistemi, özel tasarrufları serbest girişim ve sermaye piyasası yatırımlarından çok, devlet tahvili ve hazine bonusu yatırımlarına yönlendirmekte ve yatırımların öz kaynak yerine borçla finanse edilmesini teşvik etmektedir³⁴¹.

Bu çerçevede Türkiye'de kamu kaynaklarının rasyonel bir biçimde kullanılmaması ve vergileme yerine borçlanmaya ağırlık verilmesinin sonuçları çok olumsuz olmuştur.

³³⁷ Ahıska, s.5

³³⁸ Ahıska, s.4

³³⁹ Ahıska, s.3

³⁴⁰ Saygılıoğlu, Nevzat. **Vergi Reformu**, İktisat Dergisi Özel Sayısı, İstanbul, Gökhan Matbaacılık, 1991, s.22

³⁴¹ Ahıska, s.4

Bu nedenle kamu harcamalarının sürekli ve sağlıklı gelir kaynağı olan vergilerle finanse edilmesini sağlayacak tedbirlerin en kısa sürede alınması büyük önem arz etmektedir³⁴². Zira Türkiye vergi gelirlerini artırma konusunda çok ağır davranmış ve çok gecikmiştir. Bunun neticesinde, bugüne kadar alınmayan ya da alınamayan vergiler, muhtemelen yakın bir gelecekte yüksek enflasyona neden olacak ve son derece sakıncalı bir biçimde alınmış olacaktır³⁴³.

Türk maliyesi her geçen gün biraz daha iflasa doğru sürüklenmektedir³⁴⁴. Türkiye'nin çağdaş toplumlar düzeyine erişebilmesi için, en kısa sürede geçmişte batı ülkelerinde yapılan kamu harcamaları ve vergi gelirleri reformlarına benzer nitelikte kapsamlı bir vergi reformunu gerçekleştirmesi gerekmektedir³⁴⁵. Bu vergi reformunun ilk hedefi, nüfusun büyük çoğunluğunu kavrayan bir vergi sistemine kavuşmak³⁴⁶ ve 5 yıllık bir süre içinde vergi gelirlerin gayri safi milli hâsılaya oranını %40'lar düzeyine çıkarmak olmalıdır³⁴⁷.

Ülkemizin gerek mevzuat, gerekse uygulama yönünden köklü bir vergi reformuna ihtiyaç duyduğu tartışmasızdır. Türkiye'de vergileme sorunların ulaştığı boyut, bu vergi reformunun daha fazla ertelenmesine imkân verecek durumda değildir. Ancak bu çok önemli ve acil hususta başarı sağlayabilmek için; sorunun ülkemizdeki diğer bütün sosyal ve ekonomik sorunlardan ayrı bir önceliği olduğunu kabul ederek hareket etmek ve reformun mali yükünü kabullenerek, gerekli her türlü harcamayı yapmaktan kaçınmamak gerekmektedir³⁴⁸.

³⁴² Erdağ, s.281

³⁴³ Akgüç, s.2

³⁴⁴ Akalın, Güneri. **Maliye Bilimi Açısından Son Vergi Reformunun Değerlendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi, Mart 1994, s.4

³⁴⁵ Şener, s.352

³⁴⁶ Akalın, **Maliye Bilimi Açısından Son Vergi Reformunun Değerlendirilmesi**, s.4

³⁴⁷ Şener, s.352

³⁴⁸ Ahıska, s.9

Bu çerçevede, hazırlanacak olan kapsamlı vergi reformunun temel hedefleri; (1) vergileme ilkelerinin tamamına riayet edilmesinin sağlanması, (2) aşırı vergi yükü yaratılmasından kaçınılması, (3) verginin tabana yayılmasının sağlanması, (4) vergi kayıp ve kaçaklarının asgari düzeye indirilmesi, (5) tasarrufların ve sermaye birikiminin teşvik edilmesi ve (6) devletin yeterli düzeyde gelir elde etmesinin güvence altına alınması olmalıdır.

Türkiye, gerek bilgi ve deneyim, gerekse mali imkânlar yönünden bu kapsamlı reformu gerçekleştirebilecek ve sorunlarının üstesinden gelebilecek güçtedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİNİN YAPISI VE ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİ

Bu bölümde, kişisel harcama vergisi sisteminin tarihsel gelişim süreci ve bu vergi sisteminin oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunan en önemli iktisatçıların görüş ve değerlendirmeleri ile kişisel harcama vergisi uygulamasının temel faydaları üzerinde durulacaktır.

A. Kişisel Harcama Vergisinin Gelişim Süreci

Vergilemede kişilerin gelirlerinin yerine harcamalarının esas alınması gerektiği fikri, ilk olarak İngiliz iktisatçı ve filozof Thomas Hobbes tarafından 1651 yılında yayımladığı “Leviathan” adlı eserinde ifade edilmiştir³⁴⁹.

Hobbes’un vergileme ilkeleri, kendisinden iki yüzyıl kadar sonra, İngiliz iktisatçı John Stuart Mill tarafından yeniden ele alınmıştır. Mill, 1848 yılında yayımladığı “Politik Ekonominin Temel İlkeleri” adlı eserinde ve “İngiltere Gelir Vergisi ve Servet Vergisi Seçim Komitesi”nin bir üyesi olarak yaptığı çalışmalarda konuya detaylı bir biçimde eğilmiştir.

Mill’in görüşleri, İngiltere’de Alfred Marshall ve Arthur Pigou, ABD’de Irving Fisher ve İtalya’da Luigi Einaudi gibi birçok ünlü iktisatçı tarafından desteklenmiştir³⁵⁰.

Ancak, kişisel harcama vergisinin kamu ekonomisi üzerinde yaratacağı etkilerin detaylı bir biçimde değerlendirilmesi, böyle bir verginin incelenmesinin akademik bir çalışmadan öteye geçemeyeceği savlarıyla ertelenmiştir.

³⁴⁹ Kaldor, Nicholas. **Comparison of an Expenditure and an Income Tax**, The Journal of Political Economy, September-October 1968, s.1087

³⁵⁰ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.6

Çünkü bu görüşte olanlara göre, bireyleri harcamalarını esas alarak vergilemek, idari açıdan uygulanması olanaksız bir ideal olarak değerlendirilmiştir³⁵¹.

Bu çerçevede Mill, “İngiltere Gelir Vergisi ve Servet Vergisi Seçim Komitesi”nde yaptığı bir konuşmada, en kusursuz ve en adil vergi sisteminin, harcamalar üzerinden alınan ve tüm tasarrufları vergiden istisna eden sistem olduğunu ifade ederken, Marshall, artan oranlı kişisel harcama vergisinin diğer tüm dolaylı ve dolaysız vergilerden daha üstün olduğunu, ancak kişisel harcama vergisinin ulaşılması güç bir ideal olduğunu ileri sürmüştür. Pigou ise, hem “Kamu Maliyesi” adlı kitabında hem de “Ulusal Borçlar ve Vergileme” adlı makalesinde, ideal bir vergi sistemi olarak nitelendirdiği kişisel harcama vergisinin, pratikte uygulanmasının imkânsız olduğunu iddia etmiştir³⁵².

Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda, dönemin önde gelen iktisatçıları, ABD’de uygulanmakta olan gelir vergisi ve baş vergisinin yerine geçmek üzere, kişisel harcama vergisi getirilmesini ABD Kongresi’ne önermişler, ancak yeterli ilgiyi görmemişlerdir³⁵³.

Bununla birlikte, 1937 yılında, “Ekonometrika Dergisi”nde yayımlanan “Teoride ve Vergilemede Gelir” adlı makalesinde, kişisel net tasarrufların harcamaya dönüştürülmesinin muhasebe prensipleriyle hesaplanabileceğini ispat eden Fisher, kişisel harcama vergisinin pratik uygulamasının mümkün olabileceği yönündeki kanaatin güçlenmesine ve konunun bir kez daha ABD maliyesinin gündemine gelmesine neden olmuştur³⁵⁴.

³⁵¹ Kaldor, Nicholas. **Risk Bearing and Income Taxation**, The Review of Economic Studies, June 1958, s.207

³⁵² Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.6

³⁵³ Buehler, Alfred G. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, Annals of the American Academy of Political and Social Science, July 1957, s.177

³⁵⁴ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.7

Bu çerçevede, İkinci Dünya Savaşı giderlerinin artan oranlı bir harcama vergisiyle karşılanması ve enflasyonun kontrol altına alınabilmesi amacıyla, başta Fisher olmak üzere dönemin en önemli iktisatçılarının da desteğini alan ABD Hazine Bakanlığı, ABD’de uygulanmakta olan gelir vergisi sistemine ilave olarak, kişisel harcama vergisi sisteminin getirilmesine ilişkin bir kanun tasarısı hazırlamış ve ABD Kongresi’ne sunmuştur. Buna mukabil, ek bir vergi yükü getireceği kaygısıyla toplumda sert tepkiyle karşılanan tasarı, ABD Kongresi’nde reddedilmiştir³⁵⁵.

Ancak, Macar asıllı İngiliz iktisatçı Nicholas Kaldor’un 1956 yılında yayımladığı “Harcama Vergisi” adlı eserinde detaylı bir biçimde tekrar ele alınan kişisel harcama vergisi sistemi, bu defa geniş yankı uyandırmıştır³⁵⁶.

Kaldor, gelir vergisi sisteminin yarattığı adaletsizlikten ve getirdiği büyük sorunlardan fazlasıyla sıkıntı çekmiş ve vergi bilinci oluşmuş İngiliz halkının, kişisel harcama vergisinin uzun dönemde sağlayacağı faydaları göz önünde bulundurarak, sistemin uygulanmasından kaynaklanacak kısa vadeli sıkıntılara göğüs gerebileceğini düşünmüştür³⁵⁷. Ancak, Kaldor’un önerisi İngiltere ve ABD’de geniş yankı uyandırsa da, esas ilgiyi gelişmekte olan ülkelerden görmüştür.

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisinin ilk uygulaması 1958 yılında Hindistan’da ve ardından 1959 yılında Seylan’da başlatılmıştır³⁵⁸. Kaldor’un Hindistan için hazırladığı ve beş yıllık bir kalkınma planını içeren vergi modelinde,³⁵⁹ ilave vergi gelirlerinin yarısının kişisel harcama vergisi vasıtasıyla doğrudan doğruya kişiler

³⁵⁵ Buehler, s.177

³⁵⁶ Şener, s.286

³⁵⁷ Heuson, William G. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, Southern Economic Journal, October 1957, s.230

³⁵⁸ Şener, s.286

³⁵⁹ Nicholas Kaldor’un Hindistan için hazırladığı vergi modeli, kişisel harcama vergisinin yanı sıra, net servet vergisi uygulanmasını da içermektedir. Modelde yer alan net servet vergisi uygulaması toplam vergi gelirlerin yalnızca %2,5’ini oluştursa da, dönemde oldukça dikkat çekmiş ve tüm dünyada büyük tartışma konusu olmuştur. Goode, Richard. **Review: Taxation in India by W. W. Brudno, C. K. Cobb, N. A. Palkhivala, R. M. Eigner, L. D. Holman**, The Journal of Finance, December 1961, s.611

üzerinden ve dolaylı olarak kurumlar üzerinden elde edilmesi, diğer yarısının ise toprak vergileri vasıtasıyla toprak sahiplerinden elde edilmesi planlanmıştır³⁶⁰.

Gerek Hindistan'da, gerekse Seylan'da çok kısa bir süre uygulanan kişisel harcama vergisi sistemi, her iki ülke de başarısız sonuçlar alındığı gerekçesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, her iki uygulamayı değerlendiren çalışmalara göre, Hindistan ve Seylan'da yaşanan başarısızlık verginin kendisiyle ilgili olmayıp, bozuk bürokratik ve siyasi yapıdan kaynaklanmıştır. Esasen, her iki uygulamada da vergiye en çok direnci, politikacı, işadama ve bürokrat kesimi göstermiştir. Çünkü kişisel harcama vergisi sistemi, kişisel servet, kişisel gelir ve kişisel harcamayı tam olarak belirleme olanağı vermekte, böylece vergi kaçırma imkânını ortadan kaldırmaktadır³⁶¹. Yapılan araştırmalara göre, Hindistan ve Seylan'daki uygulamaların başarısız olmasındaki önemli etkenlerden biri de, vergi sistemi içine gereğinden fazla indirim ve istisna sokularak, verginin verimliliğinin düşürülmüş olmasıdır³⁶².

1974 yılında "Harward Law Review" dergisinde yayımlanan "Tüketim Tabanlı Nakit Akım Kişisel Gelir Vergisi" adlı makalesinde William D. Andrews, artan oranlı kişisel harcama vergisi sistemini nakit akım esasına göre inceleyerek, bu vergileme modelinin yönetiminde karşılaşılabilecek sorunların çözümüne ilişkin çeşitli önerilerde bulunmuştur³⁶³. Adrews'ın çalışması, özellikle ABD ve İngiltere'de büyük ilgi uyandırmış, bunun üzerine "İngiliz Mali Etüdler Enstitüsü", Profesör James E. Meade başkanlığında 11 iktisatçı ve akademisyenden oluşan bir komite kurarak, komiteden İngiliz vergi sistemini bütünüyle değerlendirmesini ve vergi sistemindeki aksaklıkları giderecek reform önerileri getirmesini talep etmiştir³⁶⁴.

³⁶⁰ Brown, E. Cary. **Review: Indian Tax Reform by Nicholas Kaldor**, *Economica*, November 1957, s.370,371

³⁶¹ Şener, s.286

³⁶² Ersoy, s.159

³⁶³ Kreider, Robert. **Review: What Should Be Taxed? Income or Expenditure by Joseph A. Pechman**, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, January 1981, s.297

³⁶⁴ The Institute For Fiscal Studies. **The Structure and Reform of Direct Taxation, Report of a Committee Chaired by Professor J. E. Meade**, London, George Allen & Unwin, 1978, s.13

1978 yılında tamamlanan ve maliye literatürüne “Meade Raporu” olarak geçen rapor, temelde İngiliz vergi sisteminin eksik ve aksayan yönleri ile bunlara ilişkin çözüm önerilerini ele almakla birlikte, esasen kişisel harcama vergisi modelini incelemekte ve önermektedir³⁶⁵. Meade raporu hazırlayıcıları, yönetimindeki tüm güçlüklerle rağmen, tüketim tabanlı bir vergi sistemi olan kişisel harcama vergisinin, vergi politikaları açısından en çok tercih edilmesi gereken vergileme modeli olduğuna kanaat getirmişlerdir³⁶⁶.

Ne var ki, yüzyıllardır birçok iktisatçı, maliyeci ve akademisyen tarafından savunulmuş olan kişisel harcama vergisi, günümüze kadar hiçbir ülkede geniş boyutlu bir biçimde uygulamaya konmamıştır. Taşındığı tüm meziyetlere rağmen, geniş boyutlu olarak uygulamaya konmamış olmasının temel nedeni, ortaya çıkarabileceği yönetim sorunlarının uyandırdığı kaygıdır. Teorik plandaki mükemmel yapısına rağmen, kişilerin belirli bir dönemde yapmış oldukları toplam harcama tutarını bulmak, bundan zorunlu indirimleri yapmak ve mükellef beyanlarındaki yanlışlıkları saptamak gibi unsurların vergi idaresini büyük bir yük altına sokacağı kaygısı, kişisel harcama vergisi konusunda çekingenlik yaratmıştır³⁶⁷.

Kişisel harcama vergisinin uygulanmasındaki gecikmenin bir başka temel nedeni de katma değer vergisinin dünya çapında kazandığı yaygınlıktır. İkinci Dünya Savaşı’na izleyen dönemde önce Avrupa Ortak Pazarı’nın temel vasıtalı vergisi olarak kullanılan katma değer vergisi, ilerleyen dönemde başka ülkelerin vergi sistemlerine de girmiş ve getirdiği gelir itibarıyla vazgeçilmez vergilerden biri olmuştur. Harcamalar üzerinden geniş çaplı olarak alınan böyle bir verginin varlığı, yine harcamaları esas alan başka bir vergiye fazla gerek bulunmadığı düşüncesini getirmiştir.

³⁶⁵ Jorgenson, Dale W., Kun-Young Yun. **Tax Reform and U.S. Economic Growth**, The Journal of Political Economy, October 1990, s.157

³⁶⁶ Bradford, David F. **Review: The Structure and Reform of Direct Taxation, Report of a Committee Chaired by Professor J. E. Meade**, Journal of Economic Literature, June 1979, s.575

³⁶⁷ Uluatam - Taş - Dikmen, s.82

Ancak son yıllarda bu düşüncenin yerinde olup olmadığı pek çok ülkede tartışılmaya başlanmış ve kişisel harcama vergisinin hem uygulanabilir olduğu, hem de katma değer vergisinden farklı özellikleriyle ondan bağımsız olarak vergi sistemlerinde yer alabileceği düşüncesi, gittikçe daha fazla taraftar bulmaktadır³⁶⁸.

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi, vergi kaçakçılığını kolayca önlemesi ve tasarruf ve yatırımları teşvik edici özellikleri nedeniyle Birleşmiş Milletler tarafından geleceğin vergisi olarak nitelendirilmekte ve gelişmekte olan ülkelere önerilmektedir³⁶⁹.

B. Kişisel Harcama Vergisini Destekleyen Görüşler

Kişisel harcama vergisinin ilk savunucuları temel görüşlerini gelir vergisinin tasarrufları mükerrer vergilediği endişesi üzerine oturtmuşlardır. Gerçekten de gelir vergisi sisteminin yol açtığı eşitsizlik büyük ölçüde tasarrufları vergiden istisna edememesinden kaynaklanır. Gelir vergisinin tasarruflar üzerindeki olumsuz etkileri ve girişimciliği teşvik etmemesi zihinleri daima meşgul etmiştir³⁷⁰.

Bununla birlikte, gelir vergisi sisteminin yarattığı adaletsizliğin asıl kaynağı, sermaye değer artış kazançları ve diğer arızı kazançların vergilenmesindeki başarısızlıktır.

Ödeme gücünü oluşturan, ancak vergilemeye tabi olmayan söz konusu gelir unsurları sermaye sahipliği ile yakın ilişki içinde olduklarından, gelire göre vergileme ilkesi servet sahiplerinin lehine, buna karşın gelirlerini çalışarak kazananların aleyhine bir durum yaratmaktadır³⁷¹.

Buna mukabil, gelirin sermaye değer artış kazançları ile arızı kazançları da kapsayacak şekilde yeniden tanımlanması ve mükelleflerin servetleri üzerinden her yıl

³⁶⁸ Uluatam - Taş - Dikmen, s.83

³⁶⁹ Şener, s.286

³⁷⁰ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.7

³⁷¹ Furstenberg, George M. Von, R. Jeffrey Green, Jin-Ho Jeong. **Tax and Spend, or Spend and Tax?**, The Review of Economics and Statistics, May 1986, s.186

alınacak bir servet vergisi uygulanması halinde, mevcut gelir vergisi sistemini eşitlik ve adalet açısından dikkate değer ölçüde ıslah etmek mümkündür. Ancak, ödeme gücünün doğru ve adil bir ölçüsü olarak kullanılabilecek nitelikte, tatminkâr ve objektif bir gelir tanımı günümüze kadar yapılamamıştır³⁷².

Diğer taraftan, eşitlik ve adalet açısından gelir vergisi sistemini düzeltmeye yönelik tüm çabalar, gelir vergisinin tasarruf yapmak, tasarrufları yatırıma dönüştürmek ve risk almak eğilimleri üzerindeki olumsuz etkilerini daha da ağırlaştırmaktadır³⁷³.

Kişisel harcama vergisini destekleyen ve savunan en önemli iktisatçılardan, Thomas Hobbes, John Stuart Mill, Irving Fisher, Nicholas Kaldor ve William D. Andrews'ın kişisel harcama vergisine ilişkin temel görüş ve değerlendirmeleri aşağıda sırasıyla ele alınmıştır.

1. Thomas Hobbes'un Görüşleri

Kişilerin gelirleri yerine harcamalarının vergilenmesi gerektiği fikri ilk olarak İngiliz iktisatçı ve filozof Thomas Hobbes tarafından ortaya atılmıştır. Hobbes'a göre vergi ödeme gücünün en iyi göstergesi harcamalardır ve kişisel harcama vergisi sosyal adalet ilkesine en uygun vergidir³⁷⁴.

Hobbes, Leviathan adlı eserinde, "Çok çalışıp, tasarruf eden ve az tüketen bir kişinin, az çalışıp, az kazanan ve kazandığının hepsini tüketen bir kişiye göre daha çok vergilenmesinin mantığı ne olabilir?" sorusunu ortaya atarak, bireylerin toplumsal refaha yaptıkları katkıdan çok, toplumsal refah kaynaklarından yaptıkları tüketime göre vergilenmeleri gerektiğini savunmuştur³⁷⁵.

³⁷² Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.8

³⁷³ Kaldor, Nicholas. **The Income Burden of Capital Taxes**, The Review of Economic Studies, Summer 1942, s.148

³⁷⁴ Edizdoğan - Çelikkaya, s.198

³⁷⁵ Akalın, Güneri. **Kamu Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 486, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1981, s.316, Ersoy, s.70

Hobbes, tasarruf yapan ve yaptığı tasarrufları yatırıma dönüştürerek ulusal gelire katkıda bulunan bir kişinin, tembel ve savurgan bir kişiye kıyasla daha fazla vergi ödemesinin adalet ve eşitlik açısından kabul edilemeyecek bir durum olduğunu ifade etmiştir. Hobbes'a göre çalışmanın ve tasarruf etmenin vergiler yoluyla cezalandırılması, ulusal gelire yapılan katkının azalmasına ve ulusal gelirin kaçınılmaz bir biçimde düşmesine neden olmaktadır³⁷⁶.

2. John Stuart Mill'in Görüşleri

John Stuart Mill'e göre, tasarruf eden bir kişi, gelir vergisi uygulamasında kişisel harcama vergisi uygulamasına kıyasla zarar görmektedir³⁷⁷. Çünkü Mill'e göre gelir vergisi kapsamında zaten vergilenmiş olan gelirin, tasarruf edilerek yatırıma dönüştürülen kısmı üzerinden elde edilen ilave gelirin de vergilenmesi, çifte vergileme anlamına gelmektedir ve bu durum vergilemede eşitlik ilkesine aykırıdır³⁷⁸.

Bu çerçevede, tasarrufların gelir vergisinden istisna edilmemesi halinde, mükellefler tasarruf ettikleri gelir üzerinden iki kere vergilenmiş olacaklardır. Bu nedenle, Mill'e göre bireysel vergilemenin en ideal şekli, gelirin harcamaya ayrılan kısmının vergilenmesi ve tasarruf edilen kısmının vergi dışında bırakılmasıdır.

Gelir vergisi uygulamasının tasarrufları vergi dışında bırakmadığı sürece adil sayılamayacağı düşüncesinden hareket eden Mill, kişisel harcama vergisinin gelir vergisine kıyasla çok daha adil olduğunu savunmuştur. Mill'e göre kişisel harcama vergisi tasarrufları cezalandırmamakta, tam tersine teşvik etmektedir³⁷⁹.

³⁷⁶ Akalın, **Kamu Ekonomisi**, s.317, Ersoy, s.71

³⁷⁷ Edizdoğan - Çelikkaya, s.70

³⁷⁸ Ilersic, A. R. **Why an Expenditure Tax?**, Canadian Tax Journal, January 2002, s.319

³⁷⁹ Akalın, **Kamu Ekonomisi**, s.317, Ersoy, s.73

3. Irving Fisher'ın Görüşleri

Hobbes ve Mill'in görüşlerini destekleyen Irving Fisher, kişilerin gelirleri yerine harcamalarının vergilenmesi gerektiğini ve kişisel harcama vergisinin ekonomik kalkınma hızını ve ulusal tasarruf haddini artıracığını ifade etmiştir. Fisher, kişisel harcama vergisine, "gelir vergisi" adını vermeyi uygun bulmuş ve genel kanaatin aksine, kişisel harcama vergisinin pratik uygulamasının mümkün olduğunu savunmuştur³⁸⁰.

Fisher'a göre, gelir vergisi sistemiyle tasarrufların vergilenmesi, ülke adına çok faydalı yatırımlar yapabilecek bireylerin cezalandırılması, buna mukabil tüm gelir ve tasarruflarını harcayan bireylerin ödüllendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu çerçevede Fisher, devletin gelir vergisi kapsamında tasarruflar üzerinden topladığı vergilerin bireylerin elinde kalması durumunda, çok daha verimli bir şekilde değerlendirilebileceğini savunmuştur³⁸¹.

4. Nicholas Kaldor'un Görüşleri

Irving Fisher ve Nicholas Kaldor, ideal bir harcama vergisinin, bireylerin tükettikleri mal ve hizmetler üzerinden alınan dolaylı bir vergi değil, bireylerin harcamaları üzerinden alınan dolaysız bir vergi olması gerektiğini savunmuşlardır³⁸².

Kişisel harcama vergisi üzerindeki en kapsamlı çalışma Nicholas Kaldor tarafından yapılmıştır. Kaldor'a göre gelir vergisi bireylerin vergi ödeme güçlerini ölçmekte son derece yetersiz kalmaktadır. Bunun nedeni, gelirin geniş kapsamlı tanımı yerine, uygulamada sağladığı kolaylıklardan dolayı dar kapsamlı tanımıyla ele

³⁸⁰ Newman, H. E. **An Introduction To Public Finance**, John Wiley&Sons Inc, New York, 1968, s.492, Ersoy, s.71

³⁸¹ Bulutoğlu, s.124,125, Ersoy, s.71

³⁸² Kay, J. A. **Tax Policy, A Survey**, The Economic Journal, March 1990, s.24

alınmasıdır. Bunun sonucunda pek çok kazanç ve irat gelir vergisi kapsamı dışında kalmaktadır³⁸³.

Bununla birlikte, Kaldor'a göre uygulamada gelirin geniş kapsamlı tanımı kullanılsa bile, gelirin vergilenmesi kamu ekonomisi açısından önemli sakıncalar doğurmaktadır. Bu sakıncalar içinde en önemlileri, gelir vergisinin bireylerin çalışma ve tasarruf yapma istekleri üzerindeki olumsuz etkilerdir³⁸⁴.

Kaldor'a göre, gelir vergisi tasarrufları teşvik etmeyerek ve girişimcilerin yatırım yapma ve risk alma cesaretini kırarak, ekonomik istikrarın bozulmasına ve ekonomik büyüme potansiyelinin değerlendirilememesine neden olmaktadır³⁸⁵. Bununla birlikte Kaldor'a göre, gelir vergisi uygulaması kapsamında gelirin tasarrufa ayrılan kısmının vergisinin önceden peşin olarak alınması, mükellefin ödemiş olduğu gelir vergisi tutarı kadar bir sermayenin faizinden yoksun kalması anlamına gelmektedir³⁸⁶.

Kaldor'a göre, gelirin geniş anlamda tanımlandığı ve tüm servet unsurlarını da kapsamına alan bir gelir vergisi sistemi, ideal bir vergi sistemine çok yakın olarak kabul edilse de, fiyatların ve faiz hadlerinin sürekli değiştiği bir ortamda, gelirin net şimdiki değerinin tespit edilmesinde eksik ve yetersiz kalmaktadır³⁸⁷.

Oysa kişisel harcama vergisi sisteminde fiyatların ve faiz hadlerinin değişiklik göstermesi önemini ve etkisini yitirmektedir. Çünkü Kaldor'a göre, belirli bir dönemdeki harcamalar, ürün ve hizmetlerin gerçek değerini ve harcama gücünün net şimdiki değerini yansıtır³⁸⁸.

³⁸³ Targetti, Ferdinando, Edward Thirwahl. **A New Look At The Expenditure Tax: The Essential Kaldor**, Holmes & Meier, New York, 1989, s.440, Ersoy, s.73

³⁸⁴ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.259

³⁸⁵ Break, s.177

³⁸⁶ Nadaroğlu, s.379, Ersoy, s.74

³⁸⁷ Klein, William A. **Timing in Personal Taxation**, The Journal of Legal Studies, June 1977, s.471

³⁸⁸ Break, s.177

Kaldor'a göre kişisel harcama vergisi sistemi, gelir vergisi sisteminde sermaye geliri elde edenlerin lehine olan ayrımcılığı ortadan kaldıracak nitelikte bir sistemdir. Kaldor, gelir dağılımındaki adaletsizliğin gelir vergisi sisteminin bir sonucu olduğunu iddia etmiş ve kişisel harcama vergisinin tasarrufların çifte vergilenmesini önleyerek ve gelir vergisinin bireylerin risk alma ve çalışma arzusu üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırarak, ekonomik etkinliği artıracak savunuştur³⁸⁹. Bununla birlikte, Kaldor'a göre kişisel harcama vergisi gelir vergisi sistemindeki kâr ve sermaye gelirlerinin hesaplanması güçlüğünü de ortadan kaldıracak ve uygulama açısından çok daha basit ve kolay olacaktır³⁹⁰.

Kaldor, tüketimin gelirden çok daha iyi bir vergi konusu olduğunu savunmuştur. Kaldor'a göre, harcama bireyin kişisel tüketim için ekonomiden çektiği kaynakları ifade ederken, gelirin tasarruf edilen kısmı ise ülkenin sermaye stokuna ve toplam üretim kapasitesine eklenen bir kaynaktır.

Bu çerçevede, bir kişinin borç alarak ya da geçmiş dönem tasarruflarını kullanarak gelirinden daha fazlasını tüketmesi ülkenin sermaye stokunu azaltacağından, o kişinin daha yüksek oranda vergi ödemesi gerekir. Kaldor'un bu tespiti, özellikle bireysel sermaye birikiminin az olduğu gelişmekte olan ülkeler açısından çok dikkat çekicidir³⁹¹.

Kaldor, ödeme gücünün tespitinde harcama gücünün gelirden çok daha etkin bir gösterge olduğunu savunmuş ve harcama gücünün unsurlarını; akış, stok, ve sermaye değer artış kazançları kavramlarıyla açıklamıştır³⁹². Kaldor'a göre, bireylerin gelirlerinin büyük bir kısmını altın ya da benzeri değerli madenler şeklinde yastık

³⁸⁹ Meade, Janet E. **The Effects of Income and Consumption Tax Regimes and Future Tax Rate Uncertainty on Proportional Savings and Risk Taking**, The Accounting Review, October 1995, s.642

³⁹⁰ Harberger, Arnold C. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, The Journal of Political Economy, February 1958, s.84

³⁹¹ Akdoğan, s.222

³⁹² Kaldor, Nicholas. **An Expenditure Tax**, George Allen & Unwin Ltd, London, 1958, s.122, Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.31

altında tutmaları, hem ekonominin geneline zarar vermekte, hem de gelir vergisi sisteminin bu bireylerin gerçek vergi ödeme gücünün tespit etmekte yetersiz kalmasına neden olmaktadır³⁹³.

Bununla birlikte, Kaldor'a göre kurumlar vergisinin kaldırılarak kişisel harcama vergisinin kapsamlı biçimde uygulanmasıyla, kurumlar hissedarlarından gelen talep doğrultusunda daha fazla kâr payı dağıtacaklardır. Bu durum kurumların yeni kaynaklar bulmak için daha fazla çaba sarf etmelerine neden olacak ve küçük ve orta ölçekli kurumların daha kolay finansman bulmasını sağlayacaktır³⁹⁴.

Kaldor, İngiliz vergi mükelleflerin gelir vergisi uygulamasından dolayı tasarruf etmekten imtina ettiklerini ileri sürmüş ve harcamalar üzerinden alınacak bir verginin bu durumu düzeltebileceğini savunmuştur³⁹⁵. Kaldor, kişisel harcama vergisi uygulamasının başlangıçta ciddi idari sorunlara yol açacağını, ancak bu sorunların gelir vergisi sisteminin sorunlarından daha büyük olmayacağını ve zaman içinde hepsinin çözümlenebileceğini iddia etmiştir³⁹⁶. Buna istinaden Kaldor, uygulamada yaşanabilecek sorunları en aza indirmenin bir yolunun, kişisel harcama vergisi uygulamasının kademeli bir şekilde yapılması olabileceğini ifade etmiştir³⁹⁷.

Nicholas Kaldor, kendisini yakından tanıyan iktisatçılarının ifadesiyle, fikirleri ve bakış açısıyla döneminin vizyonu en geniş iktisatçısı olarak kabul edilmiştir³⁹⁸.

³⁹³ Targetti-Thirwahl, s.438, Ersoy, s.74

³⁹⁴ Little, s.119

³⁹⁵ Brown, E. Cary. **Mr. Kaldor on Taxation and Risk Bearing**, The Review of Economic Studies, October 1957, s.50

³⁹⁶ Goode, Richard. **Review: Taxation in India by W. W. Brudno, C. K. Cobb, N. A. Palkhivala, R. M. Eigner, L. D. Holman**, The Journal of Finance, December 1961, s.610

³⁹⁷ Little, s.177

³⁹⁸ Hahn, Frank, Robin Matthews. **Nicholas Kaldor (Lord Kaldor) 1908-1986**, The Economic Journal, July 1994, s.901

5. William D. Andrews'ın Görüşleri

Nicholas Kaldor'dan sonra kişisel harcamaların vergilenmesi üzerindeki en kapsamlı çalışmayı Amerikalı iktisatçı ve akademisyen William D. Andrews yapmıştır³⁹⁹. Andrews, 1974 yılında "Harward Law Review" dergisinde yayımlanan "Tüketim Tabanlı Nakit Akım Kişisel Gelir Vergisi" adlı makalesinde, gelir vergisi uygulamasında ortaya çıkan tutarsızlıkları ele almış ve artan oranlı kişisel harcama vergisi sistemini nakit akım esasına göre inceleyerek, bu vergileme modelinin yönetiminde karşılaşılabilecek sorunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunmuştur⁴⁰⁰.

Andrews'a göre bireylerin vergilenmesinde kullanılabilir nitelikte iki tutarlı sistem vardır. Bunlardan birincisi enflasyona endeksli ve geniş kapsamlı bir gelir vergisi, ikinci ise nakit akım esasına dayalı bir harcama vergisidir. Andrews'ın bireysel harcamaların doğrudan vergilenmesi konusunda yapmış olduğu en önemli katkı, nakit akım kavramını tartışmaya açmak olmuştur. Andrews'dan sonra konuyla ilgilenen yazarların büyük bir kısmı, Andrews'ın çalışmalarından önemli ölçüde etkilenmiş ve faydalanmışlardır⁴⁰¹.

Bununla birlikte, Andrews'ın önerdiği nakit akım esasına dayalı harcama vergisi, esasen Kaldor'un önerdiği kişisel harcama vergisinden farklı bir şey değildir. Nitekim Andrews, Kaldor'un kişisel harcama vergisi modelini esas almış, ancak kendi modelinde vergi matrahının hesaplanmasını nakit akımı esasına dayandırdığı için, bu vergiyi "Nakit Akım Harcama Vergisi" olarak adlandırmanın daha doğru olacağını, böylece harcamalar üzerinden alınan diğer dolaylı vergilerle karıştırılmasının engelleneceğini ileri sürmüştür⁴⁰².

³⁹⁹ Ersoy, s.75

⁴⁰⁰ Kreider, s.297

⁴⁰¹ Ersoy, s.75

⁴⁰² Aktan, s.89

Andrews'ın çalışmasından sonra ABD vergi sistemindeki genel eğilimin harcama vergisi esaslarının genişletilmesi doğrultusunda yön değiştirdiği gözlenmiştir⁴⁰³.

C. Kişisel Harcama Vergisinin Temel Faydaları

Kişisel harcama vergisi sistemini ve bu vergi uygulamasının ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen iktisatçı ve akademisyenlerin üzerinde uzlaşmaya vardıkları temel faydalar aşağıda sıralanmıştır:

- 1) Kişisel harcama vergisi, bireylerin her türlü dönemsel gelirinin tasarruf edilen kısmı dışında kalan, dönemsel harcamalarının toplamı üzerinden alınan dolaysız bir vergidir ve bir başkasına yansıtılamaz.
- 2) Kişisel harcama vergisi, her tür kazanç unsurunu ve tüm arzi nitelikteki gelirleri vergi matrahına dâhil ettiğinden, son derece kapsamlı bir vergileme tekniğidir.
- 3) Kişisel harcama vergisi tüm vergi sistemlerine kıyasla ödeme gücü ilkesine en uygun vergi türüdür ve eş refah düzeyindeki bireyler arasında eş vergi yükü doğurur.
- 4) Kişisel harcama vergisi, vergilemede ödeme gücüne ulaşmakta kullanılan bütün tekniklerden tam olarak yararlanılabilmesini sağlar. Bu özelliğiyle vergilemede adaletin ve mükellefler arasında yatay ve dikey eşitliğin sağlanmasına katkıda bulunur.
- 5) Kişisel harcama vergisinin; emek arzı, işgücünün hareketliliği, çalışma arzusu ve risk alma arzusu üzerinde hiçbir olumsuz etkisi yoktur.
- 6) Kişisel harcama vergisi, tasarrufları vergi kapsamı dışında tutarak, tasarrufları ve yatırımları teşvik eder.

⁴⁰³ Bradford, David F. **The Possibilities for an Expenditure Tax**, National Tax Journal, 1995, s.246

- 7) Kişisel harcama vergisinin teşvikiyle sağlanan tasarruflar, yatırıma dönüştürüldüklerinde, ekonomideki sermaye stokunu artırırılar. Sermaye stokunun artması, ekonomideki faiz hadlerini düşürür, yatırım kapasitesini genişletir ve yeni istihdam olanakları yaratılmasını sağlar.
- 8) Kişisel harcama vergisi tasarrufları teşvik ederek ve harcamaları yüksek oranda vergileyerek enflasyonu baskı altında tutar.
- 9) Kişisel harcama vergisi matrahının hesaplanmasında yalnızca cari dönem işlemleri kullanıldığından, vergi matrahının enflasyona göre yeniden düzenlenmesine ihtiyaç yoktur.
- 10) Kişisel harcama vergisi, ekonomik talebin hızla artırılması istenilen deflasyon dönemlerinde, vergi oranlarının düşürülmesiyle ekonomik hayatın kısa sürede canlanmasını ve deflasyon sürecinden süratle çıkılmasını sağlar.
- 11) Kişisel harcama vergisi oranlarının ekonomi politikasının gereklerine göre artırılması ya da azaltılması, talep üzerinde doğrudan etki yapar ve ekonomi politikasında arzulanan talep düzeyinin kontrol altında tutulmasını sağlar.
- 12) Kişisel harcama vergisi, vergilemenin ekonomik, mali ve sosyal amaçlarının tam olarak gerçekleştirilmesine imkân tanır.
- 13) Kişisel harcama vergisi kamu ekonomisinin temel fonksiyonlarını sağlamaya uygun bir vergi türüdür.
- 14) Kişisel harcama vergisi bireysel özgürlüklere diğer tüm vergilere kıyasla daha az müdahale eder. Bu sayede kişisel harcama vergisinin bireyler üzerindeki refah azaltıcı etkisi diğer tüm vergilerden daha azdır.
- 15) Kişisel harcama vergisi her tür yatırımın vergi matrahından düşülmesine izin verdiği için, yatırımların farklı türleri arasında tarafsızdır. Bu sayede mükellefler ellerindeki sermayenin değişik yatırım unsurları arasında tahsisini sağlamak konusunda serbest kalırlar.

- 16) Kişisel harcama vergisi getirisi yüksek ve yönetilmesi kolay bir vergi türüdür.
- 17) Kişisel harcama vergisinin vergi tabanının ölçülmesi kolaydır.
- 18) Kişisel harcama vergisi vergi planlamasını basitleştirir ve vergi uyumluluğunu artırır.
- 19) Kişisel harcama vergisi; vergi kapsamının genişliği, vergi matrahının kolayca hesaplanabilmesi, vergi denetimlerinin hızlı ve seri bir şekilde yapılabilmesi ve vergilemede etkinliği sağlayıcı özellikleriyle, vergi kayıp ve kaçaklarını büyük ölçüde azaltır.

II. KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİNİN YAPISI

Bu bölümde, kişisel harcama vergisi sisteminin yapısı üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisinin amacı, konusu, vergiyi doğuran olay, verginin mükellefleri ve verginin sorumlusu hakkında detaylı bilgiler verildikten sonra, kişisel harcama vergisi matrahının nasıl hesaplanacağı açıklanacak, verginin oran yapısı incelenecek ve verginin nasıl beyan edileceği üzerinde durulduktan sonra, örnek uygulamalara yer verilecektir.

A. Kişisel Harcama Vergisinin Amacı

Gelir ve servet üzerinden alınan dolaysız vergilerin yanı sıra, mal ve hizmetler üzerinden alınan dolaylı vergilerin de yerini alabilecek bir alternatif olan kişisel harcama vergisi, gelirin tasarruf edilen kısmı dışında kalan bölümüne artan oranlı tarifeye uygulanan bir vergidir.

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisinin amacı, belirli bir dönemde yaratılan tüm kaynakların tasarruflar ve zorunlu harcamalar dışında kalan kısmını artan oranlı olarak vergilemektir⁴⁰⁴.

B. Kişisel Harcama Vergisinin Konusu

Kişisel harcama vergisinin konusu her türlü kişisel harcamalardır. Bu harcamaların kaynağının ne olduğunun herhangi bir önemi yoktur. Dolayısıyla, harcamaların kaynağının dönem içinde elde edilen gelirler veya geçmişte yapılan tasarruflar olması, vergileme açısından bir fark yaratmamaktadır⁴⁰⁵.

Kişisel harcama vergisinin konusu gelirin tasarruf edilen kısmı dışında kalan her türlü harcamalar olduğundan, bu vergi diğer tüketim vergilerinin kavrayamadığı her

⁴⁰⁴ Hacıosmanoğlu, M. Çetin. **Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1996, s.9

⁴⁰⁵ McCaffery, Edward J. **A New Understanding of Tax**, Michigan Law Review, March 2005, s.907

türlü harcamayı vergileyen, son derece kapsamlı bir vergidir⁴⁰⁶. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi tasarrufları kapsam dışında tutuyor olmasına rağmen, gelir vergisi uygulamasında gelir olarak değerlendirilmeyen tüm unsurları da matrah kapsamına aldığından, verginin tabanı gelir vergisi tabanından çok daha büyüktür⁴⁰⁷.

C. Kişisel Harcama Vergisini Doğuran Olay

Vergiyi doğuran olay, “vergi mükellefi ile vergi konusu arasında bir ilişki kurulmasını” ifade eder. Kişisel harcama vergisi sisteminde vergiyi doğuran olay, harcamanın yapılmasıdır. Zira harcama yapıldığı anda, vergi mükellefiyle vergi konusu arasında bir ilişki kurulmuş olur.

Kişisel harcama vergisi sisteminde, mükellefin elde ettiği gelirin veya yapmış olduğu tasarrufun türünün ya da tutarının vergileme açısından bir önemi yoktur. Bu sistemde önemli olan, mükellefin gelir ya da tasarruflarını harcamaya dönüştürmesidir⁴⁰⁸.

D. Kişisel Harcama Vergisinin Mükellefleri

Vergi Usul Kanunu’nda vergi mükellefi, “vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu düşen gerçek veya tüzel kişidir” şeklinde tanımlanmıştır. Kişisel harcama vergisinin mükellefleri gerçek kişilerdir. Bununla birlikte, vergi birimi olarak ailenin bir bütün olarak değerlendirilmesi de mümkündür.

Ancak, kişisel bir vergi sisteminin oluşturulması sırasında, vergi birimi olarak bireylerin mi yoksa çekirdek ailenin mi (anne, baba ve reşit olmayan çocuklar) bir bütün olarak ele alınacağına dikkatli bir biçimde değerlendirilmesi gerekir. Vergi tarifesinin artan oranlı olması halinde, vergi biriminin belirlenmesi daha da büyük önem kazanır⁴⁰⁹.

⁴⁰⁶ Ulusoy - Özdemir, s.193

⁴⁰⁷ Graetz, Michael J. **Implementing a Progressive Consumption Tax**, Harvard Law Review, June 1979, s.1581

⁴⁰⁸ Ersoy, s.85

⁴⁰⁹ Misiolek, Walter. **Review: What Should be Taxed: Income or Expenditure?** by Joseph Pechman, Southern Economic Journal, April 1981, s.1180

Bazı iktisatçılara göre, gelir veya refahın yerine harcamaların vergilenmesi söz konusu olduğunda, vergi birimi olarak ailenin bir bütün olarak esas alınması gerekirken, bazılarının göre, tıpkı gelir vergisi uygulamasında olduğu gibi kişisel harcama vergisi uygulamasında da vergi birimi olarak bireylerin esas alınmaları daha uygun olacaktır. Bu görüşü savunanlara göre, artan oranlı vergi tarifesinin bütün aileye fertlerine eş bir düzeyde uygulanması, aile içindeki reşit olmayan bireylerin reşit olan bireylerle aynı marjinal vergi yüküyle vergilenmelerine, dolayısıyla vergilemede adalet ilkesinden sapılmasına neden olacaktır⁴¹⁰.

Bununla birlikte, ayrı yaşayan aileler ve aynı evde yaşayan akrabalar da dikkate alındığında, vergi birimi olarak ailenin seçilmesi önemli sorunları da beraberinde getirecektir⁴¹¹.

Bu çerçevede, vergi birimi olarak ailenin esas alınması ve kişisel harcama vergisinin aile reisi tarafından verilecek beyannamelere göre tarh ve tahsil edilmesi, aile bireyleri arasındaki farklılığının nasıl ele alınacağına değerlendirilmesi gerektirir. Bu hususta bazı ülkelerde uygulanan ve ailedeki bireylere farklı katsayılar uygulayan bir sistemin yürürlüğe konması uygun olabilir⁴¹².

Buna göre, kişisel harcama vergisi sistemi temelde bireysel bir vergi olmakla birlikte, vergi matrahının hesaplanmasında reşit olmayan çocuklar yetişkinlerin bir kesri olarak değerlendirilebilir⁴¹³. Bu yöntemin tercih edilmesi halinde, ailedeki bireylerin toplam harcama miktarı tespit edildikten sonra, bulunan değer katsayı esasına göre bireylerin sayısına bölünerek, her bir bireyin kişisel harcama vergisi matrahı ayrı ayrı tespit edilebilir.

⁴¹⁰ Graetz, s.1623

⁴¹¹ Graetz, s.1624

⁴¹² Uluatam - Taş - Dikmen, s.90

⁴¹³ Harriss, C. Lowell. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, The Journal of Finance, December 1956, s.525

Bu durumda, örneğin aile bireylerinden reşit olmayanların 0,5, reşit olanların ise 1,0 katsayılarıyla değerlendirilmeleri halinde, toplam harcamalar aile bireyleri arasında bu katsayılara göre kolaylıkla paylaşılabilir. Bu sayede, verginin artan oranlı tarife yapısının etkisiyle, aynı miktarda harcama yapan bekâr bir kişiyle mukayese edildiğinde, evli ve çocuklu ailelerin toplam vergi yükü hafiflemiş olacaktır⁴¹⁴.

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi uygulamasında aile büyüklüğünün, ihtiyaçlar arasındaki farklılıkların ve aile içindeki hediye, bağış, miras ve karşılıksız transferlerin göz önünde bulundurulması⁴¹⁵ ve vergi yükünün toplumda eşit ve adil dağılımını temin edebilmek amacıyla ailelerin bazı zorunlu harcamalarına vergi istisnası getirilmesi yerinde olacaktır⁴¹⁶.

Kişisel harcama vergisi, kişilerin ve ailelerin yapmış oldukları harcamaları artan oranlı bir şekilde vergileyen, tasarrufları vergi dışında bırakmayı amaçlayan ve gelir vergisi sistemine kıyasla daha tatminkâr bir sistem olmak iddiasıyla öne çıkan bir sistemdir⁴¹⁷. Buna istinaden, kişisel harcama vergisi sisteminde mükelleflerin aile büyüklüklerinin ve ihtiyaçlarının da tatminkâr bir şekilde göz önüne alınması gerekir⁴¹⁸. Örneğin, aynı gelir ve servet düzeyine sahip iki aile mukayese edildiğinde, ailede bakmakla yükümlü olunan aile fertlerinin bireysel özelliklerinin farklı olması (hastalık, sakatlık, yaş, vs), ailenin yapmak zorunda olduğu harcama miktarının da farklı olmasına neden olacaktır⁴¹⁹. Buna istinaden, kişisel harcama vergisi sisteminde ailelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bir takım vergi indirimleri veya istisnaları getirilmesi uygun olacaktır.

⁴¹⁴ Uluatam - Taş - Dikmen, s.90

⁴¹⁵ Ersoy, s.56

⁴¹⁶ Uluatam - Taş - Dikmen, s.90

⁴¹⁷ Krueger, Dirk, Fabrizio Perri. **Does Income Inequality Lead to Consumption Inequality? Evidence and Theory**, The Review of Economic Studies, January 2006, s.182

⁴¹⁸ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.26

⁴¹⁹ Ersoy, s.56

Kişisel harcama vergisi, tüm vatandaşların gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında elde ettiği kaynakların, tasarruflar ve zorunlu harcamalar dışındaki kısmını vergilemek amacını taşıdığından; gelir vergisi sisteminde çok az sayıda kişi vergiye muhatap olduğu halde, kişisel harcama vergisi sisteminde, bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları kişisel harcama vergisi mükellefi olacaklardır⁴²⁰.

E. Kişisel Harcama Vergisinin Sorumlusu

Vergi sorumlusu, “verginin kaynakta kesilmesi uygulamasında, vergiyi kesip alacaklı vergi dairesine yatırmak zorunda olan gerçek kişi veya kurumdur”. Kişisel harcama vergisi sisteminde stopaj uygulaması bulunmadığından ve verginin tarh ve tahsilâtı yalnızca beyanname yoluyla yapıldığından, bu sistemde verginin sorumlusu bizzat mükellefin kendisidir.

F. Kişisel Harcama Vergisinin Matrahı

Gerek gelir vergisi, gerekse kişisel harcama vergisi uygulamasında, gelir sayılan unsurlar birbirlerinden farklı olmaktan ziyade birbirlerine yakındırlar. Buna mukabil, gelir vergisi uygulamasında gelir sayılan bütün unsurlar kişisel harcama vergisi uygulamasında da gelir sayılırlarken, gelir vergisi kapsamında gelir sayılmayan; arızı nitelikteki gelirler, varlık satışlarından elde edilen gelirler ve borçlanma yoluyla edinilen gelirler, kişisel harcama vergisi kapsamında gelir olarak kabul edilirler⁴²¹.

Tüketim tabanlı bir vergi sistemi olan kişisel harcama vergisi, bireysel tüketimin vergilenmesi amacını taşır. Bu çerçevede; gelir vergisi kapsamında gelir olarak nitelendirilebilecek her türlü kazanç unsurlarının yanı sıra, her türlü sermaye gelirleri ve tüm diğer arızı nitelikteki gelirler de kişisel harcama vergisi matrahına dâhildirler.

⁴²⁰ Hacıosmanoğlu, **Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi**, s.6

⁴²¹ Graetz, s.1585

Buna istinaden, kişisel harcama vergisinin matrahı; (1) ücretler, maaşlar, primler, kâr payları, faiz gelirleri, kira gelirleri, ticari kârlar, telif hakkı gelirleri gibi her türlü kazanç unsuruna, (2) sermaye kazançları, alınan borçlar, geçmiş dönem borç tahsilâtları, mevduat hesaplarından veya diğer para kaynaklarından nakit çekişler gibi her türlü sermaye gelirin ve (3) bağışlar, miraslar, alınan hediyeler, karşılıksız transferler, at yarışı, kumar ve piyango kazançları gibi diğer arazi nitelikteki gelirlerin eklenmesinden sonra, (4) dayanıklı tüketim malı alımları, yatırım malı alımları, verilen borçlar, geçmişte alınan borçların geri ödemeleri, mevduat hesaplarındaki veya diğer para kaynaklarındaki artışlar, verilen hediyeler gibi tüketim sayılmayan gider ve harcamaların çıkarılması vasıtasıyla hesaplanabilir⁴²².

Kişisel harcama vergisi, tasarrufları vergi matrahına almaması yönüyle gelir vergisinden ayrılır. Zira kişisel harcama vergisi matrahı hesaplanırken tüm varlık alımları matrahtan düşülürken, tüm varlık satışları ve varlıklardan elde edilen gelirler vergi matrahına eklenir⁴²³.

Kişisel harcama vergisi uygulamasında tasarruflardaki net artışların tamamı vergi matrahından indirilebilir. Başka bir ifadeyle, mükellefler, toplam yıllık gelirlerinden tasarruflarındaki yıllık net artışı düşükten sonra (yıllık harcamaları üzerinden) vergi öderler.

Bununla birlikte, söz konusu tasarruflar mükellefler tarafından harcamaya dönüştürüldüklerinde yeniden vergi matrahına dâhil edilirler. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminde tasarrufların vergiden tamamen muaf tutulması söz konusu olmamakta, yalnızca vergileme işlemi ertelenmektedir⁴²⁴.

⁴²² The Institute For Fiscal Studies, s.151

⁴²³ The Institute For Fiscal Studies, s.177

⁴²⁴ Ulusoy - Özdemir, s.187

Kişisel harcama vergisi, mükelleflerin belirli bir dönem (örneğin yıl) içindeki bütün tüketim harcamalarını vergilemeyi amaçladığından, vergi matrahının hangi yöntemler kullanılarak ve nasıl tespit edileceği son derece önemli ve hassas bir konudur⁴²⁵.

Kişisel harcama vergisi üzerinde yapılan ilk çalışmalarda, vergi matrahının hesaplanması için, mükelleflerin tüm dönemsel harcamaları ile dönem başı ve dönem sonu banka hesap bakiyelerinin ve varlık ve yükümlülüklerinin tam olarak bilinmesi gerektiği düşünülmüştür.

Ancak daha sonraları bu yaklaşımın gereksiz derecede karmaşık olduğuna kanaat getirilmiş ve bunun yerine harcamalar ve tasarruflar için kaynak teşkil edebilecek nitelikteki dönem içi gelirler ile dönemsel tasarruf miktarının bilinmesinin yeterli olacağı fikri benimsenmiştir⁴²⁶. Kaldı ki, genellikle mükellefler yapmış oldukları tüketim harcamalarının muhasebe kaydını tutmadıklarından, mükelleflerden yıl boyunca yapmış oldukları tüketim harcamalarını beyan etmelerini istemek, uygulama açısından zaten mümkün değildir⁴²⁷.

Ancak kişisel harcama vergisi matrahının nasıl hesaplanacağı konusunda halen ortak bir görüş söz konusu değildir. Bu çerçevede, iktisatçıların önemli bir kısmı matrahın gelir, tasarruf ve harcamalar arasındaki ilişki kullanılarak, gelir ve tasarruf esasına göre hesaplanması gerektiğini savunurlarken, diğer bir kısmı matrahın nakit akım esasına göre hesaplanması gerektiğini savunmaktadırlar⁴²⁸. Ancak konu üzerinde son dönemde yapılan çalışmalarda, matrahın tespitinde genellikle gelir, tasarruf ve harcamalar arasındaki ilişkiden yola çıkılarak, gelir ve tasarruf esasının kullanıldığı görülmektedir.

⁴²⁵ Uluatam - Taş - Dikmen, s.87

⁴²⁶ Graetz, s.1580

⁴²⁷ Ulusoy - Özdemir, s.191

⁴²⁸ Wilkinson, Margaret. **Taxation**, Macmillian Press Ltd, London, 1992, s.197, Ersoy, s.85

Bilindiği gibi, net artış teorisine göre, belirli bir dönemde gelir, tasarruf ve harcama unsurları arasında, “Gelir = Tasarruf + Harcama” olarak ifade edilebilecek kapalı bir ilişki vardır. Buna istinaden aynı bağıntı, “Harcama = Gelir – Tasarruf” şeklinde yazılabilir. Bu ilişki dönemsellik arz ettiğinden, aynı matematiksel denklemin dönemsel ifadesi “Dönemsel Harcama = Dönemsel Gelir – Dönemsel Tasarruf” şeklinde yazılmalıdır.

Diğer taraftan, belirli bir dönemdeki net tasarruf miktarı “Dönemsel Tasarruf = Dönem Sonu Servet – Dönem Başı Servet” şeklinde ifade edildiğinden, yukarıda yer alan formülün genişletilmiş haldeki ifadesi, “Dönemsel Harcama = Dönemsel Gelir – (Dönem Sonu Servet – Dönem Başı Servet)” şeklinde yazılabilir.

Buna istinaden, kişisel harcama vergisi matrahının gelir ve tasarruf esasına göre hesaplanması yönteminde, mükelleflerin dönemsel harcamalarının tek tek tespit edilmesine gerek yoktur. Bunun yerine, mükelleflerin gelir ve tasarruflarının dönemsel değişim miktarının tek bir vergi beyannamesinde toplanması yeterlidir. Bu çerçevede, mükellefler tarafından beyan edilen yıllık gelirden, yapılan yıllık tasarruf miktarı düşülerek, mükellefin yıllık harcama tutarı, yani kişisel harcama vergisi matrahı tespit edilebilir⁴²⁹.

Yukarıda belirtilen unsurlar çerçevesinde, “Harcama Vergisi” isimli kitabında Nicholas Kaldor tarafından önerildiği şekliyle, kişisel harcama vergisi matrahının gelir ve tasarruf esasına göre hesaplanmasında aşağıdaki yöntem kullanılabilir⁴³⁰.

Toplam Gelirler =

- (+) Dönem başındaki banka ve kasa mevcudu
- (+) Kişisel gelir vergisi matrahı
- (+) Borç alınan paralar ve tahsil edilen alacaklar
- (+) Yatırım mallarının satışı sonucu elde edilen gelirler

⁴²⁹ Ulusoy - Özdemir, s.191

⁴³⁰ Kaldor, *An Expenditure Tax*, s.192, Hacıosmanoğlu, *Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi*, s.11

Toplam İndirimler =

- (+) Dayanıklı tüketim malı alış bedeli
- (+) Yatırım malı alış bedeli
- (+) Dönem sonu banka ve kasa mevcudu

Kişisel Harcama Vergisinin Brüt Matrahı =

- (+) Toplam Gelirler
- (-) Toplam İndirimler

Vergiden İstisna Edilen Harcamalar =

- (+) Dayanıklı tüketim mallarının amortisman karşılıkları
- (+) Daha önce alınan dayanıklı tüketim malları için yapılan masraflardan bu dönemde düşülecek kısım

Kişisel Harcama Vergisinin Net Matrahı =

- (+) Kişisel Harcama Vergisinin Brüt Matrahı
- (-) Vergiden İstisna Edilen Harcamalar

Bununla birlikte, Kaldor'dan sonra konu üzerinde detaylı çalışmalar yapan diğer iktisatçıların önerdiği haliyle, kişisel harcama vergisi matrahının gelir ve tasarruf esasına göre hesaplanmasında aşağıdaki alternatif yöntem de kullanılabilir⁴³¹.

Toplam Kaynaklar =

- (+) Ticari ve zirai işletmelerden nakdi ve aynı çekişler
- (+) Serbest meslek kazançları
- (+) Gayrimenkul sermaye iratları
- (+) Menkul sermaye iratları
- (+) Ücretler
- (+) Emeklilik ikramiyeleri
- (+) Emeklilik aylıkları
- (+) Şahsi servet unsurlarının peşin satış hâsılatı

⁴³¹ Hacıosmanoğlu, *Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi*, s.2

- (+) Şahsi servet unsurlarının satışlarından doğan alacakların iskonto edilmiş değerleri
- (+) Şahsi servet unsurlarının trampası yoluyla iktisap olunan kıymetler
- (+) Sigorta tazminatları
- (+) Nafakalar
- (+) Şans ve talih oyunlarından elde edilen her türlü nakdi ve aynı değerler
- (+) Veraseten veya bağış yoluyla elde edilen her türlü nakdi ve aynı değerler
- (+) Cari dönemdeki menkul sermaye ve alacakların anapara tahsilâtları
- (+) Borçlanmalar
- (+) Diğer her türlü nakdi ve aynı akışlar

Toplam İndirimler =

- (+) Cari dönemde ödenen önceki dönemlere ilişkin kişisel harcama vergisi
- (+) Cari dönemde ödenen diğer vergiler
- (+) Veraseten intikallerde ölene ait borç anaparası ve faiz ödemeleri
- (+) Cari dönemde ödenen borç anaparası ve faizleri
- (+) Önceki dönemde şahsi servet unsurlarının satışından doğan bakiye alacaklar
- (+) Dönem içinde satılan şahsi servet unsurlarının endekslenmiş maliyet değeri
- (+) Tasarruflar
- (+) Bağış ve yardımlar

Kişisel Harcama Vergisi Matrahı =

- (+) Toplam Kaynaklar
- (-) Toplam İndirimler

G. Kişisel Harcama Vergisinin Oranı

Kişisel harcama vergisi, mükelleflerin harcamaları üzerinden alınmakla birlikte, vergi tarifesi ve uygulaması bakımında dolaylı vergiler grubundaki tüketim vergilerinden ziyade, dolaysız vergiler grubundaki gelir vergisine benzemektedir⁴³².

⁴³² Şener, s.196

Kişisel harcama vergisi sisteminde tasarrufların matrah dışında tutulması vergi matrahının gelir vergisine kıyasla daha dar olmasına neden olur. Bu çerçevede, aynı vergi gelirini elde etmek için, kişisel harcama vergisi tarifesindeki oranların gelir vergisi tarifesindeki oranlardan daha yüksek olmaları ve vergi tarifesinin hızlı artan oranlı düzenlenmesi gerekir⁴³³.

Buna karşın, kişisel harcama vergisi tarifesinin düz oranlı olması halinde, düşük ve yüksek gelir grubundaki vergi mükelleflerinin vergi yükleri oransal olarak eşit olacaktır. Bu durumda, gelirinin çok önemli bir kısmını zorunlu ihtiyaçları için harcayan düşük gelir grubundaki mükelleflerin vergi yükleri, yüksek gelir grubundaki mükelleflerden daha yüksek olacaktır⁴³⁴. Böyle bir durum kişisel harcama vergisi uygulamasının toplumsal açıdan savunulmasını güçleştirir. Zira bu durumda sabit oranlı kişisel harcama vergisi, fakirleri zenginlerden daha ağır bir biçimde vergileyen azalan oranlı bir vergiye dönüşür. Bu nedenle, vergiye toplumsal bir içerik kazandırmak ve vergileme ilkelerine tam olarak riayet edebilmek için, kişisel harcama vergisini hızlı artan oranlı tarifeye uygulamak bir zorunluluktur⁴³⁵.

Diğer taraftan, gelir vergisi sisteminde gelir vergisi ödemelerinin vergi matrahından indirilmesi söz konusu değilken, kişisel harcama vergisi sisteminde, kişisel harcama vergisi ödemeleri tıpkı bir tasarruf gibi değerlendirilerek vergi matrahından indirilebilirler. Buna istinaden, tasarruflardan çekilen fonların kişisel harcama vergisi ödemesinde kullanılması vergi matrahı üzerinde bir değişikliğe neden olmaz⁴³⁶.

Vergi ödemelerinin vergi matrahına dâhil edildiği (vergi dâhil) ve hariç tutulduğu (vergi hariç) matrah hesaplamaları arasındaki en önemli fark, aynı vergi gelirini elde etmek için farklı vergi oranları uygulanmasının gerekmesidir.

⁴³³ Graetz, s.1584

⁴³⁴ Ersoy, s.89

⁴³⁵ Uluatam, Kamu Maliyesi, s.379

⁴³⁶ The Institute For Fiscal Studies, s.1582

Buna göre, kişisel harcama vergisi sisteminde olduğu gibi vergi matrahının vergi hariç olarak hesaplanması durumunda, aynı vergi gelirini elde etmek için daha yüksek vergi oranları uygulanması gerekir. Bu çerçevede, vergi dâhil matrah oranlarının vergi hariç matrah oranlarına çevrilmesinde $V_h = V_d / (1 - V_d)$ formülü kullanırken, vergi hariç matrah oranlarının vergi dâhil matrah oranlarına çevrilmesinde $V_d = V_h / (1 + V_h)$ formülü kullanılır⁴³⁷.

Aynı vergi gelirini elde etmek için kullanılması gereken vergi dâhil ve vergi hariç matrah oranlarının örnek karşılaştırması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7

**Vergi Dâhil ve Vergi Hariç
Matrah Oranlarının Karşılaştırması (%)**

Vergi Dâhil Oranlar	Vergi Hariç Oranlar
35	54
40	66
50	100
75	300
83	488
98	4.900

Kaynak: The Institute For Fiscal Studies, Meade Report, London, 1978

Her iki uygulamada da mükelleflerin vergi yükü aynı kalacak olsa da, vergi oranları arasındaki görsel farklılık, psikolojik ve politik nedenlerle kişisel harcama vergisi aleyhine bir durum yaratmaktadır⁴³⁸.

Nicholas Kaldor, “Harcama Vergisi” adlı eserinde ve Hindistan ve Seylan için hazırladığı vergi modellerinde, kişisel harcama vergisi tarifesinin hızlı artan oranlı olmasını ve en yüksek matrah diliminin vergi oranının %300 olmasını önermiştir⁴³⁹.

⁴³⁷ Graetz, s.1583

⁴³⁸ Graetz, s.1583

⁴³⁹ Musgrave, Richard A. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, An American Economic Review, March 1957, s.201

Bu oran, ödenilen verginin vergi matrahına dâhil olduğu gelir vergisi sisteminde, %75'e karşılık gelmektedir. Bu çerçevede, Seylan, Kaldor'un tavsiyesi doğrultusunda matrah dilimlerinin vergi oranlarını %0'dan %300'e kadar değişen oranlarda belirlerken, Hindistan, en üst matrah diliminin vergi oranını %20 ile sınırlamıştır⁴⁴⁰.

Kişisel harcama vergisi, bütün yönleriyle gelir vergisi sisteminden daha verimli olması amacıyla tasarlanmıştır. Yapılan araştırmalar kişisel harcama vergisinin bunu fazlasıyla başardığını kanıtlamaktadır. Bu araştırmalara göre, kişisel harcama vergisine geçilmesiyle birlikte, gelir gruplarına göre sıralı eşdeğer hane halkı gelirlerinin en alt %10'luk dilimini oluşturan grubun vergi yükünün hiç değişmeyeceği, en üst %5'lik dilimini oluşturan grubun vergi yükünün artacağı, bu ikisinin arasında kalan grubun vergi yükünün ise azalacağı tahmin edilmektedir⁴⁴¹.

H. Kişisel Harcama Vergisinin Beyanı

Kişisel harcama vergisi, mükelleflerin belirli bir dönemdeki bütün tüketim harcamalarını vergilemeyi amaçlar. Teoride kişisel harcama vergisinin mali yılın sonunda yıllık olarak beyan edilmesi ve ödenmesi öngörülmüştür. Ancak uygulamada beyanname verme ve vergi ödeme süreleri 3'er aylık veya 6'şar aylık dönemler halinde de düzenlenebilir. Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde, beyanname verme süresinin kısa olması verginin verimliliği üzerinde olumlu etkiler yapacaktır⁴⁴².

Buna mukabil, kişisel harcama vergisi matrahının hesaplanmasında diğer vergi türlerine kıyasla daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulması nedeniyle, beyanname verme sürelerinin kısa olması, hem mükellefler, hem de vergi idaresi açısından önemli bir iş yükü doğuracaktır.

⁴⁴⁰ Kelley, Patrick. **Is An Expenditure Tax Feasible**, National Tax Journal, No: 3, September 1970, s.249, Ersoy, s.90

⁴⁴¹ Wieler, Susan. **Consumption Taxes: Do They Spur Growth?**, Challenge Journal, December 1998, Ulusoy - Özdemir, s.191

⁴⁴² Prest, A. R. **The Economic Efficiency of Taxation: A Note**, The Economic Journal, June 1960, s.417

Diğer taraftan, gerek mevsimsel, gerekse özel nedenlerle mükelleflerin harcamalarının yıl içinde belirli dönemlere yığılması her zaman için mümkündür. Böyle bir durumda, beyanname verme sürelerinin kısa olması, bazı dönemlerde mükelleflerin artan oranlı vergi tarifesinin üst matrah dilimlerine girmelerine ve normalden daha yüksek bir vergi yüküyle karşılaşmalarına neden olacaktır. Buna istinaden, kişisel harcama vergisinin her mali yılın sonunda yıllık olarak beyan edilmesi ve ödenmesi, gerek mükellefler, gerekse idare açısından daha uygun olacaktır⁴⁴³.

Kişisel harcama vergisi matrahının gelir ve tasarruf esasına göre hesaplanması yönteminde, mükelleflerin dönemsel harcamalarının tek tek tespit edilmesine gerek yoktur. Bunun yerine, mükelleflerin gelir ve tasarruflarının dönemsel değişim miktarının tek bir vergi beyannamesinde toplanması yeterlidir. Bu çerçevede, mükellefler tarafından beyan edilen yıllık gelirden, yapılan yıllık tasarruf miktarı düşülerek, mükellefin yıllık harcama tutarı, yani kişisel harcama vergisi matrahı tespit edilebilir⁴⁴⁴.

Ancak bu işlemin yapılabilmesi için, her şeyden önce mevcut gelir vergisi sisteminde gelir vergisi matrahının hesaplanmasında kullanılan gelir unsurlarının tamamının ve bunun ötesinde mevcut sistemde gelir olarak değerlendirilmediği halde, kişisel harcama vergisi kapsamında gelir olarak kabul edilen diğer gelir unsurlarının kişisel harcama vergisi beyannamesinde yer almasının sağlanması gerekir.

Bununla birlikte, mükellefin bir yıl içindeki net tasarruf miktarının saptanabilmesi için, mükellefin banka ve yatırım kurumlarındaki dönem başı ve dönem sonu hesap bakiyelerine, bireysel emeklilik ve hayat sigortası primi ödemelerini gösteren poliçelere ve bunlar gibi tasarruf unsurlarına ait ispatlayıcı belgelere de ihtiyaç duyulacaktır.

⁴⁴³ Steuerle, C. Eugene. **Some Future Directions For Public Finance**, National Tax Association, 2002, s.4

⁴⁴⁴ Ulusoy - Özdemir, s.191

Bu durum, kişisel harcama vergisi uygulamasında gelir vergisi sisteminin gerektirdiğinden daha fazla finansal bilgiye ihtiyaç duyulacağını ortaya koymaktadır⁴⁴⁵. Diğer taraftan, kişisel harcama vergisi sisteminde vergi matrahının hesaplanmasında yalnızca cari dönem işlemleri kullanıldığından, gelir vergisi sisteminden farklı olarak vergi matrahının enflasyona göre yeniden düzenlenmesine ihtiyaç yoktur⁴⁴⁶.

Kişisel harcama vergisi uygulamasında, vergi birimi olarak ailenin esas alınması ve ailedeki bireylere farklı katsayılar uygulayan sistemin tercih edilmesi halinde, aile reislerinin aileleri adına tek bir kişisel harcama vergisi beyannamesi doldurması gerekecektir. Bu beyannamede, aile bireyleri ile ilgili standart bilgilerin yanı sıra, ailenin toplam harcamalarını gösteren bilgiler ve kanunda öngörülen vergi indirim ve istisna tutarları yer alacaktır. Ailenin toplam harcamalarından, kanunda öngörülen indirim ve istisnaların düşülmesinden sonra, kalan net değer katsayı esasına göre aile bireylerine paylaşılacak ve her bireye isabet eden harcama tutarı ve vergi miktarı tespit edilecektir. Aile reisince aile adına ödenecek olan toplam vergi, aile bireylerinin kişisel vergilerinin toplamından oluşacaktır⁴⁴⁷.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisi sistemine geçiş aşamasında, mükelleflerden sahip oldukları her türlü servet unsurunu, borçlarını ve alacaklarını içeren kapsamlı bir beyanname alınması, vergi uygulamasının sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi açısından bir zorunluluk niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede, “kişisel harcama vergisine geçiş beyannamesi”; (1) zorunlu olmalı, (2) mükelleflerin vatandaşlık numaralarını içermeli, (3) elektronik ortamda alınmalı, (4) her türlü hata, eksik ya da suiistimalin tespit edilebilmesi için vergi uygulamasına geçiş tarihinden en az 6 ay önce alınmalı, (5) tapu daireleri, vergi daireleri, bankalar, yatırım kurumları, sigorta şirketleri ve mükellefler arasında elektronik ortamda karşılaştırılmalı, (6) tespit edilen yanlış bildirim ve suiistimaller için ağır para cezaları uygulanmalı ve (7) tüm mükelleflerden geçiş tarihi itibarıyla bir kez daha alınmalıdır.

⁴⁴⁵ Ulusoy - Özdemir, s.192

⁴⁴⁶ Ulusoy - Özdemir, s.195

⁴⁴⁷ Uluatam - Taş - Dikmen, s.91

I. Kişisel Harcama Vergisinin Örnek Uygulamaları

1. Gelir Vergisi ve Kişisel Harcama Vergisi Uygulamalarının Karşılaştırılması

Gelir vergisi ve kişisel harcama vergisi uygulamalarının bireylerin gelir ve tasarrufları üzerindeki etkisini açıklayan aşağıdaki üç örnek için, temel varsayımlar şunlardır: (1) A ve B isimli bireylerin her birinin yıllık ücret gelirleri 100.000 TL'dir (2) Her iki birey de yıllık ücretlerinin tamamını yılbaşında peşin olarak almaktadırlar. (3) A yıllık gelirinin tamamını yıl içinde harcamaktadır. (4) B yıllık gelirinin yarısını yıl içinde harcamakta, kalan yarısını ise yıllık %10 faiz haddi üzerinden tasarruf mevduatında değerlendirmektedir.

a. Birinci Örnek

Birinci örnekte, kişilerin gelir veya harcamaları üzerinden herhangi bir vergi alınmadığı durum incelenmektedir.

Buna göre: (1) 100.000 TL gelirinin tamamını yıl içinde harcayan A'nın yılsonu itibariyle harcanabilir geliri kalmamıştır. (2) 100.000 TL gelirinin yarısını yıl içinde harcayan, kalan yarısını ise yıllık %10 faiz haddi üzerinden tasarruf mevduatında değerlendiren B'nin, tasarruf ettiği 50.000 TL üzerinden elde ettiği 5.000 TL faiz geliri ile birlikte, yılsonu itibariyle toplam 55.000 TL harcanabilir geliri bulunmaktadır.

Bu örnekte, kişilerin gelir veya harcamaları üzerinden herhangi bir vergi alınmadığı için, vergilerin bireylerin harcama ve tasarruf kararları üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

b. İkinci Örnek

İkinci örnekte, kişilerin gelirleri üzerinden %20 oranında gelir vergisi alındığı durum incelenmektedir.

Buna göre: (1) 100.000 TL geliri üzerinden 20.000 TL (%20) gelir vergisi ödeyen A, kalan 80.000 TL parasını yıl içinde harcamış ve yılsonu itibariyle

harcanabilir geliri kalmamıştır. (2) 100.000 TL geliri üzerinden 20.000 TL (%20) gelir vergisi ödeyen B, kalan 80.000 TL parasının yarısını yıl içinde harcamış, diğer yarısını ise tasarruf mevduatında değerlendirmiştir. (3) B'nin, tasarruf ettiği 40.000 TL üzerinden elde ettiği 4.000 TL faiz geliri ile birlikte, yılsonu itibariyle toplam 44.000 TL harcanabilir geliri bulunmaktadır. (4) Ancak B, elde ettiği 4.000 TL faiz geliri üzerinden %20 oranında (800 TL) gelir vergisi ödemiştir. (5) Bu durumda B'nin harcanabilir geliri 43.200 TL'ye inmiştir.

Bu örneğe göre, gelirin tamamını yıl içinde harcayan A toplam 20.000 TL vergi öderken, gelirin yarısını yıl içinde harcayan, diğer yarısını ise tasarruf eden B toplam 20.800 TL vergi ödemiştir. Gelir vergisinin tasarrufları nasıl çifte vergilemeye tabi tuttuğunu açıklayan bu örnekte, tasarruf eden gelir vergisi mükellefi (B), tasarruf etmeyen mükellefe (A) göre daha fazla vergi ödemiş ve bir anlamda tasarruf etmesi nedeniyle cezalandırılmıştır. Buna göre, gelir vergisinin tasarruf kararları üzerinde olumsuz etkisi olduğunu savunmak mümkündür.

c. Üçüncü Örnek

Üçüncü örnekte, kişilerin gelirleri üzerinden herhangi bir vergi alınmadığı, ancak kişisel harcamaların %25 oranında kişisel harcama vergisine tabi olduğu durum incelenmektedir.

Buna göre: (1) 100.000 TL gelirin 80.000 TL'sini yıl içinde harcayan A, yılsonunda 20.000 TL (%25) kişisel harcama vergisi ödemiş ve yılsonu itibariyle harcanabilir geliri kalmamıştır. (2) 100.000 TL gelirin 40.000 TL'sini yıl içinde harcayan B, yılsonunda 10.000 TL (%25) kişisel harcama vergisi ödemiştir. (3) Bununla birlikte, 100.000 TL gelirin diğer yarısını tasarruf mevduatında değerlendiren B'nin, tasarruf ettiği 50.000 TL üzerinden elde ettiği 5.000 TL faiz geliri ile birlikte, yılsonu itibariyle toplam 55.000 TL harcanabilir geliri bulunmaktadır.

Bu örneğe göre, gelirin tamamını yıl içinde harcayan A toplam 20.000 TL vergi öderken, gelirin yarısını yıl içinde harcayan, diğer yarısını ise tasarruf eden B toplam 10.000 TL vergi ödemiştir. Kişisel harcama vergisinin tasarrufları nasıl teşvik ettiğini açıklayan bu örnekte, tasarruf eden vergi mükellefi (B), tasarruf etmeyen

mükellefe (A) göre daha az vergi ödemiş ve bir anlamda tasarruf etmesi nedeniyle mükâfatlandırılmıştır. Buna göre, kişisel harcama vergisinin tasarruf kararları üzerinde olumlu etkisi olduğunu savunmak mümkündür⁴⁴⁸.

Bu örnek çerçevesinde değerlendirildiğinde, gelirler yerine harcamaları vergileyen kişisel harcama vergisinin gelir vergisine göre çok daha adil ve doğru bir vergi uygulaması olduğu ve tasarruflar üzerinde çok olumlu etkileri bulunduğu söylenebilir⁴⁴⁹.

2. Kişisel Harcama Vergisi Matrahının Hesaplanması

Kişisel harcama vergisi uygulamasında vergi matrahının iki yıllık bir dönem için nasıl hesaplanacağını açıklayan aşağıdaki iki örnek için, temel varsayımlar şunlardır: (1) Kişisel harcama vergisi uygulamasının başlangıç tarihi 1 Ocak 2010'dur. (2) Uygulamanın başlangıç tarihi itibarıyla mükellefin herhangi bir yatırım malı yoktur. (3) Mükellefin yıllık ücret geliri 50.000 TL'dir. (4) Mükellefin yıllık sermaye malı geliri 10.000 TL'dir. (5) Mükellef bekârdır ve herhangi bir aile indiriminden yararlanmamaktadır. (6) Kişisel harcama vergisi tarifesi aşağıda belirtilmiştir.

Vergi Matrahı	Vergi Oranı
10.000 TL'sına kadar	%10
25.000 TL'sının 10.000 TL'si için 1.000 TL, fazlası için	%20
50.000 TL'sının 25.000 TL'si için 4.000 TL, fazlası için	%30
100.000 TL'sının 50.000 TL'si için 12.500 TL, fazlası için	%40
100.000 TL'si için 32.500 TL, fazlası için	%50
Standart indirim tutarı	6.000 TL

a. Birinci Örnek

Yukarıda belirtilen temel varsayımlara ilave olarak, mükellef 2010 yılında; (1) 5.000 TL değerinde yatırım malı satın almış, (2) bankadaki tasarruf mevduatı hesabına 10.000 TL yatırmış, (3) 2010 yılında ticari faaliyette bulunmuş ve bu faaliyetinden

⁴⁴⁸ Ulusoy - Özdemir, s.195

⁴⁴⁹ Aktan, s.16

dolayı 2.000 TL zarar etmiştir. Bu verilere dayanarak mükellefin 2010 yılına ait kişisel harcama vergisi matrahı ve tutarı şu şekilde hesaplanır:⁴⁵⁰

Vergi Matrahı Unsurları	Tutar
(+) Ücret Geliri	50.000 TL
(+) Faiz Geliri	10.000 TL
(-) Ticari Zarar	- 2.000 TL
Toplam Gayri Safi Gelir	= 58.000 TL
(+) Mevduat Hesabına Yatırılan	10.000 TL
(+) Yatırım Malı Alış Tutarı	5.000 TL
(+) Standart İndirim Tutarı	6.000 TL
Toplam İndirim Tutarı	= 21.000 TL
Kişisel Harcama Vergisi Matrahı	= 37.000 TL
Kişisel Harcama Vergisi Tutarı	= 7.600 TL

b. İkinci Örnek

Yukarıda belirtilen temel varsayımlara ve 2010 yılı sonuçlarına ilave olarak, mükellef 2011 yılında; (1) sahip olduğu tüm yatırım mallarını 8.000 TL'ye satmış, (2) bankadaki tasarruf mevduatı hesabına 10.000 TL yatırmış ve (3) 2011 yılındaki ticari faaliyetinden dolayı 7.000 TL kâr etmiştir. Bu verilere dayanarak mükellefin 2011 yılına ait kişisel harcama vergisi matrahı ve tutarı şu şekilde hesaplanır:⁴⁵¹

Vergi Matrahı Unsurları	Tutar
(+) Ücret Geliri	50.000 TL
(+) Faiz Geliri	10.000 TL
(+) Ticari Kâr	7.000 TL
(+) Yatırım Malı Satış Geliri	5.000 TL
(+) Yatırım Malı Değer Artış Kazancı	3.000 TL
Toplam Gayri Safi Gelir	= 75.000 TL
(+) Mevduat Hesabına Yatırılan	10.000 TL
(+) Standart İndirim Tutarı	6.000 TL
Toplam İndirim Tutarı	= 16.000 TL
Kişisel Harcama Vergisi Matrahı	= 59.000 TL
Kişisel Harcama Vergisi Tutarı	= 16.100 TL

⁴⁵⁰ Ulusoy - Özdemir, s.189

⁴⁵¹ Ulusoy - Özdemir, s.190

III. KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİNİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk kamu maliyesinin en dikkat çeken özelliği, vergi sisteminin sağladığı gelirlerin düşüklüğü ve bunun neticesinde ortaya çıkan büyük kamu finansman açıklarıdır⁴⁵². Bu çerçevede, Türkiye’de vergi sisteminin etkinliği sıklıkla tartışılan ve eleştirilen toplumsal ve mali konuların başında gelmektedir. Türk vergi sistemi yapısı itibariyle gelişmiş ülkelerin vergi yapılarıyla benzerlikler gösteriyor olsa da, günümüzde etkinliğini büyük ölçüde yitirmiş, çarpık, adaletsiz ve yetersiz bir konumdadır⁴⁵³.

Vergi sistemimizin en temel sorunları; (1) toplanan sınırlı tutardaki vergilerin devlet tarafından rasyonel bir biçimde kullanılamaması, (2) vergi yükünün toplumun değişik kesimlerine adil bir şekilde dağıtılamaması, (3) vergi kanunlarının ve vergi mevzuatının çok karışık olması, (4) vergi idaresinin etkin çalışmaması, (5) vergi kaçakçılığının çok yaygın olması ve (6) vergi denetimlerinin yeterli düzeyde yapılamamasıdır⁴⁵⁴.

Türk vergi sistemine getirilen en önemli eleştirilerden biri de, vergilerin kapsam ve yapılarının belirlenmesinde uyulması gereken vergileme ilkelerinde devamlılık unsurunun bulunmamasıdır. Özellikle vergilemede genellik ve vergilemede eşitlik olarak adlandırılan ahlaki ilkeler ile verginin açıklığı, belirliliği ve verimliliği gibi hukuki ve mali vergileme ilkeleri zaman içinde büyük tahribata uğramıştır⁴⁵⁵.

Bu çerçevede Türk vergi sisteminin etkinliğini büyük ölçüde kaybettiği ve gerek mevzuat gerekse uygulama yönünden köklü bir vergi reformuna ihtiyaç duyduğu tartışmasıdır.

⁴⁵² Uluatam - Taş - Dikmen, s.30

⁴⁵³ Şener, s.308

⁴⁵⁴ Erdağ, s.276

⁴⁵⁵ Erdağ, s.246

Günümüzde, özellikle gelişmiş ülkelerde ve AB ülkeleri uygulamalarında, yapılacak olan vergi düzenlemelerinin her şeyden önce ticari hayatın akışına engel olmayan ve bireylerin tercihlerini etkilemeyen bir yapıda olması üzerinde durulmaktadır⁴⁵⁶. Bu çerçevede, Türk vergi sisteminin reform ihtiyacına karşılık verebilecek nitelikteki kişisel harcama vergisi modelinin; ticari hayatın akışına engel olmayan, bireylerin tercihlerini etkilemeyen ve mevcut vergi sistemine kıyasla tüm yönleriyle çok daha etkin bir vergileme sistemi olduğu söylenebilir⁴⁵⁷.

Kişisel harcama vergisi modeli; (1) tüm vergi sistemlerine kıyasla ödeme gücü ilkesine en uygun vergi türü olması, (2) eş refah düzeyindeki bireyler arasında eş vergi yükü doğurması, (3) gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkileri, (4) ekonomide kaynak ayrımını sağlamadaki etkinliği, (5) tasarrufları ve yatırımları teşvik eden yapısıyla ekonomik istikrara olan katkısı, (6) vergi kayıp ve kaçaklarını azaltıcı etkisi ve (7) uygulamadaki basitliği ve etkinliği gibi özellikleriyle öne çıkmaktadır⁴⁵⁸.

Kişisel harcama vergisi, gelirin geniş kapsamlı tanımına göre gelir olarak nitelendirilen her türlü kazanç unsurunu ve tüm arazi nitelikteki gelirleri vergi matrahına dâhil ettiğinden, hem gelir vergisi sistemine göre daha kapsamlı, hem de sahip olduğu indirim mekanizması nedeniyle daha adil bir vergileme tekniğidir. Bununla birlikte, kişisel harcama vergisi sisteminde artan oranlı vergi tarifesi kullanılabilmekte ve mükelleflerinin bireysel ve ailevi özelliklerini göz önünde bulunduran bir takım ek düzenlemeler yapılabilmektedir. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisinin bireylerin vergi matrahında her türlü indirim ve istisna uygulamaları yapılabilmesine imkân tanınması, vergilemede adaletin ve mükellefler arasında yatay ve dikey eşitliğin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır⁴⁵⁹.

⁴⁵⁶ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.12

⁴⁵⁷ Veall, Micheal R. **A Note on the Expenditure Tax and Progressivity**, National Tax Journal, 1987, s.262

⁴⁵⁸ Fried, Barbara H. **Fairness and the Consumption Tax**, Stanford Law Review, May 1992, s.997

⁴⁵⁹ Ulusoy - Özdemir, s.193

Bu yönüyle kişisel harcama vergisi gelir dağılımında adaletin ve ekonomik istikrarın sağlanmasında son derece etkin bir vergi türüdür⁴⁶⁰.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisi, vergilemenin ekonomik, mali ve sosyal amaçlarının tam olarak gerçekleştirilebilmesine imkân tanımakta ve diğer vergilerin yol açtığı kaynak ayırımında etkinsizlik sorunlarını bütünüyle ortadan kaldırmaktadır.

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminin emek arzı ve işgücünün hareketliliği üzerinde hiçbir olumsuz etkisi olmadığı gibi, çalışma ve risk alma arzusu üzerinde de herhangi bir olumsuz etkisi yoktur. Kişisel harcama vergisi yatırım kapasitesini genişleten ve bireyleri yatırım yapmaya ve risk almaya teşvik eden yapısıyla, ekonomide tam istihdamın sağlanmasına katkı sağlarken, gelir dağılımında adaletin ve kaynak ayırımında etkinliğin sağlanmasına da yardımcı olmaktadır⁴⁶¹.

Bununla birlikte, kişisel harcama vergisi, vergi kapsamının genişliği, vergi matrahının kolay bir biçimde saptanabilmesi, vergi denetimlerinin hızlı ve seri bir şekilde yapılabilmesi ve vergilemede etkinliği sağlayıcı özellikleriyle, vergi kayıp ve kaçaklarını büyük ölçüde azaltabilecek bir vergidir⁴⁶².

Kişisel harcama vergisi tasarrufları teşvik eden ve harcamaları yüksek oranda vergileyerek sınırlayan yapısıyla, enflasyonu kontrol altında tutan etkin bir vergileme aracı olarak kullanılabilir⁴⁶³. Bununla birlikte, bu vergi enflasyonun diğer vergi sistemlerinin yapısını bozan olumsuz özelliklerinden etkilenmeyen bir vergi türüdür. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminde enflasyonun vergi adaleti ve vergi verimliliği üzerindeki bozucu etkisi, gelir vergisine kıyasla çok daha sınırlıdır⁴⁶⁴.

⁴⁶⁰ Blomquist, N. Soren. **A Comparison of Tax Bases for a Personal Tax**, The Scandinavian Journal of Economics, March 1981, s.391

⁴⁶¹ Ersoy, s.131

⁴⁶² Hacıosmanoğlu, **Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi**, s.6

⁴⁶³ Edizdoğan - Çelikkaya, s.202

⁴⁶⁴ Warren, Alvin. **Would a Consumption Tax Be Fairer Than an Income Tax**, The Yale Law Journal, May 1980, s. 1098

Kişisel harcama vergisinin konusu gelirin tasarruf edilen kısmı dışında kalan her türlü harcamalar olduğundan, mükellefleri başka hiçbir vergi sisteminde olmadığı kadar tasarrufa yönlendirmektedir. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi uygulamasının başlıca ekonomik etkisi, bireysel tasarrufları teşvik ederek, ekonomideki toplam tasarruf haddini yükseltmek olacaktır. Tasarruflar ve sermaye birikimi üzerindeki olumlu etkisi nedeniyle, kişisel harcama vergisi özellikle tasarruf oranı düşük olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından son derece faydalı olacaktır. Zira bu ülkelerde, gelir gibi tüketim ve tasarruflar da oldukça eşitsiz bir biçimde dağılmıştır⁴⁶⁵.

Kişisel harcama vergisi tasarrufların çifte vergilenmesini önleyerek ve gelir vergisinin bireylerin çalışma arzusu ve risk alma isteği üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırarak, yatırımları teşvik etmekte ve ekonomik etkinliği artırmaktadır. Kişisel harcama vergisinin tasarrufların çifte vergilenmesini önlemesi ve bireysel ve ulusal sermaye birikimini teşvik etmesi, gelecek kuşakların yaşam standardını önemli ölçüde yükseltecektir⁴⁶⁶.

Ekonomik büyüme ve ekonomik istikrar açısından değerlendirildiğinde, kişisel harcama vergisi bir taraftan sağladığı tasarrufla enflasyonu baskı altına alırken, diğer taraftan tasarrufların daha çok gelir getiren yatırımlara kaydırılmasını da sağlayacaktır⁴⁶⁷.

Vergi idaresi açısından değerlendirildiğinde, kişisel harcama vergisi sistemi, gelir vergisi sisteminde bulunmayan çok önemli bazı avantajlara sahiptir. Kişisel harcama vergisi sisteminde vergi matrahının hesaplanmasında tahakkuk esası yerine nakit akımına dayalı gelir ve tasarruf esası kullanıldığından; gerçekleşmemiş sermaye kazançlarının, bireysel emeklilik ve hayat sigortası gelirlerinin, dağıtılmamış kârların ve diğer kurum kazançlarının hissedarlara sağladığı gelirlerin tespit edilmesi gibi, gelir vergisi sisteminde en çok sorun doğuran işlemlerin yapılmasına gerek kalmayacaktır.

⁴⁶⁵ Edizdoğan - Çelikkaya, s.194

⁴⁶⁶ Milesi-Ferretti, Gian Maria, Nouriel Roubini. **Growth Effects of Income and Consumption Taxes**, Journal of Money, Credit and Banking, November 1998, s.721

⁴⁶⁷ Hicks, Ursula K. **Direct Taxation and Economic Growth**, Oxford Economic Papers, September 1956, s.311

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminde vergi matrahının hesaplanmasında yalnızca cari dönem işlemleri kullanıldığından, gelir vergisi sisteminden farklı olarak, vergi matrahının enflasyona göre yeniden düzenlenmesine de ihtiyaç olmayacaktır. Buna istinaden, kişisel harcama vergisi, vergi sistemini karmaşık hale getiren ve vergi matrahını bozan, hesaplanması güç unsurların yarattığı sorunları ortadan kaldıracak ve yönetilmesi kolay ve pratik olacaktır⁴⁶⁸. Bu yönüyle, kişisel harcama vergisi sistemi vergi idaresinde açıklık ve şeffaflığı da beraberinde getirecektir⁴⁶⁹.

Bununla birlikte, kişisel harcama vergisi; vergileme ilkelerini tam anlamıyla uygulama imkânı sağlayan, getirisi yüksek ve yönetilmesi kolay yapısıyla,⁴⁷⁰ bir taraftan vergilemede etkinliği sağlayacak, diğer taraftan vergi idaresinin etkinliğinin artırılmasına katkıda bulunacaktır. Kişisel harcama vergisi, sahip olduğu bütün olumlu özellikleriyle, hem devletin mali amaçlarını gerçekleştirmeye, hem de kamu ekonomisinin temel fonksiyonlarını sağlamaya uygun düşmektedir. Kapsamlı bir biçimde ele alındığında, bu vergi ülkemizin mali sistemini ve ekonomik yapısını düzenleme açısından, başka hiçbir verginin sağlayamadığı pek çok imkân sağlamış olacaktır⁴⁷¹.

Türkiye’de gerek ekonomik istikrar önlemlerinin başarısı, gerekse kalkınma politikasının sürdürülebilmesi, vergilemede gösterilecek etkinliğe bağlıdır. Zira enflasyonun düşürülmesi, alt yapı hizmetlerinin aksatılmadan devam ettirilebilmesi, ekonomik teşvik önlemlerinin sürdürülmesi, eğitim, sağlık ve benzeri bütün sorunların çözümü, yeterli düzeyde vergi alınabilmesine ve vergi sisteminin etkinliğine bağlıdır⁴⁷².

⁴⁶⁸ Mintz, Jack M. **The Thorny Problem of Implementing New Consumption Taxes**, National Tax Journal, 1996, s.462

⁴⁶⁹ McNulty, John K. **Flat Tax, Consumption Tax, Consumption-Type Income Tax Proposals in the United States, A Tax Policy Discussion of Fundamental Tax Reform**, California Law Review, December 2000, s.2141

⁴⁷⁰ Kaldor, Nicholas. **Taxation for Economic Development**, The Journal of Modern African Studies, March 1963, s.23

⁴⁷¹ Uluatam - Taş - Dikmen, s.86

⁴⁷² Ahıska, s.9

Bu çerçevede, Türk vergi sistemi için alternatif bir model niteliğindeki kişisel harcama vergisinin kamu ekonomisinin fonksiyonları üzerindeki etkileri aşağıda detaylarıyla ele alınmıştır. Buna istinaden, kişisel harcama vergisinin gelir dağılımı, kaynak ayrımı ve ekonomik istikrar fonksiyonları üzerindeki etkileri, Türk vergi sisteminde uygulanmakta olan diğer vergilerle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

A. Kişisel Harcama Vergisinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Günümüzde, devlet bir taraftan topladığı vergi gelirleriyle temel kamusal mal ve hizmetleri sağlarken, diğer taraftan vergi, kamu harcaması ve borçlanmadan oluşan mali araçlarını kullanarak; kaynak ayrımında etkinlik, gelir dağılımında adalet ve ekonomide istikrardan oluşan kamu ekonomisinin fonksiyonlarını sağlamaya çalışmaktadır⁴⁷³. Bu çerçevede, ekonomide bireyler arasındaki gelir eşitsizliklerinin giderilmesi ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasında kullanılabilecek en etkin araç vergilerdir.

Gelir dağılımının adil olmadığı ekonomilerde vergi adaleti kaçınılmaz bir biçimde bozulurken, artan oranlı vergi tarifesi uygulamasıyla vergilemede bir nebze eşitlik sağlanabilmekte ve gelir dağılımı kısmen iyileştirilebilmektedir. Ancak yalnızca artan oranlı vergi tarifesi uygulayarak vergilemede eşitliğin tam olarak sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle, vergilemede yatay ve dikey eşitliğin sağlanmasına ilişkin düzenlemelerin de mutlak suretle yapılması gerekir⁴⁷⁴.

Türk vergi sistemi, kamu gelirleri açısından üç temel verginin üzerine oturmuştur. Bunlar, gelir vergisi, katma değer vergisi ve özel tüketim vergisidir. Şüphesiz, böylesine dar kapsamlı bir yapı, vergilemede adalet ve eşitliğin sağlanması adına önemli sakıncalar taşımaktadır⁴⁷⁵. Bu çerçevede, ülkemizde vergi düzeninin karşı karşıya bulunduğu başlıca kavramsal sorun, vergi tabanının seçilmesidir.

⁴⁷³ Şener, s.1

⁴⁷⁴ Şener, s.219

⁴⁷⁵ Akgüç, s.2

Gelişmiş ülkelerde, vergi tabanı olarak, genellikle “belirli bir dönemdeki tüketim miktarı ve net servette meydana gelen artış” ele alınmaktadır. Vergi tabanı olarak gelirin geniş kapsamlı bu tanımının seçilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması adına olumlu sonuçlar verebilmektedir. Ancak, Türk vergi sisteminde vergi tabanı olarak gelirin dar kapsamlı tanımının tercih edilmiş olması, ülkemizde yaşanan gelir dağılımı adaletsizliğinin en temel sebeplerinden birini oluşturmaktadır.

Bireysel tasarruflar açısından değerlendirildiğinde, kişisel harcama vergisi sisteminin harcamalara dayalı vergi tabanında sadece harcadıklarında ve bir defaya mahsus olmak üzere vergilenen tasarruflar, gelir vergisi sisteminin gelire dayalı vergi tabanında iki defa vergilenmektedir⁴⁷⁶. Oysa tasarrufların çifte vergilenmesine neden olan bir vergi sistemi, kaçınılmaz bir biçimde hedefinden sapacak, ayrıca bireyler arasında yol açtığı eşitsizliklerden doğan gelir dağılımı sorunlarını da beraberinde getirecektir⁴⁷⁷.

Bu çerçevede, gelir vergisi sisteminin yarattığı adaletsiz vergi yükü nedeniyle, ekonomik sistem etkin bir şekilde çalışmamakta ve bireyler arasındaki tüketim ve gelir dağılımı adaletsizliği gün geçtikçe artmaktadır. Bununla birlikte, kurumlar vergisi uygulaması kurumların kâr dağıtmamasını teşvik ederek, sanayinin tekelleşmesine ve ekonomik gücün merkezileşmesine neden olmaktadır⁴⁷⁸.

Vergi yasaları Türkiye’de en sık değiştirilen yasalar olmalarına rağmen, politikacıların belirli kesimlere ödün verme güdüsünün ağır basması neticesinde, vergi yasalarında gelir dağılımında adaleti sağlayacak etkin düzenlemelere gidilememiştir. Bunun neticesinde, Türk vergi sistemi etkinliğini giderek kaybetmiş, yeterli geliri

⁴⁷⁶ Akbay, Mehmet. **Vergi Reformlarının Ekonomik Temelleri ve Sonuçları**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1995, s.18

⁴⁷⁷ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.24

⁴⁷⁸ Little, s.120

sağlama fonksiyonunu yitirmiş ve yaşanan ekonomik sorunları ağırlaştırarak ve gelir dağılımını adaletsizliğini artıran bir unsur haline gelmiştir⁴⁷⁹.

Sonuç olarak, bireylerin vergi ödeme güçlerini yaygın bir biçimde ve kişisel özelliklerini de göz önünde bulundurarak kavraması ve fedakârlıkta eşitliği temel alması gereken gelir vergisi sistemi, ülkemizde bu özelliğini büyük ölçüde yitirmiş, çeşitli gelir unsurlarını ayrı ayrı ve farklı oranlarda vergileyen ve belirli mükellef grupları üzerinde yoğunlaşan adaletsiz bir vergi halini almıştır⁴⁸⁰. Bunun sonucu olarak, gelir vergisinin gelir dağılımı üzerindeki düzenleyici fonksiyonu tamamen ortadan kalkmış ve mevcut sistem gelir dağılımının dar gelirli aleyhine daha da bozulmasına neden olmuştur⁴⁸¹.

Gelir vergisi sisteminin yarattığı bütün eşitsizlik ve adaletsizlikleri giderebilmek adına çok önemli bir alternatif olan kişisel harcama vergisi, gelirin tasarruf edilen kısmı dışında kalan ve diğer tüketim vergilerinin kavrayamadığı her türlü harcamayı vergileyen, son derece kapsamlı bir vergidir⁴⁸².

Kişisel harcama vergisi, tüm vatandaşların gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında elde ettiği kaynakların, tasarruflar ve zorunlu harcamalar dışındaki kısmını vergilemek amacını taşıdığından; gelir vergisi sisteminde çok az sayıda kişi vergiye muhatap olduğu halde, kişisel harcama vergisi sisteminde bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları kişisel harcama vergisi mükellefi olacaklardır⁴⁸³. Şüphesiz, bu farklılık gelir dağılımında adaletin sağlanması adına son derece önemli bir etkidir.

Tüketim tabanlı bir vergi sistemi olan kişisel harcama vergisi, gelir vergisi kapsamında gelir olarak nitelendirilebilecek her türlü kazanç unsurlarının yanı sıra, her türlü sermaye gelirlerini ve diğer tüm arazi nitelikteki gelirleri de vergi matrahına dâhil

⁴⁷⁹ Akgüç, s.2

⁴⁸⁰ Ahıska, s.6

⁴⁸¹ Merzi, s.12

⁴⁸² Ulusoy - Özdemir, s.193

⁴⁸³ Hacıosmanoğlu, *Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi*, s.6

ettiğinden, hem gelir vergisi sistemine göre daha kapsamlı, hem de sahip olduğu indirim mekanizması nedeniyle daha adil bir vergileme tekniğidir.

Bununla birlikte, bireyin ekonomik gücünü artırdığı halde, gelir vergisi uygulamasında vergiye tabi olmayan sermaye değer artış kazançlarından sağlanan bütün servet unsurları, kişisel harcama vergisi uygulamasında harcamaya dönüştürülmeleri halinde vergi kapsamına alınmaktadır⁴⁸⁴. Gelir vergisi kapsamında vergilenmeyen bu tür servet unsurları, ülkemizdeki gelir dağılımı adaletsizliğinin temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, Nicholas Kaldor'a göre, bireylerin gelir vergisi sistemindeki vergilenmeyen sermaye değer artış kazancı unsurlarından oluşan ilave harcama güçleri, kişisel harcama vergisi sisteminde tamamen vergi kapsamına alınmış olacaktır⁴⁸⁵. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kişisel harcama vergisinin günümüzde tam anlamıyla vergilenemeyen sermaye gelirlerini vergileyebiliyor olması, gelir vergisi sistemine kıyasla sahip olduğu üstün özelliklerinden birini oluşturmaktadır⁴⁸⁶.

Kişisel harcama vergisi, bireylerin dönemsel harcamalarının toplamı üzerinden alınan dolaysız bir vergidir ve bir başkasına yansıtılamamaktadır. Dolayısıyla vergiyi ödeyen kimse aynı zamanda verginin yükümlüsüdür. Bu özelliği sayesinde, vergilemenin mali, ekonomik ve sosyal amaçlarının gerçekleştirilmesine hizmet edebilecek niteliktedir⁴⁸⁷.

Bununla birlikte, kişisel harcama vergisi sisteminde vergileme bireysel olarak yapıldığından, artan oranlı vergi tarifesi kullanılabilen ve vergi adaletini sağlamak amacıyla, mükellefin bireysel özelliklerini, aile büyüklüğünü ve yapısını göz önünde bulunduran bir takım düzenlemeler yapılabilmektedir. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisinin bireyin zorunlu harcamalarının vergi matrahından indirilebilmesine ve başka indirim ve istisna uygulamaları yapılabilmesine imkân tanınması, vergilemede ödeme

⁴⁸⁴ Hacıosmanoğlu, *Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi*, s.8

⁴⁸⁵ Hacıosmanoğlu, *Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor*, s.45

⁴⁸⁶ Auerbach, Alan J. *The Future of Capital Income Taxation*, Institute for Fiscal Studies, 2006, s.418

⁴⁸⁷ Aktan, s.89

gücüne ulaşmakta kullanılan bütün tekniklerden tam olarak yararlanılabildiğini sağlamaktadır. Bu sayede, vergilemede adalet ve mükellefler arasında yatay ve dikey eşitliği sağlama imkânı bulunabilmektedir⁴⁸⁸.

Kişisel harcama vergisi sisteminde, bireylerin müşterek havuza (toplumsal zenginliğe) yaptıkları katkıya göre değil, müşterek havuzdan (toplumsal zenginlikten) aldıkları paya göre vergilenmeleri söz konusudur⁴⁸⁹. Kişisel harcama vergisinin bu benzersiz özelliği son derece önemli ve değerlidir⁴⁹⁰. Zira gelir vergisi müşterek havuzdaki kaynakları adaletsiz biçimde vergilemektedir. Vergilemede adaleti ve gelir dağılımında eşitliği sağlayabilmek için, tüketim gelirden çok daha uygun bir kriterdir⁴⁹¹.

Kaldor'a göre, bireylerin toplum üzerindeki yükü, amaçlarını gerçekleştirmek için elde ettikleri gelirden veya yaptıkları tasarruftan değil, yalnızca ölçsüz harcamalarından kaynaklanır. Bunun dışında, bireylerin ekonomik faaliyetleriyle toplumun menfaatleri birbirlerine rakip değil, tam tersine birbirlerini destekleyen unsurlardır. Bu çerçevede, Thomas Hobbes'un ifadesiyle, "Vergilemede eşitlik bireylerin tüketimlerinde olmalıdır. Niçin çok çalışıp, tasarruf eden ve az tüketen bir kimse, az çalışıp, az kazanan ve kazandığının hepsini tüketen bir kimseden daha fazla vergi ödesin?"⁴⁹² Sonuç olarak toplumsal refahı bozan, bireylerin çalışmaları, risk almaları veya tasarruf etmeleri değil, onların lüks harcamalarıdır⁴⁹³.

⁴⁸⁸ Ulusoy - Özdemir, s.193

⁴⁸⁹ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.27

⁴⁹⁰ Goode, Richard. **Should Reformers Aim at an Improved Income Tax or at an Expenditure Tax**, Australian Tax Forum, April 1991, s.429

⁴⁹¹ Warren, Alvin. **Would a Consumption Tax Be Fairer Than an Income Tax**, The Yale Law Journal, May 1980, s.1124

⁴⁹² Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.27

⁴⁹³ Türk kamuoyu, aşırı lüks tüketim harcaması yapanların harcamalarının kaynağının ne olduğunun araştırılmasını ve mevcut vergi sisteminde beyan edilip vergilenen gelirlerle izah edilemeyecek kadar zenginleşmiş olanların daha ağır biçimde vergilenesini devletten beklemektedir. Bu çerçevede, maliye yönetimi alacağı tedbirlerle veya yapacağı kapsamlı bir vergi reformuyla bu konuda mutlaka etkinlik sağlamalıdır. Zira Türk toplumu yolsuzluk ve vergi kaçakçılığı yoluyla sağlanan aşırı zenginleşme ve harcamalardan son derece rahatsızdır. Bu durum, dürüst mükelleflerde vergiye karşı dirence neden olmaktadır. Doğan, Hasan. **Açıklanamayan Aşırı Zenginleşmelerin ve Harcamaların Vergilendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi, Ekim 1991, s.5

Gerçekten de, bir ülkede kalkınma ve büyüme için gerekli sermaye birikimini sağlayabilmenin en etkin yolu, lüks tüketimin önüne geçmektir. Lüks tüketim, temelde sermaye birikiminin harcanması vasıtasıyla yapıldığından, sermaye birikiminin harcanmasını vergilemeyen gelir vergisi sistemi kullanılarak, lüks tüketimin önüne geçmek mümkün değildir⁴⁹⁴.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde ve özellikle toplumda gösteriş amacıyla yapılan lüks harcamaların gizlenmesindeki zorluklar düşünüldüğünde, kişisel harcama vergisinin yüksek gelir grubundaki mükelleflerin harcamalarını artan oranlı bir şekilde vergilemesi ve bu yolla devletin vergi gelirlerini artırması, gelir dağılımı açısından son derece önemlidir. Zira elde edilen gelirin kamu harcamaları yoluyla dar gelirli mükellef gruplarının menfaatine uygun bir şekilde kullanılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi hedefine büyük katkı sağlayacaktır.

Bununla birlikte, kişisel harcama vergisinin tasarrufları teşvik etmesi sonucu oluşan bireysel ve ulusal fonların, gerek özel kesim gerekse kamu kesimi tarafından verimli yatırımlara dönüştürülmesi, ekonomideki yatırım kapasitesinin genişlemesine ve yeni istihdam olanakları yaratılmasına vesile olacaktır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, kişisel harcama vergisi uygulamasının gelir dağılımı üzerinde çok olumlu etkileri olacaktır⁴⁹⁵.

Kişisel harcama vergisi sistemini inceleyen iktisatçıların genel kanaatine göre, kişisel harcama vergisi diğer tüm vergilere kıyasla, bireysel özgürlüklerle daha az çelişir⁴⁹⁶. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi bireylerin ekonomik kararlarına çok daha az müdahale ettiğinden, bu verginin refah azaltıcı etkisi de az olacaktır⁴⁹⁷.

⁴⁹⁴ Musgrave, s.201

⁴⁹⁵ Ersoy, s.131

⁴⁹⁶ Warren, **Would a Consumption Tax Be Fairer Than an Income Tax**, s.1980

⁴⁹⁷ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.380

Buna istinaden, her mükellef bireysel harcamalarını kendisine göre bir ihtiyaç sırasına koyduğunda ve harcamalarını bu esasa göre gerçekleştirdiğinde, o an içinde bulunduğu koşulları ve geleceğe ilişkin beklentilerini dikkate alarak serbestçe hareket edecektir. Bunun neticesinde, her birey bizzat kendisinin tercihlerine göre şekillenecek harcama gücü üzerinden, adil ve eşit bir biçimde vergilenecektir⁴⁹⁸.

Kişisel harcama vergisinin lehine bir diğer görüş ise, vergi tabanının ölçülmesinin kapsamlı gelir vergisi sistemine göre çok daha kolay olmasıdır. Kapsamlı gelir vergisi sistemi, sermaye gelirlerinin ve yatırımlardan elde edilen getirilerin düzenli olarak ölçülmesini gerektirirken, kişisel harcama vergisi sisteminde böyle bir gereksinim yoktur. Zira vergi tabanı toplam harcamaya eşittir ve toplam harcama, toplam gelirden toplam tasarrufların çıkarılmasıyla kolayca hesaplanabilmektedir⁴⁹⁹. Bu çerçevede, gelir vergilerinin genellikle dayandırıldığı yıllık nakit akımları esaslı, elde edilen gelir ile tahakkuk eden gelir gibi kavram farklılıklarını tam olarak yansıtmadığından, vergilemede tatmin edici sonuçlar vermemektedir. Buna istinaden, vergi tabanının tüketime dayandırılması gerektiğini savunanlar, tüketimin, yaşam boyu elde edilen geliri, cari gelirden çok daha iyi temsil ettiğini savunmaktadırlar⁵⁰⁰.

B. Kişisel Harcama Vergisinin Kaynak Ayrımı Üzerindeki Etkileri

İktisadi değerler üzerinden alınan bütün vergiler, ekonomide üretici ve tüketicilerin rasyonel davranışlarını etkileyerek ekonomik denge düzeylerini değiştirirler. Bunun neticesinde optimum kaynak dağılımı noktasından uzaklaşmış olur. İktisadi değerler üzerinden alınan vergilerin denge üretim düzeyi ve piyasa denge fiyatları üzerinde yarattığı bu etkiye “kaynak dağılımı etkisi” denir⁵⁰¹. Bu çerçevede, özellikle gelir vergisi uygulaması ekonomideki kaynak dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir.

⁴⁹⁸ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.24

⁴⁹⁹ OECD Tax Policy Studies. **Fundamental Reform of Personal Income Tax**, Paris, OECD Publishing, 2006, s.91

⁵⁰⁰ Akbay, s.18

⁵⁰¹ Edizdoğan - Çelikkaya, s.22

Gelir vergisinin kaynak ayrımı üzerindeki olumsuz etkileri, ekonomik istikrarın ve gelir dağılımında adaletin sağlanması hedeflerinden de sapılmasına neden olmaktadır. Zira kaynak ayrımında etkinliğin sağlanamadığı bir ekonomide; uygun bir büyüme hızının, tam istihdamın, fiyat istikrarının, dış ödemeler bilançosu dengesinin ve gelir dağılımında adaletin sağlanması olanağı da bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, kurumlar vergisi uygulamasıyla, üretim öz sermayenin yoğun olduğu mallardan, öz sermayenin yoğun olmadığı diğer mal çeşitlerine doğru kaymaktadır. Bu nedenle optimum kaynak dağılımından sapmalar meydana gelmekte⁵⁰² ve ekonomik etkinlik zarar görmektedir. Bununla birlikte, kurumlar vergisi sermayenin hareketliliğini yükselterek, optimum kaynak dağılımından bir kez daha sapılmasına neden olmaktadır⁵⁰³.

Tüketim vergileri ise, vergilemede genellik ve vergilemede eşitlik ilkelerini zedeleyerek, ekonomide kaynak ayrımında etkinsizliğe neden olmaktadır. Tüketim vergilerinin kaynak ayrımı üzerindeki olumsuz etkileri, bu vergilerin tüketiciler üzerinde aşırı vergi yüküne neden olmalarının bir sonucudur⁵⁰⁴.

Diğer taraftan, Türkiye’de kapsamlı bir servet vergisi uygulaması olmaması, servet vergilerinin kaynak ayrımında etkinliği sağlayıcı özelliklerinden faydalanılamamasına neden olmaktadır.

Bütün bunların ışığında, Türk vergi sisteminin kaynak ayrımında etkinlik yönünden son derece olumsuz bir yapıda olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisi bireylerin harcamaları üzerinde alınan dolaysız nitelikte bir vergi olmasının yanı sıra; (1) vergi matrahının her türlü gelir kaynağını kapsayacak kadar geniş olması, (2) tasarrufları teşvik ederek vergileme kapsamı dışında tutması, (3) bireylerin ve kurumların yatırım yapma ve risk alma

⁵⁰² Edizdoğan - Çelikkaya, s.140

⁵⁰³ Şener, s.275

⁵⁰⁴ Şener, s.290

arzularını azaltmaması, (4) yatırım kapasitesinin genişlemesine, yeni istihdam olanakları yaratılmasına ve tam istihdamın sağlanmasına olan katkısı, (5) gelir dağılımı eşitsizliğine neden olmaması, (6) emek arzı ve işgücü hareketliliği üzerinde olumsuz etkisi bulunmaması, (7) üretici ve tüketicilerin ekonomik denge düzeyleri üzerinde olumsuz etkisi olmaması, (8) sermaye hareketliliğine neden olmaması, (9) tüketiciler üzerinde aşırı vergi yüküne neden olmayarak, adil tüketim imkânı sağlaması ve (10) vergi kayıp ve kaçaklarını asgari düzeye indirmesi gibi nedenlerle, diğer vergilerin yol açtığı kaynak ayırımında etkinsizlik sorunlarını bütünüyle ortadan kaldırmaktadır.

1. Kişisel Harcama Vergisinin Emek Arzı ve Çalışma Arzusu Üzerindeki Etkileri

Türkiye’de gelir vergisinin büyük bir kısmı ücret ve maaş gelirlerinden sağlandığından, emek arzı sorunu ülkemizde gelir vergisinin yarattığı en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, ulusal gelirin büyük bir kısmı ücret gelirlerinden oluştuğu için, Türkiye’de gelir vergisinin emek arzı üzerinde yarattığı etkinlik kaybı, ekonominin geneli için son derece önemli bir sorundur⁵⁰⁵.

Bununla birlikte, Türk vergi sisteminde, emek geliri elde edenler, sermaye geliri elde edenlere göre daha fazla vergi ödemektedirler. Bu durum emek arzını tamamen olumsuz etkilediği gibi, vergilemede yatay ve dikey eşitliğin gerçekleştirilmesini önlemekte ve ekonomideki gelir dağılımının bozulmasına neden olmaktadır⁵⁰⁶. Bilindiği gibi, emek gelirlerini ve müteşebbis kazançlarını sermaye gelirlerine kıyasla daha ağır vergileyen her vergi sistemi, çalışma ve risk alma arzusunu büyük ölçüde azaltan bir etki yaratmaktadır.

Bunun yanı sıra, gelir vergisi çeşitli meslekler arasında işgücünün oransal arzını değiştirerek, işgücü hareketliliğinin artmasına da neden olmaktadır. Bu çerçevede, gelir vergisi ekonomideki kaynak dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir.

⁵⁰⁵ Edizdoğan - Çelikkaya, s.22

⁵⁰⁶ Şener, s.353

Gelir vergisinin kaynak dağılımı üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, başta emek arzı ve çalışma arzusu olmak üzere, işgücünün hareketliliği ve vergiden kaçınma biçimlerinde ortaya çıkmaktadır⁵⁰⁷. Bunun sonucu olarak ekonomik dengede sapmalar meydana gelirken, vergilemede etkinlik kaybı ve aşırı yük doğmaktadır⁵⁰⁸.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisi sisteminde, tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, her tür gelirlerinin tasarruf ettikleri kısmının dışında kalan harcamaları üzerinden, artan oranlı vergi tarifesiyle eşit ve adil bir biçimde vergileneceklerdir. Bu çerçevede, mükelleflerin gelirlerini nereden ve nasıl sağladıklarının bir önemi kalmayacaktır.

Kişisel harcama vergisi sisteminde bütün gelir kaynakları türüne bakılmaksızın vergileme kapsamında olacağından, bu verginin emek arzı ve işgücünün hareketliliği üzerinde hiçbir olumsuz etkisi olmayacağı gibi, çalışma ve risk alma arzusu üzerinde de olumsuz etkisi olmayacaktır. Bunun tersine, kişisel harcama vergisi sistemi tüm meslek kollarındaki bireylerin eşit ve adil bir biçimde vergilenmelerini sağlayacak, bunun yanı sıra girişimcileri tasarruf etmeye, yatırım yapmaya, risk almaya ve daha fazla çalışmaya teşvik edecektir.

Bununla birlikte, kişisel harcama vergisinin tasarrufları teşvik etmesi sonucu oluşacak bireysel ve ulusal fonların verimli yatırımlara dönüştürülmesi, ekonomideki yatırım kapasitesinin genişlemesine ve yeni istihdam olanakları yaratılmasına yardımcı olacaktır. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi ekonomide tam istihdamın sağlanmasına büyük bir katkı sağlarken, gelir dağılımında adaletin ve kaynak ayırımında etkinliğin sağlanmasına da yardımcı olacaktır⁵⁰⁹.

⁵⁰⁷ Şener, s.243

⁵⁰⁸ Edizdoğan - Çelikkaya, s.22

⁵⁰⁹ Ersoy, s.131

2. Kişisel Harcama Vergisinin Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkileri

Türk vergi sisteminin en önemli sorunlarından biri kayıt dışı ekonomiyi kavramakta yetersiz kalmasıdır. Yapılan araştırmalara göre Türkiye’de kişi ve kurumların kayıt dışı ekonomiye yönelmelerinin başlıca nedeni vergi ödemekten kaçınmaktır. Türk vergi sisteminin etkinsizliği, mükelleflerin kazançlarını kolayca gizlemelerine neden olmaktadır⁵¹⁰.

Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Gelirler Kontrolörleri’nin 2009 yılında gerçekleştirdikleri 1.382 vergi incelemesinde, mükelleflerin 9 milyar 885 milyon liralık gelir bildirimine karşılık, 74 milyar 692 milyon liralık geliri kaçırdığı anlaşılmıştır. Buna göre Türkiye’de her 100 liralık gelirin yalnızca 11,7 lirasının beyan edildiği tespit edilmiştir. Gelirler Kontrolörleri’nin yaptıkları denetimlerde vergi kaçırmayan tek bir sektöre rastlanmazken, en fazla vergi kayıp ve kaçığının gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi ve damga vergisinde olduğu görülmüştür⁵¹¹.

Ülkemizde kayıt dışı ekonominin yarattığı olumsuzluklardan en çok etkilenenler, başta hükümetler olmak üzere, kayıt dışı faaliyet gösterenlerle rekabet etmekte zorlanan ve onların vergi yüklerini de taşımak zorunda kalan dürüst vergi mükellefleridir⁵¹². Bireyler ve işletmeler arasında haksız rekabete neden olan kayıt dışı ekonomi, sermaye birikiminin nesilden nesile intikali yoluyla nesiller arası bir eşitsizliğe yol açmaktadır. Vergiden kaçınmayan mükelleflerin aleyhine olan bu durum, toplumda vergiye karşı direncin artmasına neden olmakta ve yeni kuşaklarda vergi bilincinin oluşmasına engel olmaktadır.

⁵¹⁰ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.17

⁵¹¹ Radikal.com.tr. **Radikal Gazetesi İnternet Sitesi Ekonomi Sayfası**, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&Date=28.4.2010>

⁵¹² OECD Economic Surveys, **Turkey**, s.98

Diğer taraftan, kamu finansmanını sağlamakta zorlanan devletin, dolaylı vergilerin kapsam ve oranlarını artırarak vergi yükünü artırma çabası, gelirin tamamını veya büyük bir kısmını tüketime ayırmak zorunda olan alt ve orta gelir grupları üzerindeki vergi baskısının daha da artmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede, artan vergi yükü nedeniyle mükelleflerin kayıt dışına çıkma ve vergi kaçırma eğilimlerinin de artması, kamu kesiminin finansman olanaklarını iyice daraltarak, devletin yeni dolaylı vergiler ihdas etmesine neden olmaktadır. Bu şekilde kendi kendini besleyen bir sürece dönüşen sistemin ekonomik etkinliği tamamen ortadan kalkmaktadır⁵¹³.

Diğer taraftan, Türk vergi sistemindeki etkinsizliği giderebilmek adına önemli bir alternatif olan kişisel harcama vergisi, gelirin tasarruf edilen kısmı dışında kalan her türlü harcamayı vergilediğinden, kapsamı son derece geniştir⁵¹⁴. Bununla birlikte, gelir vergisi sisteminde çok az sayıda kişi vergi mükellefi olarak değerlendirilebildiği halde, kişisel harcama vergisi sisteminde tüm vatandaşlar vergi mükellefi olacaklardır. Bu sayede, vergi sisteminin etkinlik alanı artacak ve kavrayamadığı alan kalmayacaktır.

Kişisel harcama vergisi her türlü gelir kaynağını kapsayacak kadar geniş bir mekanizmaya sahip olduğundan, kayıt dışı ekonomide yaratılan ayni ve nakdi fonların da vergilenebilmesine olanak tanıyacaktır.

Esasen kişisel harcama vergisi; (1) vergi kapsamının ve kavradığı mükellef sayısının genişliği, (2) vergi matrahının diğerlerine kıyasla çok daha kolay bir biçimde saptanabilmesi, (3) vergi tarhiyatının ve vergi cezalarının zaman aşımına uğramaması, (4) vergi denetimlerinin hızlı ve seri bir şekilde yapılabilmesi, (5) vergi kapanlarının çokluğu ve (6) vergilemede etkinliği sağlayıcı özellikleri nedeniyle, vergi kayıp ve kaçaklarını büyük ölçüde azaltabilecek bir vergidir⁵¹⁵.

⁵¹³ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, s.25

⁵¹⁴ Ulusoy - Özdemir, s.193

⁵¹⁵ Hacıosmanoğlu, **Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi**, s.6

C. Kişisel Harcama Vergisinin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri

Bir ülkede ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için; tam istihdamın sağlanması, ödemeler bilançosu dengesinin korunması, makul bir ekonomik büyüme hızına ulaşılması ve ekonomide fiyat istikrarının sağlanması gerekir. Bu çerçevede, ekonomik istikrarın sağlanmasında maliye politikası adına kullanılacak en etkin ve en kapsamlı araç, şüphesiz vergilerdir.

Diğer taraftan, maliye politikasının bu en etkin aracının ekonomik fonksiyonlarını tam olarak yerine getirebilmesi için, devletin vergi sisteminin yatırım kararları üzerindeki olumsuz etkilerini engelleyecek tedbirler alması ve vergi sistemini; çalışmayı, risk üstlenmeyi ve tasarrufları teşvik eden bir yapıya kavuşturması gerekir⁵¹⁶.

Ancak ne yazık ki Türk vergi sistemi ekonomik fonksiyonlarını yerine getirmekte son derece yetersiz ve etkisiz kalmaktadır. Bu çerçevede, ülkemizde gelir vergisi uygulamasının ekonomik istikrar üzerindeki en önemli olumsuz etkisi, tasarruflar ve yatırımlar üzerinde görülmektedir.

Gelir vergisi, bir yandan tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle yatırımlara ayrılan fonların azalmasına neden olurken, diğer yandan yatırım kârlılığının düşmesine de neden olmaktadır⁵¹⁷.

Bununla birlikte, gelir vergisi uygulaması kapsamında tasarrufların da vergilenmesi nedeniyle yatırımlara ayrılan fonların azalması, ekonomideki faiz hadlerinin yükselmesine yol açmaktadır⁵¹⁸. Benzer şekilde, gelir vergisi uygulamasında yatırımların vergi sonrası kâr oranı düştüğünden, ekonomideki yatırım düzeyi kendiliğinden azalmaktadır.

⁵¹⁶ Ekodialog.com, http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/verginin_fonksiyonlari.html

⁵¹⁷ Edizdoğan - Çelikkaya, s.79

⁵¹⁸ Guillebaud, s.490

Diğer taraftan, kurumların yatırımları büyük oranda kâr beklentisine bağlı olduğundan, yatırımdan elde edilen kârın önemli bir kısmını götüren ve yatırım sermayesinden elde edilen getiriyi azaltan kurumlar vergisi uygulaması, yatırımların ve büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır⁵¹⁹. Şüphesiz bu durum kurumlar açısından Türkiye’de yatırım yapmanın çekiciliğini büyük ölçüde azaltmakta ve ekonomik istikrarı olumsuz yönde etkilemektedir.

Öte yandan, kişisel harcama vergisi sistemi ekonomik istikrar ve büyüme açısından gelir ve kurumlar vergisi uygulamalarından çok daha etkilidir. Kişisel harcama vergisi uygulaması vasıtasıyla artan oranlı vergilemenin gelir yerine harcamalar üzerinden yapılması, bir yandan ekonomik faaliyetlerin etkin hale gelmesinden dolayı ekonominin büyüme hızını artırırken, diğer yandan sosyal adaletin gerçekleşmesini mümkün kılacak ekonomik bir ortam doğurur⁵²⁰.

Kişisel harcama vergisinin artan oranlı uygulanması ve vergi ödeme gücüne ulaşabilmek için her türlü indirim ve istisna uygulamasına olanak tanınması, enflasyonla mücadelede de etkili bir biçimde kullanılabilmesini sağlamaktadır⁵²¹. Buna istinaden, tasarrufları teşvik eden ve harcamaları yüksek oranda vergileyerek sınırlayan yapısıyla, kişisel harcama vergisi talepten kaynaklanan enflasyonu doğrudan kontrol altında tutan etkin bir vergileme aracı olarak kullanılabilir⁵²².

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sistemini inceleyen iktisatçıların genel kanaati, bu vergi uygulamasının yüksek enflasyon dönemlerinde gelir vergisinin yaşattığı sorunları tamamen ortadan kaldıracığı ve enflasyonla mücadelede başlı başına bir araç işlevi göreceği yönündedir⁵²³.

⁵¹⁹ Edizdoğan - Çelikkaya, s.148

⁵²⁰ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.32

⁵²¹ Ersoy, s.124

⁵²² Edizdoğan - Çelikkaya, s.202

⁵²³ Graetz, s.1577

Kişisel harcama vergisi her tür bireysel tasarrufu tamamen vergi kapsamı dışında tuttuğundan, mükellefleri başka hiçbir vergi sisteminde olmadığı kadar tasarrufa yönlendirmektedir. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi uygulamasının başlıca ekonomik etkisi, bireysel tasarrufları teşvik ederek, ekonomideki toplam tasarruf haddini yükseltmek olacaktır. Bununla birlikte, gelir ve kurumlar vergisi uygulamaları girişimcilerin yatırım yapma ve riskli yatırımlara yönelme arzularını kırarken, kişisel harcama vergisinin böyle bir etkisi yoktur.

Kişisel harcama vergisi sisteminin uygulamaya alınması, vergi yükünü tasarruf edenlerden tasarruf etmeyenler üzerine kaydıracak, bu teşvik sayesinde bireylerin tasarruf miktarı artacak, bu durum milli tasarrufun haddinin yükselmesine ve kalkınma ve büyüme için gerekli sermaye birikiminin oluşmasına yardımcı olacaktır⁵²⁴. Ekonomik büyüme ve ekonomik istikrar açısından değerlendirildiğinde, kişisel harcama vergisi bir taraftan sağlayacağı tasarrufla enflasyonu baskı altına alırken, diğer taraftan tasarrufların daha çok gelir getiren yatırımlara kaydırılmasını da sağlayacaktır⁵²⁵.

Bazı iktisatçılara göre, bireysel tasarruf haddinin artırılmasında vergi politikalarının fazla bir önemi yoktur. Bu varsayım, gelir vergisi sisteminin egemen olduğu ekonomiler için kısmen doğru olabilir, ancak kişisel harcama vergisinin bireysel ve ulusal tasarruf haddi üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde, bu varsayımın ne kadar yanlış olduğu anlaşılacaktır⁵²⁶. Zira kişisel harcama vergisinin en önemli etkisi, vergi gelirlerini artıracak olmasından çok, bireysel ve ulusal tasarruf haddini yükseltmesi ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlaması olacaktır⁵²⁷. Bununla birlikte, kişisel harcama vergisinin milli tasarruf haddi üzerindeki etkisi, büyük ölçüde hükümetlerin

⁵²⁴ Goode, Richard. **Income, Consumption and Property as Bases of Taxation**, An American Economic Review, May 1962, s.329

⁵²⁵ Hicks, s.311

⁵²⁶ Davie, Bruce F. **Review: What Should be Taxed, Income or Expenditure by Joseph A. Pechman**, Political Science Quarterly, Summer 1981, s.326

⁵²⁷ Fellows, James A. **Consumption Taxes, A View of Future Tax Reform in America**, The CPA Journal, 1994, s.33

artan vergi gelirleri ve sermaye birikimi karşısında nasıl bir maliye politikası izleyecekleri konusunda yakından ilgilidir⁵²⁸.

Kişisel harcama vergisi, tasarrufları artırıcı ve sermaye maliyetini düşürücü etkisiyle, ülkenin dış ticaret hacmini de olumlu yönde etkileyecektir⁵²⁹. Bununla birlikte, kişisel harcama vergisinin dış ticaret hacmini olumlu etkileyeceği yönündeki genel kanaate rağmen, bazı iktisatçılar bu etkinin sınırlı olacağını ve kişisel harcama vergisine geçilmesiyle birlikte yaşanacak orta vadeli fiyat avantajının, döviz kurlarının dengeleyici etkisiyle uzun vadede kalıcı olmayacağını savunmaktadırlar⁵³⁰.

Kişisel harcama vergisi tüketim harcamalarındaki değişimlerim daha az olmasına, mali planlama ve bütçelemenin daha kolay yapılmasına ve ekonomide istikrarın sağlanmasına büyük katkıda bulunacaktır⁵³¹. Bu çerçevede kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesi, vergi planlamasını basitleştireceği gibi, vergi uyumluluğunu da artıracaktır⁵³².

1. Kişisel Harcama Vergisinin Enflasyon Üzerindeki Etkileri

Ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için; tam istihdamın sağlanması, ödemeler bilançosu dengesinin korunması ve makul bir ekonomik büyüme hızına ulaşılması hedefleri son derece önemli ve hassas unsurlar olmakla birlikte, esasen ekonomik istikrarın sağlanabilmesindeki en önemli unsur, ekonomide fiyat istikrarının sağlanması ve korunmasıdır⁵³³.

⁵²⁸ Feldstein, Martin. **The Rate of Return, Taxation and Personal Savings**, The Economic Journal, September 1978, s.486

⁵²⁹ Joint Committee on Taxation. **Background Materials on Business Tax Issues Prepared for the House Committee on Ways and Means Tax Policy Discussion Series**, Washington, US House Committee on Ways and Means, 2002, s.66

⁵³⁰ Joint Committee on Taxation, s.67

⁵³¹ Little, s.119

⁵³² Joint Committee on Taxation, s.66

⁵³³ The World Bank Regional and Sectoral Studies. **Tax Reform in Developing Countries**, Washington, The World Bank, 1997.

Ekonomide fiyat istikrarının sağlanması ve korunması, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen dalgalanmaların önlenmesidir. Ekonomide fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan ve süreklilik gösteren dalgalanmalar, fiyatlar genel düzeyinin sürekli yükselmesi veya sürekli düşmesi şeklinde görülür. Birinci durumda enflasyon, ikinci durumda ise deflasyon söz konusu olur. Günümüzde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir artış söz konusudur. Bunun neticesinde ortaya çıkan enflasyonla mücadele, günümüzde bütün ülkelerin ekonomi politikalarının temel unsurlarından birini oluşturmaktadır⁵³⁴.

Enflasyon, ekonomik istikrarın bozulmasına neden olmanın yanı sıra, vergi sistemlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Enflasyon vergi sisteminin bozulmasına neden olurken, vergi sisteminde etkinlik olmayışı, enflasyona neden olan en önemli unsurlardan biridir. Buna istinaden, enflasyon ve vergi arasında çift yönlü bir ilişki söz konusudur⁵³⁵. Örneğin, Türkiye’de enflasyonun nedeninin kamu finansman açığı olduğu, kamu finansman açığının nedeninin ise vergi gelirlerinin yetersizliği olduğu bilinen bir gerçektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede enflasyonla mücadelede en etkin silahın etkin vergileme olduğu söylenebilir⁵³⁶.

Vergilemede enflasyona ilişkin ölçüleme ve değerlendirme yapabilmenin en zor yanı, genelde enflasyonun yüksek ve değişken bir unsur olmasıdır. Örneğin, bir malın satışı üzerinden elde edilen kârın doğru bir şekilde hesaplanabilmesi için; malın satış fiyatı ile maliyet fiyatı arasındaki farkın tam olarak tespit edilmesi ve üretim ve satış zamanı arasında geçen süre boyunca üretim faktörleri üzerinde etkin olan enflasyon farkının tam olarak hesaplanması gerekir. Bu tür bir hesaplamada yanlışlık yapılması enflasyon kazanç ya da kayıplarına neden olacağından, özellikle gelir ve kurumlar vergisi uygulamalarında vergi tabanını önemli ölçüde değiştirir⁵³⁷.

⁵³⁴ Ersoy, s.123

⁵³⁵ Ahıska, s.10

⁵³⁶ Ahıska, s.3

⁵³⁷ Bradford, **The Possibilities for an Expenditure Tax**, s.244

Bazı iktisatçılar vergilemenin temel amacının enflasyonu kontrol altında tutmak olduğunu savunmaktadırlar. Gelişmekte olan bir ülkede bu varsayım ekonomik büyüme ve kalkınma için temel öneme sahiptir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun ekonomi üzerindeki baskısı genellikle yüksek olduğundan ve bu ülkelerde tasarruf düzeyi yok sayılabilecek kadar az olduğundan, bu ekonomilerde marjinal vergi oranının ortalama vergi oranından daha yüksek olması bir zorunluluktur. Bu koşul sağlandığında, hükümetler ekonomik büyümeyi sağlayacak enflasyon baskısına her zaman sahip olacaklardır. Teoride, bu koşulu sağlayan en basit vergileme biçimi kapsamlı gelir vergisidir. Ancak gelir vergisinin dar kapsamlı uygulanması böyle bir etkiyi yok etmenin yanı sıra, tersine etkilere neden olmaktadır. Buna mukabil, kişisel harcama vergisi modeli enflasyonu kontrol altına almak için son derece etkin ve önemli bir vergileme yöntemidir⁵³⁸.

Kişisel harcama vergisinin amacı belirli bir dönemde yaratılan tüm kaynakların tasarruflar haricindeki kısmını vergilemek olduğundan, harcamaları yüksek oranlarda vergilemek ve tasarrufları vergi dışında bırakmak suretiyle enflasyonla mücadele, gelir vergisi sisteminde vergi oranlarını yükselterek yapılan mücadeleye göre çok daha etkin ve kesin bir araçtır. Çünkü gelir vergisi oranlarını artırmak suretiyle enflasyonla mücadele etmek, hem bireylerin çalışma istek ve arzusunu azaltmakta, hem de tasarruf edilebilir kaynaklarını azaltmaktadır⁵³⁹.

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisinin temel amacı bireyleri daha fazla çalışıp daha az harcamaya teşvik etmek değil, bireyleri mevcut gelirlerinden daha fazla harcamamaya teşvik etmektir. Ekonomik büyüme ve ekonomik istikrar açısından değerlendirildiğinde, kişisel harcama vergisi bir taraftan sağlayacağı tasarrufla enflasyonu baskı altına alırken, diğer taraftan tasarrufların daha çok gelir getiren yatırımlara kaydırılmasını da sağlayacaktır⁵⁴⁰.

⁵³⁸ Hicks, s.304

⁵³⁹ Hacıosmanoğlu, **Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi**, s.9

⁵⁴⁰ Hicks, s.311

Kişisel harcama vergisinin artan oranlı uygulanması ve vergi ödeme gücüne ulaşabilmek için her türlü indirim ve istisna uygulamasına olanak tanınması enflasyonla mücadelede etkili bir biçimde kullanılabilmesini sağlamaktadır⁵⁴¹. Buna istinaden, tasarrufları teşvik eden ve harcamaları yüksek oranda vergileyerek sınırlayan yapısıyla, kişisel harcama vergisi talepten kaynaklanan enflasyonu doğrudan kontrol altında tutan etkin bir vergileme aracı olarak kullanılabilir⁵⁴². Kişisel harcama vergisi yapılan harcama türü üzerinde herhangi bir ayırım yapmadığından, bu vergi sisteminin uygulanması her türlü harcama unsurunun kısılabilmesi açısından olumlu bir nitelik taşımaktadır⁵⁴³. Bununla birlikte, ekonomik talebin hızla artırılması istenilen deflasyon dönemlerinde, kişisel harcama vergisi oranlarının düşürülmesiyle, ekonomik hayatın kısa sürede canlandırılması ve deflasyon sürecinden süratle çıkılmasının sağlanması mümkündür⁵⁴⁴.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisi gelir vergisinin aksine enflasyondan olumsuz şekilde etkilenmeyen bir vergidir. Enflasyon vergi sisteminin birçok unsurunun yapısını bozarak aşınmaya neden olduğundan, özellikle gelir vergisindeki muafiyet, indirim, istisna ve matrah unsurlarının etkinliğinin kaybolmasına ve mükelleflerin vergi yüklerinin farklılaşmasına neden olmaktadır⁵⁴⁵. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminde enflasyonun vergi adaleti ve vergi verimliliği üzerindeki bozucu etkisi gelir vergisine kıyasla çok daha sınırlıdır. Bununla birlikte, kişisel harcama vergisi sisteminde vergi matrahının hesaplanmasında yalnızca cari dönem işlemleri kullanıldığından, gelir vergisi sisteminden farklı olarak, vergi matrahının enflasyona göre yeniden düzenlenmesine de ihtiyaç yoktur⁵⁴⁶.

⁵⁴¹ Ersoy, s.124

⁵⁴² Edizdoğan - Çelikkaya, s.202

⁵⁴³ Ersoy, s.124

⁵⁴⁴ Edizdoğan - Çelikkaya, s.202

⁵⁴⁵ Şenatar, Burhan. **Dolaysız Vergilerle İlgili Öneriler**, Türk Ekonomisine Sosyal Demokrat Çözümler Cilt I, Makro-Ekonomik Politikalar ve Kamu Kesimi Dengesi, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, Anadolu Matbaacılık, 1991, s.102, Ersoy, s.8

⁵⁴⁶ Ulusoy - Özdemir, s.195

2. Kişisel Harcama Vergisinin Tasarruflar Üzerindeki Etkileri

Kişisel harcama vergisinin ilk savunucuları temel görüşlerini gelir vergisinin tasarrufları mükerrer vergilediği endişesi üzerine oturtmuşlardır. Gerçekten de, gelir vergisi sisteminin yol açtığı eşitsizlik büyük ölçüde tasarrufları vergiden istisna edememesinden kaynaklanır⁵⁴⁷.

John Stuart Mill'e göre, tasarruf eden bir kişi, gelir vergisi uygulamasında kişisel harcama vergisi uygulamasına kıyasla zarar görmektedir⁵⁴⁸. Çünkü Mill'e göre gelir vergisi kapsamında zaten vergilenmiş olan gelirin, tasarruf edilerek yatırıma dönüştürülen kısmı üzerinden elde edilen ilave gelirin de vergilenmesi, çifte vergileme anlamına gelmektedir ve bu durum vergilemede eşitlik ilkesine aykırıdır. Gelir vergisi uygulamasının tasarrufları vergi dışında bırakmadığı sürece adil sayılamayacağı düşüncesinden hareket eden Mill, kişisel harcama vergisinin gelir vergisine kıyasla çok daha adil olduğunu savunmuştur. Mill'e göre kişisel harcama vergisi tasarrufları cezalandırmamakta, tam tersine teşvik etmektedir⁵⁴⁹.

Kişisel harcama vergisinin en önemli savunucularından olan Irving Fisher'a göre, gelir vergisi sistemiyle tasarrufların vergilenmesi, ülke adına çok faydalı yatırımlar yapabilecek bireylerin cezalandırılması, buna mukabil tüm gelir ve tasarruflarını harcayan bireylerin ödüllendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu çerçevede Fisher, devletin gelir vergisi kapsamında tasarruflar üzerinden topladığı vergilerin bireylerin elinde kalması durumunda, çok daha verimli bir şekilde değerlendirilebileceğini savunmuştur⁵⁵⁰. Zira ekonomideki toplam tasarruf düzeyinin düşük olması, iktisadi kalkınmanın önündeki başlıca engellerden biridir.

⁵⁴⁷ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.7

⁵⁴⁸ Edizdoğan - Çelikkaya, s.70

⁵⁴⁹ Akalın, **Kamu Ekonomisi**, s.317, Ersoy, s.73

⁵⁵⁰ Bulutoğlu, s.124,125, Ersoy, s.71

Buna istinaden, ekonomideki toplam tasarruf haddinin artırılması ve bu tasarrufların optimal yatırım alanlarına yönlendirilmesi, iktisadi kalkınma açısından son derece önemlidir⁵⁵¹.

Diğer taraftan, ekonomideki toplam tasarruf haddinin vergi sisteminin yapısı ve vergi oranları ile doğrudan ilişkili olduğu pek çok teori ile kanıtlanmıştır⁵⁵². Bu kapsamda, kişisel harcama vergisini savunanların en güçlü dayanağı, bu sistemin uzun vadeli tasarrufları teşvik etmesi ve bunun ekonomiye sağlayacağı fevkalade olumlu katkılardır⁵⁵³.

Kişisel harcama vergisinin konusu gelirin tasarruf edilen kısmı dışında kalan her türlü harcamalar olduğundan⁵⁵⁴ ve her tür bireysel tasarrufu tamamen vergi kapsamı dışında tuttuğundan, mükellefleri başka hiçbir vergi sisteminde olmadığı kadar tasarrufa yönlendirmektedir. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminde tasarruflardaki net artışların tamamı vergi matrahından indirilebilmektedir. Başka bir ifadeyle, mükellefler toplam yıllık gelirlerinden tasarruflarındaki yıllık net artışı düşükten sonra (yıllık harcamaları üzerinden) vergi öderler. Ancak, söz konusu tasarruflar mükellefler tarafından ileri bir tarihte harcamaya dönüştürüldüklerinde yeniden vergi matrahına dâhil edilirler. Buna göre, kişisel harcama vergisi sisteminde tasarrufların vergiden tamamen muaf tutulması söz konusu olmamakta, yalnızca vergileme işlemi ertelenmektedir⁵⁵⁵.

Kişisel harcama vergisi bireylerin tasarruf ve harcama tercihleri arasında tarafsız değildir. Bu vergi, tasarruf ve harcama tercihleri arasında tasarruflar lehine ayırım yaparken, tasarrufun veya harcamanın türü üzerinde herhangi bir fark gözetmez.

⁵⁵¹ Ersoy, s.191

⁵⁵² Smith, Paul E. **Individual Income Tax Rate Progression and the Saving Function**, The Quarterly Journal of Economics, May 1964, s.306

⁵⁵³ Prest, A. R. **The Expenditure Tax and Saving**, The Economic Journal, September 1959, s.489

⁵⁵⁴ Ulusoy - Özdemir, s.193

⁵⁵⁵ Ulusoy - Özdemir, s.187

Başka bir ifadeyle, kişisel harcama vergisi uygulamasında tasarrufların ne şekilde değerlendirildiğinin ya da harcamanın yapıldığı mal veya hizmetin türünün ne olduğunun bir önemi yoktur. Kişisel harcama vergisi kapsamında önemli olan tek unsur bireyin harcama yapmış ya da tasarruf etmiş olmasıdır⁵⁵⁶.

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi uygulamasının başlıca ekonomik etkisi, bireysel tasarrufları teşvik ederek, ekonomideki toplam tasarruf haddini yükseltmektir. Bu özel niteliğiyle, iç tasarruf eksiği nedeniyle yatırımlarını finanse edecek kaynak bulmakta zorlanan ve ödemeler bilançosu açığını dış borçlanma yoluyla gidermeye çalışan Türkiye'nin mevcut ihtiyaçlarına son derece uygun bir vergidir⁵⁵⁷.

Kişisel harcama vergisi, gerek cari harcamaları, gerekse cari dönemde yapılan tasarruftan gelecekte yapılacak harcamayı vergiye tabi tuttuğundan, harcamanın cari dönemde yapılması ya da tasarruf edilerek gelecekte yapılması arasında tarafsız kalmaktadır. Dolayısıyla, mükellefler açısından gelirlerini bugün harcamakla gelecekte harcamak arasında vergisel açıdan herhangi bir fark kalmamaktadır⁵⁵⁸. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminde, mükellefler bireysel harcamalarını kendilerine göre bir ihtiyaç sırasına koyarak ve içinde buldukları ekonomik koşullar ile geleceğe ilişkin beklentilerini dikkate alarak, harcama yapıp yapmayacaklarına rahat ve özgür bir biçimde karar vereceklerdir⁵⁵⁹.

Bazı iktisatçılar kişisel harcama vergisinin tasarrufları teşvik edici özelliğinin tüketimi kısırarak talep yetersizliğine neden olabileceğini ifade etseler de, esasen bu kaygı sağlam temellere dayanmamaktadır. Zira vergi oranlarının ekonomi politikasının gereklerine göre artırılması ya da azaltılması, talep üzerinde doğrudan doğruya etki yapacak ve ekonomi politikasında arzulanan talep düzeyinin kontrol altında

⁵⁵⁶ Ersoy, s.79

⁵⁵⁷ Uluatam - Taş - Dikmen, s.85

⁵⁵⁸ Aaron, Henry, Harvey Galper. **Assesing Tax Reform**, Studies of Government Finance, Second Series, The Brookings Institution, Washington, 1985, s.66, Ersoy, s.80

⁵⁵⁹ Little, s.118

tutulabilmesini sağlayacaktır. Kişisel harcama vergisi bu yönüyle başka hiçbir vergi sisteminde olmayan büyük bir avantaja sahiptir⁵⁶⁰. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi toplam talep düzeyinin yönetilmesinde son derece etkin bir biçimde kullanılabilirken, artan oranlı yapısı sayesinde sosyal adaletin sağlanmasına da yardımcı olmaktadır⁵⁶¹.

Diğer taraftan, dolaysız bir vergi olan kişisel harcama vergisi, diğer vergi sistemlerinde sıklıkla uygulanan ve gelir dağılımında adaletsizliğe neden olan dolaylı harcama vergilerine yöneltilen bütün olumsuz eleştirileri ortadan kaldıracabilecek bir yapıya sahiptir. Kişisel harcama vergisi, tasarrufları vergi kapsamı dışında tutan benzersiz yapısı sayesinde, ekonomideki sermaye birikiminin oluşmasına katkıda bulunduğundan, özellikle iktisadi kalkınma yolundaki ülkeler açısından üzerinde önemle durulması gereken ve kritik öneme sahip bir vergi konumundadır⁵⁶². Bu çerçevede, özellikle Türkiye gibi toplam tasarruf düzeyinin son derece düşük olduğu, sermaye piyasaları yeterince gelişmemiş ve kronik ödemeler dengesi açığı bulunan ülkelerde, tasarrufların gayri safi milli hâsıla içindeki payının artırılmasının ne denli önemli olduğu ortadadır.

Gelir vergisi sisteminin yerine kişisel harcama vergisi sisteminin uygulamaya alınması, vergi yükünü tasarruf edenlerden tasarruf etmeyenler üzerine kaydıracaktır. Bu teşvik mekanizması sayesinde, bireylerin tasarruf miktarı artacak, bu durum milli tasarrufun haddinin yükselmesine ve kalkınma ve büyüme için gerekli sermaye birikiminin oluşmasına yardımcı olacaktır⁵⁶³. Bu kapsamda, gerek düşük gelir grubundaki mükelleflerin gereksiz harcamalarını, gerekse yüksek gelir grubundaki mükelleflerin lüks harcamalarını kısırarak mükellefleri tasarrufa yöneltme ihtimali çok kuvvetli olan kişisel harcama vergisi uygulamasının, Türkiye ekonomisi açısından son derece olumlu etkiler doğurması söz konusu olacaktır.

⁵⁶⁰ Uluatam - Taş - Dikmen, s.86

⁵⁶¹ Kay, J. A. **Approaching an Expenditure Tax**, Fiscal Studies, February 1986, s.34

⁵⁶² Ulusoy - Özdemir, s.196

⁵⁶³ Goode, **Income, Consumption and Property as Bases of Taxation**, s.329

Kişisel harcama vergisi sistemini değerlendiren akademik çalışmalara göre, bireysel tasarruf artışının milli tasarruf haddini yükselterek, ekonomik büyüme ve kalkınmanın kayda değer biçimde artmasına neden olması ihtimali, gelir vergisi sistemini bütünüyle ortadan kaldırılarak, yerine kişisel harcama vergisi sisteminin getirilmesi için tek başına yeterli bir sebeptir⁵⁶⁴.

3. Kişisel Harcama Vergisinin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Amerikalı iktisatçı Richard Goode'a göre, bireysel tasarruf haddini artırmak suretiyle milli sermaye birikimi oluşturulması, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve büyüme için tek başına yeterli değildir. Sürdürülebilir kalkınmanın ve büyümenin sağlanabilmesi için, bireysel ve ulusal sermaye birikiminin verimli yatırımlara yönlendirilmesinin de sağlanması gerekir⁵⁶⁵. Bu çerçevede, İngiliz iktisatçı David Ricardo'ya göre, bir ülkenin üretim hacminin ülkedeki servet birikiminin azaldığı ölçüde azalması kaçınılmazdır. Bu sebepten, gerek bireylerin, gerekse devletin yaptığı verimsiz yatırımlar, bireylerin ve devletin kaynaklarının gittikçe artan bir hızda azalmasına ve giderek yok olmasına neden olacaktır⁵⁶⁶. Bu sebepten, bir ülkede milli sermaye birikimi oluşturulmasının yanı sıra, bireylerin ve devletin bu kaynakları verimli yatırımlara yönlendirilmesinin de çok büyük önemi vardır.

Nicholas Kaldor'a göre, gelir vergisi tasarrufları teşvik etmeyerek ve girişimcilerin yatırım yapma ve risk alma cesaretini kırarak, ekonomik istikrarın bozulmasına ve ekonomik büyüme potansiyelinin değerlendirilememesine neden olmaktadır⁵⁶⁷. Kaldor, kişisel harcama vergisinin, tasarrufların çifte vergilenmesini önleyerek ve gelir vergisinin bireylerin risk alma ve çalışma isteği üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırarak, ekonomik etkinliği artıracığını savunmuştur.

⁵⁶⁴ Brownice, O. H. **Review: The Individual Income Tax by Richard Goode**, The Journal of Political Economy, December 1965, s.661

⁵⁶⁵ Goode, **Income, Consumption and Property as Bases of Taxation**, s.330

⁵⁶⁶ Ricardo, David. **Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s.125

⁵⁶⁷ Break, s.177

Gerçekten de gelir ve kurumlar vergisi uygulamaları girişimcilerin yatırım yapma ve riskli yatırımlara yönelme arzularını kırarken, kişisel harcama vergisinin böyle bir etkisi yoktur. Zira gelir ve kurumlar vergileri, girişimcilerin belirli bir miktar sermaye kullanarak yapacakları yatırım karşılığında elde edecekleri gelir miktarını azaltarak, yatırımın çekiciliğini de azaltırken, kişisel harcama vergisi kazanılan geliri vergilemediğinden, böyle bir etkiye sahip değildir. Bunun tam aksine, kişisel harcama vergisi elde edilen geliri vergilememek suretiyle, yatırımlar üzerinde olumlu ve teşvik edici bir etkiye sahiptir⁵⁶⁸.

Bununla birlikte, kişisel harcama vergisi sistemi gelir vergisi sisteminin çalışma arzusu ve iş yapma şevki üzerindeki olumsuz etkilerini de tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi uygulamasıyla sağlanabilecek diğer faydalar, büyümeyi teşvik edecek alanlarda çalışma teşvikinin sağlanması ve gerek portföy yatırımları, gerekse doğrudan yatırımlar açısından optimum yatırım teşvikinin ve ortamının oluşturulmasıdır⁵⁶⁹.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisinin girişimcililiği teşvik etmek suretiyle yetenekli bireylere sağlayacağı kazançların, ekonomik sermaye birikimini artırmak suretiyle, gelir vergisine kıyasla çok daha etkin sonuçlar alınmasını sağlayacağı aşikârdır⁵⁷⁰. Bununla birlikte, dolaylı nitelikteki harcama vergilerinin yatırım için gerekli sermayenin maliyeti üzerindeki olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğunda, kişisel harcama vergisinin bu vergilere kıyasla açık bir üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Nitekim bu tür vergiler yatırım maliyetlerini yükselterek yatırımların çekiciliğini azaltırlarken, yatırımları vergi kapsamı dışında tutan kişisel harcama vergisi, vergilerin yatırımlar üzerindeki her türlü olumsuz etkisini ortadan kaldırmaktadır⁵⁷¹.

⁵⁶⁸ Uluatam - Taş - Dikmen, s.86

⁵⁶⁹ Hicks, s.308

⁵⁷⁰ Hacıosmanoğlu, **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, s.26

⁵⁷¹ Uluatam - Taş - Dikmen, s.86

Kişisel harcama vergisi uygulamasında, bütün tasarruflar vergi kapsamı dışında tutulmaktadır. Bu çerçevede; vadeli mevduat, hazine bonosu, devlet tahvili ve hisse senedi yatırımları, bireysel emeklilik ve hayat sigortası primi ödemeleri ve belgeli olmak şartıyla verilen borçlar ve yapılan kaynak tahsisleri tasarruf olarak değerlendirilmekte ve kişisel harcama vergisinden istisna edilmektedir⁵⁷². Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi her tür yatırımın vergi matrahından düşülmesine izin verdiği için, yatırımların farklı türleri arasında tarafsız kalmaktadır. Bu sayede, mükellefler ellerindeki sermayenin değişik yatırım unsurları arasında en iyi şekilde tahsisini sağlamak açısından serbest kalmaktadırlar⁵⁷³.

Kişisel harcama vergisi tasarrufları teşvik ettiğinden, bireyler tüketim harcamalarını erteleme eğilimine gireceklerdir. Bu nedenle tüketim harcamalarında bir miktar düşüş yaşanacak olsa da, sağlanan ek tasarruflar yatırıma dönüştürüldüğünde sermaye stokunun artmasını sağlayacaktır. Sermaye stokunun artması ise ekonomideki faiz hadlerinin düşmesine neden olacaktır⁵⁷⁴.

Bununla birlikte, kişisel harcama vergisi sisteminde, kişi harcama yapmak yerine tasarruf ederek ödeyeceği vergiyi erteleme imkânı da bulacağından, bu süre zarfında elde edeceği alternatif faiz kazancı ile hem ulusal sermaye stokunun artmasına katkıda bulunacak, hem de bir refah kaynağı olan sermaye birikimine sahip olmanın getireceği maddi ve manevi avantajlardan faydalanacaktır⁵⁷⁵. Bu çerçevede, gelir vergisi sisteminde bazı sermaye kazançları üzerinden vergi alınmasıyla sağlanan vergi gelirleri oldukça sınırlıyken, kişisel harcama vergisi sisteminden elde edilecek toplumsal kazanç çok daha büyük olacaktır⁵⁷⁶.

⁵⁷² Hacıosmanoğlu, **Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi**, s.4

⁵⁷³ Uluatam - Taş - Dikmen, s.86

⁵⁷⁴ Ulusoy - Özdemir, s.195

⁵⁷⁵ Goode, **Income, Consumption and Property as Bases of Taxation**, s.328

⁵⁷⁶ Gordon, Roger, Laura Kalambokidis, Jeffrey Rohaly, Joel Siemrod. **Towards a Consumption Tax and Beyond**, The American Economic Review, May 2004, s.165

IV. KİŞİSEL HARCAMA VERGİSİNE GEÇİŞ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bireysel gelinin vergilenmesinde gelir vergisi sisteminden kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesinin, uygulamadaki vergi türleri, mükellefler ve vergi idaresi üzerinde çeşitli etkileri olacaktır.

Bu bölümde, ilk olarak kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesinin yürürlükteki vergi türleri üzerindeki etkileri incelenecektir. Daha sonra, bazı harcama unsurlarının ve bireyler arasındaki mali ilişkilerin kişisel harcama vergisi kapsamında nasıl ele alınacağı ve değerlendirileceği üzerinde durulacaktır. Son olarak, kişisel harcama vergisine geçiş sürecinde karşılaşılabilecek sorunlara ve bu sorunların çözümüne ilişkin çeşitli önerilere yer verilecektir.

A. Yürürlükteki Vergi Unsurlarının Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesiyle birlikte, Türk vergi sisteminde yer alan bazı vergi türleri tamamen yürürlükten kaldırılacak, bazıları yürürlükte kalmaya devam edecek, bazıları ise kapsamı daraltılmak suretiyle uygulanacaktır.

Bu bölümde, kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesinin Türk vergi sisteminde uygulanmakta olan vergi türleri üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

1. Gelir Vergisi Uygulamasının Değerlendirilmesi

Türkiye’de bireysel gelirin vergilenmesinde kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesiyle birlikte, gelir vergisi ve buna bağlı tüm uygulamalar yürürlükten kaldırılacaktır.

Bu çerçevede, mevcut sistemde gelir vergisi kapsamında vergilenmekte olan; ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlar, kişisel harcama vergisi kapsamına alınacaktır.

Gelir vergisi sisteminin kaldırılarak kişisel harcama vergisi sisteminin uygulamaya alınmasıyla, gelirin ekonomik ve mali tanımları arasındaki farklılıktan kaynaklanan bütün sorunlar kendiliğinden çözülmüş olacaktır. Bu çerçevede, gelirin dar kapsamlı tanımının kavrayamadığı her türlü gelir unsurunun vergi kapsamına alınması sağlanacaktır. Öyle ki, kişisel harcama vergisinin kapsamına dâhil olmayan tek bir gelir unsuru yoktur.

Gelir vergisi uygulamasına son verilmesi, bu verginin gelir dağılımı, kaynak ayrımı ve ekonomik istikrar fonksiyonları üzerindeki olumsuz etkilerini de ortadan kaldıracak, bu çerçevede, gelir vergisinin gelir dağılımı, emek arzı, işgücünün hareketliliği, tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki bütün olumsuz etkileri sona erecektir.

Bununla birlikte, bireysel gelirin vergilenmesinde kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesi, vergi ödeme gücünün tespitinde gelirin yerine harcamaların esas alınmasına, dolayısıyla vergilemede adalet ve eşitlik ilkelerine tam olarak riayet edilebilmesine vesile olacak ve kişisel harcama vergisinin daha önceki bölümlerde açıklanan tüm faydalarından istifade edilmesini sağlayacaktır.

2. Kurumlar Vergisi Uygulamasının Değerlendirilmesi

Gelir vergisi sisteminden kişisel harcama vergisi sistemine geçiş sürecinin, kurumlar vergisi üzerindeki etkilerini değerlendirirken, kurumlar vergisinin mevcut sistemdeki rolünü göz önünde bulundurmak gerekir⁵⁷⁷.

Türkiye’de kurumlar vergisi, Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 1. maddesinde sayılan tüzel kişilerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri net kurum kazancın⁵⁷⁸ %20’si üzerinden hesaplanmakta ve tahsil edilmektedir⁵⁷⁹.

⁵⁷⁷ Graetz, s.1634

⁵⁷⁸ Özmen, s.82

⁵⁷⁹ Ernst & Young, s.37

Merkezi Yönetim Bütçesi verilerine göre, Türkiye’de toplam vergi gelirlerinin %9,29’u kurumlar vergisinden sağlanmaktadır⁵⁸⁰.

Kurumlar vergisi, kuruma yatırılan sermayenin hâsılasına yüklenen bir vergi olduğundan, ekonomide öz sermayenin yoğun olduğu malların fiyatlarını yükseltmekte ve sermaye hareketliliğini artırmaktadır. Bu nedenle ekonomideki kaynak dağılımından sapmalar meydana gelmekte⁵⁸¹ ve ekonomik etkinlik zarar görmektedir. Diğer taraftan, yatırımdan elde edilen kârın önemli bir kısmını götüren ve yatırım sermayesinden elde edilen getiriye azaltan kurumlar vergisi, yatırımların ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına da neden olmaktadır⁵⁸².

Bununla birlikte, günümüzde gelir ve kurumlar vergisinin bir arada uygulandığı vergi sistemlerinin çoğunda olduğu gibi, ülkemizde de kurum kazançları önce kurumlar vergisine, daha sonra bu kazançlar ortaklara kâr payı olarak dağıtıldığında gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Çifte vergileme olarak da bilinen bu durum, bir taraftan tasarruflar üzerinde olumsuz etki yaratırken, diğer taraftan düşük gelirli yatırımcılara ek vergi yükü getirmesi nedeniyle sermaye piyasalarının gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir⁵⁸³.

Bilindiği gibi, genel kabul görmüş vergileme ilkelerine göre, kaynağı ne olursa olsun her türlü gelirin bireylerin ödeme gücü nispetinde vergilenmesi gerekmektedir. Buna istinaden, etkin bir vergi sisteminin kurumların dağıtılmamış kâr paylarının vergiden kaçamamasını sağlayabilmesi gerekir.

Bu açıdan yaklaşıldığında, mevcut vergi sisteminin ciddi bir biçimde sorgulanması ve eleştirilmesi gerekmektedir. Zira mevcut sistemde hissedarlara kâr payı olarak dağıtılan kurum kazançları, önce kurumlar vergisine ardından gelir vergisine tabi

⁵⁸⁰ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri Gerçekleşmeleri**, <http://www.muhasabat.gov.tr/mgmportal/>

⁵⁸¹ Edizdoğan - Çelikkaya, s.140

⁵⁸² Edizdoğan - Çelikkaya, s.148

⁵⁸³ Şener, s.260

tutulduğundan, fazladan vergilenmektedir. Diğer taraftan, kurumlar vergisi oranı, marjinal gelir vergisi oranının altında kaldığından, dağıtılmayan kurum kazançları ise eksik vergilenmektedir. Her iki durumda da mevcut vergi sistemi kurum kazançlarının dağıtılmayarak kurum bünyesinde saklanmasını teşvik etmektedir⁵⁸⁴.

Dağıtılmayan kurum kazançlarının kurumlar bünyesinde sermaye birikimine dönüşmesi, zaman içinde tekelleşmeye ve ekonomik gücün tek elde toplanmasına neden olurken, vergi sisteminin kurumların kâr payı dağıtmasını teşvik etmemesi, sanayinin yapısının değişmesine ve ekonomideki rekabet unsurlarının zarar görmesine neden olmaktadır⁵⁸⁵.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisi sisteminde, belirli bir dönem içinde elde edilen sermaye geliri harcamaya dönüştürülmediği sürece vergiye tabi olmadığından, kurumların kişisel harcama vergisinin mükellefi olmalarına da, kurumlar vergisi uygulamasına devam edilmesine de ihtiyaç kalmayacaktır. Zira kişisel harcama vergisi uygulamasında şirket kazançlarının belirlenmesine ihtiyaç duyulmadığından, kurumların dağıtacakları kâr paylarının gerçek kişi ortakların banka hesaplarına intikal etmesi vergi uygulaması açısından yeterli olacaktır⁵⁸⁶.

Bu çerçevede, kurumlar vergisinin kaldırılması ve gelir vergisi yerine kişisel harcama vergisinin uygulanması, hem çifte vergileme sorununu ortadan kaldıracak, hem de kurumların kazançlarını dağıtmayarak bünyelerinde tutmalarını teşvik etmeyecektir. Zira kişisel harcama vergisi kapsamında, gerçek kişi ortakların kurumlardan elde ettikleri kâr payı kazançları, harcanmadıkları sürece vergiye tabi olmayacaktır. Buna istinaden, kişisel harcama vergisi uygulamasında ayrıca kurumlar vergisi uygulamasına gerek kalmayacak, kurumların elde ettikleri kazançlar ile bu kazançlardan yatırım için kurum bünyesinde tutulan tüm birikimler, tıpkı bireylerin tasarruf ve yatırımları gibi vergi kapsamı dışında kalacaktır.

⁵⁸⁴ Graetz, s.1635

⁵⁸⁵ Little, s.118

⁵⁸⁶ Minarik, Joseph. **The Future Of The Individual Income Tax**, National Tax Journal, December-March 1982, s.100, Ersoy, s.83

Diğer taraftan, kurumların dağıtmış oldukları kâr payları gerçek kişi ortaklarının gelir unsurları arasında sayılarak, kişisel harcama vergisi matrahlarına dâhil edilecek ve tasarruf veya yatırıma dönüştürülmedikleri durumda (harcandıklarında) vergileneceklerdir⁵⁸⁷.

Bununla birlikte, Türkiye’de dar mükellef statüsünde olduğu için kişisel harcama vergisi kapsamında olmayan gerçek kişi kurum ortakları ile yurt dışında yerleşik tüzel kişi kurum ortakları için, kurumlar vergisi uygulamasına dar kapsamlı bir biçimde devam edilmesi gerekecektir. Bu çerçevede, dar mükellef statüsündeki gerçek kişi ortaklara ve yurt dışında yerleşik tüzel kişi ortaklara dağıtılan kâr payları içinden, kurum tarafından mevcut kurumlar vergisi oranında stopaj kesintisi yapılacak ve yine kurum tarafından verginin sorumlusu sıfatıyla vergi idaresine ödenecektir.

Kurumlar vergisinin kaldırılması, kişisel harcama vergisi sisteminin getireceği nice imkânlardan faydalanılabilmesini sağlayacak, bu çerçevede enflasyon kazançlarının vergilenmesi ve gerçekleşen ve gerçekleşmeyen kurum kazançlarının birbirinden ayrılması gibi pek çok sorunun ortadan kalkmasına vesile olacaktır⁵⁸⁸.

Bununla birlikte, kurumlar vergisinin kaldırılması, bu verginin mal ve hizmet fiyatları üzerindeki artış etkisini ortadan kaldıracak ve sermaye hareketliliğini azaltacaktır. Bunun neticesinde ekonomideki kaynak dağılımının etkinliğinde artış meydana gelecek ve kurumlar vergisinin yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerinin de ortadan kalkmasıyla, ekonomik büyüme ve yatırımların hızı artacaktır. Diğer taraftan, kurumlar vergisinin kaldırılması, hem dış ticaret hacmi, hem de dış ticaret açığı üzerinde olumlu etkiler yapacak, ayrıca kurumsal şirket ve sektörlerin, küçük şirket ve sektörler üzerindeki ayrımcı etkisi de tamamen ortadan kalkmış olacaktır⁵⁸⁹.

⁵⁸⁷ Graetz, s.1636

⁵⁸⁸ Graetz, s.1659

⁵⁸⁹ McNulty, s.2130

3. Servet Vergisi Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Bilindiği gibi, sahip olunan servet unsurları herhangi bir gelir getirmeseler veya harcanmasalar dahi, sahiplerine önemli bir tatmin ve güvenlik duygusu ile toplumsal ve iktisadi güç verirler. Buna istinaden, servet unsurları üzerinden vergi alınması, diğer vergilerin ödeme gücünü yakalamadaki eksikliğin giderilebilmesi ve vergilemede adaletin sağlanabilmesi açısından son derece önemlidir⁵⁹⁰.

Ancak, doğal olarak aynı değerdeki sermayeden farklı tutarlarda gelir elde edilebilmektedir. Dolayısıyla, vergi ödeme gücünün tespitinde sermayeden kaynaklanan ödeme gücünü yalnızca sermayenin dönemsel getirisini dikkate alarak ölçmek, vergilemede adalet ve eşitlik ilkeleri açısından tatminkâr bir sonuç vermeyecektir. Diğer taraftan, mevcut vergi sisteminde bireyin gelirinden elde ettiği harcama gücü ile servetinden elde ettiği potansiyel harcama gücünü tarafsız bir biçimde ölçebilecek ve vergileyebilecek nitelikte bir araç yoktur.

Buna mukabil, vergi ödeme gücünün ölçüsü olarak gelirin değil harcamaların esas alındığı kişisel harcama vergisi uygulamasında, bireyin servetinden kaynaklanan harcama gücünün ölçülebilmesi sorunu tamamen ortadan kalkmaktadır⁵⁹¹.

Buna istinaden, servet vergisine göre çok daha kapsamlı ve adil bir vergileme tekniği olan kişisel harcama vergisi uygulamaya alındığında, ülkemizde uygulandığı şekliyle servet vergisi uygulamasına (veraset ve intikal vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve emlak vergisi) ihtiyaç kalmayacaktır⁵⁹².

Bu çerçevede, mevcut vergi sisteminde veraset ve intikal vergisine tabi olan hediye, bağış, miras ve karşılıksız transferler gibi unsurlar, kişisel harcama vergisi sisteminde faydalanma esası göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

⁵⁹⁰ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.352

⁵⁹¹ Little, s.118

⁵⁹² Hacıosmanoğlu, **Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi**, s.9

Buna istinaden, bu tür unsurlar veren tarafın vergi matrahından düşülürken, alan tarafın vergi matrahına eklenecek ve harcanmaları halinde vergilenecektir⁵⁹³.

Esasen, veraset ve intikal vergisinin kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesiyle birlikte uygulamadan kaldırılması, yalnızca bu vergiye ihtiyaç kalmamasından değil, bu vergi kapsamındaki unsurların, kişisel harcama vergisi uygulamasında meydana gelebilecek muvazaalı işlemlerin engellenmesi amacıyla kullanılabilir olmasından ileri gelmektedir. Zira hediye, bağış, miras ve karşılıksız transferler gibi unsurlar, art niyetli mükellefler tarafından kişisel harcama vergisi matrahının düşürülmesi amacıyla kullanılabilirler.

Bu unsurların kişisel harcama vergisi kapsamında değerlendirilmesi, hem muvazaalı işlemlerin miktarını önemli ölçüde azaltacak, hem etkin ve adil vergileme yapılabilmesini sağlayacak, hem de veraset ve intikal vergisi gibi vergi idareleri açısından iş yükü doğuran başka bir verginin uygulanmasına gerek bırakmayacaktır.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisi uygulaması yürürlükteyken, motorlu taşıtlar vergisi ve emlak vergisi uygulamalarına devam edilmesinde sistemselsel olarak bir engel yoktur. Ancak, motorlu taşıt ve gayrimenkul gibi servet unsurları üzerinden alınan bu vergilerin uygulamadan kaldırılması, hem vergi sistemini basitleştirerek vergi idaresinin iş yükünü hafifletecek, hem de bu unsurların daha adil ve etkin bir biçimde vergilenebilmesine vesile olacaktır.

Kişisel harcama vergisi sisteminde, motorlu kara taşıtları ve gayrimenkuller, uzun ömürlü ve pahalı birer dayanıklı tüketim malı olarak kabul edilmekte ve vergileme döneminin ötesinde uzun vadeli faydalar sağlayan bu tür dayanıklı tüketim mallarının satın alınması bir tasarruf unsuru (yıllara yayılan tüketim harcaması) olarak değerlendirilmektedir⁵⁹⁴.

⁵⁹³ Graetz, s.1624

⁵⁹⁴ Graetz, s.1613

Buna istinaden, bu tür malların satın alındıkları dönem içindeki tüketim miktarları aynı dönem içinde vergilenmekte, buna mukabil gelecekte tüketilecek olan miktarları dönem matrahının dışında bırakılmaktadır⁵⁹⁵.

Bu çerçevede, motorlu kara taşıtları ve gayrimenkullerin satın alınmaları için yapılan harcamalar üzerinden alınacak olan artan oranlı kişisel harcama vergisi, mevcut sistemde motorlu taşıtlar vergisi ve emlak vergisinin sağladığı vergi gelirlerinden çok daha fazlasını sağlama olanağına sahiptir. Dolayısıyla, kişisel harcama vergisinin ihdasıyla, mevcut sistemdeki motorlu taşıtlar vergisi ve emlak vergisi uygulamalarına devam edilmesine ihtiyaç kalmayacaktır.

4. Katma Değer Vergisi Uygulamasının Değerlendirilmesi

Merkezi Yönetim Bütçesi verilerine göre, Türkiye’de toplam vergi gelirlerinin yaklaşık dördte biri katma değer vergisinden sağlanmaktadır⁵⁹⁶. Katma değer vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payının bu denli yüksek olmasının temel nedeni, vergi matrahına dâhil olan kurumsal ve bireysel hizmetlerin kapsamının genişliğidir.

Katma değer vergisi, bu özelliği sayesinde devlete bol gelir sağlayan bir vergi türü olmasının yanı sıra, vergi kaçakçılığını teşvik etmeyerek vergi adaletine hizmet ederken, verginin katma değer üzerinden ödenmesi işletmeler üzerindeki vergi yükünün hafiflemesini sağlar. Bununla birlikte, katma değer vergisi, bünyesinde bulunan indirim mekanizmasından faydalanabilmek amacıyla, gerekli defter, kayıt ve belgelere ihtiyaç duyulması nedeniyle vergi kaçakçılığını önleyici bir etki yaratır⁵⁹⁷. Diğer taraftan, tüm diğer dolaylı vergiler gibi, katma değer vergisi de düşük gelirli mükellefler açısından

⁵⁹⁵ Graetz, s.1614

⁵⁹⁶ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri Gerçekleşmeleri**, <http://www.muhasabat.gov.tr/mgmportal/>

⁵⁹⁷ Kızılyallı, Hüsnü. **Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri**, Katma Değer Vergisi Semineri, Cilt II, Mayıs 1973, A.İ.T.İ.A Yayınları No: 71, Maliye ve Vergi Enstitüsü Yayınları No: 7, Ankara, 1973, s.52, Ersoy, s.52

tersine artan oranlı bir etkinin ortaya çıkmasına ve verginin tamamen nihai tüketici üzerinde kalmasına yol açar⁵⁹⁸.

OECD ülkelerinin katma değer vergisi uygulamalarında, belirli ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşılabilmesi amacıyla birbirlerinden çok farklı oran, muafiyet ve istisnalar kullanılmaktadır⁵⁹⁹. Bu çerçevede, ülkemizde katma değer vergisi uygulamasındaki en önemli sorun, uygulanan vergi oranlarının sayısının çokluğudur. Katma değer vergisi oranlarının sayıca azaltılması, hem uygulamayı basitleştirecek, hem de sistemin daha etkin çalışmasını sağlayacaktır⁶⁰⁰.

Ancak, çeşitli iktisadi ve toplumsal kaygılarla oran sayısı artırıldığında, hem katma değer vergisinin uygulanma kolaylığından fedakârlık edilmekte, hem de verginin etkinliği zedelenmektedir. Bu durum katma değer vergisinin kişiselleştirilebilmesi imkânını fazlasıyla sınırladığından, katma değer vergisinin ekonomideki gelir dağılımını iyileştirmekte kullanılması neredeyse imkânsızdır. Zira ne ölçüde yaygın kullanılırsa kullanılsın, katma değer vergisinin kişisel harcamaların bütününe kapsamı mümkün değildir⁶⁰¹.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisi, katma değer vergisinin dolaylı ve kişiselleştirilemeyen yapısının tersine, dolaysız ve kişiselleştirilebilir bir vergi türüdür. Buna istinaden, standart bir vergi uygulaması olan katma değer vergisi, kişilerin bireysel ve ailevi durumlarını dikkate almazken, kişisel harcama vergisi mükelleflerin özel durumlarını bütünüyle göz önünde bulunduran sübjektif bir nitelik taşır.

Her iki vergi türünün yapıları arasındaki bu farklılık, onların aynı vergi sistemi içinde birbirlerini tamamlayan birer unsur olarak kullanılabilmelerine imkân tanır. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminde katma değer vergisi uygulamasının

⁵⁹⁸ Akdoğan, s.240

⁵⁹⁹ T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, s.5

⁶⁰⁰ Erdağ, s.259

⁶⁰¹ Uluatam - Taş - Dikmen, s.86

eskiden olduğu gibi sürdürülmesi, hem katma değer vergisinden elde edilen vergi gelirlerinin devamını sağlayacak, hem de katma değer vergisinin kavrayamadığı alanların kişisel harcama vergisi tarafından kavranarak vergilenebilmesi imkânını doğuracaktır⁶⁰².

Kişisel harcama vergisi ve katma değer vergisinin bir arada kullanılmaları, ekonomideki harcamaların tamamının vergilenebilmesini sağlayacaktır. Buna istinaden, uygulama çerçevesinde devletin vergi gelirleri büyük ölçüde artacağından, vergi idaresi katma değer vergisi oranlarının düşürülmesini ve sayıca azaltılmasını değerlendirmelidir. Zira böyle bir uygulama, bir taraftan katma değer vergisinin etkinliğini artırarak uygulamasını kolaylaştıracak, diğer taraftan ülkede yerleşik kişi ve kurumlara uluslararası ticarete önemli bir rekabet avantajı sağlamış olacaktır. Bununla birlikte, katma değer vergisi oranlarının düşürülmesi, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payını düşürerek, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

5. Özel Tüketim Vergisi Uygulamasının Değerlendirilmesi

Bilindiği gibi, özel tüketim vergisi gibi dolaylı vergiler, ekonomideki yansıma mekanizması nedeniyle vergi mükellefleri tarafından değil, malı veya hizmeti satın alan nihai tüketici tarafından malın fiyatı içinde ödenmektedirler. Bu yansıma olgusu vergi yükünü düşük gelir grubunda yer alan tüketicilere aktardığından, vergiyi yansıtan yüksek gelir grubundaki mükelleflerin reel gelir düzeyi yükselmekte, buna mukabil düşük gelir grubundaki mükelleflerin vergi yükü daha da artmaktadır. Bunun neticesinde ekonomideki gelir dağılımı dar gelirli mükelleflerin aleyhine olmak üzere bozulmaktadır⁶⁰³. Buna istinaden, toplam vergi gelirleri içindeki %28'lik payıyla⁶⁰⁴ özel tüketim vergisi, Türkiye'de gelir dağılımının bozulmasına neden olan başlıca unsurlardan biridir.

⁶⁰² Uluatam - Taş - Dikmen, s.85

⁶⁰³ Şener, s.199

⁶⁰⁴ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri Gerçekleşmeleri**, <http://www.muhasebat.gov.tr/mgmportal/>

Kişisel harcama vergisi sistemi uygulamaya alındığında, özel tüketim vergisinin tamamen yürürlükten kaldırılmasına gerek yoktur. Ancak, kapsamının büyük ölçüde daraltılmasında fayda vardır. Zira harcamaların bütününe kapsayan ve artan oranlı tarife yapısıyla özellikle tüketicilerin pahalı ve lüks harcamalarını vergilemeyi amaçlayan kişisel harcama vergisinin yanında özel tüketim vergisinin de uygulanması, mevcut sistemde özel tüketim vergisi kapsamındaki mal ve hizmetlerin çifte vergilenmelerine ve bunlar üzerindeki vergi yükünün büyük ölçüde artmasına neden olacaktır.

Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminin yürürlüğe girmesiyle, olumsuz dışsallıklar yayan alkollü içki ve tütün mamülleri gibi ürünler haricinde, mevcut sistemde özel tüketim vergisi kapsamındaki mal ve hizmetlerin tamamı için, özel tüketim vergisi uygulamasına son verilmesi yerinde olacaktır. Bu vesileyle, dolaylı vergilerden kaynaklanan yansıma olgusunun gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkisi de büyük ölçüde ortadan kalkmış olacaktır.

B. Kişisel Harcama Vergisi Matrahı Unsurlarının Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi uygulaması, bazı vergi matrahı unsurlarının mevcut sisteme kıyasla farklı biçimde değerlendirilmelerini gerektirmektedir. Bu bölümde, bazı harcama unsurları ile bireyler arasındaki karşılıksız transferler ve borç alışverişleri gibi mali ilişkilerin, kişisel harcama vergisi kapsamında nasıl ele alınacağı ve değerlendirileceği açıklanacaktır.

1. Tüketim ve Yatırım Unsurlarının Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi sisteminin etkin bir biçimde uygulanabilmesi için, mükellefin harcamalarının (tüketiminin) vergi matrahını artırmasının, buna mukabil tasarruflarının (yatırımlarının) ise vergi matrahını azaltmasının sağlanması gerekir. Bu çerçevede, matraha eklenecek veya matrahtan indirilecek unsurların hangilerinin tüketim, hangilerinin yatırım unsuru olduğunun ayrıntılı biçimde saptanması gerekir⁶⁰⁵.

⁶⁰⁵ The Institute For Fiscal Studies, s.194

Kişisel harcama vergisi sisteminin oluşturulması sırasında, tasarruf ve yatırım unsurları sayıldığı için matrahtan indirilebilecek kalemler ile tüketim sayıldığı için matrahtan indirilemeyecek kalemler arasında kesin bir ayırım yapılmalıdır. Zira eğitim ve sağlık giderleri harcama olarak değerlendirilirken, gayrimenkul alımı ya da nadide eserlerin satın alınmasının yatırım olarak değerlendirilmesi uygun olmayacaktır⁶⁰⁶.

Bazı durumlarda tüketim harcamaları ile tasarruf ve yatırım harcamaları arasında ayırım yapabilmek son derece kolaydır. Örneğin, yalnızca kişisel tatmin amacıyla satın alınan mal ya da hizmetler için harcanan para tüketim olarak değerlendirilirken, mevduat hesabına yatırılan bir miktar para tasarruf, sermaye piyasasından hisse senedi alımı ise yatırım olarak değerlendirilecektir. Ancak, esasen birçok kişisel harcama karışık motivasyonlara yapılır. Bu çerçevede, para çoğu zaman aynı anda hem kişisel tatmin sağlamak, hem de yatırım veya tasarruf amacıyla harcanabilir. Zira belirli bir harcamayı yaparken, kişisel tatmin amacı gütmek ile kâr amacı gütmek arasında kesin bir ayırım yapabilmek insan doğasına aykırıdır⁶⁰⁷.

Ancak, kişisel harcama vergisinde cari tüketim harcaması tutarının tam olarak tespit edilebilmesi için, tüketim ve yatırım harcamalarının mutlak suretle birbirlerinden ayrılması gerekir. Bu çerçevede, örneğin bir dayanıklı tüketim malının cari tüketim değeri, satın alma değeri değil, cari kullanım değeri olarak değerlendirilmelidir⁶⁰⁸.

Kişisel harcama vergisi uygulaması gelir vergisi uygulamasındaki sorunların tamamını çözmüş olmayacaktır. Hem tüketim, hem de yatırım unsuru olarak değerlendirilebilecek nitelikteki bazı harcamalara ilişkin sorunların bir kısmı devam edeceği gibi, şüphesiz vergi sistemleri arasındaki geçiş sürecinde başka sorunlar da

⁶⁰⁶ Musgrave, s.202

⁶⁰⁷ Graetz, s.1586

⁶⁰⁸ Andrews, William D. **A Consumption Type or Cash Flow Personal Income Tax**, Harvard Law Review, April 1974, s.1150

yaşanacaktır. Ancak, kişisel harcama vergisi sistemi tam olarak faaliyete geçtiğinde, gelir vergisi sisteminden çok daha basit ve kolay bir biçimde yönetilebilecektir⁶⁰⁹.

2. Dayanıklı Tüketim Malı Unsurlarının Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi uygulaması, tasarruf ve yatırım için ayrılan kaynakların, vergi matrahı hesaplanırken toplam gelir kaynaklardan düşülmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede, gelirlerinin tamamını tüketime ayıran vergi mükelleflerinin büyük bir çoğunluğu için, kişisel harcama vergisi ve gelir vergisi matrahları arasında fazla bir fark olmayacaktır. Bununla birlikte, toplam gelir kaynakların tam olarak tespit edilmesi ve tüketim sayılan unsurların matrahtan düşülememesinin sağlanması, kişisel harcama vergisi uygulamasının başarısı için kritik öneme sahiptir⁶¹⁰.

Nicholas Kaldor'a göre, dayanıklı tüketim malları için yapılan harcamaların, vergi matrahına cari yıl içinde dâhil edilmelerinin yerine, birkaç yıllık bir döneme yayılarak dâhil edilmeleri daha uygun bir yaklaşım olacaktır⁶¹¹. Benzer şekilde Irving Fisher da, dayanıklı tüketim malları için yapılan harcamaların, vergi matrahına ekonomik ömürleri ile orantılı olarak, ortalama sekiz ila on yıllık bir zaman zarfında veya bu tür ürünlerin her biri için vergi idaresi tarafından belirlenecek süreler göz önünde bulundurularak dâhil edilmesi gerektiğini savunmuştur⁶¹². Zira kişisel harcama vergisi uygulamasında vergi tarifesi yüksek artan oranlı olarak düzenlendiğinden, belirli bir dönemde dayanıklı tüketim malları için yapılan büyük çaplı harcamalar, mükellefleri yüksek bir vergi yükü altına sokabilir⁶¹³.

⁶⁰⁹ Andrews, s.1165

⁶¹⁰ Graetz, s.1584

⁶¹¹ Harriss, **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, s.525

⁶¹² Harriss, C. Lowell. **Revenue Implications of a Progressive-Rate Tax on Expenditures: A Study of Selected Aspects of Irving Fisher's Proposal to Eliminate Saving from the Income Tax Base**, The Review of Economics and Statistics, August 1943, s.181

⁶¹³ Uluatam - Taş - Dikmen, s.90

Bu çerçevede, vergileme döneminin ötesinde uzun vadeli faydalar sağlayan dayanıklı tüketim mallarının satın alınması bir tasarruf unsuru (yıllara yayılan tüketim harcaması) olarak değerlendirilmelidir. Bu tür harcamalara örnek olarak, dayanıklı ev aletleri, mobilyalar, arabalar, tekneler ve bazı tür kişisel eşyalar gösterilebilir. Bununla birlikte, esasen dayanıklı tüketim malı olarak değerlendirilemeyecek, ancak vergileme dönemi içinde satın alınmasına rağmen yalnızca vergileme dönemi sonrasında kullanılacak nitelikteki bazı harcamalar da (kombine maç biletleri, kültürel aktivite biletleri, vs.) vergi sisteminin oluşturulması sırasında göz önünde bulundurulmalıdır⁶¹⁴.

Buna istinaden, kişisel harcama vergisi uygulaması, dayanıklı tüketim mallarının dönem içindeki tüketim miktarını (kısmını) aynı dönem içinde vergilemeli, buna mukabil gelecekte tüketilecek olan miktarını (kısmını), dönem matrahının dışında bırakmalıdır⁶¹⁵.

Bir dayanıklı tüketim malının bütün kullanım ömrü boyunca ilk satın alan kişi tarafından kullanılması halinde, vergi matrahının hesaplanması son derece kolay olacaktır. Ancak herhangi bir dayanıklı tüketim malının kullanım ömrünün tamamlanmasından önce ikinci bir kişiye satılması halinde, ilgili malın satış bedeli vergi matrahına gelir olarak kaydedilmeli, aynı malın endekslenmiş maliyet değeri (defter değeri) ise vergi matrahından indirilmelidir⁶¹⁶.

İkinci el dayanıklı tüketim mallarının bireyler arasında karşılıksız olarak transfer edilmesi söz konusu olduğunda, alan taraf, veren taraftan dayanıklı tüketim malının cari değeri kadar nakit almış ve bununla ikinci el dayanıklı tüketim malını kendisi satın almış gibi değerlendirme yapılmalıdır⁶¹⁷.

⁶¹⁴ Graetz, s.1613

⁶¹⁵ Graetz, s.1614

⁶¹⁶ Graetz, s.1616

⁶¹⁷ Graetz, s.1626

3. Gayrimenkul Alımlarının Değerlendirilmesi

Gayrimenkul birçok açıdan en pahalı ve en uzun ömürlü dayanıklı tüketim malı olarak değerlendirilebilir. Özellikle fiyatların yükselmekte olduğu dönemlerde gayrimenkul alımı bir ailenin en önemli yatırım ve gider kalemlerinden birini oluşturabilir. Bu tür varlıkların satın alınmalarının ve bu varlıklar üzerinden elde edilecek kâr ve zararların kişisel harcama vergisi kapsamında nasıl değerlendirileceği üzerinden önemle durulması gereken bir husustur⁶¹⁸.

Bu çerçevede, gayrimenkulü pahalı ve uzun ömürlü bir dayanıklı tüketim malı olarak değerlendirmek mümkündür. Buna istinaden, kişisel harcama vergisi kapsamında gayrimenkul alımları hususunda dayanıklı tüketim malları için öngörülen uygulamanın bir benzerini uygulamak yerinde olacaktır⁶¹⁹. Zira gayrimenkul alımı nedeniyle ödenmesi gereken kişisel harcama vergisinin ilk yıl içinde tahsil edilmesi, artan oranlı uygulanan bu vergi kapsamında mükelleflere aşırı bir vergi yükü doğuracaktır⁶²⁰.

Bu çerçevede, gayrimenkul alımları için yapılan harcamaların kişisel harcama vergisi matrahına, örneğin 15 yıllık bir döneme yayılarak dâhil edilmeleri, vergi yükünün mükellefler arasında adil dağılımını sağlayacağı gibi, vatandaşların gayrimenkul alımlarını da teşvik edecektir.

Kişisel harcama vergisi kapsamında gayrimenkul alımları için yapılan harcamaların vergilenmesi konusunda izlenebilecek olan ikinci yol, bu tür harcamaların yatırım harcaması olarak kabul edilerek, tamamen vergi kapsamı dışında tutulmaları olabilir. Böyle bir yaklaşım, özellikle ekonomi politikasının gayrimenkul alımlarının teşvik edilmesini gerektirmesi halinde son derece faydalı ve etkili olacaktır. Böyle bir durumda, gayrimenkul alımı için yapılan harcama tutarının tamamı yatırım olarak değerlendirilecek ve vergi matrahından indirilebilecektir. Ancak, gayrimenkul alımları

⁶¹⁸ Graetz, s.1613

⁶¹⁹ Graetz, s.1620

⁶²⁰ Ersoy, s.195

için yapılan harcamaların hiç vergilenmemesi, vergi yükünün mükellefler arasındaki dağılımında eşitsizliğe neden olacağı gibi, verginin verimini de düşürecektir.

Bununla birlikte, olağanüstü durumlarda, ekonomi politikasının ihtiyaçlarına veya ekonomik konjonktürün gereklerine göre, gayrimenkul alımları için yapılan harcamalara kısmen ya da tamamen vergi muafiyeti getirilmesi veya bu harcamaların vergi matrahına dâhil edilecekleri sürenin kısaltılması veya uzatılması, ekonominin yönetilmesi ve yönlendirilmesi konusunda hükümetlere benzersiz bir araç sağlayacaktır. Bu ve bunun gibi örnekler, kişisel harcama vergisinin, ekonomi ve maliye politikasının ihtiyaçlarına göre ne kadar etkin ve kolay bir biçimde kullanılabilmesinin açık birer göstergesidir.

4. Kira Harcamalarının Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi üzerine yapılan akademik çalışmalarda, kiracılar tarafından ödenen kira bedelleri tüketim harcaması olarak değerlendirilmiş ve kiracılar açısından zorunlu bir gider kalemi olan kira harcamaları için, vergi matrahında herhangi bir indirim öngörülmemiştir⁶²¹. Buna göre, gelirin bir kısmını zorunlu olarak kira harcamaları için ayıran kiracılar, bu tüketim harcaması üzerinden kişisel harcama vergisi ödeyeceklerdir.

Bu durumda, kendi konutunda oturduğu için kira harcaması olmayan ev sahipleri, böylesi bir harcama kalemi üzerinden vergi ödemeyeceklerdir. Şüphesiz bu durum kiracılar ile kendi konutunda oturan ev sahipleri arasında bir eşitsizliğe ve mükellefler arasındaki vergi yükünün farklılaşmasına neden olacaktır.

Bununla birlikte, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan “2008 yılı Hane Halkı Bütçe Araştırması”nın sonuçlarına göre, Türkiye genelinde hane halklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamalar içindeki en yüksek pay, %29,1 oranıyla konut ve kira harcamalarına aittir⁶²². Bu durumda, gelirin yaklaşık üçte birini zorunlu olarak kira

⁶²¹ Graetz, s.1620

⁶²² T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu. **2008 Hane Halkı Tüketim Harcaması Sonuçları**, Ankara, T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 2009

harcamasına ayıran mükelleflerden kişisel harcama vergisi alınırken, kendi konutunda oturan mükelleflerden vergi alınmaması, eşitsizliğin ülkemizde ulaşabileceği boyutları gözler önüne sermektedir.

Buna istinaden, mükellefler arasındaki söz konusu eşitsizliği giderebilmek adına, kira harcamalarının tamamen vergi kapsamı dışında bırakılması değerlendirilebilir. Ancak, Türkiye’de kira harcamalarının toplam tüketim harcamaları içindeki payı göz önüne alındığında, böyle bir uygulamanın verginin verimliliği üzerinde son derece olumsuz etkileri olacağı aşikârdır.

Bu durumda, kiracıların vergi kapsamı dışına çıkarılması mümkün görünmediğine göre, eşitsizliğin giderilebilmesi adına yapılabilecek tek şey, ev sahiplerinin de vergi kapsamına alınmasıdır.

Buna göre, ev sahiplerinin oturdukları konutun iline, semtine ve büyüklüğüne göre yerel yönetimler tarafından belirlenecek emsal kira bedelleri üzerinden kişisel harcama vergisine tabi tutulmaları, bir taraftan eşitsizliğin makul ve adil bir şekilde giderilmesini sağlayacak, diğer taraftan devletin vergi gelirlerini artıracaktır.

5. Hediye, Bağış, Miras ve Karşılıksız Transferlerin Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi sisteminin oluşturulması sırasında dikkatle incelenmesi gereken bir husus, hediye, bağış, miras ve karşılıksız transferlerin nasıl ele alınacağı konusudur⁶²³. Gelir vergisi uygulamasında, özellikle miras yoluyla intikal bireyler arasında önemli fırsat eşitsizliklerine neden olmaktadır⁶²⁴. Bu çerçevede, gelir vergisi sistemine kıyasla çok daha adil bir vergi uygulaması olduğu kabul edilen kişisel harcama vergisi sisteminin, gelir vergisi sistemindeki etkisizlikleri ortadan kaldırması beklenir.

⁶²³ McNulty, s.2126

⁶²⁴ Prest, A. R. **The Structure and Reform of Direct Taxation**, The Economic Journal, June 1979, s.254

Kamu maliyesinde gelirin genel kabul gören tanımı, Henry Simons'ın tanımıdır. Simons'a göre gelir, "dönem içinde tüketim ve servette meydana gelen net artıştır". Bu tanıma istinaden, Simons'a göre karşılıksız olsun ya da olmasın, her tür kaynak transferi, alan taraf için gelir, veren taraf için tüketim niteliğindedir⁶²⁵.

Bu temel prensipten hareketle, kişisel harcama vergisi matrahı hesaplanırken; hediye, bağış, miras ve karşılıksız transferlerin ele alınmasında faydalanma esas göz önünde bulundurulur. Bu tür unsurlardan faydalanacak olan alan taraf olduğundan; hediye, bağış, miras ve karşılıksız transferler veren tarafın vergi matrahından düşülürken, alan tarafın vergi matrahına eklenmelidir. Bununla birlikte, tıpkı diğer nakit gelirlerin ele alınmasında olduğu gibi, alan taraf, elde ettiği hediye, bağış, miras veya karşılıksız transfer gelirini yatırım olarak değerlendirdiğinde vergi matrahından düşebilirken, harcadığında düşemeyecektir⁶²⁶.

Diğer taraftan, bireyler arasında karşılıksız olarak transfer edilen menkul kıymetin, nakit yerine bir yatırım malı olması halinde, veren tarafın bunu vergi matrahından düşmesi mümkün olmamalıdır. Zira veren taraf söz konusu yatırım malının değerini zaten daha önce vergi matrahından indirmiştir. Bununla birlikte, transfer edilen yatırım malı, alan tarafından satılmadığı sürece, alan tarafın vergi matrahına ilave edilmemelidir. Bu şekilde ele alındığında, hediye, bağış, miras ve karşılıksız transferler konusunda gelir vergisi sisteminde yaşanan sorunlar, kişisel harcama vergisi sisteminde yaşanmayacaktır⁶²⁷.

Diğer taraftan, uygulamada aile bireyleri arasındaki bağış ve hediyelerin vergi matrahının belirli bir yüzdesini geçmeyecek şekilde yapılabilmesine müsaade edilebilirken, dernek veya vakıflara yapılan bağışların, belgeli olmak kaydıyla sınırsız bir biçimde yapılabilmesine de müsaade edilebilir⁶²⁸. Bununla birlikte, mükellefin

⁶²⁵ Dixon, D. A. **A Comment on Professor Kaldor's Comparison of an Expenditure and an Income Tax**, The Journal of Political Economy, September-October 1968, s.1085

⁶²⁶ Graetz, s.1624

⁶²⁷ Graetz, s.1625

⁶²⁸ Hacıosmanoğlu, **Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi**, s.3

hayatını kaybetmesi durumunda, varisleri tarafından mükellef adına düzenlenecek olan kişisel harcama vergisi beyannamesinde, mirasçılara bıraktığı değerler (tereke unsurları) herhangi bir tutara bağlı olmaksızın mahsup edilebilir. Buna mukabil, mirasçılar kendilerine intikal eden servet unsurlarını, kendi kişisel harcama vergisi matrahlarında göstermeli ve ölen mükellef adına (belgeli olmak kaydıyla) ödedikleri borçları ve her türlü vergiyi, kendi vergi matrahlarından mahsup edebilmelidirler⁶²⁹.

6. Mücevher, Sanat Eseri ve Değerli Malların Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi, dolaylı vergilerle kavranamayan ve genellikle yüksek gelir gruplarının satın aldığı; mücevherler, sanat eserleri, antikalar ve diğer değerli mallar için yapılan harcamaları artan oranlı bir şekilde vergileyerek, vergilemede adaletin sağlanmasına yardımcı olur⁶³⁰. Ancak bu tür değerli mallar, konularına ve özelliklerine göre hem yatırım hem de tüketim unsurları olarak değerlendirilebilirler⁶³¹.

Bu durumda, bunların hangilerinin yatırım, hangilerinin tüketim unsuru olduğunun tespit edilmesi gerekir. Bununla birlikte, bu tür değerli malların tüketim unsuru olarak kabul edilmeleri halinde, bunların alımı için yapılan harcamaların vergi matrahına ne kadar süre zarfında dâhil edileceğinin de belirlenmesi gerekir.

Bununla birlikte, mücevherler, sanat eserleri, antikalar ve diğer değerli mallar, konularına ve özelliklerine göre hem tüketim hem de yatırım niteliği taşıyor olsalar da, bu tür malların kişisel harcama vergisi kapsamında yatırım olarak kabul edilmeleri bazı önemli sakıncalar doğuracaktır.

Bu tür unsurların yatırım olarak kabul edilerek tamamen vergi kapsamı dışında tutulmaları, kişisel harcama vergisinin gösterişten kaynaklanan harcamaları kısma fonksiyonuna zarar vereceği gibi, yüksek gelir grubundaki mükelleflerin vergiden kaçınmak için tasarruflarını bu tür değerli mal alımlarına yönlendirmelerine de neden

⁶²⁹ Hacıosmanoğlu, *Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi*, s.4

⁶³⁰ Bulutoğlu, s.120, Ersoy, s.54

⁶³¹ Graetz, s.1613

olacaktır. Oysa kişisel harcama vergisinin en önemli amaçlarından bir tanesi, tasarrufların verimli yatırımlara yönlendirilmesinin sağlanmasıdır. Diğer taraftan, bu tür mal alımlarının vergi kapsamı dışında tutulması, bunları satın alabilecek mali güce sahip olan yüksek gelir grubundaki mükelleflerin lehine, buna mukabil düşük gelir grubundaki mükelleflerin aleyhine bir durum yaratacak ve vergi adaletini zedeleyecektir⁶³².

Buna istinaden, mücevherler, sanat eserleri, antikalara ve bunlar gibi değerli malların tamamının, türüne bakılmaksızın tüketim harcaması olarak değerlendirilmeleri ve kişisel harcama vergisi matrahına dâhil edilmeleri, gerek mali, gerek ekonomik, gerekse sosyal nedenlerle çok daha uygun olacaktır.

Bununla birlikte, bu tür değerli malların ekonomik ömürleri veya bunlardan faydalanma süreleri göz önünde bulundurularak, vergi matrahına bir ila on yıllık bir zaman zarfında dâhil edilmeleri düşünülebilir. Bu tür değerli mallar genellikle aşınmaya ve yıpranmaya tabi olmayan uzun ömürlü mallar olsalar da, vergilemede adaletin korunabilmesi adına, bu tür mal alımları için yapılan harcamaların vergi matrahından indirme süresinin mümkün olduğu kadar kısa tutulması gerekir⁶³³.

7. Bireysel Tüketici Kredileri ve Bireysel Borçların Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi sisteminde, türü ne olursa olsun, verilen her tür borç tıpkı sıradan bir yatırım unsuru gibi değerlendirilecek ve veren tarafın vergi matrahından indirilebilecektir. Buna mukabil, bu tür borçlar alındıkları tarih itibarıyla alan tarafın vergi matrahına bir gelir unsuru olarak ilave edileceklerdir. Söz konusu borçların anapara ve faiz ödemeleri ise, ödendikleri tarih itibarıyla borcu alan tarafın vergi matrahından indirilebilecektir⁶³⁴.

⁶³² Ersoy, s.151

⁶³³ Wildasin, David. **R. M. Haig: Pioneer Advocate of Expenditure Taxation?**, Journal of Economic Literature, June 1990, s.652

⁶³⁴ Andrews, s.1153

Bu çerçevede, bireysel tüketici kredileri de, tıpkı diğer bireysel borçlar gibi, alındıkları tarih itibariyle vergi matrahına gelir olarak ilave edilirlerken, ödendikleri tarih itibariyle vergi matrahından indirileceklerdir⁶³⁵.

Diğer taraftan, kişisel harcama vergisine geçiş tarihinden önce alınmış ya da verilmiş olan kayıt dışı bireysel borçların, kişisel harcama vergisi uygulamasına geçiş sonrasında diğer kayıtlı borçlar gibi değerlendirilmesi bazı sakıncalar doğuracaktır. Zira bu durumda, kişisel harcama vergisi uygulamasına geçiş tarihinden önce borcu alan taraf, geçiş tarihinden sonra yapmış olduğu borç geri ödemelerini bireysel vergi matrahından indirdiğinde, haksız bir kazanç elde etmiş olacaktır. Benzer şekilde, geçiş tarihinden önce borcu veren taraf, geçiş tarihinden sonra yapacağı tahsilâtları bireysel vergi matrahına ilave ettiğinde, fazladan bir vergi yüküyle karşılaşacaktır.

Bu sorun, her türlü kayıtlı ve kayıt dışı borcun, kişisel harcama vergisine geçiş tarihi itibariyle, bütün vergi mükellefleri tarafından doldurulacak olan kişisel harcama vergisine geçiş beyannamesinde, mutlak suretle yer almasının sağlanması suretiyle çözümlenebilir.

Bu sayede, kişisel harcama vergisine geçiş tarihinden önce alınmış ya da verilmiş olan her türlü kayıt dışı bireysel borcun kayıt altına alınması sağlanırken, bu tür borçların kişisel harcama vergisi kapsamında değerlendirilebilmesi de mümkün olacaktır.

8. Bireysel Emeklilik ve Hayat Sigortası Unsurlarının Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi uygulamasında bireysel emeklilik ve hayat sigortası primi ödemeleri tıpkı birer yatırım unsuru gibi değerlendirilecektir. Bu çerçevede, bireysel emeklilik ve hayat sigortası poliçeleri için ödenen prim bedellerinin tamamı yatırım kapsamında değerlendirilerek, vergi matrahından düşülebilecektir.

⁶³⁵ Andrews, s.1154

Bu uygulama, bireylerin bu çeşit uzun vadeli yatırım ürünlerine daha fazla yönelmelerini teşvik edecek ve ekonomik istikrarın sağlanmasına yardımcı olacaktır⁶³⁶.

9. Vergi Muafiyeti veya İstisnası Tanınabilecek Unsurların Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisinin, bireyin zorunlu harcamalarının vergi matrahından indirilebilmesine ve başka indirim ve istisna uygulamaları yapılabilmesine imkân tanınması, vergilemede ödeme gücüne ulaşmakta kullanılan bütün tekniklerden tam olarak yararlanılabildiğini sağlamaktadır⁶³⁷. Bu yönüyle, kişisel harcama vergisi gelir dağılımında adaletin ve ekonomik istikrarın sağlanmasında son derece etkin bir vergi türüdür⁶³⁸.

Gelir vergisi sisteminde, dar gelirli mükelleflerin vergi yükünü azaltmak için yapılan, ancak yeteri kadar başarı sağlanamayan çeşitli muafiyet ve istisna uygulamalarının, kişisel harcama vergisi sisteminde çok daha da etkin bir biçimde yapılabilmesi mümkündür⁶³⁹. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi sisteminde aile büyüklüğü veya zorunlu harcamaların miktarı gibi kıstaslara göre kolay ve etkin bir biçimde yapılabilen vergi muafiyeti ve indirimi uygulamaları, bu vergi sistemini diğer vergi sistemlerinden üstün kılmaktadır⁶⁴⁰.

Irving Fisher, kişisel harcama vergisi uygulamasında, bireylerin sağlık, doğum ve cenaze gibi zorunlu harcamalarının tamamına vergi muafiyeti getirilmesi gerektiğini savunmuştur⁶⁴¹. Bu çerçevede, doğum, cenaze, ilaç, tedavi ve eğitim harcamaları gibi

⁶³⁶ Andrews, s.1164

⁶³⁷ Ulusoy - Özdemir, s.193

⁶³⁸ Blomquist, s.391

⁶³⁹ Wilensky, Gail R., Wayne Vroman. **The Social Security Payroll Tax: Some Alternatives for Reform**, The Journal of Finance, May 1975, s.584

⁶⁴⁰ Uluatam, **Kamu Maliyesi**, s.380

⁶⁴¹ Harriss, **Revenue Implications of a Progressive-Rate Tax on Expenditures: A Study of Selected Aspects of Irving Fisher's Proposal to Eliminate Saving from the Income Tax Base**, s.184

bazı zorunlu harcamaların yanı sıra, yerel yönetimlere ödenen vergilerin de kişisel harcama vergisi matrahından indirilebilmesi hususu, vergi idaresinin hassasiyetle değerlendirmesi gereken konular arasındadır⁶⁴².

Tablo 8

2008 Yılı Hane Halkı Tüketim Harcaması Dağılımı

	Tüketim Harcaması Dağılımı (%)	Tüketim Harcaması Miktarı (TL/Ay)
Konut ve kira	29,1	472
Gıda ve alkolsüz içecekler	22,6	368
Ulaştırma	14,1	229
Ev eşyası	5,8	94
Giyim ve ayakkabı	5,4	88
Haberleşme	4,4	71
Otel, lokanta, pastane	4,4	71
Çeşitli mal ve hizmetler	4,1	67
Alkollü içecek, sigara ve tütün	3,8	62
Kültür, eğlence	2,5	41
Eğitim hizmetleri	2,0	32
Sağlık	1,9	31
Toplam	100	1.626

Kaynak: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2009

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan “2008 yılı Hane Halkı Bütçe Araştırması”nın sonuçlarına göre, Türkiye’de hane halkı başına aylık ortalama tüketim harcaması tutarı 1.626 TL’dir. Araştırmaya göre, gelire göre sıralı birinci yüzde 20’lik grupta yer alan hane halklarının gıda harcamalarına ayırdıkları pay %33,7 iken, beşinci yüzde 20’lik grupta yer alan hane halklarının gıda harcamalarına ayırdığı pay %17,2’dir. Buna mukabil, Türkiye’de toplam gıda harcamasının %13,5’ini birinci yüzde 20’lik grupta yer alan hane halkları, %27,8’ini ise beşinci yüzde 20’lik grupta yer alan hane halkları yapmaktadır⁶⁴³.

⁶⁴² Graetz, s.1593

⁶⁴³ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, **2008 Hane Halkı Tüketim Harcaması Sonuçları**

Buna göre, ülkemizde birinci yüzde 20'lik grupta yer alan dar gelirli vatandaşlar, gelirlerinin üçte birini zorunlu gıda harcamaları için ayırırlarken, beşinci yüzde 20'lik grupta yer alan yüksek gelirli vatandaşlar, dar gelirli vatandaşların iki katından daha fazla gıda tüketmekte, üstelik bunun için gelirlerinin yalnızca altıda birini harcamaktadırlar.

Şüphesiz, insanlık onuruna yaraşır bir yaşam sürmek her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının hakkıdır. Bu çerçevede devlete düşen başlıca görev, gelir dağılımında adaleti sağlamasıdır. Buna istinaden, vergi yükünün vatandaşlar arasında eşit bir biçimde paylaştırılabilmesi ve gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için, vergi idaresi tarafından vergi mükelleflerine tanınacak olan muafiyet, istisna ve indirim tutarlarının belirlenmesinde, yukarıdakilere benzer nitelikteki bütün istatistikî bilgilerin yanı sıra, mükelleflerin aile büyüklüğünün ve bakmakla yükümlü oldukları bireylerin niteliklerinin de göz önünde bulundurulması gerekir.

Ancak, bu hususta son derece hassas ve kısıtlayıcı davranılmalı ve uzun bir istisnalar listesi yaratmaktan kaçınılmalıdır⁶⁴⁴. Zira yapılan araştırmalara göre, kişisel harcama vergisi sisteminin Hindistan ve Seylan'daki uygulamaların başarısız olmasındaki en önemli etkenlerden biri, vergi sistemi içine gereğinden fazla indirim ve istisna sokularak, verginin verimliliğinin düşürülmüş olmasıdır⁶⁴⁵.

Bu çerçevede, insanlık onuruna yaraşır bir yaşam için gerekli asgari harcama düzeyinin hassas bir biçimde tespit edilerek, bunun vergi kapsamı dışında tutulması birinci öncelik olmalıdır. Bununla birlikte, kişisel harcama vergisi kapsamındaki diğer istisna ve muafiyet uygulamalarının bu sınırın üzerinden başlatılmaları, vergilemede adalet ve eşitlik ilkelerinin sağlanması ve kamu ekonomisinin fonksiyonların gerçekleştirilmesi açısından son derece yerinde bir düzenleme olacaktır⁶⁴⁶.

⁶⁴⁴ Uluatam - Taş - Dikmen, s.91

⁶⁴⁵ Ersoy, s.159

⁶⁴⁶ Guha, Ashok. **Fiscal Policy and Private Saving**, International Economic Review, February 1970, s.137

C. Kişisel Harcama Vergisine Geçiş Sürecinde Yaşanabilecek Sorunların Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisine geçiş sürecinde ve uygulama aşamasında çeşitli güçlük ve sorunlarla karşılaşılması kaçınılmazdır. Esasen bu tür unsurlar uygulamaya yeni alınan tüm vergi sistemleri için geçerlidir. Ancak yeni bir vergi sisteminin uygulamasında karşılaşılabilecek sorunlarının bir bütün halinde öngörülebilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, bir vergi sisteminin başarısı, güçlüklerle mücadele edebilmesine ve yaşanan sorunlara çözüm üretebilmesine bağlıdır⁶⁴⁷.

Ekonomi literatüründe, kişisel harcama vergisinin gelir vergisinin yerini almak üzere özellikle tercih edilmesi gereken, adil ve uygun bir vergileme yöntemi olduğu geniş yer bulurken,⁶⁴⁸ kişisel harcama vergisinin gelir vergisi sisteminin yarattığı idari sorunlardan daha fazlasını yaratmayacağı yönünde genel bir kanaat vardır⁶⁴⁹.

Bu bölümde kişisel harcama vergisine geçiş sürecinde karşılaşılabilecek olan bazı temel sorunlara ve bu sorunların çözümüne ilişkin çeşitli önerilere yer verilmiştir.

1. Geçiş Sonrasında Bireysel Harcamaların Kurumlar Üzerinden Yapılmasının Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi uygulamasında yaşanabilecek olan önemli bir sorun, bazı art niyetli mükelleflerin, vergiye tabi harcamalarını kişisel harcama vergisine tabi olmayan kurumlar üzerinden gerçekleştirme yoluna gitmeleri olacaktır.

Esasen, mevcut gelir vergisi sisteminde, bazı ticari işletme sahiplerinin, gerçekte kendi bireysel tüketimleri olan yemek, seyahat ve konaklama harcamaları gibi giderlerini, ticari işletmelerinin giderleri gibi göstererek, gelir vergisi matrahından

⁶⁴⁷ Uluatam - Taş - Dikmen, s.88

⁶⁴⁸ Kay, J. A. Tax Policy, A Survey, s.26

⁶⁴⁹ Graetz, s.1595

indirmekte oldukları bilinmektedir⁶⁵⁰. Ancak, kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesiyle birlikte, bütün ticari ve zirai faaliyette bulunanlar ile serbest meslek sahipleri kişisel harcama vergisi mükellefi olacaklarından, bu mükelleflerin bireysel harcamalarını kişisel harcama vergisinden kaçırabilmeleri mümkün olmayacaktır.

Diğer taraftan, anonim şirketler ve limited şirketler gibi tüzel kişi kurumlar kişisel harcama vergisi kapsamına girmediklerinden, bazı art niyetli mükellefler, sırf vergiden kaçınmak için, yalnızca kâğıt üzerinde yaşayacak olan şirketler kurarak, harcamalarını bu kurumlar üzerinden gerçekleştirme yoluna gidebilirler.

Esasen, bireylerin kurumlar üzerinden yapabilecekleri harcamaların kapsamı oldukça sınırlı olsa da, devletin kişi ve kurumlar üzerinde yapacağı mali denetimlerin sıkılaştırılması ve vergi cezalarının caydırıcılığının artırılması, tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmayan bu tür vergi kaçaklarını önemli ölçüde azaltacaktır.

2. Geçiş Öncesindeki Tasarruf Unsurlarının Değerlendirilmesi

Gelecekte harcanmak maksadıyla, geçmişte tasarruf edilmiş birikimlerin, kişisel harcama vergisi sistemine geçildiğinde nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulacağı son derece önemli ve hassas bir konudur. Zira geçmişte gelir vergisi uygulaması kapsamında vergilenmiş olan birikimler, kişisel harcama vergisi uygulamasına geçildikten sonra, harcanmaları halinde bir kez daha vergiye tabi tutulacaklardır. Böyle bir durumda, birikimler çifte vergilemeye tabi tutulmuş olacak ve tasarruf sahipleri büyük bir vergi yüküyle karşı karşıya kalacaklardır⁶⁵¹.

Tasarruf sahiplerinin maruz kalacakları vergi yükü, salt gelir vergisi veya salt kişisel harcama vergisi uygulamalarında maruz kalacakları vergi yükünden çok daha fazla olacaktır⁶⁵².

⁶⁵⁰ Uluatam - Taş - Dikmen, s.89

⁶⁵¹ The Institute For Fiscal Studies, s.187

⁶⁵² Graetz, s.1654

Bu sorunun çözümüne yönelik geçiş önlemleri alınmaması durumunda, özellikle toplumun varlıklı kesiminin ve servet birikimleri toplumdaki genç bireylere kıyasla daha yüksek olan orta yaş ve üzerindeki kesimin, bu uygulamadan son derece olumsuz bir biçimde etkilenmeleri söz konusu olacaktır⁶⁵³.

Diğer taraftan, özellikle yaşlılar ve emekliler, geçmişte yapmış oldukları tasarruflardan elde ettikleri varlıklarını tüketerek geçinmektedirler. Bu varlıklar geçmişte gelir vergisi kapsamında vergilenmiş olduklarından, bu kişilerin tüketimlerinin bir kez daha vergilenmesi büyük bir haksızlığa neden olacaktır⁶⁵⁴.

Benzer biçimde, başka ülkelerden Türkiye'ye göç etmiş olanlar, göç etmeden önce başka ülkelerde elde ettikleri varlıkları Türkiye'de harcadıklarında, kişisel harcama vergisine tabi olacaklardır. Bu çerçevede, gerekli geçiş önlemlerinin alınmaması durumunda, geçmişte elde ettikleri varlıkları gelecekte harcamayı planlamış olan mükellefler, harcamalar üzerinden daha az vergi alınan veya gelir vergisi sisteminin uygulandığı başka ülkelere göç etmeyi tercih edebilirler⁶⁵⁵.

Bu sorunu çözebilmek için, kişisel harcama vergisine geçiş öncesinde elde edilmiş varlıklar için, 10 yıllık bir geçiş dönemi uygulaması öngörülebilir. Bu durumda, kişisel harcama vergisine geçişten sonraki ilk yıl hesaplanacak olan vergi matrahı; kişisel harcama vergisinin yıllık matrahı artı geçiş tarihindeki varlıkların toplam değerinin 1/10'u, ikinci yıl hesaplanacak olan vergi matrahı; kişisel harcama vergisinin yıllık matrahı artı geçiş tarihindeki varlıkların toplam değerinin 2/10'u şeklinde hesaplanabilir. Böylece onuncu yıl itibariyle hesaplanacak olan vergi matrahı; kişisel harcama vergisinin yıllık matrahı artı geçiş tarihindeki varlıkların toplam değeri şeklinde düzenlenebilir⁶⁵⁶.

⁶⁵³ Harriss, **Revenue Implications of a Progressive-Rate Tax on Expenditures: A Study of Selected Aspects of Irving Fisher's Proposal to Eliminate Saving from the Income Tax Base**, s.2128

⁶⁵⁴ Pechman, Joseph A. **The Future of Income Tax**, The American Economic Review, March 1990, s.9

⁶⁵⁵ The Institute For Fiscal Studies, s.192

⁶⁵⁶ The Institute For Fiscal Studies, s.188

Bu sayede, onuncu yıl itibariyle kişisel harcama vergisine geçiş öncesindeki tüm varlıkların kademeli bir biçimde kişisel harcama vergisi matrahına dâhil edilmeleri sağlanırken, mükelleflerin ağır bir vergi yükü altında kalmaları da önlenmiş olacaktır.

Bu kademeli geçiş yaklaşımı, “radikal geçiş yaklaşımı” ve “muhafazakâr geçiş yaklaşımı” olarak adlandırılabilir. Bu çerçevede, radikal geçiş yaklaşımı, kişisel harcama vergisine geçiş günü itibariyle mükellefler adına kayıtlı tüm varlıkların vergi matrahına dâhil edilmesi olarak tanımlanabilirken, muhafazakâr geçiş yaklaşımı ise, kişisel harcama vergisine geçiş günü itibariyle mükellefler adına kayıtlı tüm varlıkların vergi kapsamı dışında tutulması olarak tanımlanabilir⁶⁵⁷.

Ancak her iki yaklaşımın da uygulanmaları önemi sakıncalar doğuracaktır. Radikal geçiş yaklaşımının uygulanması durumunda, mükelleflerin geçiş tarihi öncesinde sahip oldukları tüm varlıklarının çifte vergilemeye tabi olması söz konusu olurken, muhafazakâr geçiş yaklaşımında, devletin büyük bir vergi gelirinden mahrum kalması söz konusu olacaktır.

Bu çerçevede, gerek mükellefler, gerekse devlet için orta ve uzun vadede en yüksek faydayı sağlayacak ve en az zarara sebebiyet verecek olan yaklaşım, ılımlı yaklaşım olarak kabul edilen kademeli geçiş yaklaşımı olacaktır.

3. Geçiş Öncesinde Mal Alımına Karşı Aşırı Talebin Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi uygulamasına geçileceğinin kamuoyuna yansımalarıyla birlikte yaşanabilecek olan bir diğer sorun, geçiş öncesinde mal alımına karşı büyük miktarda talebin ortaya çıkması ve bu talebin enflasyona neden olmasıdır.

Kişisel harcama vergisi uygulamasına geçileceğinin toplum tarafından önceden bilinmesiyle, uygulamaya geçildiğinde harcamaları üzerinden vergi ödeyecek olan

⁶⁵⁷ The Institute For Fiscal Studies, s.191

mükellefler, vergiden kaçınmak maksadıyla, gelecekte yapmayı planladıkları harcamaları erkene alarak, büyük bir talep patlamasına ve enflasyona neden olabilirler.

Böyle bir durumda, büyük miktarda mal alabilecek kadar birikimi olan mükellefler, böyle bir imkâna sahip olmayan mükelleflere karşı bir vergi avantajı elde etmiş olurlar. Bu durum, bireyler arasında büyük bir eşitsizliğe ve gelir dağılımında adaletsizliğe neden olacaktır.

Bununla birlikte, mal alımına karşı aşırı talebin neden olacağı enflasyon, ekonomideki tüm kesimlerin varlıklarının değerinde bir azalmaya neden olurken, Türk Lirasının uluslararası para birimleri karşısında değer yitirmesine de neden olacaktır.

Buna mukabil, kişisel harcama vergisi uygulamasına geçileceğinin toplumdan saklanması, makul ve mümkün olmayacaktır. Zira kişisel harcama vergisine geçiş öncesinde, verginin olası etkilerinin ve uygulamaya ilişkin esasların, toplumun geniş bir kesimi tarafından bilinmesi ve tartışılması gerekir. Bununla birlikte, mükelleflerin yeni vergi sistemi konusunda her türlü bilgiye önceden sahip olmalarının sağlanması, en başta vergilemede açıklık ve belirlilik ilkelerinin bir gereğidir.

Diğer taraftan, yeni vergi sistemine geçiş öncesinde mükelleflerin mal alımlarının engellenmesi veya kısıtlanması da söz konusu olamayacaktır. Bu halde, sorunun çözümüne ilişkin yapılabilecek olan tek şey, yukarıda ele alınan kademeli geçiş yaklaşımını uygulamak ve mükelleflerin geçiş tarihi öncesinde sahip oldukları tüm varlıkların kademeli bir şekilde vergi matrahına dâhil edilmesini sağlamaktır.

Bu yapıldığında mükelleflerin mal alımına karşı aşırı bir talepleri söz konusu olmayacaktır. Dolayısıyla kişisel harcama vergisi sistemine geçilmesi, ekonomide bir talep enflasyonuna neden olmayacak ve mükellefler arasında herhangi bir eşitsizliğe sebebiyet vermeyecektir.

4. Geçiş Öncesinde Gizlenen Servet Unsurlarının Durumunun Değerlendirilmesi

Kişisel harcama vergisi uygulamasına geçiş sürecinde yaşanabilecek olan bir diğer sorun, bazı art niyetli mükelleflerin vergi yürürlüğe girmeden önceki servetlerini gizlemeleri ve vergi yürürlüğe girdikten sonra, bu servet unsurlarını yeni dönemde yapılan tasarruf olarak beyan ederek, belirli bir süre vergi ödemekten kaçınmalarıdır⁶⁵⁸.

Bu çerçevede, özellikle kişisel harcama vergisinin uygulamaya alınacağı uzun bir süre önceden bilinmesi halinde, bazı mükellefler servetlerini kayıt dışına çıkarma ve gizleme konusunda özel bir çaba sarf edebilirler. Böyle bir durumda, verginin yürürlüğe girmesinden sonra, harcamalarını daha önceden gizledikleri servet unsurları üzerinden yapan art niyetli mükellefler, kâğıt üzerinde az harcama yapmış gibi görüneceklerinden, belirli bir süre boyunca olması gerekenden daha düşük bir vergi matrah dilimi üzerinden vergilenebilirler.

Bununla birlikte, böylesi bir durumun genellikle bir ya da birkaç yıldan daha uzun sürmesi beklenemez. Dolayısıyla vergi idaresinin bu süre zarfında vergi gelirlerinde oluşacak azalmayı göz ardı etmesi söz konusu olabilir. Ancak, gerek toplumsal ve ahlaki ilkeler açısından, gerekse vergilemede adalet ve eşitlik ilkeleri açısından, devletin, dürüst vatandaşlarının aleyhine olan böyle bir suiistimale göz yumması düşünülemez. Bu konuda devlete düşen görev, soruna mutlak suretle bir çözüm üretmek ve herhangi bir suiistimalle imkân vermemektir.

Bu çerçevede, yapılacak olan yasal bir düzenlemeyle alınabilecek olan radikal bir önlem; bütün vergi mükellefleri tarafından doldurulacak olan kişisel harcama vergisine geçiş beyannamesinde yer almayan herhangi bir servet unsurunun, gelecekte tespit edilmesi halinde, devlete bu servet unsuruna el koyma hakkı verilmesi olabilir.

⁶⁵⁸ Ulusoy - Özdemir, s.193

5. Uluslararası Çifte Vergileme Sorununun Değerlendirilmesi

Türkiye'nin, küresel ekonomik düzende dış dünya ile gittikçe artan iktisadi ve siyasi ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, Türk vergi sisteminde yapılacak olan köklü değişikliklerin, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalardan ve ülkenin uluslararası ilişkilerinden bağımsız olarak biçimlendirilmesi düşünülemez.

Bununla birlikte, Türkiye'nin yapacağı kapsamlı bir vergi reformuyla yeni bir vergi sistemi düzenlemesi, gerek üyesi bulunduğu Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü ve OECD gibi kuruluşlar açısından, gerekse tam üyelik müzakereleri yürüttüğü AB açısından sorun teşkil edecek nitelikte değildir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken en önemli husus, Türkiye'nin taraf olduğu çifte vergilemenin önlenmesi antlaşmalarıyla çelişen uygulamalardan kaçınmaktır⁶⁵⁹.

Uluslararası çerçevede çifte vergileme, “iki farklı devlet tarafından, aynı vergi mükellefine, benzer nitelikteki vergi konusu üzerinden, aynı döneme ilişkin vergi uygulanması” anlamına gelmektedir. Türkiye'nin de içinde yer aldığı OECD'ye üye ülkelerin çoğu, uluslararası platformda ticari, endüstriyel ya da finansal faaliyetleri olan vergi mükelleflerinin çifte vergilemeye maruz kalmasını önlemek ve ülkeler arasındaki vergi uygulamalarının farklılığından kaynaklanabilecek sorunları giderebilmek amacıyla, karşılıklı müzakere yoluyla ortak çözümler geliştirmiş ve çifte vergilemeyi önleme anlaşmaları imzalamışlardır⁶⁶⁰.

Bu çerçevede, dünyadaki tüm ülkeler temelde gelir vergisi sistemini uygularken, Türkiye'nin hali hazırda başka hiç bir ülkede uygulanmayan kişisel harcama vergisi sistemine geçmeye karar vermesi, gerek mali, gerekse idari pek çok sorunu beraberinde getirecektir.

⁶⁵⁹ Uluatam - Taş - Dikmen, s.60

⁶⁶⁰ OECD Committee on Fiscal Affairs. **Model Tax Convention on Income and on Capital**, Paris, OECD Publishing, 2005, s.7

Örneğin, Türkiye’de ikamet etmedikleri için mevcut gelir vergisi sistemine göre dar mükellef sayılan gerçek kişi yabancılar, ikamet ettikleri ülkelerde gelir vergisi kapsamında vergilendiklerinden, bu kişiler için Türkiye’de kişisel harcama vergisi kapsamında dar mükellefiyet tesis edilmesi, gerek teorik, gerekse pratik açıdan mümkün olmayacaktır. Bu sebepten, mevcut gelir vergisi sistemine göre dar mükellef sayılan gerçek kişi yabancılar için, gelir vergisi sistemini özel olarak uygulamaya devam etmek kaçınılmaz olacaktır⁶⁶¹.

Buna istinaden, bu ve bunun gibi sorunların çözümlenebilmesi adına, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası çifte vergilemeyi önleme antlaşmalarının tamamının gözden geçirilmesi ve taraf ülkelerle bir kez daha müzakere edilerek yeniden akdedilmeleri gerekecektir. Uluslararası çifte vergilemeyi önleme antlaşmalarının büyük bir çoğunluğu standart nitelikte olsalar da, temelde gelir vergisi sistemine göre düzenlenmiş olan bu antlaşmalar kapsamında soruna bir çözüm bulunması, büyük emek sarf edilmesini gerektirecek ve uzun zaman alacaktır. Bu çerçevede, antlaşmaların müzakere edilerek yeniden akdedilecekleri zaman kadar, dar mükellef sayılan gerçek kişi yabancılar için gelir vergisi uygulamasını özel olarak sürdürmekten başka bir çözüm görünmemektedir.

⁶⁶¹ The Institute For Fiscal Studies, s.192

SONUÇ

Devlet, ekonomik ve sosyal hayata büyük ölçüde vergiler vasıtasıyla müdahale ettiğinden, vergi ile ilgili her unsurun toplum açısından büyük önemi vardır. Vergilemenin temel amacı kamusal mal ve hizmetlerin finansmanının sağlanması olsa da, devlet bir taraftan topladığı vergi gelirleriyle temel kamusal mal ve hizmetleri sağlarken, diğer taraftan vergi, kamu harcaması ve borçlanmadan oluşan mali araçlarını kullanarak; kaynak ayırımında etkinlik, gelir dağılımında adalet ve ekonomide istikrardan oluşan kamu ekonomisinin fonksiyonlarını sağlamaya çalışmaktadır.

Toplumun ulaşmak istediği ortak hedeflerin gerçekleştirilmesi görevinin devlet tarafından üstlenilmesi, bu amaçlara ulaşmak için kullanılan tüm araçların yanı sıra, vergilerin de bu hedeflere ne ölçüde uygun ve uyumlu olduklarının tespit edilmesini gerektirir. Buna istinaden, vergilerin seçiminde ve uygulanmasında göz önünde bulundurulması gereken hususların belirlenmesi, vergi uygulamasının gerek mevzuat gerekse uygulama açısından başarılı bir şekilde yürütülebilmesi ve vergilerin kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmeleri, vergilemenin birtakım ilkelere bağlı olmasını gerektirir. Bu ilkeler çerçevesinde, vergi yükünün toplumu oluşturan bireyler arasında adaletli bir şekilde dağıtılabilmesi için; vergi sisteminin bütün mükellefleri tam olarak kavramasının sağlanması, kayıt dışılığın önlenmesi ve bireylerden kişisel ve mali durumları gözetilerek alınacak verginin ölçüsünün belirlenmesi gerekir.

Ülkemizde vergilemede adaletin sağlanmasının temel unsuru olarak ödeme gücü yaklaşımı benimsenmiş olmakla birlikte, mükelleflerin farklı gelir unsurlarına sahip olmaları ve kişisel ve ailevi durumlarının farklılık göstermesi, vergi uygulamasında önemli sorunlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Ödeme gücünün bir göstergesi olan gelirin kavranmasındaki güçlükler ve bazen idari, bazen de ekonomik nedenlerle gelir kaynaklarının tamamının vergilenememesi, bu sorunları daha da artırmaktadır. Bu çerçevede, gelir bütün ülkelerde vergi ödeme gücünün önemli bir göstergesi olarak kabul edilmekle birlikte, vergi ödeme gücünün belirlenmesinde kişinin gelirinin değil harcamalarının esas alınması gerektiği düşüncesi, bilimsel çevrelerde giderek daha fazla taraftar bulmaktadır.

Gelirin vergilenmesi, Türkiye’de kamuoyunu en çok meşgul eden vergi tartışmalarının da temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, ülkemizde kamu ekonomisi ile maliye disiplinleri arasındaki en önemli sorun gelirin tanımından kaynaklanmaktadır.

Gelirin yasal ve ekonomik tanımları arasındaki farklıktan kaynaklanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak adına, Cumhuriyet tarihi boyunca vergilenebilir gelirin kavranmasına yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak vergi kanunlarında yapılan değişikliklerde, vergilemenin temel ilkelerinin göz önünde bulundurulmaması ve sıklıkla tekrarlanan düzeltmeler nedeniyle, vergi sisteminin temel esasları zarar görmüştür. Bunun neticesinde, mükelleflerin gerçek gelirlerinin vergilenmesi ve belge düzeninin yerleştirilmesi amacıyla yapılan bu düzenlemeler, söz konusu amaçların başarılması bir yana, belge düzeninin işleyişini daha da bozmuş ve vergi sisteminin kavrayamadığı alan artmıştır.

Netice itibarıyla, bireylerin vergi ödeme güçlerini yaygın bir biçimde ve kişisel özelliklerini de göz önünde bulundurarak kavraması ve fedakârlıkta eşitliği temel alması gereken vergi sistemimiz, bu özelliğini büyük ölçüde yitirmiş, çeşitli gelir unsurlarını ayrı ayrı ve farklı oranlarda vergileyen ve belirli mükellef grupları üzerinde yoğunlaşan adaletsiz bir sistem haline almıştır.

Oysa etkin bir vergi sisteminin belirli sosyal amaçlar doğrultusunda son derece etkili bir biçimde kullanılabileceği bilinmektedir. Bu çerçevede, Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu olumsuz sosyoekonomik koşulların oluşumunda, mevcut vergi sisteminin rolü ve etkisi büyüktür.

Bugün gelinen noktada, ülkemizin gerek mevzuat, gerekse uygulama yönünden köklü bir vergi reformuna ihtiyaç duyduğu tartışmasızdır. Türkiye’de vergileme sorunların ulaştığı boyut, bu vergi reformunun daha fazla ertelenmesine imkân verecek durumda değildir.

Türk vergi sisteminin etkinsizliğini ve kamu ekonomisinin fonksiyonları üzerindeki olumsuz etkilerini giderebilecek bir alternatif olan kişisel harcama vergisi, vergi ödeme gücünün ölçüsü olarak geliri değil, harcamaları esas almaktadır.

Kişisel harcama vergisi, bireylerin her türlü dönemsel gelirinin tasarruf edilen kısmı dışında kalan, dönemsel harcamalarının toplamı üzerinden alınan dolaysız bir vergi olduğundan, kapsamı son derece geniştir.

Bu vergi, vergilemede ödeme gücüne ulaşmakta kullanılan bütün tekniklerden tam olarak yararlanılabilmesini sağlayan özellikleriyle, vergilemede adaletin ve mükellefler arasında yatay ve dikey eşitliğin sağlanmasına katkıda bulunurken, eş refah düzeyindeki bireyler arasında eş vergi yükü doğurur.

Bununla birlikte, emek arzı, işgücünün hareketliliği, çalışma arzusu ve risk alma arzusu üzerinde hiçbir olumsuz etkisi olmayan kişisel harcama vergisi, tasarrufları vergi kapsamı dışında tutarak, tasarrufları ve yatırımları teşvik eder. Kişisel harcama vergisinin teşvikiyle sağlanan bu tasarruflar, ekonomideki sermaye stokunu artırarak, faiz hadlerini düşürür, yatırım kapasitesini genişletir ve yeni istihdam olanakları yaratılmasını sağlarlar.

Diğer taraftan, tasarrufları teşvik ederek ve harcamaları yüksek oranda vergileyerek enflasyonu baskı altında tutan kişisel harcama vergisi, ekonomik talebin hızla artırılması istenilen deflasyon dönemlerinde, vergi oranlarının düşürülmesiyle ekonomik hayatın kısa sürede canlanmasını ve deflasyon sürecinden süratle çıkılmasını sağlar. Bu çerçevede, kişisel harcama vergisi oranlarının ekonomi politikasının gereklerine göre artırılması ya da azaltılması, talep üzerinde doğrudan etki yaparak, ekonomi politikasında arzulanan talep düzeyinin kontrol altında tutulmasını sağlar.

Bununla birlikte, kişisel harcama vergisi, vergi kapsamının genişliği, vergi matrahının kolayca hesaplanabilmesi, vergi denetimlerinin hızlı ve seri bir şekilde yapılabilmesi ve vergilemede etkinliği sağlayıcı özellikleriyle, vergi kayıp ve kaçaklarını da büyük ölçüde azaltır.

Kişisel harcama vergisi, vergilemenin ekonomik, mali ve sosyal amaçlarının tam olarak gerçekleştirilmesine imkân tanırken, kamu ekonomisinin temel fonksiyonlarının sağlanabilmesine de olanak tanır. Bütün bu özellikleriyle kişisel harcama vergisi sistemi, Türkiye'nin acilen ihtiyaç duyduğu vergilemede etkinliğin sağlanması amacına hizmet edebilecek yegâne vergileme tekniğidir.

KAYNAKLAR

Ahıska, Aydın. **Türk Vergi Sisteminde Verimliliğin Artırılması**, Vergi Dünyası Dergisi, Haziran 1984.

Akalın, Güneri. **Maliye Bilimi Açısından Son Vergi Reformunun Değerlendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi, Mart 1994.

Akbay, Mehmet. **Vergi Reformlarının Ekonomik Temelleri ve Sonuçları**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1995.

Akdoğan, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009.

Akgüç, Öztin. **Vergileme ve Ekonomik Sorunlar**, Vergi Sorunları Dergisi, Temmuz 2001.

Aktan, Can. **Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması ve Yoksulluk Sorununun Ortadan Kaldırılması İçin Vergi Sistemi Nasıl Dizayn Edilmeli?**, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu, 2002.

Amatong, Juanita D. **Taxation of Capital Gains in Developing Countries**, Washington, International Monetary Fund, 1968.

Andrews, William D. **A Consumption Type or Cash Flow Personal Income Tax**, Harvard Law Review, April 1974, s.1113-1188.

Atlas, Martin. **Capital Gains Taxation**, The Accounting Review, December 1938, s.346-354.

Auerbach, Alan J. **The Future of Capital Income Taxation**, Institute for Fiscal Studies, 2006, s.399-420.

Bıyık, Recep. **4369 ve 4444 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde Gelir Tanımı, Harcama ve Tasarruftan Hareketle Gelirin Tespiti ve Mali Milat Uygulaması**, Vergi Dünyası Dergisi, Eylül 1999.

Blomquist, N. Soren. **A Comparison of Tax Bases for a Personal Tax**, The Scandinavian Journal of Economics, March 1981, s.390-407.

Bradford, David F. **Review: The Structure and Reform of Direct Taxation: Report of a Committee Chaired by Professor J. E. Meade**, Journal of Economic Literature, June 1979, s.574-575.

Bradford, David F. **The Possibilities for an Expenditure Tax**, National Tax Journal, 1995, s.243-251.

Break, George F. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, Economica New Series, May 1956, s.176-178.

Brown, E. Cary. **Review: Indian Tax Reform by Nicholas Kaldor**, Economica, November 1957, s.370-371.

Brown, E. Cary. **Mr. Kaldor on Taxation and Risk Bearing**, The Review of Economic Studies, October 1957, s.49-52.

Browniee, O. H. **Review: The Individual Income Tax by Richard Goode**, The Journal of Political Economy, December 1965, s.661-662.

Buehler, Alfred G. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, Annals of the American Academy of Political and Social Science, July 1957, s.177-178.

Carroll, Christopher D. **How Does Future Income Affect Current Consumption?**, The Quarterly Journal of Economics, February 1994, s.111-147.

Cnnturk.com. **Cnn Turk Televizyonu İnternet Sitesi Ekonomi Sayfası**, <http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/genel/04/28/vergiyi.isci.ve.memur.oduyor/574008.0/index.html>.

Couzin, Robert. **Capital Gains: Tax Policy Alternatives**, Canadian Public Policy, October 1995, s.225-241.

Çapar, Mustafa. **Özel Tüketim Vergisi ve Türkiye Uygulaması**, Sayıştay Dergisi, Ocak-Mart 2004, s.121-134.

Davie, Bruce F. **Review: What Should be Taxed: Income or Expenditure by Joseph A. Pechman**, Political Science Quarterly, Summer 1981, s.325-326.

Dixon, D. A. **A Comment on Professor Kaldor's Comparison of an Expenditure and an Income Tax**, The Journal of Political Economy, September-October 1968, s.1085-1087.

Doğan, Hasan. **Açıklanamayan Aşırı Zenginleşmelerin ve Harcamaların Vergilendirilmesi**, Vergi Dünyası Dergisi, Ekim 1991.

Dursun, Günay Deniz. **1990-2006 Yılları Arası Türkiye'nin Vergi Kapasitesinin Hesaplanmasına Ait Bir Araştırma**, Finans Kulüp, Maliye Finans Yazıları, Nisan 2008, s.45-60.

Edizdoğan, Nihat, Ali Çelikkaya. **Vergilerin Ekonomik Analizi**, Bursa, Dora Yayınları, 2010.

Ekodialog.com. **Ekodialog.com İnternet Sitesi Ekonomi ve Makale Arşivi**, http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/verginin_fonksiyonlari.html.

Erdağ, Nevzat. **Vergi İdaremiz ve Denetim Müessesesi**, İstanbul, Arıkan Yayınevi, 2006.

Ernst & Young. **Vergi Rehberi 2009**, İstanbul, Kuzey YMM AŞ, 2009.

Ersoy, Ayten Aksakal. **Kişisel Harcama Vergisi ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi**, Ankara, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998.

Feldstein, Martin. **The Rate of Return, Taxation and Personal Savings**, The Economic Journal, September 1978, s.482-487.

Fellows, James A. **Consumption Taxes: A View of Future Tax Reform in America**, The CPA Journal, 1994, s.28-33.

Fried, Barbara H. **Fairness and the Consumption Tax**, Stanford Law Review, May 1992, s.961-1017.

Furstenberg, George M. Von, R. Jeffrey Green, Jin-Ho Jeong. **Tax and Spend, or Spend and Tax?**, The Review of Economics and Statistics, May 1986, s.179-188.

Goode, Richard. **Income, Consumption and Property as Bases of Taxation**, An American Economic Review, May 1962, s.327-334.

Goode, Richard. **Should Reformers Aim at an Improved Income Tax or at an Expenditure Tax**, Australian Tax Forum, April 1991, s.429.

Goode, Richard. **Review: Taxation in India by W. W. Brudno, C. K. Cobb, N. A. Palkhivala, R. M. Eigner, L. D. Holman**, The Journal of Finance, December 1961, s.610-611.

Gordon, Roger, Laura Kalambokidis, Jeffrey Rohaly, Joel Siemrod. **Towards a Consumption Tax and Beyond**, The American Economic Review, May 2004, s.161-165.

Graetz, Michael J. **Implementing a Progressive Consumption Tax**, Harvard Law Review, June 1979, s.1575-1661.

Guha, Ashok. **Fiscal Policy and Private Saving**, International Economic Review, February 1970, s.131-138.

Guillebaud, C. W. **Income Tax and Double Taxation of Saving**, The Economic Journal, September 1935, s.484-492.

Hacıosmanoğlu, M. Çetin. **Harcama Vergisi - Nicholas Kaldor**, Ankara, Hesap Uzmanları Vakfı, 1995.

Hacıosmanoğlu, M. Çetin. **Özel Kıyas Yöntemine Alternatif Şahsi Harcama Vergisi**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1996.

Hahn, Frank, Robin Matthews. **Nicholas Kaldor (Lord Kaldor) 1908-1986**, The Economic Journal, July 1994, s.901-902.

Harberger, Arnold C. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, The Journal of Political Economy, February 1958, s.84-85.

Harriss, C. Lowell. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, The Journal of Finance, December 1956, s.524-526.

Harriss, C. Lowell. **Revenue Implications of a Progressive-Rate Tax on Expenditures: A Study of Selected Aspects of Irving Fisher's Proposal to Eliminate Saving from the Income Tax Base**, The Review of Economics and Statistics, August 1943, s.175-191.

Heuson, William G. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, Southern Economic Journal, October 1957, s.230-231.

Hicks, Ursula K. **Direct Taxation and Economic Growth**, Oxford Economic Papers, September 1956, s.302-317.

Ilersic, A. R. **Why an Expenditure Tax?**, Canadian Tax Journal, January 2002, s.314-320.

Jacoby, Neil H. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, The Yale Law Journal, January 1958, s.516-519.

Joint Committee on Taxation. **Background Materials on Business Tax Issues Prepared for the House Committee on Ways and Means Tax Policy Discussion Series**, Washington, US House Committee on Ways and Means, 2002.

Jorgenson, Dale W., Kun-Young Yun. **Tax Reform and U.S. Economic Growth**, The Journal of Political Economy, October 1990, s.151-193.

Kaldor, Nicholas. **Taxation for Economic Development**, The Journal of Modern African Studies, March 1963, s.7-23.

Kaldor, Nicholas. **Comparison of an Expenditure and an Income Tax**, The Journal of Political Economy, September-October 1968, s.1087.

Kaldor, Nicholas. **Risk Bearing and Income Taxation**, The Review of Economic Studies, June 1958, s.206-209.

Kaldor, Nicholas. **The Income Burden of Capital Taxes**, The Review of Economic Studies, Summer 1942, s.138-157.

Kay, J. A. **Approaching an Expenditure Tax**, Fiscal Studies, February 1986, s.33-38.

Kay, J. A. **Tax Policy, A Survey**, The Economic Journal, March 1990, s.18-75

King, Mervyn. **Review: Wealth Redistribution and the Income Tax by Arleen A. Leibowitz**, Journal of Economic Literature, September 1979, s.1057-1058.

Klein, William A. **Timing in Personal Taxation**, The Journal of Legal Studies, June 1977, s.461-481.

Kreider, Robert. **Review: What Should Be Taxed? Income or Expenditure by Joseph A. Pechman**, Annals of the American Academy of Political and Social Science, January 1981, s.296-298.

Krueger, Dirk, Fabrizio Perri. **Does Income Inequality Lead to Consumption Inequality? Evidence and Theory**, The Review of Economic Studies, January 2006, s.163-193.

Little, I. M. D. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, The Economic Journal, March 1956, s.116-120.

Maliye Hesap Uzmanları Vakfı. **4369 Sayılı Kanunla İlgili Görüş ve Değerlendirmeler**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1999.

Maliye Hesap Uzmanları Vakfı. **4369 Sayılı Kanun'un Uygulanmasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Değişiklik Önerileri**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1999.

McCaffery, Edward J. **A New Understanding of Tax**, Michigan Law Review, March 2005, s.807-938.

McCormick, Ken. **Consumption Taxation and Financial Services**, Chaiers de Droit Fiscal International, Rotterdam, 2003, s.757-780.

McLure, Charles E. **Economic, Administrative and Political Factors in Choosing a General Consumption Tax**, National Tax Journal, 1993, s.345-358.

McLure, Charles E. **Taxes, Savings and Welfare: Theory and Evidence**, National Tax Journal, 1997, s.311-320.

McNulty, John K. **Flat Tax, Consumption Tax, Consumption-Type Income Tax Proposals in the United States: A Tax Policy Discussion of Fundamental Tax Reform**, California Law Review, December 2000, s.2095-2185.

Meade, Janet E. **The Effects of Income and Consumption Tax Regimes and Future Tax Rate Uncertainty on Proportional Savings and Risk Taking**, The Accounting Review, October 1995, s.635-653.

Merzi, Behçet. **Vergi Reformu Konusunda Öneriler**, Ankara, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1994.

Milesi-Ferretti, Gian Maria, Nouriel Roubini. **Growth Effects of Income and Consumption Taxes**, Journal of Money, Credit and Banking, November 1998, s.721-744.

Mintz, Jack M. **The Thorny Problem of Implementing New Consumption Taxes**, National Tax Journal, 1996, s.461-474.

Misiolek, Walter. **Review: What Should be Taxed: Income or Expenditure?** by Joseph Pechman, Southern Economic Journal, April 1981, s.1180-1181.

Musgrave, Richard A. **Review: An Expenditure Tax by Nicholas Kaldor**, An American Economic Review, March 1957, s.200-205.

OECD Committee on Fiscal Affairs. **Model Tax Convention on Income and on Capital**, Paris, OECD Publishing, 2005.

OECD Economic Surveys. **Turkey**, Paris, OECD Publishing, 2006.

OECD Economics Department. **Tax Systems in European Union Countries**, Paris, OECD Publishing, 2001.

OECD Forum on Tax Administration. **Tax Administration in OECD and Selected Non-OECD Countries**, Paris, OECD Publishing, 2007.

OECD Revenue Statistics of OECD Member Countries. **Kişisel Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı**, 2009. <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD10.htm>.

OECD Revenue Statistics of OECD Member Countries. **Mal ve Hizmetler Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı**, 2009. <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD10.htm>.

OECD Revenue Statistics of OECD Member Countries. **Servet Unsurları Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı**, 2009. <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD10.htm>.

OECD Revenue Statistics of OECD Member Countries. **Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı**, 2009. <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD10.htm>.

OECD Tax Policy Studies. **Consumption Tax Trends**, Paris, OECD Publishing, 2004.

OECD Tax Policy Studies. **Encouraging Savings Through Tax-Preferred Accounts**, Paris, OECD Publishing, 2007.

OECD Tax Policy Studies. **Fundamental Reform of Personal Income Tax**, Paris, OECD Publishing, 2006.

OECD Tax Policy Studies. **Recent Tax Policy Trends and Reforms in OECD Countries**, Paris, OECD Publishing, 2004.

OECD Tax Policy Studies. **Taxing Wages**, Paris, OECD Publishing, 2006.

Özmen, Mehmet Akif. **Yeminli Mali Müşavirlik Vergi Mevzuatı Soru ve Cevapları**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2010.

Pechman, Joseph A. **The Future of Income Tax**, The American Economic Review, March 1990, s.1-20.

Pehlivan, Osman. **Kamu Maliyesi**, Trabzon, Derya Kitabevi, 2009.

Prest, A. R. **The Economic Efficiency of Taxation: A Note**, The Economic Journal, June 1960, s.415-419.

Prest, A. R. **The Expenditure Tax and Saving**, The Economic Journal, September 1959, s.483-489.

Prest, A. R. **The Structure and Reform of Direct Taxation**, The Economic Journal, June 1979, s.243-260.

Price Waterhouse Coopers. **Vergi Portalı**, <http://www.vergiportali.com>, 2010.

Radikal.com.tr. **Radikal Gazetesi İnternet Sitesi Ekonomi Sayfası**, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&Date=28.4.2010>.

Ricardo, David. **Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Saygılıoğlu, Nevzat. **Vergi Reformu**, İktisat Dergisi Özel Sayısı, İstanbul, Gökhan Matbaacılık, 1991.

Smith, Paul E. **Individual Income Tax Rate Progression and the Saving Function**, The Quarterly Journal of Economics, May 1964, s.299-306.

Steuerle, C. Eugene. **Some Future Directions For Public Finance**, National Tax Association, 2002, s.2-6.

Şener, Orhan. **Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi**, İstanbul, Beta Yayınları, 2007.

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu. **2008 Hane Halkı Tüketim Harcaması Sonuçları**, Ankara, T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 2009.

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu. **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları 2006-2007**, Ankara, T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 2009.

T.C. Devlet Planlama Teşkilatı. **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu - Vergi**, Ankara, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, 2007.

T.C. Devlet Planlama Teşkilatı. **Türkiye'de Kurumlar Vergisi Uygulamasının Firma Davranışları Üzerindeki Etkisi**, Ankara, İktisadi Planlama Genel Müdürlüğü, 1993.

T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı. **Genel Bütçe Gelirleri Tahsilatının Yüzde Dağılımı**, 2009. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm.

T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı. **GSYH Genel Bütçe Gelirleri ve Vergi Yüğü**, 2009. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm.

T.C. Hazine Müsteşarlığı. **Genel Bütçe Dengesi ve Finansmanı - 2009**, 2010. <http://www.hazine.gov.tr>.

T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü. **OECD Ülkelerinde Tüketim Vergisi Trendleri**, Ankara, T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, 1999.

T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. **2000-2005 Yılları Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri**, 2010. <http://www.muhasibat.gov.tr/mgmportal/>

T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. **2009 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri**, 2010. <http://www.muhasibat.gov.tr/mgmportal/>

T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. **2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri Gerçekleşmeleri**, 2010. <http://www.muhasibat.gov.tr/mgmportal/>

T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. **2010 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri**, 2010. <http://www.muhasibat.gov.tr/mgmportal/>

T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. **Genel Bütçe Gelirlerinin Tahsilatı, Tahakkuku ve Tahsilatın Tahakkuka Oranı**, 2010. <http://www.muhasibat.gov.tr/mgmportal/>

The Institute For Fiscal Studies. **The Structure and Reform of Direct Taxation, Report of a Committee Chaired by Professor J. E. Meade**, London, George Allen & Unwin, 1978.

The World Bank Regional and Sectoral Studies. **Tax Reform in Developing Countries**, Washington, The World Bank, 1997.

Türk, İsmail. **Kamu Maliyesi**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2008.

Uluatam, Özhan. **Kamu Maliyesi**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2009.

Uluatam, Özhan. **Türk Vergi Hukuku**, Ankara, Adım Yayıncılık, 1990.

Uluatam, Özhan, Ramazan Taş, Meltem Kayıran Dikmen. **Türk Vergi Sisteminin Temel Sorunları ve Bir Reform Önerisi**, Ankara, Türk Harb-İş Sendikası, 1995.

Ulusoy, Ahmet, Harun Özdemir. **Kişisel Harcama Vergisinin Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Değerlendirme**, Vergi Sorunları Dergisi, Aralık 2003, s.184-197.

Veall, Micheal R. **A Note on the Expenditure Tax and Progressivity**, National Tax Journal, 1987, s.259-263.

Vergi Konseyi. **Para ve Sermaye Piyasalarının Vergilendirilmesi**, İstanbul, Vergi Konseyi, 2004.

Warren, Alvin. **Fairness and Consumption-Type or Cash Flow Personal Income Tax**, Harward Law Review, March 1975, s.931-946.

Warren, Alvin. **Would a Consumption Tax Be Fairer Than an Income Tax**, The Yale Law Journal, May 1980, s. 1081-1124.

Wildasin, David. **R. M. Haig: Pioneer Advocate of Expenditure Taxation?**, Journal of Economic Literature, June 1990, s.649-654.

Wilensky, Gail R., Wayne Vroman. **The Social Security Payroll Tax: Some Alternatives for Reform**, The Journal of Finance, May 1975, s.579-584.

Wueller, Paul H. **Concepts of Taxable Income III**, Political Science Quarterly, December 1939, s.555-576.

Yılmaz, Gülay Akgül. **Kamu Maliyesi**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2009.